

מאגזין העלונים:

אור

עמ' י"ג

חידתא

עמ' י"א

בחרת בחיים

עמ' ט"ו

מכתלי

עמ' כ"ז

ספיר

עמ' כ"ג

גליון ש"ז | סוכות

שמיני עצרת | תשפ"ז

מכתוברים

הגליון השבועי מבית עוז והדר - אור לישרים

חדש בהיכל <<<

תהלים מילתא חדתא

שיחות קודש ודברי חיזוק על סדר ספר תהלים, מתאימים במיוחד בהתמודדויות ובאתגרים של דורנו. דברים נעלים שנאמרו במשך השנים מפ"ק כבוד קדושת מרן אדמו"ר רבי דוד חי אביחצירא שליט"א, ונכתבו ונערכו בלשון בהירה ונגישה לכל נפש, מתוך מטרה לחזק, לעורר ולרומם את הלבבות באור התורה והאמונה.

אודיע אמונתך סוכות

ספר אודיע אמונתך סוכות מאמרים מאת הגה"צ רבי יעקב מאיר שכטר שליט"א, מסילות ונתיבים נפלאים להאיר את עבודת ימי הסוכות הקדושים. ובסופו מכתבים והדרכות נאמנות להתקרב ולהתעלות בעבודת ה' בימים אלו. מאיר באור חדש את אור עבודת ירח האיתנים.

ליקוטי מוהר"ן המבואר חלק ה

ליקוטי מוהר"ן להרה"ק רבי נחמן מברסלב זיע"א, במהדורה מבוארת בביאור משולב בתוך דבריו, ובתוספת הערות וצייונים, הטקסט כולו הוגה ע"פ דפו"י ונערך מחדש ונוקד בניקוד מלא, נוספו כותרות משנה לכל קטע, מפתחות המקורות ומפתחות עניינים. מבואות ופתיחות לכל תורה. בתחילת כל כרך הובא הספר כצורת הדף המקובלת אצל הלומדים. כרך זה הוא על תורות פ-רפו מתוך ספרו של רבינו.

להזמנות ספרים עד הבית: 1800-22-55-66

חשיפה:

השבוע בגליון:

אקטואלי:

שמחת התורה במחנה | עמ' ג'

האור החיים הק': החסד המיוחד שבעניי הכבוד | עמ' ב'

פניני אביר יעקב | עמ' ה'

להכשיר סוכה בשבת חוה"מ סוכות | עמ' ז'

שמחה וכו' (ירושלמי סוכה פ"ה ה"א). והנה צריך בכל השנה לעבוד את הבורא ברוך הוא בשמחה, אך בסוכות הוא הכנה והזמנה לכל ימות השנה, כי מה שמקבלים אור וקדושה בסוכות הוא על כל השנה, וזהו 'זמן שמחתנו', 'זמן' הוא לשון הזמנה לכל השנה: (ליקוטי תורה, רבי מרדכי מטשערנאביל זיע"א)

נטילת אתרוג - תיקון חטא אדם הראשון

'ולקחתם לכם ביום הראשון' (ויקרא כג מ). במדרש (תנחומא אמור) וכי ראשון הוא, הלא ט"ו הוא, אלא מאי ראשון ראשון לחשבון עוונות. וצריך ביאור מדוע רמזה כאן התורה הקדושה דיום זה הוא ראשון לחשבון עוונות, ותו צריך לדייק למה ציווה ה' יתברך לקחת מין אתרוג דוקא.

אכן יובן על פי דברי המדרש (בראשית רבה טו ח) דעץ שאכל אדם הראשון אתרוג היה, נמצא דחטא הראשון שהיה בעולם נעשה על ידי אתרוג, ומובן מזה דענין לקחת האתרוג הוא תיקון לחטא זה.

ולפי זה עולים דברי המדרש שפיר, דהיה קשה לו מדוע ציווה הקדוש ברוך הוא לקחת אתרוג דוקא, ועל זה בא כמתרץ דיום זה הוא ראשון לחשבון עוונות, על כן ציווה הקדוש ברוך הוא שניקח פרי זה כדי לתקן את החטא הראשון (פרשת אמור):

(אוהב שלום, רבי שלום מקאמינקא זיע"א)

ראשון לחשבון עוונות - שנחשבים לזכות ומצווה על ידי תשובה מאהבה

במצוות ארבעה מינים כתבה התורה (ויקרא כג מ) 'ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדור' וגו', והקשו במדרש (תנחומא אמור כב) וכי ראשון הוא, והלא ט"ו יום הוא, ומדוע נאמר 'ביום הראשון'. אלא ראשון הוא לחשבון עוונות. והקשה הרה"ק הקדושת לוי ע"ה (שבת תשובה ד"ה מי) שלכאורה לא מובן מהי הכוונה באמרם 'ראשון לחשבון עוונות', וכאשר האריכו למענינת המפרשים הקדמונים.

וכתב לתרץ בלשון קודשו: והנראה, כי באמת נכון הדבר שבימים האלו מראש השנה עד יום הכיפורים, כל איש ואיש בוודאי עיניו פקוחות על כל דרכיו לשוב אל ה', איש לפי שכלו יחולל, ולפי מדרגתו מפחד ה' ומהדר גאונו בקומו לשפוט הארץ, כי קרוב יום ה', ומי יכול להצטדק בדיו, ומי הגבר אשר לא ירא, ואיזהו נפש אשר לא תעונה, כי יבוא להיות נשפט לפני שופט כל הארץ על כל מעשיו, הלוא החדר על דבר ה' יעשה במרומי הר שכלו לתקן את אשר עיוות, והתשובה נקרא 'תשובה מיראה'. ואחר יום הכיפורים כשעוסקין במצוות סוכה ולולב וד' מינים, וצדקה כיד ה'

פנינים ואמרות

פנינים חכמים ואמרות נפלאות על פרשת השבוע

מצוות החג - כשליב גידול והתמסרות בתינוק שנולד

על דרך רמז. מצות שופר בראש השנה, על דרך 'היום הרת עולם' (תפילת ראש השנה), שבראש השנה נברא האדם (זוהר ח"ג ק), ודרך תינוק שנולד, צריך ליתן המאכל לתוך פיו ממש. וידוע שמצוות הם מאכל הנשמה, ולזה זכנו ה' יתברך ונתן לנו מצות שופר ואמירת מלכויות וזכרונות ושופרות לתוך פינו.

ואחר כך נתן לנו ה' יתברך מצות סוכה, ועיקר חיוביה בלילה הראשונה דלא סגי דלא אכיל בסוכה, על דרך שמלפפין את התינוק בכל גופו כדי להחזיק איבריו, והוא מצות סוכה שהוא מקפת כל הגוף, והוא מחזקת כח הנשמה ואיבריה כביכול (כידוע שיש גם לנשמה רמ"ח איברים כביכול).

ואחר שנתגדל התינוק קצת ויש כח בידו להחזיק אותו המאכל בידו, נותנין אותו לידו, וזהו מצות לולב שנוטלין אותו ביד לצאת בו. ואחר שנתגדל בכחו יותר, ויש לו כח ברגליו, מוליכין אותו לאט לאט עד שהורגל לילך מאליו, וזה מצות ריקוד בספר תורה, הניתנה לנו בשמיני עצרת:

(שבע שמחות. רבי מנחם מנדל מסטריקוב זיע"א)

הישיבה בסוכה והשמחה בחג

באלו הימים אחרי ראש השנה ויום הכיפורים אנו זוכין לישב בסוכה ולשמוח אז בתכלית השמחה, כי אנו זוכין עכשיו להמשיך בחינת עולם הבא, שהוא בחינת סוכה, בעולם הזה, שזהו עיקר השמחה כשזוכין להמשיך העולם הבא בעולם הזה, שזהו בחינת סוכה שהוא בחינת עולם הבא, שאנו זוכין עכשיו לישב בה בעולם הזה.

ובזה אנו מראין מה שזכינו בראש השנה ויום הכיפורים לסליחת עוונות ולהפשיט עקמימיות שבלב - עד שאנו זוכין להרגיש שמחת העולם הבא בהמצוות בעצמן שעושים בעולם הזה, שזהו בחינת סוכה, שהוא בחינת עולם הבא שאנו זוכין עכשיו לישב בה. ועל כן אז הוא זמן שמחתנו, כי זה עיקר השמחה כשמרגישין העולם הבא עכשיו (הלכות חזקת פרקנות ה"ג):

(ליקוטי הלכות, רבי נתן מברסלב זיע"א)

'זמן' שמחתנו - בסוכות מזמינים שמחה על כל השנה

להבין מה שאנו אומרים בסוכות 'זמן שמחתנו'. הנה כתיב 'תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה' (דברים כח מז), כי עיקר העבודות צריך להיות בשמחה וכו', ועבודה בשמחה גדולה למאד, כי בזמן שבית המקדש היה קיים, היו שואבים רוח הקודש על ידי

הגליון השבועי מבית עוז והדר - אור לישרים

X

מחברים

דבר האמונה

על ידי ענוה באים לאמונה

כשם שהאמונה כרוכה במצות 'ואהבת לרעך כמוך', כך גם קשורה בקשר אמיץ עם המעלה הגדולה שבכל המעלות שהיא הענוה, כאומרם (ע"ז כ): 'ענוה גדולה מכולן', שעל ידי שמתהלך בענוה מבין כי לא כוחו ועוצם ידו עשה לו את החיל הזה, וממילא מאמין שהכל בכח ה' יתברך בהשגחה פרטית. לעומתו המתהלך בתחושה שכוחו ועוצם ידו הם שעשו לו נמצא מאמין בעצמו ועליו אומרים 'אל תאמין בעצמך'. ובזה ביאר הרה"ק בעל האהבת ישראל מו"ז נ"ץ ע"ה (יום א' דסוכות תרצ"ה) את כוונת הלל באומרו 'אם אני כאן הכל כאן', ולכאורה הרי אין ענוותן כהלל ואין יתכן שאמר כך במשמעות הפשוטה כאילו והוא עיקר הכל ועולה על כולם. אלא כוונתו 'אם אני' גימטריא אמונה, וכשיש אמונה אכן 'הכל כאן'. ועל ידי האמונה זוכים לשתי שולחנות בזה ובבא, רמז על כך הוא במה שאמר 'הכל כאן', שאם נחשב את הגימטריא שלו בחשבון נ"ן פשוטה, הרי זה גימטריא שתי פעמים 'שלחן', לרמז על אותם שני השולחנות שזוכה האיש המאמין, שכבר בעולם הזה אוכל בשכר האמונה ועומדת לו לעתיד. דכיון שמאמינים אשר הכל הוא רק על פי השגחת הבורא ברוך הוא, והוא עשה ועושה ויעשה לכל המעשים, ממילא בטוחים אשר ינהגו בחסדו ואל יטשנו לנצח, ויושפע 'לכם' לכל צרכיכם.

(האדמו"ר רבי דוד חי אביחצירא שליט"א - מילתא חתא - אמונה וביטחון)

שיהא לכל אחד מהם מקום בפני עצמו. וכפי שאפילו בלעם הרשע בעינו הרעה לא יכל להתעלם מקדושת ישראל הניכרת לעין, שאין פתחיהן מכוונים זה לזה, ואמר (במדבר כד ה) "מה טבו אֶלְלִיךָ יַעֲקֹב מִשְׁכַּנְתֶּיךָ יִשְׂרָאֵל". ופסוק זה נותר לזכרון עולם בתפילת ישראל בכל בוקר.

אם כן, הגם שהעננים היו מיישרים את הדרך לפני בני ישראל, ואפילו מכבסים ומגהצים את בגדיהם, מכל מקום היה לכל אחד את אוהלו, ואלו הן הסוכות.

ומכל מקום קשה, וכי על כל פרט ממעשי בני ישראל נעשה זכר.

ושמא יש לומר, כי עשיית הסוכות אינה זכר לעצם מעשיהם של ישראל, אלא לטעם שהוצרכו לכך; משום שהיו בארץ ציה ושממה, ארץ מלחה ולא תשב, ויצאו לשם באמונה שלימה, והשליכו ידם על ה' יתברך שידאג לכל צרכיהם. וכיון שבסוכות אלו ביטאו ישראל את גודל אמונתם, על כן ראוי לעשות להן זכר לדורות.

(ענינים מאירות - להגאון רבי מנחם מגדל פומרנץ שליט"א)

הטובה בנדבה, וחיבה לעבוד את עבודת ה' בשמחה וטוב לב, אזי התשובה הזאת 'תשובה מאהבה'.

(האדמו"ר רבי דוד חי אביחצירא שליט"א - מילתא חתא - ירח האיתנים)

בסוכות הושבתי

"כִּי בַסֻּכּוֹת הוֹשַׁבְתִּי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל"

(ויקרא כג מג)

ידועה היא המחלוקת בטעם מצות סוכה, כדאיתא בגמרא (סוכה יא:): "כִּי בַסֻּכּוֹת הוֹשַׁבְתִּי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (ויקרא כג מג) - ענני כבוד היו, דברי רבי אליעזר. רבי עקיבא אומר סוכות ממש עשו להם. והנה, ודאי לא חלק רבי עקיבא על כך שהיו לישראל ענני כבוד במדבר, כמפורש בפסוקים בהרבה מקומות, ובהם (במדבר י ד) "וַעֲנַן ה' עָלֵיהֶם יוֹמָם". ואם כן צריך להבין, לשם מה הוצרכו ישראל לסוכות אלו שעשו להם, ומה טעם יש לעשות להם זכר.

ולפי פשוטו יש לומר, כי הסוכות אלו הם האוהלים שהקימו ישראל במדבר,

ווארט מהאור החיים הק'

הטעם שחג הסוכות כנגד יעקב אבינו והקשר של ולמקנהו עֲשָׂה סֻכָּה - לענני כבוד

הטור (א"ח סי' תיז) הביא שג' מועדים הינם כנגד ג' אבות, פסח - כנגד אברהם, שבועות - כנגד יצחק, וסוכות - כנגד יעקב שנאמר בו (בראשית לג, יז) "וַיַּעֲקֹב נָסַע סֻכָּתָה וַיָּבֹאוּ לוֹ בֵּית וּלְמִקְנֵהוּ עֲשָׂה סֻכָּה".

וצריך להבין מהי השייכות בין חג הסוכות לכך שיעקב בנה למקנהו סוכות. עוד צריך ביאור מהנאמר בהמשך הפסוק שם וּלְמִקְנֵהוּ עֲשָׂה סֻכָּה על פן קרא שם המקום סֻכָּה, והדבר הינו צריך ביאור מדוע יעקב קרא למקום סוכות בגלל שבנה למקנהו סוכות.

ובאור החיים הק' כתב לבאר: "אולי כי עשה דבר חדש בחמלתו על המקנה, מה שלא עשה כן אדם קודם שייכן סוכה לבחינה ולשינוי חדש קרא המקום עליו".

ומבואר בדברי האור החיים שהענין המיוחד, בכך שיעקב עשה למקנהו סוכות, הוא שקודם לכן לא היה נהוג לעשות למקנה סוכות, ועשייתם

של הסוכות למקנה הורתה על הנהגה מיוחדת של חמלה ורחמים אפילו על בעלי חיים, שלמרות שבעלי החיים אינם מוכרחים להיות בסוכות אך יעקב אבינו בחמלתו על הצאן בנה להם סוכות.

ובחסד זה יש חידוש מיוחד שכן אין שייכות בין האדם לבין בעלי חיים, והדבר אינו נובע אלא מדבקותו של האדם בבואו "אשר רחמיו על כל מעשיו" ולכן נקרא שם המקום על שם החסד המיוחד שבעשיית הסוכות למקנה.

החסד המיוחד שבענני הכבוד

המבי"ט בספרו בית אלקים (שער היסודות פרק י"ז) כתב שהטעם לכך שקבעו את חג הסוכות זכר לענני הכבוד ולא קבעו זכר למן ולבאר, הענין בזה הוא מפני שענני הכבוד לא היו כל כך הכרחיים כמו המן והבאר, אלא ענני הכבוד ניתנו להם כדי להגן עליהם משרב ושמש, אבל יכולים היו להתקיים גם מבלעדיהם, ולכן הוקבעו ימי חג הסוכות רמז לענייניהם, כי גם בדבר שלא היה הכרחי כמאכל ומשתה עשה הקדוש ברוך הוא נס ופלא עמהם במדבר, וזהו הרמז לענני כבוד בכל שנה בשיבת סוכה.

והוסיף שם המבי"ט לבאר בזה מה שאמרו שבני

ישראל זכו לענני כבוד בזכות אהרן (תענית ט, א) שכן הנהגתו של אהרן הייתה לאהוב ולרדוף אחר השלום, ומתוך כך אהרן התנהג עם כלל ישראל באופן של לפנים משורת הדין, ומכוח זה זכו כלל ישראל לענני כבוד שהחסד שבהם לא היה דבר הכרחי אלא חסד מיוחד לפנים משורת הדין.

ביאור השייכות בין ולמקנהו עשה סוכות לחג הסוכות

ונראה שזהו השייכות בין כך שיעקב עשה סוכות עבור מקנהו לבין זכיותם של בניו בסוכות, שכן יעקב לא היה מוכרח לעשות סוכות למקנהו, אך עשה כן וחדש בכך הנהגה מיוחדת של חסד, ומכוח זאת זכו הכלל ישראל לחסד מיוחד לפנים משורת הדין, לחסות בענני הכבוד תחת צילו של השם יתברך למרות שמצד עצמם לא היו ראויים לאותו החסד.

ובזה יש לבאר מה שאמרו חז"ל בשכר "הוא עומד עליהם זכו ישראל לענני הכבוד", שהכוונה בזה הוא שעמידתו של אברהם מעל גבי האורחים היוותה ביטוי מיוחד של חסד, ומכוח זה זכו לענני הכבוד והדברים משלימים למה שנתבאר בזה.

(דברי הקודש)

מחברים

העלון השבועי מבית עוז והדר - אור לישרים

יתן להשיג את הגיליון
מדי שבוע בכל סיני
"ספרי אור החיים"

ירושלים: ירמיהו 13 | שאולנו 49 | הפסגה 45 | בר אילן 4 | חבקוק 2 • בית שמש: שדרות האמוראים 63 | נחל יצנים 3 | יהודה הנשיא 6 • בני ברק: רבי עקיבא 152 | רבי עקיבא 68 | הרב שך 8 | אהרונביץ 12 | נחמיה 28 | כהנא 64 • מודיעין עילית: שד' יחזקאל 2 | הפץ חיים 7 • אלעד: יהודה הנשיא 94 • אשדוד: יהודה הנשיא 8 | אליעזר בן הורקנס 8 • ביתר עילית: 9 | חיפה: מיכאל 27 • נתיבות: הרמב"ם 1 • נתניה: הס 18 • פתח תקוה: רוטשילד 75

ספרי
אור החיים
מרכז הספר היהודי הגדול בעולם

מחברים
אתחילים
את היום!
הפזי רומי מבית עוז והדר - אור לישרים
newsletter.mechubarim@gmail.com
להצטרפות:

קו מענה הלכה
02-803-9999
או במייל: rav@abiryaakov.com

קו השיעורים - קול הלשון: 03-6171077

לתגובות ולהצטרפות לקבלת הגיליון במייל: newsletter.mechubarim@gmail.com

וימינו תחבקר

עבודת אהבה בכל ימי החג

שנים אתה מחפש את האור של סוכות, מנסה להתחבר, להרגיש את ה"וימינו תחבקי" להסתופף עם האושפיזין הקדושים בצילא דמהימנותא **עכשיו זה בהישג ידך!**

הספר החדש "אודיע אמונתך- סוכות"

מאת מו"ר הגה"צ
רבי יעקב מאיר
שכטער שליט"א

מאיר באור חדש
את שערי האהבה
והאמונה המתגלים
בחג הסוכות.

דף אחרי דף פרק
אחרי פרק תגלה איך
להכנס לצל הסוכה
מכניסת החג ועד
צאתו ואיך לזכות
להמשיך את האור
הגדול ולחסות בצילא
דמהימנותא בכל
ימות השנה

טעם חדש
בכל רגע
מימי החג

הספר
שיאיר לך את
ימי החג באור חדש
ושאבתם מים בששון
ממעייני הישועה

היום של הורה

כל אותו היום, התרוצץ בין חצרות התושבים היהודיים שבאותה העיר, כשהוא תר אחר סוכה כשרה כדת וכהלכה, אשר ניתן יהיה לברך עליה "לישב בסוכה" ללא חשש - אך לשווא...

תושבי המקום לא הצטיינו בדקדוקים יתרים בהלכה, והסוכות המועטות שהוקמו בעיר היו כשרות אך בדיעבד. עגמת נפשו של רבי אלעזר עקב כך היתה גדולה ורבה, פי כמה וכמה מזו שגרמה לו השהייה בחג בארץ נוכריה. בדלית ברירה גמר בלבו כי מלבד סעודת החובה שבלייל החג הראשון, יכלכל את עצמו במשך כל ימי החג בפירות ובירקות בלבד, ובכך יפטור את עצמו מחיוב אכילה בסוכה מדאורייתא.

לאחר תפילת ליל החג, בעודו יושב בבית הכנסת והוגה בספר, פנה אליו לפתע אחד מיהודי המקום ושאל: "היכן מתכוננים אתם לסעוד בחג הסוכות?" ועוד בטרם הספיק רבי אלעזר להשיב, המשיך הלה ואמר: "בביתי תוכלו למצוא סוכה כשירה למהדרין והינכם מוזמנים לסעוד אצלי במשך כל ימי החג!"

עם כניסתם אל בית האיש, אורו עיניו של רבי אלעזר, למראה הבית היהודי המובהק שניגלה לעיניו. מזוזות גדולות קבועות היו בפתחים, הצניעות ניכרה

היטב בחלל וריח של יהדות שורשית בדרך ישראל סבא נדף מכל פינה. מלבד התלבשות האשכנזי' של בעל הבית כדרכם של מרבית היהודים בפרוסיה, התנהל כל הבית על פי התורה והמצווה, וגם הסוכה המפוארת, אשר לתוכה הוביל בעל הבית את אורחו ענתה על כל דרישות ההלכה ללא שום פגם ופקפוק.

לאחר שנוכח ביראת השמים המופלגת של האיש ובני ביתו, ולאחר ששוחח עימו בדברי תורה והלכה ונוכח לדעת, כי גם בדיני הכשרות יכול הוא להיות סמוך ובטוח על האיש ועל ביתו. ניא את רבי אלעזר לסעוד את סעודות החג על שולחנם, ואכן נחת רוח מרובה מצא רבי אלעזר בצל קורת מארחו אשר אף ידע לערוך את שולחנו לפני ה', ולא פסק פומיה בכל שעת הסעודה מדברי תורה שמחים ומאירים כדרך גוברין יהודאין, תלמידי חכמים יראי ה' וחושבי שמו.

לאחר תום ימי החג, כאשר בא רבי אלעזר להיפרד מעל מארחו ולהודות לו מקרב לב על הכנסת האורחים הנאה שנהג בו ועל ההנאה הרוחנית העצומה שהסב לו במחיצתו, הואיל לבטא בשפתיו תמיהה שניצבה בפניו במשך כל ימי החג ולא ידע את פתרונה:

"ברשותכם" - נענה ואמר למארחו - "אבקש לדעת את פשר הכיסא הריק, אשר הוצג בראש השולחן לצדכם בסוכה, בכל הסעודות בכל ימי החג והמועד, מבלי שאיש יישב עליו!"

מדוע ריק? - התפלא המארח על השואל ועל שאלתו - "וכי לא ראיתם כי ביום הראשון ישב עליו אברהם אבינו, ביום השני - יצחק אבינו, ביום השלישי - יעקב אבינו, וכן בשאר הימים לפי סדר בואם של האושפזין הקדושים!?"

"לא לא ראיתם!" - הודה רבי אלעזר. "חבל! חבל מאוד שלא ראיתם אותם!" הצטער המארח האשכנזי מעומק לבו.

כאשר חזר רבי אלעזר מפרוסיה אל בית אביו לליזענסק, מיהר לספר לפניו בראשונה בהתרגשות מרובה, את דבר הכיסא הריק אשר ניצב בסוכת מארחו ואת ההסבר שקיבל על כך. התחייך רבי אלימלך חיוך רב משמעות ופתח ואמר: הבטחתי לך כי בעזרת השם, תבין את פשר קבלת הפנים הנלבבת שערכתי ליהודי האשכנזי שביקר אצלי לא מכבר. ובכן לשם כך שיגרתי אותך לפרוסיה, כדי שתזכה להכיר מקרוב את אותו יהודי אחד מן הצדיקים הנסתרים שבדור, הזוכה לראות עין בעין את האושפזין הקדושים, המבקרים בסוכתו מדי שנה בשנה.

"ועתה אגלה לך גם, כי האיש ביקש ממני אז להתפלל בעדו שהשכינה הקדושה אשר אותה הוא אוהב בכל לבו ונפשו, תאהב אף היא אותו!"

צנתרות הזהב (ח"ב עמ' סב)

חסידים ואנשי מעשה לצד המוני עמך ישראל וגם צדיקים נסתרים מל"ו הצדיקים הנסתרים שבדור, מכתתים היו את רגליהם לליזענסק, כדי לשחר לפתחו של צדיק הדור, הרה"ק הרבי רבי אלימלך מליזענסק זצ"ל. על אחד מהם, אשר הופיע ביום מן הימים בליזענסק, מסופר הסיפור הבא:

בין ההמונים שצבאו על פתח היכלו של הרבי רבי אלימלך, צצה לפתע דמותו של אדם לבוש בחליפה קצרה, כמנהג הגויים באותו הזמן, דבר שהיה בלתי מצוי בימים ההם בין שלומי אמוני ישראל יושבי מדינות גאליציה ופולין. ואולם עד שהיה סיפק בידי הגבאים לעכב בעדו ולהרחיקו מסביבות המעון הקדוש, חמק הלה בוריוזות אל החדר פנימה והגיע עד לפני הרבי.

לפליאתם של הנוכחים, קיבל הרבי רבי אלימלך את פני האיש בחיבה יתירה, האיר אליו פנים, נטל את הפיתקא אשר הושיט לו הלה וקרא בה בעיון רב.

אדהי וזכי, מיהרו הגבאים להזהיק את בן הרבי הגדול, הלא הוא הצדיק הקדוש רבי אלעזר, אשר הוראותיו היו קבועות להם כיצד לנהוג במקרים מביכים כגון זה, שכן ידועה היתה קפידתו הרבה של הרבי על המשנים מן התלבשות היהודית המקורית המקובלת במקומם, עד כדי אי נכונות לקבל את פניהם בהיכלו.

ברם, הפנים המסבירות בעליל שהראה הרבי לאיש, העידו כמאה עדים, כי מדובר הפעם במקרה יוצא מן הכלל, עד כי גם רבי אלעזר נותר מנגד דומם, מבלי לנקוט עמדה, כשעיניו מרותקות למחזה הנדיר.

לאחר שסיים הרבי לקרוא את הפיתקא שמסר לו האיש, נשא אליו את עיניו ושאלו בנימה אבהית:

"האם יש לך בקשה מיוחדת?" "הן" - השיב האיש בשפה הגרמנית ובקול רם, אשר נשמע היטב בכל פינות החדר - אחלה את פני הרבי להתפלל בעדי, כי מי שלבי שבי באהבתו, יפנה אף הוא לאהבה אותי!"

הופעתו ותלבושתו של האיש, לצד השפה הגרמנית שבפיו, ועל הכל בקשתו המוזרה, הצדיקו לכאורה נזיפה חמורה ומנה אחת אפיים, ואולם למרבה הפלא, הוסיף הרבי להאיר לו פנים ביתר שאת, ואף נשא את קולו וברכו כפי בקשתו לאמור:

"הקדוש ברוך הוא יעזור לך וימלא את משאלות לבך, שנשוא אהבתך ישיב לך אף הוא אהבה!"

לאחר שסיים רבי אלימלך לקבל את קהל המשחרים לפתחו, נכנס רבי אלעזר אל הקודש פנימה וניסה לדלות מפי אביו הקדוש, את פשר היחס הלבבי שניתן לאותו 'אשכנזי', המדבר בשפת נוכרים ולבוש כמותם, והמענה האוהד שניתן לבקשתו המוזרה.

"בעזרת השם תבין את הדבר!" - הבטיחו הרבי אך לא פירש מאומה.

...

בשלהי חודש אלול של אותה שנה, כבר ידוע היה בכל המחוזות הקרובים והרחוקים, כי יכול האתרוגים נפגע קשות מפגעי מזג האוויר, וכי השגת אתרוג הדר לחג הסוכות תהיה כרוכה בקשיים מיוחדים. ישראל קדושים, המהדרים במצוות החלו מיד לנקוט בכל האמצעים הדרושים כדי לייבא אתרוגים ממדינות אחרות, ובמיוחד חרדו החסידים להשיג אתרוג ממרחקים בעבור הרבי הקדוש שבלזענסק, ואולם ככל שנקפו הימים התברר, כי המשימה קשה עוד יותר משיעורו בתחילה.

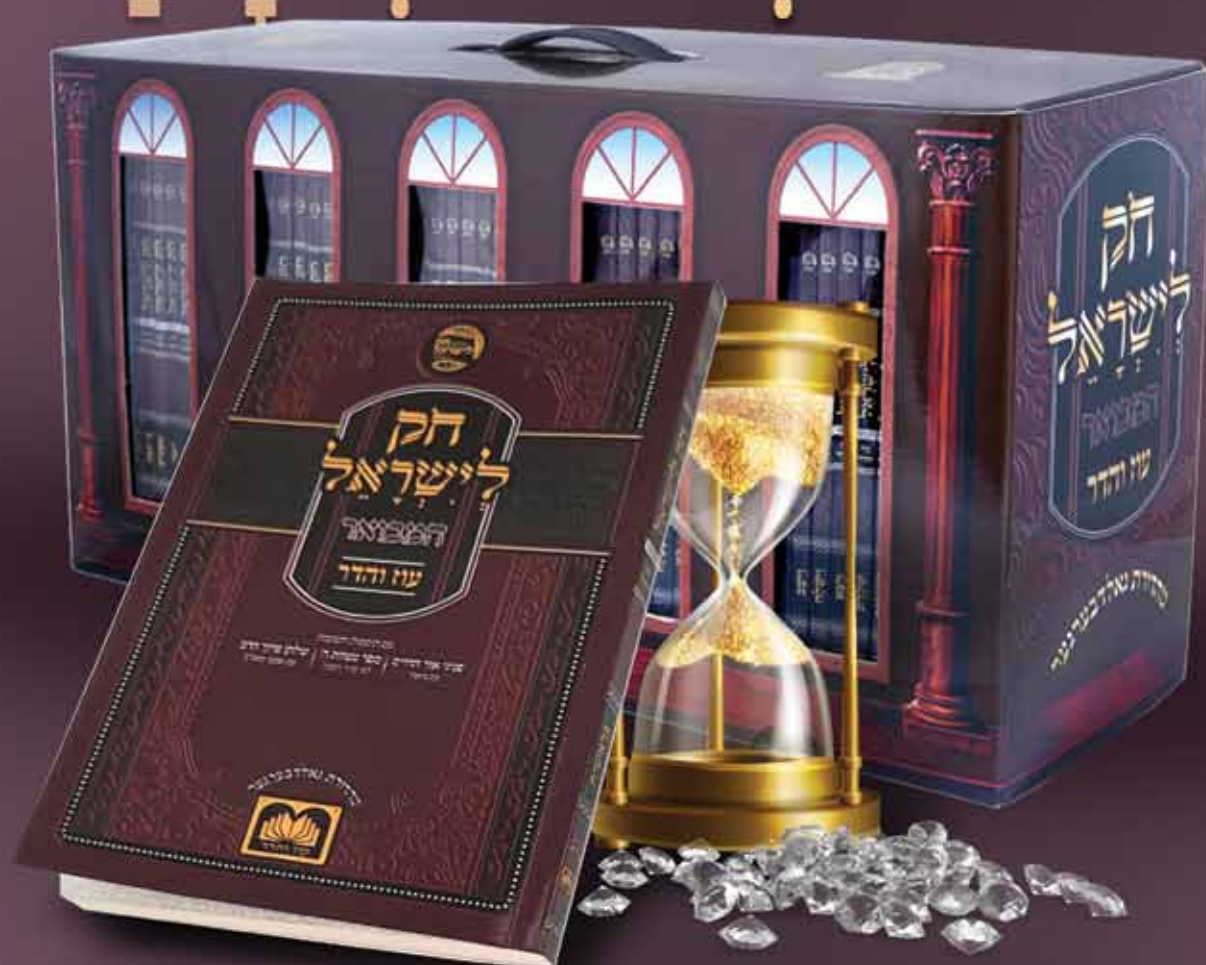
במוצאי יום הכיפורים, קרא רבי אלימלך, לבנו רבי אלעזר, והורה לו לצאת בנסיעה מהירה לאחת הערים בפרוסיה - היא גרמניה - כדי לקנות שם אתרוג הדר לחג הסוכות. על אף שנהיר היה לרבי אלעזר כי בדרך הטבע אין לו סיכוי לשוב מן הדרך הרחוקה לפני החג, לא שאל שאלות ולא הקשה קושיות, כי אם יצא תיכף ומיד למלאות אחר מצוות אביו.

ואכן לאחר מאמץ ויגיעה לא מועטים, עלה בידי רבי אלעזר לרכוש אתרוג מהודר כדת וכהלכה, ואולם הדבר היה כבר בערב החג כאשר האפשרות לחזור הביתה לפני החג שוב לא היתה במציאות, והוא נאלץ להשלים עם הרעיון כי ייאלץ לחוג את חג הסוכות בניכר.

כל אותו היום, התרוצץ רבי אלעזר בין חצרות התושבים היהודיים שבאותה העיר, כשהוא תר אחר סוכה כשרה כדת וכהלכה, אשר ניתן יהיה לברך עליה "לישב בסוכה" ללא חשש ולסעוד בתוכה את סעודת החג - אך לשווא.

בכל זמן ועת

מתחילים מבראשית: כי לא תשובה

חיים של תורה

להשיג בחנויות הספרים

מרכז הזמנות: 1800-22-55-66

הגיע ליל שמחת-תורה. ההתרגשות גאתה. מכל הצריפים נאספו ובאו חרש אל הצריף שבו היה טמון ספר-התורה. החשש פן ייודע לשומרים על דבר ספר-התורה ופן יאונה לו רע, גדול היה...

מהודרים, כשם שהכין בעבור מפקדים בכירים יותר, הרשה לו הקצין לקחת ספר-תורה.

הסנדלר בחר ספר-תורה קטן, כי רק אותו היה מסוגל לכוון סביב גופו. כך, מתוך סיכון עצמי רב, הצליח לחדור אל המחנה וספר-התורה עמו, בלי למשוך את תשומת-לב השומרים. לאחר מכן התברר כי ספר-התורה ניצל ברגע האחרון ממש, שכן הגרמנים כבר החלו להכין מוקד גדול, שבו ישרפו את כל תשמישי הקדושה שרוכזו במחסן.

"מי מקבל עליו להטמין את ספר-התורה?" - פנה הסנדלר הגיבור אל הקבוצה שכונתה 'המתפללים'. הללו דאגו לערוך תפילה בכל שבת-קודש בפינה נסתרת בין המיטות.

מישהו הגה רעיון והחברים ניגשו לביצוע. הם שלפו אחד מקרשי דרגשי העץ, ובחלל שנוצר הכניסו את ספר-התורה הקטן. הקרש הושב על כנו כאילו לא אירע דבר.

הגיע ליל שמחת-תורה. ההתרגשות גאתה. מכל הצריפים נאספו ובאו חרש אל הצריף שבו היה טמון ספר-התורה. החשש פן ייודע לשומרים על דבר ספר-התורה ופן יאונה לו רע, גדול היה מחששם של האנשים לחייהם. לכן החליטו שלא להוציאו ממקומם, אלא רק לגלותו מעט. הקרש הוזז וגוויליו של ספר-התורה נגלו לעיני המתפללים.

וכך תוארו הדברים בעדות חיה מפי מי שנכח באותו מעמד: "... אותו ערב של שמחת-תורה נערכו 'הקפות' בצריף שלנו. 'הקפות' משונות במקצת. ספר-התורה היה מונח בתוך מחבואו, כי פחדנו בעד גורל הספר, שלא ייפול לידי הטמאים... לכן סידרנו את 'הקפות' באופן שיהלום תנאי מחתרת.

"כל אחד ואחד שנכנס לצריף, היה הולך וסובב את דרגש העץ, אשר בתוכו טמון היה האוצר הגדול שלנו. בהגיעו למקום היה מתכופף ומנשק את הגווילים, וכך הלך המצעד הזה, בצנעה ובחשאי, ובהתאפקות יתרה, אם-כי באוזנינו הדהד הפזמון החסידי מן הימים ההם, אשר קיבל משמעות כל-כך עצומה וכל-כך ממשית במחנה שלנו - 'שישו ושמוחו בשמחת-תורה, כי היא לנו עוז ואורה'."

בסופו של דבר ניצל ספר-התורה הזה והובא ארצה על-ידי ר' נח אדליסט. כאן נמסר לבית-הכנסת של חסידי גור בבני-ברק.

גל' שיחת השבוע

צ'נסטוחוב, העיר הפולנית, הייתה עד מלחמת-העולם השנייה מרכז יהודי שוקק, עד שהגיע יום מר ויד הכורת הנאצי עלתה עליה. כל היהודים נכלאו בגטו, שהיה השלישי בגודלו אחרי גטאות ורשה ולבוב בפולין הכבושה.

בערב יום-הכיפורים תש"ג באה אל הגטו יחידת אס-אס 'מובחרת', שהתפארה בהצלחותיה בשילוח כרבע מיליון יהודים למשרפות בטרבלינקה. צ'נסטוחוב נחשבה בעיניהם מלאכה קלה, שכן בה היו כחמישים אלף יהודים 'בלבד'.

במשך השנה ערכו הרוצחים כמה וכמה 'אקציות' [=ריכוז יהודים לקראת גירוש והשמדה]. הראשונה בהן הייתה 'האקציה הגדולה', שבה נלקחו רוב יהודי צ'נסטוחוב והובלו בקרונות בקר אל מחנה טרבלינקה. כמה אלפי יהודים השאירו הגרמנים בגטו. על אלה הוטל לעבוד מבוקר עד ערב בבתי-החרושת של צ'נסטוחוב, האחד מפעל למתכות והשני לייצור כדורי רובים. שוטרי האס-אס עמדו על גבם של העובדים והקפידו שלא יפסיקו את עבודתם לרגע.

המפעל לייצור כדורי הרובים נקרא 'האסאג', ובו נאלצה שארית הפלטה של גטו צ'נסטוחוב לייצר בעבור המרצחים את כדורי הרובים שבהם טבחו ביהודים.

יהודי מיוחד היה הסנדלר של המחנה. הוא היה אומן במלאכתו, ובין השאר הוטל עליו לתקן את נעליהם ומגפיהם של הקצינים והחיילים. לכן התאפשרה לו תנועה חופשית יותר בין הגטו ובין מחנה העבודה.

כך אירע שבראש-השנה הופיע פתאום ובידו שופר. זו הייתה הפתעה מרנינת-לב לכל מי שהתאספו בצריפו בשעת הפסקת הצהריים, ושמעו תקיעות חרישיות. הסנדלר לא סיפר מניין השיג את השופר.

באחד מימי חג-הסוכות עברה התלחשות: "הסנדלר מתעכב. עדיין לא חזר מהגטו. מי יודע מה יביא הפעם".

רגיל היה הסנדלר לחזור מהגטו בשעה מאוחרת, לאחר חלוקת הארוחה. כשהיה בא, היה פונה תחילה אל המטבח, לקבל את המנה המיוחדת שנשמרה בעבורו. באותו יום לא פנה אל המטבח כהרגלו. היו שראו אותו נכנס מיד אל צריפו, ועושה דבר-מה מאחורי דרגש עץ גדול.

השמועה עשתה לה כנפיים: הסנדלר הצליח להחדיר אל המחנה ספר-תורה קטן! "קרב ובא חג שמחת-תורה, ואנחנו נזכה לרקוד עם ספר-תורה ממש", אמר הסנדלר בעיניים נוצצות.

הכול היו סקרנים לדעת כיצד הצליח הסנדלר במבצע כזה, אך הוא שמר את סודו ולא גילה דבר. עם זה, יודעי דבר חקרו ודרשו עד שהתמונה התבהרה.

לאחר כיבוש הגטו ריכזו הנאצים במחסן גדול בקצה העיר את כל תשמישי הקדושה שאספו. על המחסן העמידו שמירה קפדנית במיוחד. בדרך רגילה לא הייתה כל אפשרות להציל דבר-מה מהמחסן. הסנדלר הצליח לשחד את הקצין הממונה, אף שעלול היה הדבר לעלות לו בחייו.

בראש-השנה הצליח להוציא משם שופר, ואילו עתה, לאחר שהבטיח לקצין כי יכין לו זוג מגפיים

"גם אני נושעתי בזכותך", קרא הבחור. "נושעתי, אולי בזכות הוויתור. שכן אתה מתקשר אליי בדיוק היום, בערב שבת האופרוף שלי! את, מה נעמו ברכות המזל טוב' משני עברי הקו. קול ששון וקול שמחה, קול תינוק וקול חתן

באחד מבתי הכנסיות בלונדון, בשמחת תורה, קנה סבא לנכדו את הזכות לעלייה של כל הנערים, הן בלילה והן ביום. הוא קיווה שזכות זו תעמוד לנכד להתארס במשך השנה.

אחד מבאי בית הכנסת, שלצורך הסיפור נקרא לו שמחה, רצה גם הוא את העלייה היקרה, והוא ניגש לסבא וביקש ממנו את העלייה. הסבא סירב, והמבקש ניסה להציע חצי מסכום העלייה. "קניתי את העלייה לנכדי הבחור", אמר הסבא, "אם הוא יסכים לתת לך את העלייה, גם אני מסכים".

ניגש שמחה לבחור, וביקש ממנו את העלייה של 'כל הנערים'. "עברו כמה וכמה שנים מהחתונה שלי, ועדיין לא זכיתי לבן. אולי תוכל למכור לי חלק מהעלייה של 'כל הנערים', כדי שאזכה לזרע של קיימא?"

נכמרו רחמיו של הבחור, והוא אמר, "נתחלק בינינו. אתה תיקח את העלייה של הלילה, ואני אקח את של היום". וכך הווה. מכל הלב נתן הבחור את העלייה, מתוך כוונה ששמחה יזכה בישועה. אחרי זמן מה שאל הבחור את הסבא, כמה כסף לקחת מהאבדך. "נתת עם כל הלב, תן בשלמות", הודיע הסבא את נכדו. "אל תבקש ממנו כסף".

עברה חצי שנה. בליל תענית אסתר, הבחור דגן נהיה חתן! הוא מצא את זיווגו בשעה טובה ומוצלחת. בקיץ, בערב שבת של העלייה לתורה, הוא רואה על הטלפון שלו שיחה ממספר בלתי מוכר. הוא אינו עונה, אבל המתקשר אינו מרפה. הוא מתקשר שוב ושוב, עד שהחתן מחליט להיענות לשיחה.

"מדבר שמחה, זוכר אותי? זוכר שנתת לי את העלייה של 'כל הנערים'?" - "ברור שאני זוכר", ענה החתן.

"בזכותך נושעתי. נולד לי בן למזל טוב, ואני רוצה להזמין אותך לישלום זכר' שיערך בליל שבת".

"גם אני נושעתי בזכותך", קרא הבחור. "נושעתי, אולי בזכות הוויתור. שכן אתה מתקשר אליי בדיוק היום, בערב שבת האופרוף שלי!"

אח, מה נעמו ברכות המזל טוב' משני עברי הקו. קול ששון וקול שמחה, קול תינוק וקול חתן.

גל' השגחה פרטית

למיד אגדה שמעונוך כך אתה מכיר את הקב"ה

מדרש רבה המשולב

מוניחה

להשיג בחנויות הספרים

מרכז הזמנות: 1800-22-55-66

פנינים על הפרשה:

משה מזהיר את ישראל שיעסקו בתורה

וזאת הברכה אשר ברח בך משה איש האלהים את בני ישראל לפני מותו (לג א).

וזאת הברכה גימטריא 'זו היא התורה' עם הכולל. אמר להם, הנהרעו בעסק התורה כראוי, כי היא חייכם וארץ ימיכם, והיא עקר התדבקותכם עם קדשא בריך הוא ושכינתה. ולפיכך אמר להם, תדעו שהברכה תלויה בקיום התורה, כשתהיו מחזיקים בה ואין אתם גורפים ממנה, זהו עקר ברכתכם. ואמר להם, דעו מעלת התורה וכמה היא חביבה אצל הקדוש ברוך הוא, וכמה נפלאות ונוראות עשה לכם בנתינתה להראות לכם חבתה כמה היא חביבה בעיניו, ולזה סמך מיד הפסוקים שאחרי זה מדברים בענין נתינתה:

(פיתוחי חורם)

השרים של עשו וישמעאל נתנו אור לישראל

ויאמר ה' מסיני בא וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן ואתה מרכבת קדש מימינו אש דת למו (לג ב).

בא להודיע להם החבה שחבב הקדוש ברוך הוא אותם מכל העמים ונתן להם תורה הקדושה. והנה אמר בזהר הקדוש (חג קצב) על וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן, דכיון שאמר הקדוש ברוך הוא לשר של עשו ולשר של ישמעאל לקבל את התורה ולא רצו, נטל אור מהם והוסיפו על ישראל, וזהו לשון וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן, ששניהם, וזרח והופיע, לשון אור. והנה האור שנשל מהם ונתן לישראל אהני לישראל לדון ארבע מיתות בית דין ולעסוק בפריה ורביה:

(פיתוחי חורם)

הקב"ה מחבב את ישראל יותר מהמלאכים

אף חבב עמים כל קדשיו בידך והם תכו לרגלך ישא מדברתיך (לג ג).

אפשר לרמוז, דעל ידי נתינת התורה לישראל נתעלו אפלו (המלאכים) [מלאכי] השרת, כמו שדרשו רבותינו זכרונם לברכה על פסוק (לעיל כו ט) 'ולתתך עליון על כל הגוים', לרבות אפלו מלאכי השרת. ומצינו דאין המלאכים מקדשים את ה' למעלה עד שישאל מקדשים אותו תחלה למטה. וזהו שאמר אף חבב עמים, אמר להם משה רבנו עליו השלום לישראל, צריכים שתדעו החבה שחבב אתכם הקדוש ברוך הוא מכל מה שברא, והתורה, אפלו מלאכי השרת בקשו לקבל סודותיה ולא נתנו להם, וה' הגדיל מעלתם אפלו על מלאכי השרת אם תעשו רצונו, וצריכים גם אתם [ש]תהיו וזהירם לעשות רצונו ולא תהיו כפויי טובה, דזאת המעלה שעשה לכם לא תעלה על לב שיעשה לכם כל הכבוד הזה, לכן זכר אל תשכח טובתו של הקדוש ברוך הוא:

שני דברים שהמלאכים תלויים בישראל

וזהו שאמר אף חבב עמים, הכוונה, לא די שחבב אתכם מכל העמים שהם בשר ודם כמותכם, אלא הוסיף לכם מעלה וחבב והגדיל אתכם אפלו על מלאכי השרת שהם רותניים והם קדושים משרתי

עצות וסגולות:

מנחה של שבת - עת רצון

וזאת הברכה אשר ברח בך משה איש האלהים (דברים לג א). עולים גימטריא שני אלפים ומאה וששה עשר, הוא חשבון 'במנחת שבת זמן עת רצון' עם הכולל, לפי שאמרו רבותינו זכרונם לברכה (וזהר ח"ב פח-פט. קט.) שמשו רבנו עליו השלום נפטר במנחת שבת שהוא עת רצון, נמצא שהברכה שברך לישראל באותה שעה מקבלת ורצויה מכל צד.

(מחשוף הלכן פר' וזאת הברכה)

פטירת דוד המלך במנחה דשבת, כיוסף ומשה

ערב עבדך לטוב אל יעשקני ודים (תהלים קיט קכב). אפשר דבא לרמוז על מה שאומרים במנחת שבת שלשה 'צדקתך' כנגד שלשה צדיקים, יוסף משה דוד, שנפטרו באותה שעה בשבת. והמעלה הזו של ג צדיקים אלה אין אחריה מעלה, דהג צדיקים אלה בכל מנחת שבת הם מעלי מין נוקבין במקום זעיר אנפין, ומי זכה למעלה זו שיהיה נחשב כזעיר אנפין ויעלה במקומו מין נוקבין. והנה יוסף הצדיק עליו השלום ומשה רבנו עליו השלום קדמו לדוד המלך עליו השלום בכמה דורות. וכיון שראו שהם זכו למעלה זו שמעלים מין נוקבין במקום זעיר אנפין, ראו שאין מעלה יותר מזו, ונתאנו לזכות גם הוא למדרגה זו, שתהא מיתתו באותה שעה, ויצטרף גם הוא עם ב' הצדיקים הנזכרים, ויהיה מעלה עמהם מין נוקבין בכל מנחת שבת:

והנה משה רבנו עליו השלום נקרא 'טוב', שנאמר (שמות ב א) 'ותרא אותו כי טוב הוא'. ויוסף הצדיק אחוז במדת היסוד הנקרא 'טוב', ועל שניהם הוא אומר ערב עבדך לטוב, דהינו, ערבני עם שנים הטובים, ואזכה להיות מעלה עמהם מין נוקבין בכל מנחת שבת:

ואפשר לומר גם כן, דמטעם זה לא הזכיר בפסוק זה לא תורה ולא עדות, ולא מצות ולא פקודים כשאר הפסוקים, שלא הניח שום פסוק ריקם. וזה הפסוק לא אמר בו ולא אחד בהם. אלא כיון ששואל בפסוק זה להיות כיוסף וכמשה רבנו עליהם השלום שמעלים מין נוקבין במקום זעיר אנפין, זעיר אנפין כל התורה והמצות כלולים בו, לפיכך לא הזכיר בפסוק זה שום דבר, כי כיון שנוכח זעיר אנפין הכל נזכר.

(אלף בינה פרק קיט אות ע)

מנחת יו"ט היא השלמה למוסף דיו"ט

ואם מנחת מרחשת קרנך סלת בשמן תעשה (ויקרא א ז). אפשר לרמוז על מנחת יום טוב, דכתב רבנו זלה"ה (שער הכוונות עין השנייה שבי יו"ט לשבת), דתפלת מנחת יום טוב היא דומיא דתפלת מוסף דשבת, דבתפלת מוסף דשבת זעיר אנפין ונוקבא עולים עד כתר דאבא ואמא, וכן נמי בתפלת מנחת דיום טוב עולים זעיר ונוקבא עד כתר דאבא ואמא. ואף על גב דגם ביום טוב יש בו מוסף ואנו אומרים בו 'כתר', דמשמע דזעיר ונוקבא עלו עד כתר דאבא ואמא, לא עלו ממש רק שהם קרובים לו ונהנים מאורו, אבל במנחת יום טוב עולים זעיר ונוקבא עד הכתר דאבא ואמא ממש. נמצא תפלת מנחת דיום טוב היא השלמה לתפלת מוסף דיום טוב שיהיה כמו מוסף דשבת.

שבת עיקרו 'אבא' ויו"ט עיקרו 'אימא'

ומכל מקום יש חלוק בין מנחת יום טוב למוסף דשבת, דביום השבת מתגלה אבא גלוי גמור בכל כח אורותיו, ונפרד מאמא ואינו נקלל בה, והיא טפלה אליו, דמשום הכי נקרא השבת 'קדש', על שם אבא הנקרא 'קדש', להורות שהיום הזה של אבא הוא ואמא טפלה אליו. אבל ביום טוב עקרו הוא מאמא, ואבא נקלל בה באור מועט דוקא, ומשום הכי ימים טובים נקראים 'מקראי קדש' ולא 'קדש' ממש:

(מחשוף הלכן פר' ויקרא)

עליון. וזהו כל קדשיו בידך, קדשיו הם המלאכים קדושים משרתי עליון, מסרם בידך, והראיה, והם תכו לרגלך, דכמו שהיו ישראל במצרים מענים בעבודה קשה, כך היו המלאכים שם עמהם בצרתם, וכשיצאו יצאו עמהם, ועל זה נאמר (שמות יב לו) 'ויסעו בני ישראל מרעמסס סכתה כשש מאות אלף רגלי', מדקאמר 'כשש מאות' ולא אמר 'שש מאות', שמע מנה על המלאכים מדבר, כמו שכתוב בזהר הקדוש (ח"ב ד.) וזהו והם תכו לרגלך, דהינו במצרים. זאת ועוד, עד היום, ומחר בכלל, אינם אומרים קדשה עד שאתם אומרים תחלה, וזהו ישא מדברתיך, דהינו עד שאתה מדבר דברי קדשה תחלה, אחר כך הם ישא מדברתיך: (פיתוחי חורם)

בחינתו של יעקב נתקנה ע"י שניו קבלו את התורה

תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב (לג ד). וזהו שבא משה רבנו עליו השלום מרב ענותנותו לומר לישראל, אף על גב דמרגלא בפמניכו לומר תורה צוה לנו משה וכו' תולים כל שבת התורה בי לבדי, אין הדבר כן, דכל יעקב אין אני ויזה לקבל התורה, משום דאני והוא רומזים לזעיר אנפין, רק דיעקב מלבר ואני מלגאו, ושנינו צריכים לקבלת התורה. ואף על גב דיעקב לא היה בעולם בשעת קבלת התורה, מכל מקום הרי לזרעו נתנה, וזרעו כמותו, וכאלו היה הוא בעצמו בשעת קבלת התורה, וזהו שנים מורשה קהלת יעקב, פרוש, לא זכיתי אני לקבלת התורה כי אם בשביל קהלת יעקב שהם כמותו, דבזה הם כנגד יעקב, ונתקן זעיר אנפין מלגאו ומלבר:

(פיתוחי חורם)

משה בירך את ישראל ממקור הברכות

וזאת הברכה אשר ברח בך משה איש האלהים את בני ישראל לפני מותו (לג א).

אפשר לרמוז דמשה רבנו עליו השלום היה אוהב את ישראל אהבה עזה יותר מהאב שאוהב את בנו, כמו שמצינו שמסר עצמו עליהם למיתה, שנאמר (שמות לג לב) 'ועתה אם תשא חטאתם ואם אין מחני', ומרב אהבתו אותם בשעת שירותו ברוך אותם בכל שלם ובקצין טובה ממקור הברכות. והנה כתב רבנו זלה"ה (שער אמרי רשבי פירש עקב) דמלת 'ברוך', ב'ת היא בינה, ר"ש ראשית חכמה, ו"ו היא הדעת, כ"ף כתר, ו'ברוך' ו'ברכה' אחד הם, ד'ברכה' עם הכולל גימטריא 'ברוך'. ועוד יש לומר דשני הדין הכתובים כאן במלת הברכה הם רומזים לדעת שיש בו חמשה חסדים וחמש גבורות. נמצאת מלת הברכה כמלת 'ברוך', הרי שברכם ממקור הברכות: (מחשוף הלכן)

משה בירך את ישראל בזמן מנחת שבת

שהיא עת רצון

עוד, וזאת הברכה אשר ברח בך משה איש האלהים עולים גימטריא שני אלפים ומאה וששה עשר, הוא חשבון 'במנחת שבת זמן עת רצון' עם הכולל, לפי שאמרו רבותינו זכרונם לברכה (וזהר ח"ב פח-פט. קט.) שמשו רבנו עליו השלום נפטר במנחת שבת שהוא עת רצון, נמצא שהברכה שברך לישראל באותה שעה מקבלת ורצויה מכל צד: (מחשוף הלכן)

הגאון הצדיק רבי יעקב מאיר שכטר שליט"א

והסתרות, לכן הקדים הרפואה והבטיח לישראל שלא תשכח התורה מישראל.

ומילוי הבטחה זו הוא על ידי הצדיקים ששתלן בכל הדורות, שבכוחם ובזכותם אין התורה משכחת מישראל, ויש צדיקים הנקראים "מלאכי עילאה", כדאיתא בזוה"ק על הפסוק (תהלים קג כ) "ברכו ה' מלאכיו גיבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו", גבורי כח אלו הם הצדיקים דחשיבי קמיה קוב"ה כמלאכי עילאה, וזו מדריגה נעלה מאד. כי יש שני מיני מלאכים. כי בדרך כלל המלאכים הם בעולם היצירה, שכשם שהארץ נתן לבני אדם כמו כן עולם היצירה הוא עולם המלאכים, אבל יש מלאכים שהם מדריגה נעלה, והם בעולם הבריאה - עולם הכסא, והם נקראים מלאכי עילאה, והצדיקים משולים וחשובים לפניו ית' כמו המלאכים הנעלים שבעולם הכסא. וזהו הסוד העליון שהאבות הן הן המרכבה.

ולזה מרמז הפסוק (שמואל א ב ח) "כי לה' מצוקי ארץ וישת עליהם תבל", מצוקי ארץ הם אותם הצדיקים, שכל הבריאה, כל המשכת האלוקות וכל אמונת ישראל תלוי בהם. ועל פי זה יבואר לשון הפסוק "ברכו ה' מלאכיו גיבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו", המה הצדיקים שעוסקים בדבר ה' שהשמיע ה' לעמו, והמה מאירים לפני ישראל את האור הגדול שהאיר השי"ת בקיום מצוותיו, אור נורא ונצחי. ומלמדים את ישראל, שגם בהסתרה הגדולה ובחושך והאפילה, ובמסכים המדילים הגדולים ביותר, במצבים הירודים ביותר של 'יעלו שמים ירדו תהומות' שעובר על כל נפש ונפש מישראל, בכללות ובפרטות, יאיר בהם האור של 'צצח ישראל לא ישקר', שתמיד יאחזו בני ישראל בעקשנות בהשי"ת באופן של 'אחזתיו ולא ארפנו', שיעסקו בתורתו הק' ובמצוותיו באיזה מצב שרק יהיו לא יעזבו את התורה והמצוות.

(ספר אוסף אמרים - אלול ימים נוראים סוכות דף קס"ו)

מדוע הניסיון של אומות העולם הוא דווקא בנקודה זו?

נראה לבאר כך: כאשר אומות העולם מבקשים מהקדוש ברוך "תנה לנו מראש ונעשנה", סביר להניח שהם מבינים שהקדוש ברוך הוא לא יחזיר את הזמן אחורה וייתן להם את התורה. אלא נראה כי כוונתם היא לומר שהם מצטערים על כך שלא קיבלו את התורה, והם מבקשים שהקדוש ברוך הוא יחשיב זאת כאילו קיבלו את התורה וקיימוה, שכן הקדוש ברוך הוא מצרף מחשבה למעשה.

הניסיון שעושה להם הקב"ה בא להמחיש להם מדוע דווקא בישראל הקב"ה מצרף מחשבה למעשה, ואילו באומות העולם לא. לכן הקב"ה נותן להם את מצוות הסוכה, ובמקביל יוצר מציאות שתפטור אותם ממצוות הסוכה.

כאן מתגלה ההבדל בין עם ישראל לאומות העולם: עם ישראל יוצאים מהסוכה בצער. הם אומנם פטורים, אך הם מצטערים על כך שאינם יכולים לקיים את המצווה. לכן הקב"ה יכול להחשיב את מחשבתם הטובה של ישראל כאילו היא מעשה, משום שהמחשבה שלהם היא אמיתית, והראיה לכך היא שכאשר המעשה נמנע מהם, הם מצטערים עליו.

אבל אומות העולם, כאשר נמנע מהם קיום המעשה, אין הם מצטערים עליו, אלא הם יוצאים מן הסוכה ומבעטים בה. לכן גם המחשבה והרצון שלהם לקבל את התורה לא יכולים להציל אותם לעתיד לבוא, כי מחשבה טובה שאינה אמיתית, אין הקב"ה מצרפה למעשה.

'לא תשכח מפי זרעו'

ה' שפתי תפתח ופי יגיד תהלתך, הנה את הפסוק (דברים לא כא) "כי לא תשכח מפי זרעו", דרשו חז"ל (שבת קלח ע"ב) כהבטחה שאין התורה משתכחת מישראל. השי"ת ידע כל מה שיעבור על עם ישראל בכל הגליות, שיעברו עליהם ההעלמות

ארכיון 'עוז והדר'

מהו הניסיון שבו ינסה הקדוש ברוך הוא את אומות העולם לעתיד לבוא?

בגמרא בתחילת מסכת עבודה זרה מובא דין ודברים של הקדוש ברוך הוא עם אומות העולם לעתיד לבוא. בשלב מסוים של הדין והדברים, מבקשים אומות העולם לקבל את התורה "מראש" ויקיימוה:

"אמרו לפניו: ריבוננו של עולם, תנה לנו מראש ונעשנה, אמר להן הקב"ה: שוטים שבעולם! מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת, מי שלא טרח בערב שבת - מהיכן יאכל בשבת? אלא אף על פי כן מצוה קלה יש לי וסוכה שמה, לכו ועשו אותה. ומי מצית אמרת הכי? והא אמר רבי יהושע בן לוי מאי דכתיב (דברים ז, יא) "אשר אנכי מצווך היום?" היום לעשותם ולא למחר לעשותם; היום לעשותם ולא היום ליטול שכר. אלא שאין הקב"ה בא בטרונאי עם בריותיו. ואמאי קרי ליה מצוה קלה? משום דלית ביה חסרון כיס. מיד כל אחד [ואחד] נוטל והולך ועושה סוכה בראש גגו, והקדוש ברוך הוא מקדיר עליהם חמה בתקופת תמוז, וכל אחד ואחד מבעט בסוכתו ויוצא, שנאמר (תהלים ב, ג) ננתקה את מוסרותימו ונשליכה ממנו עבותימו" (עבודה זרה א)

בתחילה נראה מהגמרא שהניסיון שבו ינסה הקב"ה את אומות העולם לעתיד לבוא הוא במצוות סוכה, שהיא מצווה קלה, אך בפועל, אומות העולם מצליחים בניסיון זה, ו"מיד כל אחד [ואחד] נוטל והולך ועושה סוכה בראש גגו". אחר כך אנחנו מגלים שהניסיון האמיתי הוא התנהגות הגויים לאחר שהם יוצאים מהסוכה, משום שקדרה עליהם חמה. כאן נכשלים אומות העולם בכך שהם מבעטים בסוכה, בעוד שישאלו יוצאים ואינם מבעטים.

הגאון הצדיק רבי אלימלך בידרמן שליט"א

עראי כדי שישימו בעלי האסיף אל לב שמכ"מ אינם כתושבים בארץ אלא כגרים, וכמו שאמר דוד (מלשה"כ תהלים לט ג) 'כי גרים אנחנו תושבים ככל אבותינו'.

ולפי"ז הייתי אומר דמזות סוכה לא ניתנה אלא לבעלי קרקע בא"י ויש לו אסיף ולבו רחב עליו, אבל עני הנודד אין צריך למצות סוכה, משום הכי חזר והזהיר 'כל האזרח וגו'', ופירש הטעם ע"ז במקרא הסמוך. למען ידעו וגו' כדי שלא יהיו מתאששים מן החיים הטובים אפילו אין להם אחוזת נחלה ושמחה טבעית, מכל מקום ידעו ממצות סוכה, כי ניתן לזכור ישיבתם בסוכות בהוציאו אותם וגו', והרי היה אז מכל מקום שמחת עולם על ראשם. והרי אני ה' אלוהיכם מנהיג ומשגיח עליכם לעולם ואין מעצור ממנו ית' להשפיע טובה וברכה גם בלי אחוזת נחלה, עכ"ל. ומכאן תשובה רבתית לכל הדופקים על 'שערי השמחה', כי האמונה הטהורה היא מקור ויסוד

דורותיכם כי בסכות הושבתי את בני ישראל בהוציא אותם מארץ מצרים אני ה' אלוהיכם, ור"ל, שיתחזק באמונה בהשי"ת, כי הוא מנהיג את בני ישראל, ומיטיב להם תמיד גם בהיותם 'במדבר' בארץ ציה ועיף בלי מים, וכדברי רבינו הרשב"ם על הכתוב 'למען ידעו דורותיכם' - למען תזכרו, כי בסוכות הושבתי את בני ישראל במדבר

ארכיון 'עוז והדר'

ארבעים שנה בלא יישוב ובלא נחלה, ומתוך כך תתנו הודאה למי שנתן לכם נחלה, ובתים מלאים כל טוב, ואל תאמרו בלבבכם כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה'.

וכאותם דברים ערבים שכתב הנצי"ב ב'העמק דבר' (שם) ח"ל, כפל המקרא [בסוכות תשבו שבעת ימים, כל האזרח בישראל ישבו בסוכות] להזהיר כל האזרח על ישיבת הסוכה, משום דתכלית המצוה לפי הפשט לצאת משיבת קבע לדירת

והיית אך שמח - שמחו בה'

זה היום עשה ה' נגילה ושמחה בו, הנה אתא ובא חג הסוכות זמן שמחתנו - שבו ציונו הבורא יתב"ש (דברים טז יד-טו) 'ושמחת בחגך וגו' והיית אך שמח', ורבים ישאלו היאך ניתן לקיים מצווה זו, והלא 'שמחה מנלך' כאשר חבילי טרדות מקיפין אותנו מימין ושמאל, ולא מצאנו מנוח. אף מי שנתברך בבנים ובנות כשתילי זיתים סביב לשולחנו בריאים ושלמים בגו"י,

ידאג בכל עת שלא תפסק הטובה ממנו, ומידת השמחה רחוקה ממנו והלאה. גם עלינו להתבונן מפני מה נקבע מצווה זו של 'ושמחת בחגך' בחג הסוכות דייקא, עד שכבר נקרא הוא בפי חז"ל (בסדר התפילה) בשם 'זמן שמחתנו'.

אלא, שהנה לא עיקרה ומהותה של מצוות הישיבה בסוכה היא חיזוק האמונה בהשי"ת, וכדכתיב (ויקרא כג מב'ג) 'בסוכות תשבו שבעת ימים כל האזרח בישראל ישבו בסוכות, למען ידעו

שמחת החיים של יהודי, שכאשר האדם מאמין שהקב"ה הוא מנהל את העולם, והוא מנהיגו בחן בחסד וברחמים, ושהוא 'נמצא בידים טובות', וכל מאי דעביד רחמנא לטב עביד, מיד תנוח עליו נפשו ו'באמונתו יחיה' ותסור כל דאגה וצער מקרבו.

וכלשונו של הרה"ק השפת אמת זי"ע (תרמ"ה ד"ה מצות), מצות הסוכה הוא מדת הבטחון בה' יתברך, כמו שכתבו רז"ל (סוכה ב.) 'צא מדירת קבע' - שלא לבטוח בעושר ובנכסים, רק לבטוח בה', ולכן הוא זמן שמחתנו, כי אין שמחה כשמחת הבטוח בה' באמת, כמו שמבאר בספר חובת הלבבות.

דירת עראי - להיות שמח בחלקו

עוד ייאמר בזה, כי הנה הסוכה היא 'דירת עראי', והגידו צדיקי הדורות שבא הכתוב להשריש בנו ענין 'ההסתפקות במועט', שלא לרדוף אחר המותרות ותענוגי עוה"ז שאין בהם ממש, אלא יהא די לו לאדם ב'דירת עראי'... וכמו שהאריך בזה הגה"ק רבי יהונתן אייבשיץ זי"ע ב'עירות דבש' (ה"א דרוש ו) וז"ל, 'אבל האיש הירא וחרד לדבריו של מלך מלכו של עולם, לא תהיה לו סוכה זו לבד בחג הסוכות, כי אם כל השנה יהיה לו הכל לדירת עראי, וילין בצל סוכה ויצא מדירת קבע, ויהיה הכל בעיניו כגר וכאורח בעלמא, ויביט בכוכבי השמים - לשים בה' מבטחו, מבלי לבנות בתים באבנים משכיות, וחדרי מלכים ברצפת בהט ושש וכדומה מתענוגי בני אדם להרחיב דעתו, עכ"ל. ומהאי טעמא חג הסוכות הוא זמן שמחתנו, שכל עוד שרודף האדם למלא תאוותיו ולהשיג יותר ויותר הרי הוא מלא רוגז ואנחה, ואינו יכול להיות מרוצה ושמח, ורק כאשר מסתפק במה שחננו ה' אזי הוא שמח בחלקו וסר ממנו יגון ועצבון.

יבש פסול - עשית המצוות בחיות

ובהתלהבות מתוך שמחה של מצוה

איתא בגמ' (סוכה יא:) 'לפרש במה שנאמר (דברים טז) 'חג הסוכות תעשה לך' - 'תעשה ולא מן העשוי'. והגידו צדיקי הדורות כי רמז גדול נרמז בדברי הגמ' ללמד על אופן צורת עשיית כל המצוות שיהיו בבחי' תעשה ולא מן העשוי, שלא יקיים אותם בלא לב וכמצוות אנשים מלומדה עד שתהא המצוה 'נעשית מאליה'... אלא 'תעשה' אותם עם הכנה ראויה מקודם ומתוך התלהבות וחיות בשמחה של מצוה. והיינו טעמא, כי עיקר הנחת רוח שיש לו להקב"ה אינו מעשיית המצוה גרידא אלא מהשתוקקות הלב לעשות רצונו ית', ומהתלהבות דקדושה שיש לו לאדם 'סביב' המצוה, והשמחה והרגשת האושר בקיום המצוה. ונודע מה שכתב הרמב"ם (סוף הלכות לולב פ"ח ה"ז) וז"ל, 'השמחה שישמח אדם בעשיית המצוה, ובאהבת האל שציווה בהן, עבודה גדולה היא'. דבר נורא כתב הגה"ק רבי חיים ויטאל זי"ע (הקדמה לשער המצוות) וז"ל, 'והנה אנחנו ראינו כמה וכמה מצוות שעושים בני אדם ואינם מתקיימים דברי רבותינו ח"ו בענין גודל שחרם אפילו בעולם הזה, אבל השרש שהכל נשען עליו הוא, שבעשיית המצוה אל יחשוב שהיא עליו כמשה וממנה להסיר מעליו, אבל יחשוב בשכלו כאלו בעשותה אותה המצוה 'יריח אלף אלפים דינרי זהב, ויהיה שמח בעשותו אותה המצוה בשמחה שאין לה קץ מלב ומנפש ובחשק גדול, כאלו ממש בפועל נותנים לו אלף אלפים דינרי זהב אם יעשה אותה מצוה. עכ"ל.

וכה אמר הרה"ק הקדושת לוי זי"ע (ליקוטים, אבות

ד"ה אם למדת) שרק מצוה הנעשית בהתלהבות נותנת כח באדם לעמוד כנגד יצר הרע, ומבאר בדרך משל לאחד שלמדמים אותו תכסיסי המלחמה, כיצד לאחוז בכלי זיין והיכן לעמוד בכדי שיוכל לפגוע בקמים כנגדו, והנה באותה שעה אזי אין נותנים 'אש' בכלי זיין שלא אין בו צורך עתה. והיה היום והוצרך לצאת למלחמה, והביא עמו את כלי המלחמה אך לא נתן בהם אש אלא אחז בהם כמו בזמן שלמדוהו, ופשיטא ואין צריך לומר שמיד שבו אותו האויבים ושחקו על משבתו. וכך על דרך זה הוא הנמשל, שהקב"ה נתן לנו את התורה והמצוות כדי שנוכל להילחם עם היצר הרע, ויע"י המצוות שאנו עושין בהתלהבות גדול בחשק עצום אנו נדבקים בפנימיות המצוה... ונרחקים מהחומר. ולפי גודל התלהבות כן הוא התרחקות מהחומר ובא יותר להשגת הבורא. אבל העושה בלי התלהבות רק מצות אנשים מלומדה הוא כמו העבד הנ"ל שאין נותן האש בכלי זיין בעת המלחמה.

שם שמים על הסוכה - השראת השכינה

על היושב בסוכה

איתא בזה"ק (ח"ג א:) 'את חזי, בשעתא דבר נש יתיב במדורא דא צילא דמהימנותא שכינתא פרסא גדפהא עליה מלעילא' (בוא וראה, בשעה שהאדם יושב בצל הסוכה פורסת השכינה כנפיה עליו מלמעלה). וב'אוהב ישראל' (ליקוטים לסוכות) ביאר, ענין הסוכה הוא כדוגמא שאנו רואים את התרגולות שמתחילה מצפצפת וקוראת לבניה ונותנת מזונות לפנינה, ואחר כך מכנסת אותם תחת כנפיה. כענין הזה נוהגת השכינה הקדושה עמנו, בראש השנה ויום הכיפורים היא כותבת לנו מזונות וחיים טובים, ואחר שקוצבת לנו מזונות אזי מכנסת אותנו תחת כנפיה. וזהו ענין סוכות שהאמא הקדושה מסככת אותנו בכנפיה, עכ"ל.

והנה אמרו בגמ' (ד) 'סוכה שאין בה עשרה טפחים פסולה' - ונלמד ממה שאמרו שמעולם לא ירדה שכינה למטה מעשרה. ולכאורה צריך ביאור מה שייכות זה לזה... (ובפסטות הכוונה שלמידים שרק בגובה עשרה טפחים נחשב כרשות בפני עצמו). וביאר בספר 'חסד לאברהם' (להגה"ק רבי אברהם אוזלאי זצ"ל, מעין רביעי נהר נח), וכן הוא ב'שפת אמת' (תרמ"ב ד"ה כתיב) דבא לומר שהשכינה שרויה בכל סוכה, לכן אין לעשות את הסוכה פחותה מעשרה כי אז לא תשכון בה השכינה.

והוא על דרך שהסמיכו בספרים (עיי' שם משמואל סוכות תרע"ט, ועוד) את הפסוק (שה"ש א ד) 'הביאני המלך חדרני' למצוות סוכה, לומר שהנכנס לסוכה כמי שנכנס לחדרו הפנימי של הקב"ה בכבודו ובעצמו, על כן. 'נגילה ונשמחה בך', כי עוז וחדוה במקומו וכך איתא בגמ' (סוכה ט.) כשם שחל שם שמים על התגיגה, כך חל שם שמים על הסוכה (והיינו שחל קדושת שם שמים על הסוכה כשם שחל שם שמים על הקרבנות). איתא בגמרא (סוכה ב.) 'אדם יושב בצל סוכה'. וכן בזה"ק (ח"ג א:) נקראת הסוכה צילא דמהימנותא. וצ"ב, כי הלשון 'צל' קאי על מי שאינו יושב תחת דבר המיצל רק במרוחק ממנו מעט, כמי שיושב סמוך לאילן והצל של האילן מתפשט עליו, ואילו היושב בסוכה הרי הוא יושב תחת הסוכה, ולא בצילה.

ומבאר הרה"ק מראפשיץ זי"ע ('זרע קודש' ליל א' דסוכות) ע"פ דברי חז"ל במדרש ('ע' של"ה הקדוש, תולדות אדם שער הגדול אות ה) לפרש הכתוב (תהלים קכא ה) 'ה' צלך' שכמו שכל תנועה שהאדם עושה

נראים תנועותיו בצל, כיו"ב מעורר האדם בהנהגתו בעולם הזה שיתנהגו כן למעלה - שיתנהגו עמו כמידתו. וזהו ענין הסוכה, שאנו עושין בדוגמת סוכה עליונה, ולכן נקראת 'צל סוכה' שסוכה דידן היא כדמיון ודוגמת סוכה עליונה היינו שהאדם מכין סוכה מעצים ואבנים בעולם הזה ועל ידי זה זוכה לשבת בצל של הסוכה העליונה, 'והגם שאין ערך ודמיון כלל עם כל זה מוכרח לומר כן'.

כתב ב'יסוד יוסף' (פרק עז) 'היושב בסוכה ולומד או מתפלל, הרי הוא יושב ממש בתוך עולמות עליונים, שכל עולם נקרא יום, כידוע, וזהו דכתיב (ויקרא כג מב) 'בסוכות תשבו שבעת ימים' פירוש

שהאדם נכנס בשבעה עולמות עליונים בימי החג. כתיב ב'עירות דבש' (חלק א דרוש ו) 'כי סוכה עשויה לענין ה' יומם על הסוכה, ואף שאין נראה, מ"מ ברור ואמת, מי שיושבים בסוכה לשמה ועוסקים בתורה ושמחים בחג במצוה ושמחת מועדות, שענין ה' חופף למעלה מעלה, עין ראתה ותאשרונו'. הנה כתב הרמ"א (א"ח א) כי אין ישיבת האדם ותנועותיו ועסקיו והוא לבדו בביתו, כישיבתו ותנועותיו ועסקיו והוא לפני מלך גדול, ולא דיבורו והרחבת פיו כרצונו והוא עם אנשי ביתו וקרוביו כדיבורו במושב המלך. והנה, אף שדברי הרמ"א נסובו על כל יהודי באשר הוא, מ"מ ביתר שאת ועוז ייאמר כן גבי היושב בצל סוכה, שהוא יושב בבית

ומכאן תשובה רבתית לכל הדופקים על 'שערי השמחה', כי האמונה הטהורה היא מקור ויסוד שמחת החיים של יהודי, שכאשר האדם מאמין שהקב"ה הוא מנהל את העולם, והוא מנהיגו בחן בחסד וברחמים, ושהוא 'נמצא בידים טובות', וכל מאי דעביד רחמנא לטב עביד, מיד תנוח עליו נפשו ו'באמונתו יחיה' ותסור כל דאגה וצער מקרבו.

וכלשונו של הרה"ק השפת אמת זי"ע, מצות הסוכה הוא מדת הבטחון בה' יתברך, כמו שכתבו רז"ל 'צא מדירת קבע' - שלא לבטוח בעושר ובנכסים, רק לבטוח בה', ולכן הוא זמן שמחתנו, כי אין שמחה כשמחת הבטוח בה' באמת, כמו שמבאר בספר חובת הלבבות

המלך. וכך כתב ה'ראשית חכמה' (שער הקדושה פ"ד) 'וכן היה מנהג מורי ע"ה [הרמ"ק], שלא לדבר בתוך הסוכה בימי חג הסוכות אלא בדברי תורה, כי מצות סוכה קדושתה גדולה, והעד שעצי סוכה חל עליהם קדושה ואסורים כל שבעה'.

ויזכור מה שהביא ב'משנה ברורה' (תרל"ט סק"ב) 'לפי שקדושת הסוכה גדולה מאוד ראוי למעט בה בדברי חול, ולדבר בה כי אם קדושה ותורה, וכ"ש שיהיה זהיר מלדבר שם לשה"י ורכילות ושאר דיבורים האסורים', וב'ביכורי יעקב' (סימן תרל"ט סק"ב) מביא ג"ם הזהיר בשל"ה מאד שלא לכעוס בסוכה'.

הגאון הגדול רבי מאיר סירוטה שליט"א

בירושלים עיה"ק, שבלייל שב"ק חוה"מ סוכות נפל מחמת הרוח הסכך בצידו של הסוכה ברוחב ג"ט ובוה נפסלה הסוכה, ובאו לשאול את פי מו"ר מה אפשר להם לעשות כדי להכשיר את הסוכה. והורה להם מו"ר, לעשות כמבואר בשו"ת לכסות את אותו החלל עם שמיכה וכדומה, ובכך יהיה לזה דין דופן עקומה ונכשר הסוכה בזה. ומה שאין בזה איסור מצד דין של תוספת עראי במחיצה המתרת, הנה מבואר בהגהות הרמ"א (בס"א) בסופו, שכשם שמותר תוספת עראי על אוהל הפרוס מבע"י (כמבואר בשו"ע בסעי' ב) כן מותר תוספת עראי אף במחיצה המתרת. ולפי"ז ה"ה בנידו".

והנה עי' בהלכות סוכה (בס"י תרלז ס"א) שכתב המשנ"ב (שם סק"א) שאם נפל אפי' רק מקצת מהסכך ביו"ט אסור להוסיף עליו. ובשעה"צ שם (סק"ג) ציין מקורו בפתחי עולם בשם שו"ת שואל ומשיב (מהדו"ד ח"ג סי' כה), והטעם כתב שם בשו"מ משום דרך במחיצה מותר להוסיף אפי' אם היא מתרת אבל לא בגג, (שזה לא מבואר בהגהות הרמ"א כאן להיתר). ועיי"ש שכתב עוד טעם שאסור משום דהמצוה עושה אותה קבע, וכמו שאמרו בעירובין (נה): לגבי דגלי מדבר דכיון דכתיב "על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו" כמאן דקביע דמי. אכן עי' בפמ"ג (כאן א"א סק"א) שכתב שאסור להוסיף על הסכך משום דהוי קבוע לח' וט' ימים, ומשמע דבאופן שהוא עראי מותר אף בגג ואף בסוכה. וכן נקטינן להלכה.

ולפתחן אם יש להם צירים שסוגר ופותח בהן, ואין זוה לא משום סתירה ובנין אוהל ביו"ט וכו', ע"כ ועיי"ש. וביאר שם במשנ"ב (סק"כ) דביש להם צירים הוה כפתח ומותר לפותחו ולסוגרו, וכדלת הקבוע בצירים שמותר לפתחו ולסגור בשבת אף אם היא מחיצת המתרת. ולפי"ז אמר מו"ר, דפשוט דבנידו"ד מותר לפותחו ולסגור וכמו שפסק הרמ"א בהלכות סוכה.

ארכיון 'עוז והדר'

לסגור דלת או תריסי חלון בשבת חוה"מ כדי שימשו כדופן לסוכה

שאלה. סוכה שהדלת או תריסי המרפסת משמשים לה כדופן לסוכה כדי להתירה [היינו מחיצה שלישית], האם מותר לסגורם בשבת וביו"ט כשעל ידי זה מתיר את הסוכה.

תשובה. מותר, אע"פ שעל ידי זה מתיר את הסוכה.

העצה להכשיר סוכה שנפל הסכך בשבת חוה"מ סוכות ברוחב ג' טפחים

שאלה. בשבת חוה"מ סוכות נפל הסכך בצד הסוכה לרוחב ג' טפחים, ועיי"ז נפסלה הסוכה, וכעת נשאלת השאלה האם מותר לכסות את החלל בשמיכה כדי לעשות בכך דופן עקומה ולהכשיר את הסוכה.

תשובה. מותר לעשות כן בשבת דתוספת עראי הותרה אפילו כשמתרת השימוש עיי"ז, ועי' בהערה.

הרחבת הדברים. שאלה זו נשאל מו"ר לפני שנים רבות ע"י גבאי של ביהמ"ד גדול

הרחבת הדברים. הנה נפסק בשו"ע (בס"א) דאין מחיצה אסור אא"כ נעשית להתיר סוכה או להתיר טלטול, וכתב במשנ"ב (סק"ד) היכי דמי מחיצה הנעשית להתיר הסוכה כגון שהיה לסוכה רק ב' דפנות ועשה לה מחיצת עראי לדופן השלישית דאז חשיב הך מחיצה שלישית כבנין כיון דעל ידה נתכשרה הסוכה. ולכאורה עפ"י זה היה אסור בנידו"ד לסגור הדלת או תריסי המרפסת. אמנם ביאר מו"ר, דמפני שהדלת והתריסי קבועים לקרקע עיי"ז צירים א"כ דומה הוא למה שהביא בדרכי משה להלן (סי' תרכו סעי' ג) בשם מהרי"ל [והובא בהגהות הרמ"א שם להלכה] בזה הלשון: מותר לעשות הסוכה תחת הגגות העשויות לפתחו ולסגור, ומותר לסגור מפני הגשמים ולחזור ולפתחו ואפי' ביו"ט שרי לסגור

הגאון רבי אהרן מרדכי גרין שליט"א

כלי האכילה של המנה הקודמת כדי להעלותם בבית הוי טירחא יתירא, כתבו הפוסקים דלכתחילה יש להניחם בתוך שקית אטומה או כיסוי אחר שלא יראה הלכלוך ולא יהיה בזיון לסוכה, אך אם אין לו במה לכסותם, מותר להשהותם בסוכה עד גמר כל הסעודה. [באופן שאינו יכול להשאירם חוץ לסוכה. נט"ע ערפ"ה].

ארכיון 'עוז והדר'

ה. הפושט מנעליו קודם השינה, כתב בערוך השולחן [שם ס"ד] דיש להניחם תחת המיטה שאינו לכבוד להניחם כן בסוכה.

ו. הנוטל ידיו לסעודה, כתב בערוך השולחן [שם] דטוב שלא יטול ידיו בתוך הסוכה. אמנם מנהג העולם להקל בזה, כיון שהיום גם בכל השנה נוהגים הרבה בני אדם ליטול ידיהם לסעודה בחדר הנאה שלו, ובפרט אצל אדם נכבד שכן הדרך גם בשאר ימות השנה שמביאים לפניו ליטול, שאין מקום להחמיר בסוכות.

ז. נטילת ידיים שחרית, בהכרח ליטלם בסוכה, אכן תיכף ומיד יוציאם מהסוכה. [ערוך השולחן [שם].

וגם דרך האדם לשתות יותר [מ"ב שם] בסוכה, אבל כלי אכילה לאחר אכילה [טור שם] חוץ לסוכה. וכתב המגן אברהם [שם] דמלשון הטור "לאחר אכילה" משמע שדווקא לאחר אכילה צריך להוציא את הכלים חוץ לסוכה, אמנם קודם האכילה ואפילו בשעת אכילה מותר להשהותם בסוכה.

ב. ולענין קדירות, כתב המשנה ברורה [שם] דמנהג העולם להחמיר שלא להכניסם כלל, ואפשר שהעולם חששו לדעת הראשונים שקדירות אין להכניס בכל אופן, אלא יערה מהקדירה לקערה ויכניס הקערה לסוכה, ואם אין לו קערות יכול להכניס גם את הקדירות בשעת אכילה.

ג. רוב הראשונים סברי שאין כלים אלו פוסלים את הסוכה בעת שהותם שם לאחר אכילה, אמנם המשנה ברורה [בשעה"צ סק"ג] כתב, דנכון להזהר שלא להשהות כלים אלו בסוכה, דלדעת רבינו מנוח נפסלת הסוכה על דם מדרבנן ואין לברך אז ברכת לישב.

ד. הדר בקומה גבוהה וסוכתו נמצאת למטה, כך שאם יצטרכו להוציא תיכף לאחר כל מנה את

א. מצות ישיבה בסוכה:

א. כתב השו"ע [סימן תרלט ס"א]: כיצד מצות ישיבה בסוכה, שיהיה אוכל ושותה וישן ומטייל ודר בסוכה כל שבעת הימים, בין ביום ובין בלילה, כדרך שהוא דר בביתו בשאר ימות השנה, וכל שבעה ימים עושה אדם את ביתו עראי ואת סוכתו קבע.

ב. אם ירצה לדבר עם חבריו ידבר עמו בסוכה, דתשבו כעין תדורו. וגם אם צריך לדבר בעניני משא ומתן, אל יצא משום זה מהסוכה, דבישיבתו שם סתם מקיים מצוות עשה דבסוכות תשבו.

ג. כתב השל"ה לפי שקדושת הסוכה גדולה מאוד, ראוי למעט בה בדברי חול, ולדבר בה כי אם קדושה ותורה, וכל שכן שיהיה זהיר מלדבר שם לשון הרע ושאר דיבורים אסורים ח"ו. וכן יזהר שלא לנעוץ בסוכה. [מ"ב שם, ובשעה"צ סק"ד בשם הא"ר].

ב. הכנסת כלים לסוכה והמסתעף:

א. כתב השו"ע [שם]: וכל שבעה ימים עושה אדם את ביתו עראי וסוכתו קבע, כיצד, כלים הנאים ומצעות הנאות בסוכה, וכלי שתיה כגון אשיות וכוסות שאין נמאסים ככלי אכילה,

פוסק הדור הגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א מח"ס תשובות והנהגות

לא חשיב שלכם, וכ"ה בשו"ת מחנה חיים ח"ג סימן מ"ט, וראיתי בספר ליקוט על הלכות סוכה סוכת שלם שהביא כן גם משו"ת נחלת אבות, ומ"כרם שלמה" תרמ"ח, ובביאור הלכה הנ"ל שהביא לדברי השו"ת ח"ס כתב דביו"ט אסור לטלטלו משום מוקצה, ע"ש. אך באמרי בינה סימן כ"ד דעתו דכיון שאינו אסור מחמת גופו אלא רק מדרבנן משום הקצאה שפיר חשיב לכם, וכן בשיבת ציון סימן ט"ז דעתו דלא שייך בזה טעמא דהיתר אכילה, וכן הביא במהרש"ם בדעת סימן תרל"ח משעה"מ פ"ז דלולב הל"ב בדיון היתר אכילה באתרוג, דאפילו אם יהא היתר רק לאחר זמן חשיב יש בו היתר אכילה ע"ש.

ולבנינו, ומאחר שהנענועים הם בכלל המצוה כהלכתה נראה שראוי גם להן לנענע אף שלא מדקדקות בכל צד, עליהן לקיים עיקר המצוה דניענועים שבזה הנטילה כהלכתה, וגם בקטנים מצותן בקטן היודע לנענע דוקא.

שאלה: אדם שתלה אתרוג בסוכתו לנוי, ועכשיו נפסל האתרוג שלו אי שרי ליה להשתמש באתרוג שתלה לנוי.

ארכיון עוז והדר

שאלה: האם יש מצוות חינוך קטן במצות לולב עם נענועים וכן בבחורים ואשה.

תשובה: במשנה סוכה (ובש"ע א"ח סימן תרנ"ז) איתא שקטן היודע לנענע לולב כדינו אביו חייב לקנות לו לולב, דייק "קטן היודע לנענע" שהנענועים ממצות לולב, וכן שיעור הלולב הוא "שיש בו כדי לנענע", ולא די שהקטן יברך אלא צריך לחנכו לנענע כדין אחר הברכה, וכתבו

הראשונים ז"ל (הגהות מיימוני פ"ז מלולב אות נ' ובראב"ה ח' תרפ"ג הי"ח ב) בהא דקטן היודע לנענע לא סוף דבר לנענע אלא מוליך ומביא מעלה ומוריד כשורה, וצריך שירגילונו גם לקיים מצות נענועים שזה מעיקר מצות לולב כהלכתה.

מיהו מעיקר הדין נראה שאם ניענע כדין בשעת הנטילה יוצא בכך, שהניענועים דהלל אינם אלא ממנהגא בעלמא וכמבואר במשנה, וכ"כ הרא"ש בפ' לולב הגזול בשם הראב"ה, ובהגמ"י פ"ז דלולב אות ס'. (ועי' גם בתולדות הקדוש ה"חפץ חיים" זצ"ל שבימי המלחמה לא הסכים שהיחידים ינענעו בהלל עם אתרוג, והיינו מפני שאינו חיוב אלא ממנהגא, וע"ע מה שביארתי במועדים וזמנים ח"ב סימן ק"ז ולכן מספיק לחנך קטן בנענוע אחרי הברכה, ועכ"פ לא סגי בנטילה וברכה לבד.

וראוי להזהיר על כך שהמצוה בשלימות מתקיימת רק בנענועים, וכל מצות חינוך חיובו רק כשמתרגל לקיים המצוה בשלימות, והיינו כשיכול לנענע, ולכן קטן שאינו יכול לנענע אף שיוצא, אין מצות חינוך בכך מאחר שאין רצונו שיתרגל כן, ומצוה לחנכו עם ניענועים בשעת ברכה עכ"פ. וצריך ללמד היטב היאך לנענע, וראיתי אצל כמה חסידים מנהג משונה שבחור לוקח לולב לצאת בו אבל אינו מנענע, ומענה בפניהם שכך המנהג אצלם שבחור אינו מנענע, ואין לזה שום טעם ושוש.

אף נשים שרצונן לקיים מ"ע דלולב ראוי להן לנענע שהמצוה כהלכתה היא עם ניענועים דוקא, וכמבואר ברמב"ם פ"ז דלולב (ה"ט). ואולי לפנים לא היה שכיח הרבה ד' מינים אלא מעט, ע"כ לא רצו שנשים ינענעו שעלולות לפסול הלולב ע"י הנענועים, אבל היום שכל בעה"ב ואפילו לילדי י"ש ד' מינים, למה לא ניתן לנשים לקיים תקנת חז"ל לנענע כהלכתה, שתיקונו רב מאד אף שאין בידינו לכיון, ויכולה לעשות כן בבית שאין שם חשש יוהרא.

ושמעתי שיש איזה טעם ע"פ קבלה שנשים לא ינענעו, והנסתרות ל' אלקינו והנגלות לנו

שאלה: האם הקריאה בליל שמחת תורה מס"ת היא בברכה.

תשובה: הקריאה בליל שמחת תורה בס"ת לא נזכר בתלמוד ולא בגאונים, ובתקופה מאוחרת נהגו לקרוא, ובבכורי יעקב (תרס"ט ס"ק י"ג) שאפילו קורין לא יברכו תחלה וסוף, רק פלא הדבר ש"במעשה רב" מבאי שהגר"א היה עולה לתורה ולפעמים היה קורא בכהן אף שהיה כהן בבית, ותמוה הדבר שקרא בברכה אף שדעתו תמיד לא לברך על מנהג כמו בהדלקת נרות בערב יו"כ שלא נהגו בכל מקום, דעתו לא לברך, וכאן קרא בעצמו ובירך, וגם תמוה שבכל קריאה חייבין מה"ת לקרוא כהנים תחלה, והוא כאן לא חשש וקרא בעצמו במקום כהן.

ובעיקר הדין נראה מוכח מכאן שלדעת הגר"א ברכות התורה שאני שניתקנו על קריאה בתורה בציבור אף כשאין חיוב לקרות בתורה בציבור, וכן מפורש ב"משכנות יעקב" שצריך ברכה מה"ת על קריאה בציבור, ולפי זה לא חשש לברך אף שאין חיוב מדינא, וכן לשיטתו מברכין על מקרא מגילה בד' מגילות כשקורין בציבור אף שאינו חיוב גמור כיון שקורין ממגילה בציבור מברכין (ומאידך גיסא זהו חומרא, שאם קורין פרשת נשיאים בימי ניסן או ספר דברים בליל הושע"ר מס"ת בציבור, אף שאין חיוב, יש לחוש שצריך ברכה).

אמנם כיון שאינו חיוב כלל, והקריאה בליל שמחת תורה רק נדבה, דעתו שאין חיוב לכבד לכהנים שאינם מחוייבין בקריאה, רק לדעתו בנדבה כמו קריאה זאת, כל הרוצה ליטול את השם ולברך יבוא ויטול.

ומיהו עיקר דברי הגר"א זצ"ל בזה א"ש לנוהג כמותו, אבל עדיין לא יצאנו לפוסקים דס"ל שאין מברכין על מנהג קריאה בעלמא, ובפרט כאן שלא נתפשט בכל מקום, וגם אין לזה מקור בש"ס, לכן אין לנו בזה הכרעה ברורה, ואף שיש יסוד למנהג לקרוא בברכה, הנמנע ולא מברך ולא עולה יש לו גם כן על מה לסמוך בזה וכמ"ש.

תשובה: בביאור הלכה סימן תרל"ח הביא בשם שו"ת חתם סופר סימן קפ"ד שמתיר ליקח בחוה"מ מאתרוג שתלה לנוי סוכה ליתנו למי שאין לו אתרוג לקיים בו מצות אתרוג אף שהוקצה למצוה ונאסר בהנאה, דמצות לאו ליהנות ניתנו, ועוד דהא דאסור ליהנות הוא משום ביזוי מצוה וכאן ליכא ביזוי מצוה, שמעיקרא היה רק נוי מצוה והשתא מצוה גופא עכ"ל. ויש לעיין בזה דשמא הא דאמרין מצות לאו ליהנות ניתנו היינו רק במקום שיסוד האיסור הוא בגדר איסור הנאה, שפיר אמרינן דמצות לאו ליהנות ולא נקרא הנאה, אבל הוקצה למצוה שהיא הלכה מיוחדת שכל שנתייחד למצוה אסור לבטלה מיוחדת, ע"כ אף למצוה אחרת אף שאין כאן איסור הנאה ביטל ייחודו ואסור, ולא מהני בזה מצות לאו ליהנות ניתנו וצ"ב.

אמנם בעיקר הדין לע"ד יש לצדד, שאפילו נימא יסוד האיסור להוריד דהוה בזוי מצוה, מ"מ כאן הלוא מעלין מהידור מצוה לגוף המצוה, ומעלין במצוה כמו בקודש, ואף שעכשיו נמצא האתרוג בסוכה והוא הידור למצוה דאורייתא שנאמר "זה אלי ואנוהו", ולולב כל שבעה רק דרבנן, מ"מ נראה דהיינו דוקא שכל הנוי למצוה הוא רק האתרוג. אבל כאן שבנטילת האתרוג מהסוכה לא יתבטל מהסוכה דין סוכה נאה, אזי לצורך מצוה מותר להורידו לקיים בזה מצות אתרוג דרבנן כשאין לו אתרוג אחר, ומעלין בזה ולא מורידין, ולא נאסר משום איסור הנאה אלא שמיוחד למצוה, ובזה שיכול לייחדו למצוה אחרת דעדיף ממנו שרי שזהו קול המצוה.

ולדברינו יוצא שכל ההיתר הוא רק כשאין לו אתרוג אחר, אבל יש לו אתרוג אחר וחפץ באתרוג משום שמהודר טפי, אדרבה נוי סוכה דאורייתא חמיר טפי, ואין לו לבטל האתרוג מיוחדו לנוי סוכה וכמ"ש.

וכל זה בחוה"מ של סוכות דלא בעינן שלכם, אבל ביום טוב ראשון דסוכות דבעינן שלכם דנו בזה האחרונים דכיון דאסור ליהנות מהאתרוג

נהר הזרחה

אורות של אמונה לדרך החיים

החדה תא

מלוקט מדברות קדשו ותורתו של האדמו"ר רבי דוד חי אביחצירא שליט"א

גיליון כז
חג הסוכות
ושמחת תורה
תשפ"ז

פניני דעת לנתיבות חיי היום

נהירין

השמחה בחג הסוכות משפיעה פרנסה לכל השנה

שהיא קו הממוצע, והוא מכריע בין מידת החסד של אברהם אבינו למידת הגבורה של יצחק אבינו. ועל שם זה נקרא בפסוק איש תם, איש ראשי תיבות א'מצע י'מין ש'מאל, שהוא כולל את כל האבות הקדושים. ובתיבת איש שעולה בגימטריא אמצע ימין נרמז שהאמצעי נוטה לצד הימין להכריע לטוב, כמו שכתב באמרי נועם (פרשת תולדות דה בפסוק מדרה כיום). ולכן מאז ומתמיד בזכות יעקב אבינו נשפע משמי מרום שפע טוב.

שרו של עשו נלחם נגד שמות הפרנסה

ומבואר בזהר הקדוש (וישלח קטא א) שבמיוחד על הדבר הזה נלחם שרו של עשו כשפסם בירך יעקב ונענע בגיד הנשה. שהייתה עיקר כוונת השר לפגום בחינת הרגלים שהם תומכי אורייתא ולקלקל את פרנסת ישראל. וכדרכו בקודש רמזו באמרי נועם (ריש פרשת ויחי) בפסוק וְאֵבֶק אִישׁ עָמָו (בראשית לב, כה), כאשר איש עמו עם הכולל עולה חתך. ולא עוד אלא גם בתיבות וַתִּקַּץ כַּף יָרֵךְ יַעֲקֹב (שם פסוק כז), תיבת יַעֲקֹב עולה בגימטריא ב' השמות פא"י סא"ל הממונים על הפרנסה. ומכאן שכל כוונתו הייתה ללחום נגד שמות הפרנסה.

רמז בברכת פרנסה ברווח

גם מה שרגיל בפי העולם לברך איש את רעהו בברכת פרנסה ברווח, המתקן הרה"ק ר' יוסף מקאסאן ע"ה (בני שלשים ולקט יוסף את קד) בדרך רמז. כי כשהפרנסה מתרחבת דהיינו שכתבים פרנסה במילוי כזה פ"א ר"ש נו"ן סמך הא המילוי לבד בלי הראשי תיבות עולה בגימטריא שם הפרנסה חתך. ולא זו בלבד אלא גם המילה ברוח היא נוטריקון ב' רוח, וב' פעמים רוח בגימטריא עולה חתך.

הוראה למעשה:

בחג הסוכות אנו מצויים על השמחה יותר מבכל מועד אחר. עליו לזכור כי השמחה בסוכה אינה רק מצווה לשעתה, אלא היא הציור שדרוך נשפעת הפרנסה לכל השנה כולה. כאשר אנו יושבים בסוכה נאיר את פנינו למשפחתנו ולכל סובבנו, נתרחק מכל דאגה ועצבות ונשכח בחלקנו. מתוך כך נזכה שמידת התפארת של יעקב אבינו תשפיע עלינו שנת שובע ופרנסה ברווח בהיתר ובנחת.

עצבות מקלקלת את השפע

עצה טובה לימדנו רבותינו כיצד בידינו להמשיך את שפע הפרנסה. הרה"ק רבי ברוך ממזיבו ע"ה אמר שעצבות מקלקלת את הפרנסה, ולכן יראה כל אדם שיהיה בשמחה. ונרמז הדבר בתורה שסופי התיבות וְהָיִיתָ אֶךְ שָׂמֵחַ (דברים טו, טו) הם חתך, שהוא השר הגדול הממונה על הפרנסה. ובכלל דברי הרבי ר' ברוך ע"ה ניתן לומר שדווקא משבעת ימי הסוכות נמשכת פרנסה לכל השנה על ידי שם חתך. מאחר שימים אלו הם זמן שמחתנו שנצטוונו עליהם בתורה הקדושה שלוש פעמים לשמחות. ומזה נלמד גם אחרנו לתמיד שהדרך להמשיך את השפע הטוב ממרום היא על ידי שהאדם שרוי בשמחה.

ואפשר להוסיף עוד רמז לעניין הפרנסה הנשפע בחג הסוכות ממה שכתוב תודיעני ארח חיים שבע שקמחות את פניך נעמדות בימין נצח (תהלים טו, יא). ובמדרש (ויקרא רבה ל ב) דרשו פסוק זה על חג הסוכות, אל תקרי שובע אלא שבע שמחות. והכוונה לשבע מצוות שבחג שהם ארבעה מינים שבלולב וכן סוכה וחגיגה ושמחה. והנה הרה"ק ר' יוסף מקאסאן ע"ה כתב שסופי התיבות נעמדות בימין נצח הם חתך, וכן האותיות הקדומות בלי סופי התיבות, שהן נעמדות בימין נצח. עולות בגימטריא חתך. ואין זה אלא ללמד שהשמחה בימי הסוכות משפיעה וממשיכה שפע טוב ופרנסה טובה על כל העולם על ידי השר הממונה חתך.

השפעת הפרנסה בחג הסוכות בזכות יעקב אבינו

יסוד עניין הפרנסה הנשפע בחג הסוכות נראה לבאר על פי דברי הטור (אורח חיים סימן תיז) ששלושת הרגלים הם נגד שלושה אבות, פסח כנגד אברהם, שבועות כנגד יצחק, וחג הסוכות כנגד יעקב אבינו. והלאה מציוו בתורה הקדושה שיעקב אבינו ע"ה התפלל על הפרנסה באמרו וְתֵן לִי לֶחֶם לֶאֱכֹל וְגַדְל לִלְבָּשׁ (בראשית כח, ב). ועל כן בחג הסוכות זמן שמחתנו שהוא כנגד יעקב אבינו, אכן הקדוש ברוך הוא ברחמיו וחסדיו המרובים מזמין פרנסה ברווח ושפע טוב לזרעו של יעקב.

מידת התפארת של יעקב אבינו מכריעה לטוב ומשפיעה פרנסה

והנה מידתו של יעקב אבינו היא מידת התפארת

פצל האמונה

פרקי חזון לחיים של רוגע ושלווה

אשרי ילדותנו – עוצמת העבודה בימי הבחרות לאור האמונה

לו. כי התשובה בילדותו מעולה ביותר, כמו שאיתא (ע"ז ט, א) 'אשרי האיש', כשהוא עדיין איש בכוחותיו.

וזהו שדרשו בזהר הקדוש מפני שיבה תקום והדרת פני זקן. שהתורה מזהירה את האדם מפני שיבה קודם שיבוא ימי השיבה שלך, תקום שוב בתשובה שלמה ותהיה קומתך שלמה. והדרת פני זקן, כי זהו ההידור של ימי הזקנה שלך, כי לאחר מכן כשכבר אין כוחותך במונתך לעשות עבירות ואז תשוב בתשובה, לא תהיה זאת תשובה שלמה וטובה.

להרבות איצרות באמונה קודם הזקנה

ובאמת אם נתבונן בדבר מתוך עיניים של אמונה נראה, כי גם לולא הסיבה שהתשובה בימי הזקנה פחותה במעלתה מימי עלומיו, היה מתחייב הדבר מצד ההיגיון שבו, שככל שיקדים לשוב יוכל למלאות עוד ימים בתורה ועבודה. ואם יאמר האדם בדעתו מהי הנחיצות והלא יבוא יום ואקיים את התורה והמצוות בהידור, אין הדבר נכון כלל. וכלל. שהלא מתוך אמונה ברורה בעולם הבא אנו יודעים שגם אם ניצל אדם כל ימיו בשלמות, עדיין אין זה כי אם טיפה מן הים לשנים בהם נתענע נשמתו בן עדן בזכות אותן מצוות, שכן כמה הם ימי הללו של האדם בעולם החולף לעומת שנות נצח בעולם הבא.

כדברי מר עוקבא (כתובות סו, א) שקודם פטירתו ביזבז מחצית ממונו באמרו זודאי קלילי ואורחא רחיקתא, ופירש רש"י צידה קלה הכינותי לדרך רחוקה שאני יוצא לה. לפיכך כפי שימלא האדם יותר ויותר את כליו בצידה לדרך, כך יכול להיות בטוח

המשך בעמוד הבא

זמן שמחתנו וחכמה של ימי הנעורים

חג הסוכות זמן שמחתנו מביא עימו את אורה הגדול של שמחת בית השואבה. שמחה עילאית זו לא הייתה רק התעלות של רגע, אלא נבעה מתוך אמונה עמוקה והכרה בערך הזמן של חיי האדם בעולם הזה. החסידים ואנשי המעשה שהיו מרקדים שם לפני השם לימדו אותנו פרק עצום באמונה, בקוראם לנו לנצל את כוחות הנעורים לעבודת הבורא, לאגור צידה לדרך הנצח ולא להמתין חלילה לימי הזקנה בהם הכוחות דלים.

במה שחסידים ואנשי מעשה היו אומרים בשמחת בית השואבה

אמרו חז"ל (סוכה ג, א) בשמחת בית השואבה היו חסידים ואנשי מעשה אומרים אשרי ילדותנו שלא ביישה את זקנותנו. ופירש רש"י שלא עברנו עבירה בילדותנו לבייש את זקנותנו, שעוד קודם הגיעם לזקנה שבו בתשובה שלמה מתוך אמונה יוקדת, ולא התביישו בזקנותם, שעתה אף אם ישובו בתשובה לא תהיה תשובתם שלמה ומעולה כבימי כוחם.

וממעמד קודש זה שמשם שואבים רוח הקודש, יצאה הקריאה לכל אחד ואחד שיתעורר לשוב בעודו בכוחותיו. דאיתא שם, 'אלו ואלו אומרים אשרי מי שלא חטא, ומי שחטא ישוב וימחול לו'. ופירש המהרש"א (הלך א שם), דשתי כיתות הזקנים שזכר, הם אומרים על אלו שעדיין ילדים ולא חטאו עדיין, 'אשרי להן'. ומי שחטא ועדיין בילדותו, ישוב אז וימחול

כל כמה שלומד – משתוקק עוד יותר לתורה

אהבה שאינה נמאסת לעולם

בחג שמחת תורה אנו מסיימים את קריאת התורה ומתחילים אותה מיד מחדש. מנהג קדוש זה מלמד אותנו יסוד עצום על מהותה של התורה ועל הקשר הנצחי של נשמת היהודי אליה. בשונה מכל קניין גשמי או תענוג על אדמות, התורה לעולם אינה נמאסת, ואדרבה, ככל שאדם הונהג בה יותר כך גוברת תשוקתו אליה בבחינת אהבה שאין לה סוף.

גגלי וְנִשֵּׁשׁ בִּזְמַת הַתּוֹרָה כִּי הִיא לָנוּ עַו וְאוֹרָה (מפיוט שמחת תורה). דוד המלך עליו השלום הפליג מאוד בספר תהלים באהבתה של התורה ומתיקנותה, פסוקים רבים מדברים על כך ואחד מהם הוא הַתְּחַמְּדִים מִקֹּהֶב וּמִפֹּרֶב וּמִתּוֹקִים מִדְּבַשׁ וּנְפֹת צוֹפִים (תהלים ט. יא). בפסוק זה המשיל את אהבת התורה לזהב ומתיקנותה לדבש.

וביאר על כך בספר **בית לעיתים** (ענין חידושים דרוש מה) שהנהגה דרבש מתוק וטעמו ערב, אך אם אוכל ממנו הרבה הרי הוא נמאס עליו וכפי שנאמר דְּבַשׁ מְצֻאָה אֲבָל דֶּקֶךְ (משלי כה. טו). וזהו להפך, הגם שאין לו טעם אינו נמאס אלא רק חפצים בו יותר וכנאמר אֶהֱבֶה כֶּסֶף לֹא יִשְׁבַּע כֶּסֶף (קהלת ה. ט). לכן המשיל דוד המלך את התורה הקדושה לזהב ולדבש, להורות שבתורה יש את שתי המעלות, שהגם שהיא מתוקה בדבש ואף יותר מכן, אף על פי כן יש בה גם מעלת הזהב שאינה נמאסת לעולם. ואדרבה תתעצם אהבתה כפי שמרבה לעסוק בה, אף יותר מחמדת הזהב והממון.

בכל יום יהיו בעיניך כחדשים

כך היא דרכה של תורה, שכל שמרבה האדם לעסוק בה כך מתרבות אהבתו ותשוקתו אליה, עד ששונה בה ומבקש תמיד להשיגה ולטעום ערבותה, וכל יום דומה בעיניו כאילו לא טעם ממנה מעודו. ואכן כך דרשו חז"ל על הפסוק אֲשֶׁר אֲנִי מִצֻּן הַיּוֹם (דברים ו. י). בכל יום יהיו בעיניך כחדשים. ועוד נאמר הִסְכַּת וְשִׁמְעֵי יִשְׂרָאֵל הַיּוֹם הַזֶּה נִתְּיִית לָעַם (שם כו. ט), היינו היום הזה כפשוטו, שכל יום נדמה לנו מחדש כאילו כעת קיבלנו את התורה הקדושה מאת השם יתברך.

יש לו מנה רוצה מאתים

כלפי אהבת הממון שהוא מקנייני העולם הזה אמרו חז"ל (קהלת רבה א. י) יש לו מנה רוצה מאתים. ומשמע מדברים שאהבת הממון קיימת בעיקר במי שכבר יש לו מנה ולכן מבקש יותר, אך מי שאין לו כלום בידו אולי מתאוה כל כך להשיג את הממון. לכן המשיל דוד המלך את מתיקות התורה גם לדבש, כיוון שמתיקות התורה היא בעצמותה וגם מי שעדיין לא טעם ממנה יש לו תאוה טבעית אליה וחפץ להשיגה. ולאחר שטעם ממתיקותה, כאן נמשלה התורה לזהב, שלמרות שיש לו מנה רוצה מאתים. וכך הוא בתורה הקדושה שהטעם מתיקותה אינו מזוי ידו ממנה לעולמים.

ואם אמרו חז"ל אִיזוֹהוּ עֲשִׂיר הַשְּׁמֹנֶה בְּחֻלּוֹ (אבות ד. א), הרי זה נאמר רק כלפי קנייני העולם הזה. אך בלימוד התורה הקדושה הדבר שונה בתכלית, כי על האדם לעסוק בתורה כל עוד נשמה באפו. וככל שישנה באהבתה כן תשיש נשמתו בנותנה ותגל נפשו בחיי עולם.

הוראה למעשה:

ביום שמחת תורה נתבונן בגודל מתיקותה של התורה הקדושה, ונקש מהשם יתברך שנוהג לטעום מדבשה. נשריש בליבנו את הידיעה שאהבת התורה גדלה ככל שעמלים בה, ונקבל על עצמנו להתמיד בקביעות עיתים לתורה מתוך רעננות והתחדשות, באופן שכל יום יהיו דברי התורה בעינינו כחדשים ומאירי עיניים.

הנהגה מעל לטבע

סוד אריכות הימים של המגיד מקוֹזְנִיץ זי"ע

שליחותם בעולם הזה, אלא כיוון שרבים צריכים להם ללמוד מהם תורה ויראת שמיים הם מאריכים שנותיהם בעולם.

הנהגה על טבעית למתייגעים מעל החיוב הרגיל

דברים אלו מאירים באור יקרות את גדלות תורתנו הקדושה המסייעת לעמליה, שכן כך ברא הקדוש ברוך הוא את עולמו שאמנם יפעל בדרך הטבע, אך ישנה הנהגה על טבעית למתייגעים ומוסיפים בעבודתו. וכך עולה מהגמרא (ברכות כ. ב) שאמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא, הרי כתוב בתורתך אֲשֶׁר לֹא יִשָּׂא פָגִים וְלֹא יִקַּח שָׂחָד (דברים י. י), והלא אתה נושא פנים לישראל דכתיב יִשָּׂא ה' פָּנָיו אֵלֶיךָ (במדבר ו. כו). אמר להם וכי לא אשא פנים לישראל שכתבתי להם וְאֶכְלֶת וְשִׁבַּעַת וּבִרְכָתִי (דברים י. י) והם מדקדקים על עצמם עד כוית ועד כביצה. כי כשעושים ומשקיעים מעל החיוב הרגיל שהוא כדי שביעה, זוכים שישא השם פניו מעל לדרך הטבע.

כך גם רואים בחסידים הראשונים (ברכות לב. ב) שהיו שוהים שעה אחת קודם התפילה ושעה לאחריה. והגמרא שואלת וכי מאחר ששוהים תשע שעות ביום בתפילה תורתן היאך משתמרת ומלאכתן היאך נעשית. ומתריצת אלא מתוך שחסידים הם תורתם משתמרת ומלאכתן מתברכת. הנה כי כן קיימת הנהגה מיוחדת למעלה מדרך הטבע למוסיפים ביגיעה, המסייעת להם להחיש את כוח הגשמיות ולזכות לברכה ולאריכות ימים בטוב ובנעימים.

נקודה לחיים:

בחג הסוכות נלמד מדרכיו של המגיד מקוֹזְנִיץ לקבל על עצמנו יעדים רוחניים חדשים. כאשר האדם אינו מסתפק בהרגלו אלא מוסיף קביעות חדשה בלימוד התורה או בהידור מצווה, הוא מעורר על עצמו הנהגה שלמעלה מן הטבע. ובזכות קבלות אלו נוכח שהקדוש ברוך הוא יישא פניו אליו, וישפיע עליו שפע ברכה, חיים טובים ואריכות ימים ושנים.

כלביא יקום וכארי יתנשא בכוח עבודת השם

לקראת חג הסוכות אנו מתייחדים עם זכרו הטהור של הרה"ק **המגיד מקוֹזְנִיץ** זי"ע אשר יום ההילולא שלו חל בערב החג. מסופר על המגיד הקדוש שהיה חלש מאוד בגופו עד שבבואו להתפלל היה נתמך בשני צדדי, אך לפתע בהגיעו לברוך שאמר כלביא יקום וכארי יתנשא והתגבר לעבודת השם יתברך בכוחות אדירים. ומרוב עבודתו והתאמצותו בתפילה היה נופל לאחריה על יצועו מרוב חולשה, ולמרות זאת חי יותר מכל צדיקי הדור וזכה לאריכות ימים ושנים.

והסביר המגיד את פשר הדבר, שהיות וקיבל על עצמו משנה לשנה תפקידים ויעודים חדשים בעבודת הבורא, הרי שבכל פעם שהסתיים תפקידו עלי אדמות והוצרך להסתלק מהעולם קיבל על עצמו תפקיד ויעוד חדש, וממילא זכה לאריכות ימים. וכך נמשך הדבר משנה לשנה עד שנתבקש לישיבה של מעלה.

וכן ידועה העובדה שבכל פעם שחלה שלח להביא את **יהודי הקדוש מפשיסחא** זי"ע. ואמר המגיד הקדוש את הטעם, היות והוא זקן ואפסו כוחותיו השלים בדעתו להסתלק מן העולם, אבל כשבא אליו היהודי הקדוש ושמע ממנו עצות ודרכים חדשות בתורת השם ועבודתו, מצא שצריך עוד לחיות עד שישלים גם את הדרכים החדשות ששמע ממנו.

שליחות הדרשה מוסיפה שנות חיים

וראה דברי **החתם סופר בתורת משה** (כי תבוא דה' והחזיק) שלכל אדם יש שליחות קצובה בעבודת השם, וכיוון שהשלים שליחותו הרי הוא ראוי להסתלק מן העולם. אמנם אם הוא מתוך בנים ותלמידים לעבודת השם אזי הוא זוכה לתוספת ימים ושנים כדי להוסיף וללמוד. והוא שכתוב וְהוֹתִירָךְ ה' אֱלֹהֶיךָ וְגו' בפר' בטען (דברים ו. ט), שבזכות הבנים והתלמידים יזכה לתוספת ימים ושנות חיים. וכן כתב **בפתחי חותם** (הקדמת שירת חתם סופר יורה דעה) שמתעם זה רואים צדיקי הדורות שזוכים לאריכות ימים ושנים אף שבודאי השלימו געורתם כל

בצל האמונה

המשך מעמוד קודם

בדרכו. והמקום בו יכול לקחת עימו צידה לדרך הארכה הוא רק בעולם הזה, שמתוך קושי והסתר עובד את השם ומתגבר על יצרו בכוח האמונה, ואוסף לאמתחתו אוצרות מצוות ומעשים טובים. ובכך מכין ומזכר נשמתו לשוב אל בית אביה ליהנות מזיו יקרו ושכינתו. אם כן מי פתי להעביר רגע מימיו בלא שישבו אל בוראו ויעבדו בלב שלם, ובודאי שלא ימתין לימי הזקנה ויאבד זמן יקר ונחץ.

לדחות את טענות היצר בכוח האמונה

אשר על כן, אף אם יבוא היצר הרע לפתותך ולגנוב את לבך באמרו הלא החיים לפניך שמח בני מאשר תמצא, ובבוא ימי הזקנה או אז שוב בתשובה שלמה ותן כל כוחותיך לעבודת השם. ראשית הקהה את שיניו בדברי חז"ל (עבודה זרה יט. א) 'אשרי איש' שעושה תשובה בעודו איש, כי כששכר בזמן שכר כוחות גופו אינם כבעבר הלא אינה תשובה מעולה. ובכלל, יענה לו האדם מתוך אמונה איתנה, גם אם אנצל כל ימי בשלמות עדיין לא אבוא כי אם לטיפה מן הים לשנים בהם תתענג נשמתו בגן עדן בזכות המצוות שאצליח לצבור. עזוב את נפשי והניחה לי לדאוג ולצבור אוצרות בטרם יבוא זמן שלא יועיל, כי אין מַעֲשֵׂה וְחֻשְׁבוֹן וְדַעַת וְחֻקְמָה בְּשֹׁאֵל אֶתְּהָ הַלֵּךְ שָׁמָּה (קהלת ט. י).

דין על מעשה העבירה וחשבון על הזמן האבוד

מעשה נבוא לבאר מה שאמרו חז"ל בפרקי אבות (פ"א מ"א) וְדַע לִפְנֵי מִי אֶתָּה עֹתִיד לָתֵת דִּין וְחֻשְׁבוֹן. וכבר עמדו המפרשים לבאר מהו הדין ומהו החשבון שאמר התנא, לכאורה משמעות אחת לשניהם. וביאר הגאון מוילנא זי"ע (שנות אליהו לקוטים) כי אכן שני דברים רצה התנא להשמיענו. דין שדין אותו על שעבר עבירה. וְחֻשְׁבוֹן שבשעה שעשה העבירה יכול היה לעשות מצווה או ללמוד, שמוחשבים העיתים ורגעים שהיו לריק ומעגשין אותו על זה, מלבד שעונשין אותו על העבירה גופה שעשה.

ובדברינו ניתן להעמיס עוד בכונתו. כי מחשבים עם האדם את הזמנים בהם יכול היה לעסוק בתורה ומצוות וחטא בהם, ואם חזר בו אך בזקנתו הרי שיחשבו את הימים שבהם יכול היה לשוב קודם בוא ימי הזקנה, ובאטימות ליבו חזר להמירם בהבלים וחטאים. ומשכך הפסיד זמן יקר ועצום. והוא הדבר שבא התנא הקדוש לעוררנו הסתכל בשלשה דְּבָרִים וְאֵין אֶתָּה בָּא לִידִי עֲבָרָה וכו' וְדַע לִפְנֵי מִי אֶתָּה עֹתִיד לָתֵת דִּין וְחֻשְׁבוֹן. שכאשר ישיב אל ליבו בהסתכלותו ובהתבוננותו של אמונה שיבוא יום ויצטרך לתת חשבון על הימים שאיבד, יבין עד כמה ראוי לו לשוב בהקדם כדי שיוכל למלאות ימיו בתורה ומצוות.

◀◀

בימי חג הסוכות ובזמן שמחת בית השואבה, בעודנו שואבים רוח קודש ושמחה, עלינו להתעורר מתוך אמונה טהורה לנצל את ימיו ושנותיו לעבודת השם. נזכור כי כל יום שעובר אינו חוזר, וכל מצווה שאנו מקיימים בעודנו בכוחותינו היא צידה נצחית לדרך. כל נדחה את ההתחזקות והעלייה הרוחנית לימי הזקנה, אלא נקום עתה מתוך השמחה של החג, נאגור כוחות של קדושה ואמונה, ונמלא את חיינו במצוות ובמעשים טובים שיאירו לנו לנצח.

חמדות גנוזות ופנינים יקרים מעשי הצדיקים
ופעולתם הליכותיהם בקודש ורום מעלתם של
מורן תלמידי הבעש"ט זי"ע וממשיכי דרכם
אוצר בלוס וכלי מלא ברכה מסודר וערוך מתוך
שיחות הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א

אור

לעצמך

**הרה"ק רבי מרדכי
מנדבורנה זי"ע**
יומא דהילולא:
ט"ו תשרי תרנ"ה

והמורם מעם.

ביטוי מיוחד במינו המפליג ברום מעלת האברך הצעיר, שחרף גילו הצעיר נתפס בעיני כל כאיש אלקים ודמות מופת. נשמע מפי **הרה"ק ר' ישראל בעל 'אהבת ישראל' מו"צ**, שהתבטא ואמר: **'הרבי ר' מרדכי'ל הינו למעלה מן הזמן ולמעלה מן השכל'**

כי מרדכי היהודי גדול ליהודים

עם התעלות אביו הרבי ר' ישכר בערצי לשיבה של מעלה, והוא עודנו נער צעיר ועול ימים, נתנו בו רבים מבני העדה את עיניהם בידעם כי ראוי הינו ביותר לשאת בעול הנהגת העדה. ואכן, תיכף לאחר נישואיו נטל על שכמו את התפקיד הרם ושימש בו במסירות כאב רחום ורועה נאמן לעדתו. בתחילה שימש רבנו כאדמו"ר בנדבורנה, אך מפני כבוד אחיו הגדול **הרה"ק ר' אהרן לייב** ששימש אף הוא כאדמו"ר לאחר פטירת אביו, נדד רבנו להונגריה ושם קבע את מושבו לפרקים בערי הונגריה השונות, ביניהן חוסט, ביישטינא ועוד. ביתו הפך מוקד משיכה לרבבות אלפי ישראל שנהרו אליו בהמוניהם, אם כדי להרוות צימאונם מבארו הזכה ולהתבשר לאור תורתו, ואם כדי להזכיר עצמם לפניו ולהיפקד בדבר ישועה ורחמים.

בסוד קדושים ושרפי מעלה

הנהגות לא שגרתיות היו לרבנו, הליכות טמירות בהן אין לאדם מן השורה כל השגה, אולם כבר העידו גדולי דורו כי כל מעשיו בכוונת מכוון והינם פועלים גדולות ונצורות בכל העולמות. כך למשל את תפילת שחרית היה מתפלל בשעה מאוחרת למדי, והיא היתה נמשכת במשך שעות ארוכות עד שלעתים סיים את תפילתו זמן רב אחר ששקעה החמה. זאת ועוד, קודם התפילה וכך גם לפני קיום כל מצוה, נוהג היה רבנו להדליק מאה ושישים נרות. בגודל קדושתו הנוראה לא היה מסוגל לסבול את הווי החולין והאוור המסואב של העולם שבחוץ, ומשום כך היה מסתגר בביתו במשך כל ימות השבוע, כשהחלונות כולם מוגפים, באומרו שאילו לא כן לא יוכל לסבול זאת. רק בערב שבת קודש, אחר חצות היום, היה נאות לנסוע אל מחוץ לעיר, בצינו כי בשעות קדושות אלה מודרך מעט אוויר העולם ויש בכוחו לסבול זאת. הנהגה נוספת כמותה כמעט ולא נראה אצל גדולי ישראל אחרים, היתה בכך שהיה מדבר על עצמו בגוף שלישי, כגון 'מרדכי'ל אמר'; 'מרדכי'ל חושב' וכן הלאה, ובסוד קדושים מי יעמוד. בשנת תרנ"ה, ביום טוב ראשון של סוכות, נתבקשה נשמתו הטהורה לשיבה של מעלה ושבה לכור מחצבתה כשהיא זכה וברה, והפליאו צדיקים את העובדה שדווקא רבנו - אשה התייחד ביותר בהידור מצות סוכה וארבעת המינים, נסתלק ביום טוב ראשון של סוכות, עד שהמליצו על כך כי הקב"ה קיים בעצמו כביכול מצות 'ולקחתם לכם', בכך שלקח אליו את האתרוג המהודר ביותר, הלא הוא רבנו. על ציונו הקדוש בבישיטנא שבהונגריה הוקם אהל לרווחת המתפללים, הנהרים להזכיר עצמם במקום בו נטמן איש האלקים וכידוע שגדולים צדיקים במיתתם יותר מבחייהם. באופן מיוחד ניכרת העלייה לציונו הקדוש דווקא בתשעת הימים, בין ראש חודש מנחם אב לתשעה באב, עליהם המליץ רבנו באופן מיוחד והבטיח בעצמו ישועה לעולמים על קברו בימים אלה. זכותו תגן עלינו ועל כל ישראל.

תופעת שמות משפחה, כחובה חוקית שהוחלה במדינות רבות במאות השנים האחרונות, היתה ועודנה מרתקת ומעוררת סקרנות, ויש בנותן טעם לעמוד עליה. על אחת כמה וכמה כאשר שם המשפחה מורה על דבר-מה נאצל, מרומם, נשגב וגבוה מעל גבוה, כדוגמת משפחת **לייפער** עליה נמנו אדמו"רי בית נדבורנה לדורותיהם [למעט צאצאי **הרה"ק ר' מאיר מקרעטשניץ** אשר שינה את שם משפחתו בצוק העתים לרוננבוים].

תרגום מילולי מדויק של המילה 'לייפער', או בהגייתה השפתית הנפוצה יותר: 'לויפער', הינו 'רץ' [כתואר, ולא כתיאור פעולה]. סביב קביעת שם משפחה זה נפוצה מסורת חסידית ותיקה, אשר בה כשלעצמה יש להעיד אודות דמות המופת אודותיה נסוב הפרק הנוכחי.

היה זה כאשר הופיעו ובאו נציגי השלטונות אצל **הרה"ק ר' מרדכי מנדבורנה**, תובעים ממנו לקבוע לעצמו שם משפחה כדרישת החוק. הרה"ק ר' מרדכי כמה רגעים ואמר: **'מיר לויפן דאך כסדר אין הימל'**, קרי: הלא אנו רצים כסדר לעשות רצון אבינו שבשמים... על שם 'ריצה' תכופה זו לעשות רצון קונו, נקבע ונשתרש שמו: לייפער.

אישי יהודי ושמו מרדכי

בבית רם היחס והתהילה, בית **הרה"ק ר' ישכר בער מנדבורנה** נינו של **הרה"ק ר' מאיר הגדול מפרמישלאן**, תלמיד חבר למרן **הבעל שם טוב הקדוש**, זרח ביום י"ט אייר תקפ"ד אורו של הרך הנולד העתיד להרעיש את העולם בקדושתו ולהאיר עיני ישראל בכל מקומות מושבותיהם, וייקרא שמו בישראל: **מרדכי**.

שמו, אשר נקבע על ידי דודו-זקנו הקדוש **הרה"ק ר' מאיר'ל מפרמישלאן** ששימש כסנדק בבריתו, ניתן לו על שם רבו של ר' מאיר'ל - **הרה"ק ר' מרדכי מקרעטשניץ**. אולם מלבד זאת התבטא דודו הגדול כי שורש נשמנו מנשמת מרדכי היהודי, וכך גם היה מכתבו בכל הזדמנות: 'מרדכי היהודי'.

אף שגודל והתחנך בבית שכל כולו קדושה ועבודת הבורא, והגם שאבותיו ואבות אבותיו היו ממזקי ארץ וקדושי עליון ששם יצא להם זה מכבר, בלט הילד בפני עצמו כשכל רואיו הצביעו ואמרו: הנה, זרע ברך ה'. כבר בהיותו פעוט ניכר היה כי שונה הוא מבני גילו בהשגותיו, בתחומי הענין בהם עסק, בתפילותיו בהשתפכות הנפש וכבן המתחטא לפני אביו ובאהבת וחשקת התורה שיקדה בו, כמו גם התמדתו הנפלאה, היקף ידיעותיו המבהיל ועמקותו כשל אחד הגאונים.

עד כדי כך הגיעו פני הדברים, שבהיכנסו לעול מצוות עלה לתורה בבית מדרשו של **הרה"ק ר' מאיר'ל מפרמישלאן**, ואילו הוא שעמד זה מכבר על טיבו של נער החמד וידע כי הינו זרע ברך ה', קרא לו לעלייה המכובדת ביותר הלא היא עליית 'שישי', כשהוא מכתבו כאחד הגדולים: **'יעמוד מורנו הרב רבי מרדכי'**.

משכמו ומעלה מכל העם

בהגיעו לפרקו נשא רבנו את בתו החסודה של **הגאון ר' שמואל שמעלקא טויבש** רבה של יאסי, וכבר בהיותו אברך צעיר הצביעו עליו גדולי דורו ואף אלה שהיו מבוגרים ממנו בשנים רבות, החוו כלפיו בהתפעלות וקראו אחריו פה אחד 'מקודש מקודש'.

מנהיגי החסידות כדוגמת **הרה"ק ר' חיים מצאנז והרה"ק ר' ישראל מרוזין** בדורו התייחסו אליו בכבוד מופלג וביראת כבוד של ממש, וכך גם גדולי התורה וההוראה בדורו, כמו למשל **הגאון ר' אברהם יהודה שוורץ בעל שו"ת 'קול אריה'**, שנודע כאחד מגדולי הפוסקים בדורו, נוהג היה בגחלתו של האברך הקדוש

בסוכות תשבו

מנהג קודש היה לו לרבנו, לבנות מדי שנה לא פחות משלוש סוכות, זו לפנים מזו. בעוד הוא היה מסתופף בצל הסוכה הפנימית יותר ובה היה מקיים את מצות החג, שתי הסוכות האחרות נועדו עבור הרבנית ובני משפחת הרבי, כמו גם עבור האורחים הרבים שגדשו את מעונו דרך קבע, ובפרט בחג הסוכות. בדרך צחות הסביר את מנהגו זה, על פי הנאמר:

מן הסוכה במשך כל ימי החג, מבואר ועד צאתו, כשאף את התפילות התפלל בסוכה וכך גם ערך את שלחנו הטהור בתוכה.

גדולה ונשגבה במיוחד היתה עבודת קדשו בתפילות המיוחדות לחג, ובפרט בעת ההנענעים בהושענות, וידעו הכל כי שעת רחמים ורצון מעל ומעבר לגדר הרגיל היא, כאשר רבנו אחוז שרעפים וכל כולו בלהט אש שלהבת, לפעול ישועות עבור הכלל והפרט ולזכות לכל מילי דמיטב.

"בסכת תשבו שבעת ימים כל האִנְיֹחַ בְּיִשְׂרָאֵל יֵשְׁבוּ בְּסֻכֹּת: לְמַעַן יֵדְעוּ דֹרֹתֵיכֶם כִּי בְּסֻכֹּת הוֹשַׁבְתִּי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (ויקרא כג מב-מג), הנה ראינו כי התורה הקדושה מצוה שלש פעמים בזו אחר זו לקיים מצות סוכה...

חביבות יתירה היתה לו למצוה יקרה זו, ואם אמרו חכמינו ז"ל כי 'כל שבעת הימים אדם עושה סוכתו קבע וביתו עראי.... אוכל ושותה ומטייל בסוכה' (סוכה כח:), רבנו מצדו הגדיל לעשות וכלל לא יצא

דבר ידוע הוא, כי ככל שכח הקדושה מתחזק ועולה, כך מתעצם כנגדו כח הסטרא אחרא. כך גם אירע באחת השנים, כאשר עקב מחלה מדבקת שהתפשטה בבשטיאני עיר מגורי רבנו וכחלק מהקפדה כללית על נקיון העיר ותנאי ההיגיינה במבואותיה, יצא צו תקין מטעם מושל העיר לפיו אין כלל לבנות סוכות, מחשש שמא הלכלוך הנגרם כתוצאה מבניית הסוכות יביא להתפשטות המחלה ביתר שאת.

עבור רבנו, היתה ההוראה כחבר הכורת שהונפה על עבודת קדשו. ככל שהוא ראה זאת, ציות לחוק החדש כלל לא היה בר ביצוע, וכדרכו בקודש בנה בהתלהבות את הסוכה תוך שהוא מתעלם באופן גורף מהתערבותיהם של פקחי העירייה שביקשו להניע מכך.

דבר בניית הסוכה דווח על ידי הפקחים המקומיים לדרגים הגבוהים יותר, ואלה, לאחר שכשלו בעצמם בניסיונם להניא את רבנו מכך, העבירו את הדיווח המדובר גבוה יותר רבן שהשמעה הגיעה למושל העיר בעצמו. הלה, למותר לציין, לא ראה זאת בעין יפה, והוא שלח להתרות ברבנו כי יפרק את הסוכה לאתר.

‘מדרכיה בנה סוכה כדי שתעמוד’, לא התרשם רבנו מהון התקיף של נציגי השלטונות, **‘ולא כדי לפרקה’.** הסייוב הנחרץ דווח לראש העיר, ולאחר שזה האחרון זימן אליו את רבנו בבהילות ונתקל בסייוב מוחלט, עלתה חמתו ויצא קצפו והוא קם ויצא לרחוב של עיר, עושה את דרכו בכבודו ובעצמו אל רבנו. אם חשב המושל שעצם נוכחותו התקיפה, כמו גם צרור איומים שיש בכוחם להכניע את לבבם של עבריינים מושבעים, ירככו ולו במעט את עמדתו הנחרצת של רבנו, עד מהרה התבדה ונוכח לראות כי התנגדותו יצוקה כבדול ובלתי ניתנת לערעור.

‘מדרכיה בנה סוכה כדי שתעמוד’, הגיב רבנו בשלושה ובמחיצ יד אף קרבו פניו המאדמות של המושל ואימויו המרתיעים, **‘ולא במטרה להרוס אותה’.** אך בזאת לא הסתפק, אלא נענה בארשת חמורה: **‘עד לך, אדוני המושל, כי דודי-זקני היה הרב הקדוש ר’ מאיר’ל מפרימיאלאן’!**

דבריו היו כחידה בעיני המושל, והוא נענה ברוגזה, ‘וכי נדמה לך שמעניין אותי לדעת מי היה דודיך? אחת היא לי אם הוא היה ראבין כזה או אחר, אין הדבר מענייני. עודני נחרץ בדרישתי כי תפרק לאלתר את מבנה העץ’ החווה כלפי הסוכה, ‘ויפה שעה אחת קודם’.

‘אמת, אינך יודע מי היה דודי’, השיב רבנו באורך רוח, ‘אך היות ובאת עד אליי, הרי הנך אורח שלי, אי לכך מן הראוי כי תשב ותאזין למעשה שאספר באוזניך’.

בלית ברירה ובמשיכת כתפיים נרגזת נאלץ המושל להקשיב, אם מתוך סקרנות ואם בשל פניו התקיפות של הרבי שגרמו לו לציית לו, ברצונו או שלא. נתן אפוא מבט חסר סבלנות ברבנו והאזין למעשה הבא. כומר לפני שנים, בעל ממון ונכסים ואב לעשרה בנים יפי תואר, גבוהים כארו ובריא מראה. בחצר ביתו ניצב לו גן מלבלב, מעין פרדס פרטי, בו סדורים היו עצי פרי לרוב, צובעים את החלל בירוק עז ומנוקדים בפירות שרגניים לרוב, ציורים הצללה טבעית חלד המבקש לפוש קמעה, לנוח מעמל היום בפנינת חמד מרהיבה. אולם על אף המראה המשובב של העצים המלבליים, רוח אחרת היתה עמו. הוא ביקש, בגחמה של רגע, להפוך את הבוסתן הנאה לגן פרחים ‘פהפיים’, ולשם כך העמיד כמה פועלים והורה להם לכרות חלק ניכר מהעצים.

ניגשו הפועלים במשנה מרץ לעבודה, הניפו גרזן והכו בגזעים הריכים, ועד מהרה שכבו זה לצד זה גומי עץ כרותים, עדות אילמת לבוסתן שניצב לתפארת עד לא מכבר.

אך אבוי. רק סיימו הללו את מלאכתם, עוד הגינה ממתינה לזריעת הפרחים הצבעוניים למיניהם, ובבית הכומר תאניה ואניה. עשרת בניו, החסונים כארו ובריאם אולם, חלו לפתע במחלה עלומה, מייסרת וחשוכת מרפא ונפלו בזה אחר זה למשכבם האחרון, ממנו לא קמו עוד. והכומר מביט ועיניו כלות, מעיין דמעותיו ניגר ללא הפוגה ואין לאל לא לעשות מאומה כדי להציל את בניו המתיים בזה אחר זה.

חיהם של תשעה בניו כבר נגדעו, קופדו באבחה אחת מהירה, ורק בבוא תורו של צעיר בניו, נער זקונים שהתייסר מרות ושכב על ערש דווי, התעשת הכומר והבין כי עליו לחפש מוצא היכן שיד הרפואה קצרה מלהושיע.

‘קום סע לפרמיאלאן’, המליץ לו ידיד, ‘שם יושב

יהודי קדוש שמדבריו לא נופל ארצה כחוט השערה. אם יברך האיש את ילדך, מובטח לך כי יקום מחוליו וישבו לאיתנו’.

הכומר, מיותר לציין, לא היה מחסידיו הנלהבים של רבנו **‘הרה”ק ר’ מאיר’ל מפרימיאלאן**, ובכלל, אמות חכמים זרה היתה לו, אך כב שגורה האמרה בפי בני אדם: ‘אם לא יועיל - לא יזיק’. מתוך ייאוש וחלדון מוחלט קם ועשה את דרכו לפרמיאלאן, תולה יתבו במוצא האחרון - אותו יהודי עליו מעודו לא שמע, ואשר על פי השמועות ברכותיו אינן שבות ריקם וכל מילה שלו פועלת בשמי מרום.

בפרמיאלאן קיבל את פניו יהודי הדור פנים, פניו מאירות, והזמין אותו בסון רך לשפוך את לבו לפניו. בשבר קול התוך שהוא ממרר בבכי ללא הפוגה תיאר הכומר את אשר אירע לו, את תשעת בניו שקיפחו את חייהם במחלה קצרה וקטלנית, ביכה מרה את הבנים שהלכו לבלי שוב והתחנן לפני הצדיק שייבשר את בנו הנותר, למען הותיר לו ולו שריד משפחתו.

‘גן נאה היה לך, מלא אילנות טובים ומלבליים, אותם בחרת לעקור’, פנה אליו הרבי, ואילו פני הכומר חזרו לנוכח רוח הקודש הגלויה, ‘וכבר נאמר כי’ האדם עץ השדה’.

‘הקב”ה, גרע הוא את בניך’! נלפת הכומר בחרדה לנוכח הדברים, פנה אל הרבי בסון רועד: ‘אוי, מה עשיתי?! היש תקנה למעשיי? האם יש סיכוי ופתח הצלה לבני האחרון?’ ‘היות ובאת אליי’, זילף הרבי טללי נוחם על נפשו המעונה, ‘לא אשלך ריקם. מבטיחך אני כי בנך הצעיר יקום מחוליו וישבו לאיתנו, ועוד יתהלך בריא ושלם כאחד האדם’!

אך בקושי הצליח הכומר, והוא עודנו המום ונרעש לנוכח עיניו הצופיות של הרבי, לקוד לפניו בריאת כבוד ולהודות לו במילים חמות על דבריו והבטחתו, ולהיפרד ממנו לשלום, כשהוא ממרר לשוב לביתו ולהתעדן באשר אירע בהיעדרו. לשמחתו, אך שב הביתה והנה אצה אליו אשתו, ענייה וזרחות באושר והיא מדמוע לו בגיל על הטבה משמעותית במצב הנער, שמרגע לרגע שב לאיתנו.

‘יודע הנך מי הוא אותו בן?’ שיפד רבנו את מושל העיר במבט מזוה אימה, **‘אתה הוא! כעת, אמור נא, האם התנהגותך כלפיי הינה גמול ראוי עבור חיך שניתנו לך במתנה בכח קדושתו של דודי?’**

הבעתו האטומה של ראש העיר נסדקה באחת, פניו חזרו והוא נפל לרגלי רבנו וביקש בדמעות שליש את סליחתו. ‘סלח לי, ראבין קדוש!’, התחנן והבטיח, ‘כל מה שסיפרת - אמת. על דברתי, מהיום והלאה תזכה לחופש מלא בקיום מצות דתך, ואפילו עשר סוכות תוכל לבנות ללא שאי-מי יתן להפריע לך’.

תנשפה (ולא) מן העשירי

‘מעשה בר’ משה טוביה...’ היה **‘הרה”ק ר’ יצחק אייזיק מזוטשקא** נאנח בספרו את המעשה לדלהלן, אודות זקנו הקדוש רבנו מרדכי מנדבורנה. ועל שום מה נאנח? הנמה המעשה ולקחו בצד.

בעל עמינה היה ר’ משה טוביה, נגיד לאחיו, בר אוריין שזכה לשני שלחנות ונמנה על חשובי העדה ופרנסיה באחת העיירות בהונגריה. מלבד נתונים אישיים אלה, תכונה טובה טבעיה היתה בו, בהיותו חרוץ ונמרץ ביותר. מה שניתן לעשות היום ביצע ר’ משה טוביה תיכף ומיד, לא התמהמה ולא דחה מאומה ליום המחר.

מדי שנה בשנה היתה סוכתו של ר’ משה טוביה מתנוססת לתפארת, בנויה לתפארת ומעוטרת בכל נוי, אך תיכף בסמוך לצאת חג שמחת תורה היתה באה לידי ביטוי חריצותו הנודעת, ובתוך שעות ספורות היו דפנות הסוכה וקרשיה אגודים היטב מנוחשים למשמרת לשנה הבאה במחסן מוגן היטב.

ויהי היום, בין כסה לעשור באחת השנים, וביתו של ר’ משה טוביה נתמלא שמחה ואורה. צדיק בא לעיר, הרבי הקדוש ר’ מרדכימלה מנדבורנה הופיע ולא חלוג בעיניו הקטנה את כל הסוכות, וכאכסניה בחי לו לא אחר מאשר את בית ר’ משה טוביה, מאנשי שלומו אשר דבק בו ללא שיוור.

לצד השמחה שגדשה את לבו של ר’ משה טוביה לנוכח הזכות הכבירה, ברי היה לו כי תידרש העירכות מקיפה לחג, שונה לחלוטין מבכל שנה ושנה. בראש ובראשונה נדרש היה לחוש אל ר’ משה, יהודי תם ששימש כנגר מקומי, ולהזמין אצלו קורות עץ כבדות ואיכותיות. דפנות משופשפות היטב ושאר האביזרים הנדרשים, שהרי אין בסוכתו הרגילה אותה הקים מדי שנה - על אף גודלה היכר, כדי להכיל את הרבי ובני

פמלייתו.

מלבד הסחורה עצמה, עוד שילם ביד נדיבה לר’ משה, על מנת שיבא ויסייע לו בהקמת הסוכה עצומת הממדים, ולא חלפו כי אם שעות ספורות עד שהתנוססה לה הסוכה לתפארת, גדולה פי כמה מסוכתו בה הרגל.

זכה ר’ משה טוביה, ובמהלך החג נהרו ובאו חסידים ואנשי מעשה שבאו לשזוף עיניהם בצדיק ולאחוז בשולי אדרתו, והיה ביתו בית וועד לבני עלייה ועובדי ע’ל, ועולה על כולנה סדר יומה הגדוש והמרומם של רבנו שהפליא להעלות עמו את הציבור כולו טפח וטפחיים מעל קרקע החולין ולהטעימם מעין העולם הבא במהלך ימי חג, והכל בסוכתו של ר’ משה טוביה הנרגש.

הסתיימו להם ימי החג, חלף גם שמיני עשרת ואף שמחת תורה - יום טוב שני של גלויות, והרבי פונה לר’ משה טוביה ומודה לו בחום על האירוח, תוך שהוא מרעיף עליו מברכותיו כי כיד ה’ הטובה עליו.

אך כאן באה הפתעה. ‘את הסוכה שבנית לכבוד החג’, הורה לו רבנו במפתיע, ‘הותר נא על כנה. אל תפרק אותה. בעזרת ה’ אבוא אף בשנה הבאה להתארח אצלך, ואבקש כי הסוכה תמתין בשלימותה עד שאבוא’.

חסיד נאמן היה ר’ משה טוביה, ואם כי נגד הדבר אופיו החרוץ, אולם חזקה עליו מצות רבו. הותיר אפוא את הסוכה על מקומה, נוצר את הצינון הקדוש ובלבו פליאה - וכי מדוע שלא יפרק את הסוכה ויבנה אותה שוב בשנה הבאה? הלא אדרבה יתרום הדבר לשימור הקורות והדפנות מפני נזקי מזג האוויר.

אך לצד התמיהה שלא זכתה למענה, עלו לבו בקרבו לנוכח הבשורה המרנינה. וכי קלה היא בעיניכם? הלא בשנה הבאה יזכה שוב לארח את הרבי הקדוש במעוננו!

חודשי החורף חלפו בעצלתיים, הסוכה ספגה את רוחות הזעף ואת המטר הסוער, נשאה בדומיה את מעטה השלג הכבד, ובימות הקיץ הרכינה ראש מפני החמה, והשכינים עוברים ונדי בראשם, תמהים, מה לו לר’ משה טוביה החרוץ שחרג ממנהגו? מה זה היה לו שהותיר את הסוכה על מקומה? אך הוא בשלו, נאחז באמונת חכמים ואינו נוטה מדבריו של הרבי ימין ושמאל.

הנה הופיעו ובאו ימי שלהי דקייטא, ולבו של ר’ משה טוביה כמו עולה על גדותיו בגעגוע, כיסופים אינסופיים לרבי הקדוש שעוד רגע קט יעשה את דרכו הנה, יזכה להכניס את ביתו את הברכה הקדושה. ואכן, בין כסה לעשור הופיע שוב הרבי, כאשתקד, סוקר בקורת רוח את הסוכה המעוטרת בנוי והדר, אותה סוכה שלא נדרש לבצע בה בשנה זו מאומה מלבד נענוע הסכך, במטרה להכשירה מדין ‘תעשה ולא מן העשיר’.

שוב סחף הרבי את הציבור למחזות נעלים, רומם אותם גבוה מעל גבוה והאציל עליהם מאוצרו הטוב, ושוב כבשנה החולפת - פנה רבנו בתום ימי בייקורו לר’ משה טוביה המארח, מורה לו לכל ‘פרק את הסוכה אלא יותר אותה על כנה. אף הפעם, לשמחתו, ציף הרבי להוראתו את ההבטחה המיוחדת: ‘בשנה הבאה אהיה כאן שוב בעזרת ה’, ראה נא שהסוכה תישאר במקומה’.

כך, שנה אחר שנה, עשה הרבי את דרכו את העיירה ועשה את החג בסוכתו המרווחת של ר’ משה טוביה, נפרד ממנו בכל פעם בהכרת הטוב וברכות לרוב, כשבאופן קבוע חזרו הוא על ציוויו התמזה: ‘הותר את הסוכה על כנה’.

אלא שאם בתחילה עשה ר’ משה טוביה כמתבקש, לא הריר חלילה אחר הוראת רבו ולא סטה ממנה כהוא זה, שנה הצטורה לשנה ופגעי מזג האוויר החלו נותנים את אותותיהם בסוכה. הקורות החלו להתעקס, ירוקת פשטה בדפנות, ניחוח עובש בלתי נעים החל מתפשט באוויר. בלבו של ר’ משה ניטש קרב של ממש, ולמגינת לב בסופו של דבר יצא יצרו כשידו על העליונה. במוצאי סוכות באותה שנה, כבר לא מסוגל היה לעמוד בניסיון.

‘מה כבר יקרה אם אפרק את הסוכה?’ חשב לעצמו, מנמק בטוב בעם, ‘הלא ודאי כוונת הרבי כי הסוכה תהיה מוכנה בבואו, ללא שייאלץ להמתין לכנייתה. אדרבה, בשנה הבאה אמהר להקים את הסוכה מוקדם מהרגיל. ולעת עתה יטענו הקורות והדפנות אחר כבוד במחסן, מוגנים ושומרים’.

מחשבה למעשה, פנה לר’ משה הנגר והורה לו לפרק את הסוכה. אולם ברגע בו נתן מדרך כף רגל ליצרו, פעל המלך הזקן והכסיל ללא מנוח והכניס בו

רוח עוועים. כאחוז תזזית פיקח על המלאכה, מוודא שלא נותר במקום אף כפיס עץ ואף מצביע לנגר על קורות העץ, 'את זו אתה יכול לקחת, בדופן ההיא אין לי כל שימוש' וכן הלאה.

הנגר מצדו, איש תם שמעודו לא היה מודע להוראתו של הרבי וכל שעשה היה בהוראת מעסיקו, שש ושמש על ההזדמנות לקבל ללא כל תמורה עצים שש מעט השקעה ויכול לשמש אותו לאורך ימים ושנים.

חלפה שנה, כמעט. בשנה הבאה, בפתע, הקדים הרבי את ביקורו והופיע בפתח ביתו של ר' משה, סוקר במורת רוח את החצר ותוהה בכאב: 'היכן היא, הסוכה, ומי העז פרק אותה?'

'משה הנגר', השיב מאן דהוא, ועל אתר זמן הנגר לפני הרבי, לתת דין וחשבון על מעשיו. בתחילה פנה אליו הרבי בטרניה, מצר על כך שהפר את הוראתו, אך עד מהרה התחוויר כי הנגר כלל לא ידע מההוראה, וכל שעשה היה על פי הוראות בעל הבית, ר' משה טוביה.

'מהר נא', נימה של דחיפות נשורה במילותיו של הרבי, 'הבא את העצים תיכף ומיד ובנה את הסוכה כמקדם'.

כאן התברר לרבנו כי העצים, ברובם, מונחים אחר כבוד במחסנו של ר' משה טוביה, למעט כמה קורות ודפנות שעשו את דרכן אל ביתו של ר' משה הנגר, שבידיו האמונות הטיב להכין מהם שלחן וכסאות, ארון ועוד כמה פרטי ריהוט לביתו. ר' משה טוביה חשב שהעצים נהרסו, פנה הנגר לרבנו, נד בראשו, 'ואיך שלחן בבית מהם...'

נאמר רבי אנוח כבדה, וזו התנער ופנה לנגר. 'יודע מה, ר' משה?' פנה אליו בארשת מסתורית, 'החל מהיום יתחיל ר' משה טוביה לחנות ירידה בעסקיו, הוא יירד מטה מטה עד שיפשוט את הרגל ויאבד את נכסיו כליל. ואילו אתה' הישיר מבט לר' משה הנגר, 'דווקא אתה תנסוק מעלה מעלה, ותירש את כל עושרו, עד שבבוא היום אף תרכוש את אחוזתו, אותה יאילץ למכור בהיעדר כל למחיתיו'.

'מי יצני ומי יעשר', התפללו השניים, הן ר' משה טוביה והן ר' משה, באותם ימים נוראים, אולם ספק אם הבינו את משמעות הדברים ועד כמה עתידים הם לחוש זאת על בשרם. תפילה מרטיטה זו התקיימה בהם נכסין כליל, כשניכר בבורר כי בשעה שנופל זה קם, האחד זוכה בעושרו של האחר והגלגל סובב בהתאמה.

מעשה זה היה מספר הרבי ר' יצחק אייזיק מזוטשקא, כשהוא מוסיף ומציין כי נשגב מבינתו על מה ולמה, אכן, ראוי היה ר' משה טוביה לעונש שכזה רק משום שנהג ככל אחיו בני ישראל ופירק את סוכתו במוצאי החג.

רק כעבור שנים ארוכות הזדמן לו לפגוש יהודי אשר שח לפניו מעשה נוסף שהתרחש אצל רבנו, ומעשה זה הוא שיישש את תמיכתו וקירב את הדברים ללבו. המעשה במלואו - בשורות הבאות.

נר ה' נשמת אדם

נוהג היה רבנו, מדי בוקר קודם תפילת שחרית וביתר שאת בערב שבת קודש, להדליק כמות עצומה של נרות. סודות נשגבים ועניינים טמירים היו לו בזה, ומי יעמוד בסוד קדושים.

ביום מן הימים יצא הרבי לדרכו, אולם נתארכה לה הדרך והוא מצא את עצמו ניצב יחד עם פמלייתו בפאתי עיירה נידחת שניצבה על אם הדרך. אך אם אדם מן השורה ימצא עצמו נבון בשעמו במקום ארץ מוכר, היתה דמותו של הרבי ידועה בכל קצווי ארץ ועד מהרה נמצאה אכסניה ראויה לשמה והמוני בני העיירה צבאו על הפתח בבקשם לחזות בפניו ולהתברך מפי קדשו.

אולם, למגינת לב הרבי, קושי מהותי התעורר בכל הנוגע למנהגו הקדוש בהדלקת הנרות. השבת הקדושה קרבה ובהא, אך דא עקא, בכל העיירה לא נמצא אף לא נר אחד לרפואה. רק לאחר בירור נמרץ התברר כי פלוני, יהודי תושב העיירה, מנהל עסק למכמר נרות, וכי ברשותו דרך קבע כמות סיווגית של נרות.

על אתר הוחש המשמש אל החנות המדוברת, מברר בהבילות האם יש ברשותם נרות לרכישה בסך עצום של אל פחות משמונה עשר רייניש, סכום עצום באותם ימים.

הכנסה שכזו אינה מזדמנת בכל יום. עיני הסוחר אורו, אולם הוא לא נתן להתלהבות לערפל את חושי המסחר המחודדים שלו. 'אתה משלם במקום,

כן?' וידא במבט ממוחל. אך המשמש התפתל וגגם, הסביר כי הרבי נקלע לכאן כשאין בכיסו פרוטה לפרוטה, 'אך תוכל להיות סמוך ובטוח' המשך בטון מאושש, 'כי הרבי ישלם את חובו עד הפרוטה האחרונה ברגע בו יתאפשר לו'.

'צר לי', הניד הסוחר נזעקה מעט מקומה בירכתי החנות. בלשונו, 'אך לא אוכל לספק כמות כזו של נרות מבלי לקבל את התשלום במלואו, כאן ועכשיו'.

עוד הגבאי חוכך בדעתו מה לומר וכיצד לנהוג, ואשת הסוחר נזעקה מעט מקומה בירכתי החנות. 'השתגעתי?!' פנתה אשת החיל בטון מזועזע לבעלה, 'הרבי הקדוש מבקש, ואתה מסרב? הרי הגבאי הבטיח שישלם!'

'אכן כן, הוא הבטיח שישלם', נענה הסוחר בשפל קול, 'אך מי ערב לי שלא יעזבו הרבי ופמלייתו את העיירה כבר במוצאי שבת, כשאת קיומו של החוב יטמנו בתא אפור ונידח בירכתי מוחם, ועד מהרה יישכח מהם הדבר?'

תקיפה היתה האשה, בעלת דעה ומעשית להפליא. הפנתה מבט רוגז אל בעלה, תוך שהיא ניגשת לארגזי הנרות ומתחילה לערום כמות עצומה לפני הגבאי, על הדלפק, לעיני בעלה המתבונן במרחש בעיניים קמות. 'מסור לרבי את הנרות, למען יוכל לקיים את מנהגו הקדוש', פסקה ללא היסוס, 'ובעלי ירשום את החוב בפנקסו'.

הבעל, אם מתוך היכרות עם נוות ביתו הדעתנית ואם משום שידע כי לא יוכל לשאת פניו בציבור אם ייודע שמנע מהרבי לקיים את מנהגו, החריש בעל כורחו. רשם את החוב בפנקסו תוך שהוא רוטן משהו בסגנון 'מי יודע אם ומתי ישוב אלי החוב העצום הזה'. שבת מרוממת עברה על בני העיירה, אולם במוצאי השבת - כמו צפה הסוחר במדויק את אשר יתרחש, עלה הרבי על כרכרתו ונסע כלעומת שבא, כשאף אחד מאישיו אינו פוקד את החנות כדי לשלם עבור הנרות.

החוב נותר אפוא רשום בפנקסו של הסוחר, חקוק אף במוחו ואינו מרפה.

חלפה תקופה ארוכה, וביום בהיר מופיע יהודי עבדן בחנות ופונה לסוחר. 'שליח הרבי מנדבורנה אני', הוא מציין בפשטות, משל לא חלף צחצח מאז נרשם החוב, 'ובאתי בשמו לפרוע את החוב'. שלף הלה חופן שטרות עב, החל מונה על הדלפק. הסוחר מצדו, דעתו קצרה ומצומצמת, הגיב בטרניה 'נו', הגיע הזמן' וספר את השטרות, שמח לגלות שהחוב נפרע.

ימים ספורים חלפו, הרבי יושב בבית מדרשו שבבישיטנא וליעניו נגלית התגודדות חריגה. חסידים משוחחים בלהט, דבר מה מסעיר את כולם והם שולחים מבטם שוב ושוב אל הרבי, כמו מסתפקים אם לשלף אותו.

'במה דברים אמורים?' פנה אליהם הרבי, והם שיתפו, נדהמים לגלות כי הרבי אינו מופתע ולמעשה נראה כי הוא יודע על כך לפנייהם, 'סוחר הנרות מעיירה פלונית, הסתלק בחשף'.

נד הרבי בראשו הצער.

'אכן, דעו לכם כי על אותו סוחר נגזר כבר לפני שמונה עשרה שנה להסתלק מן העולם', גילה הרבי מכבשונו של עולם, **'אך אני פעלתיו עבורי והצלתיו לעכב את רוע הגזירה הרוות לאותו חוב שהייתי חייב לו'.**

'אמנם, לא נותרה לי כל ברירה', נעקרה אנחה כבדה מלבו של הרבי, 'הסוחר הלז נחוש היה לקבל את מעותיו, ואני מצד אנוס הייתי להשיב לו את חובו עד הפרוטה האחרונה. ובכך, חשף רבנו, 'לא יכולתי עוד למנוע את הגזירה, והוא הסתלק מן העולם בקיצור ימים רח"ל'.

מעשה זה, המתק הרה"ק מזוטשקא, יש בו כדי ללמדנו אודות המעשה הקודם, פרשת ר' משה טוביה וירידתו מנכסיו. ככל נראה ראה הרבי ברוח קדשו כי מעל ראשו של ר' משה טוביה מרחפת גזירת העניות, וברחמי ביקש להמתק את גזר הדין ולעכבו ככל האפשר, כשלשם כך הפציר בו להותיר את הסוכה במקומה ימים רבים.

הוא אומר, קיום מצוותו של הרבי במשך כל אותם שנים, הוא שהשאיר אותו במעמדו כגביר ובעל בעמיו, ומשום כך טרד אנוס הייתי לנדות מדי שנה לאותה עיירה - כדי לוודא שהוא עודנו מחזיק בתומו, והכל כדי להצילו מגזירת העוני.

אולם, בבוא היום בו נכנע ר' משה טוביה ליצרו והחליט לפרק את הסוכה, לא יכול היה הרבי יותר לעכב את הגזירה, וכך באחת ירד ר' משה טוביה מנכסיו.

'נמצאנו למדים', היה הרבי מזוטשקא מסיק, 'כי בניית הסוכה הרי היא סגולה לפרנסה!'

נצרתם להם צר

חורף קשה שרר באותה שנה. וכשאומרים 'חורף קשה', במושגים של מזרח אירופה, סמוך להרי הקרפטים, לא מדובר במטר מזדמן ושמן ברד, כי אם במרדב צח המכסה הכל עד לאופק, טמפרטורה הצונחת לעשרות מעלות מתחת לאפס ומשבר רוח קפוא המכה בעוצמה בכל המהין להציג פניו מחוץ לבית המוסק.

לא הרי אותם ימים כימינו אנו, ולא בתי אותם זמנים כשל זמנינו. נעדרים היו כל בידוד ממש, נתונים לפעעי מזג האוויר וסופחים אליהם את הקפאת הנורא ששרר בחוץ, מקפאים את היושבים בתוכם, אילולא נסו אלה האחרונים אל האח המוסק, מצטנפים להם בשמיכת צמר עבה וגומעים נכנת מרק לוהט. עיניו של ר' ברוך, הניצב המום בפתח, נפערו בתדהמה לנוכח המחזה המזועזע.

ר' ברוך, מהנכבדים והיושבים ראשונה במלכות נדבורנה וכן גם בשאר חצרות הקודש, חסיד ובר אוריין למכר חצה נר גיל הזקנה אך עודנו מכתת רגליו בין גדולי אדמו"רי דורו, צימאווני אינו יודע שובעה והוא מבקש ללקט לו מכאן ומאכן, לדלות מבארם הזכה של גדולי החסידות ולהתבשרם לאורם וקדושתם.

אף כעת, בעיצומו של החורף שזה עידן ועידנים לא נראה כמותו, כשהדרכים שוממות ואין אף אדם שפוי המצע לצאת במזג אוויר שכזה, לא אבה ר' ברוך לוותר על התענוג הרוחני הצרור שבנסיעתו להסתופף בצל הקודש בנדבורנה, אצל הרבי ר' מרדכי'לה שהיה צעיר ממנו בכמה וכמה עשורים אך יחד עם זאת הטיב הוא להכפיף קומתו לפניו ולנהוג כתלמיד אצל הרב.

כעת ניצב הוא, מבקש לקבל ברכת 'שלום עליכם' מרבו אך תחת זאת משפשף עיניו בתימהון, כמו מבקש לוודא שאכן נכנס הוא לתוך הבית ולא להיפך, יצא ממנו אל הכפור. פרץ קור אימתני הכה בפניו, ומבט כי ששלח לעבר התנור הבהיר לו כי זה מכבר לא הוסק.

בחדרו ישב הרבי, נהרה שפוכה על פניו אך כמעט וגלדי קרח תנלים בזקנו, ובקורן זויות חדר נפרד ישיבה לר' הרבנית ובידה 'צאנה וראינה', שניה נוקשות ברעד בעודה מתאמצת להגות את המילים, עטופה בשמיכה דקה שאין בה כדי להקל ולו במעט על הקור הנורא.

היטיב ר' ברוך להכיר את הרבי ואת ביתו, והשכיל להבין כי לא בשל אילוף כלכלי או היעדר תנאים שווה הבית בכפור שכזה, כי אם מתוך בחירה מושכלת. אם כי, הגם שידע כי רבו מרומם ונעלה מכל מגבלות בני תמותה גלילים, נשגב מבינתו כיצד ניתן לחיות כך, לשורר במזג אוויר שכזה ללא אמצעי חימום כלשהו. לא יכול היה ר' ברוך לעצור ברוחו, והוא ניגש בסערת רגשות אל הרבי. **'רבי, געוואלד!'** זעק מנהמת לבו, **'ניחא הרבי בחר בכל זאת, מורגל הוא בסינופים ועבודת קדשו היא זו. אך מה פשעה הרבנית שנידונה לסבל שכזה?'**

הננו הרבי בהבנה, אך הניד בראשו. 'הצדק אתך, ר' ברוך' הישיר מבט לתלמידו המסור, 'אך כל מה שהנך רואה נעשה בהסכמתה המלאה של הרבנית. אדרבה, גש אליה והצע לה להסיק את הבית'.

לנוכח פניו התמהוות, נאיאות הרבי להסביר. **'במדינה רחוקה פלונית נקלעו אחינו בני ישראל לצרה והינם זקוקים לרחמי שמים מרובים. קיבלנו אפוא על עצמנו, אני והרבנית, שלשה עשר שבועות של ייסורים, כדי לכפר על בני ישראל ולהצילם ממצותם'.** עוד ר' ברוך נדה, מחריש ומאזין לדברי הרבי, והרבי ממשיך בניחותא, 'זה עתה הסתיימו להם תשעה שבועות, כך שנותר לנו להתיישר רק במשך ארבעה שבועות נוספים'.

רוחו של ר' ברוך סערה בו, והוא כמעט והחליט לקיים את עצתו של הרבי כלשונה ולהציע לרבנית להסיק את הבית, אך היא מצדה האזינה לדברים ונזעקה, מוחה נמרצות: 'לא ולא, קיבלתי על עצמי ייסורים, וברצוני לשאת בהם בעבור אחינו בני ישראל התנוגים בצרה!'

בר דעת היה ר' ברוך, הבין כי דעתו של הרבי נחרצה ולא המשיך לדון בנושא. תחת זאת הושיט ידיו לרבי, קיבל ברכת 'שלום עליכם' לבבית והועיד את פעמיו לבית המדרש, שם שהה במשך ימים ארוכים כשהוא עוסק בתורה ותפילה ובד בבד קונה מאוצרותיו של הרבי ומתאבק בעפר רגליו.

חלף זמן מה, ור' ברוך ראה לנכון להמשיך במסעו. הפעם היה יעדו העיירה סדיגורה, מקום מושבו של **הרה"ק ר' ישראל מרח"ץ**, אשר כידוע התגורר באחוזה פאר ונוהג בגינוני מלכות שאין דומה להם. לפתעתו, אף בבית הרה"ק מרח"ץ חזרה התופעה על עצמה, גם כאן, בניגוד ממשוע לעשירות שניבטה מכל עבר, שלט קפאון עז ונראה היה אף כאן כי הדבר נעשה במכוון, מתוך רצונו הטהור של הרבי לסגף עצמו לדעת. אך הפעם, בניגוד לאשר התרחש בנדבורנה, פנה אליו הרה"ק מרח"ץ מעצמו והבהיר את פשר הדבר.

'דאי תמה הנך, ר' ברוך, על כך שבחורף שכזה אין התורים מוסקים כדבעי והכפור שולט בבית', אמר הרבי, ור' ברוך הנדהם כמעט משלים בעצמו את הנאמר, 'דע לך כי במדינה רחוקה מכאן נתונים היהודים בצרה, אי לכך קיבלתי על עצמי להתייגר במשך שלשה עשר שבועות, לזכותם ולהצלתם. זה עתה חלפו עשרה שבועות', המשיך הרבי בסיפוק, 'ונתור אם כן רק שלשה שבועות'.

הרה"ק מרח"ץ עצר לרגע, נתן אתנחתא לדבריו ואז הוסיף כממתק סוד: **'מלבדי, רק צדיק אחד נוסף בדור יודע על כך'** ורק ר' ברוך עצמו ידע היטב במי מדובר...

שוב יום אחד לפני מיתתך

דרכם של צדיקים שהם מקיימים תדיר את דברי התנא הקדוש רבי אליעזר (אדר"נ ג"א פט"ו): "שוב יום אחד לפני מיתתך", לצד ההדרכה המעשית שמסר כיצד לעשות כן: "יעשה תשובה היום, שמא ימות למחר. שוב למחר, שמא ימות למחרתו. ונמצאו כל ימיו בתשובה".

בדרך מופלאה היה רבנו מעורר את כל הדברים בו ומסתופפם בצל, לחיות כל ימיהם בתשובה ומעשים טובים, על מנת שיוכל להשיב נשמתם לבוראם נקיה וזכה, לפני שיהיה מאוחר מדי.

שח הרה"ק ר' צבי הירש מקרעטשניץ-סיגעט, בן גינו של רבנו, את ששמע מקו חסיד ישיש וצבי בימים אשר עוד זכה לחיות בפני קדשו של רבנו ולהתבשרם לאורו, עדות מרטיטה על הנהגתו בימי החנוכה הקדושים. בחצר קדשו של רבנו, על פי ציווי המפורש, נבצר מהחסידים הרבים לראות את עבודתו העילאית בעת העליקת נרות החנוכה, אותן היה מדליק בגפו והרחק מעיני החסידים. שמא תאמרו, מה להם לבוא לנדבורנה בימים מרוממים אלה, אם לא כדי לחזות בעבודת קדשו זו? את התשובה לכך קיבלו המוני הנוהרים לחצר קדשו, תיכף לאחר הדלקת הנרות. ראשית היה רבנו מדליק את הנרות בשרעפי קודש, משורר לעצמו זמירות קדומות ומתייחד עם קונו אל מול השלהבות המרצדות, וכשהיה מכלה עבודתו זו היתה הדלת נפתחת, והיו המוני החסידים גודשים את החדר.

בשלב זה ניצב היה הקהל כולו בשתי שורות, ביניהם בעלי מנגנים שהפליאו לעורר את הרגשות ההומיים בכלי נגינה שהביאו עמם, הודו פוסע בתווך ומפזם נעימה ענוגה, שקטה ורווית חיים, מרטיט את לבבות הנוכחים ומכניס לליבם הרהורי תשובה, משל היה זה בעיצומה של תפילת נעילה.

וכך היה אמר, מנגן, מעורר: **'פִּינֶטְטֶער און בִּיטֶער איז דָעם מענטש וואס עָהר יִנְדִיגט צום הייליגן בורא... ווי וויל איז דָעם מענטש וואס עָהר טוהט תשובה צום הייליגן בורא...**' אולי, כמה שחן ומר לו לאדם החוטא לפני הבורא יתברך. כמה טוב לאדם השב בתשובה שלימה לפניו. וכאן היה מדגיש, מטלטל בזעקה פנימית: **'נאָר מיט דָעם גוף... מיט דָעם גוף... מיט דָעם גוף...'** אבל שיהיה בגוף זה, ולא חלילה בגלגול אחר בו ייאלץ לתקן מעשיו. והיו הדברים מרטיטים ומחזירים את כל הנוכחים במקום, עד שרבו הבכיות ושב כל העם בתשובה.

יין המשומר למצות

חומרות רבות ועניינים טמירים נוהג היה רבנו הרה"ק ר' מרדכי'לה מנדבורנה בחג הפסח, אם בניקיון הבית מכל פירור חמץ ואם באפיית המצות, אולם מקום של כבוד נתייחד לו דווקא ליין, להכנתו ומצוותו.

'מצוותי' אמרנו, כי אכן כן, לא מדובר היה רק ביין לארבעה הכוסות כמצות ליל התקדוש חג, כמו גם למצות קידוש והבדלה, כי אם בכמות אדירה של יין אותה נהג לחלק לכל צורך, בעין יפה וברוחב לב. בערב פסח היו מתקבצים ובאים לביתו כל עניי

העיר, נעמדים בסך ומקבלים לידם בסבר פנים יפות ומאירות בקבוק או שניים ואף יותר, כפי הצורך ועל פי מספר הנפשות שבביתם.

מהם היו שלא בושו להתייצב פעם נוספת בתור, מניחים כי הרבי אינו מודע למעשה, אך לאמיתו של דבר עינו זקוקים להודעה הבחינה בכך הטב, אלא שלבו הרחום לא עמד בכך והוא נאות להעניק להם פעם אחר פעם, ולא רק שלא הרע לבבו בתתו להם אלא שאף שמח ועלץ בקרבו על שזכה לתמוך בהם פעם נוספת.

אדרבה, בהזדמנות מסוימת הסביר הרבי כי אם ימנע מאנשים אלה להשתתף בחלוקת היין, אזי יצר לבבו שמא מאידך שכן להכניס לרשימת המקבלים כאלה שאכן זקוקים לכך, ואם כן מעדיף הוא לעשות ולתת למי שכבר קיבל, מבלי לבדוק בציציותיו של אף אדם וללא דרישות וחקירות.

אחרים הגדילו לעשות, ראו כי הזדמנות עסקית והיו נוטלים את היין וסוחרים בו, מייצרים מקור הכנסה לא אכזב, בעוד מטרת החלוקה היתה לשימושם האישי ועבור בני משפחתם. על כך לא הבליגו מקורביו הרבי, אך כשהפנו את תשומת לבו לכך, הוא הצביע על נקודת מבט שונה לחלוטין. 'הלא זקוקים המה נואשות לכסף', ציין בפשטות, 'ואם במסחר זה עולה תפוצם בידם - הרי שזכיתי לקיים מצות צדקה בהידור רב'!

לאחר הכנת היין לא החלה בתקופת גיוס, כי אם הרבה קודם לכן. חודשים ארוכים לפני כן היה רבנו פונה לאנשי שלומם, מהם אשר ברשותם כרמים לרוב, מבקש מהם להותיר עבורו גפנים לבצירה בתקופה הקרובה לכך.

אך בעוד שמקובל היה במקומו, על פי תנאי הגידול ומאז האוויר, לבצור את הענבים בחודשי הקיץ החמים ולאחר שהבשילה החמה את האשכולות והמתקה אותם כראוי, בחר רבנו את המועד לבצירת הענבים דווקא בעיצומו של החורף, וליתר דיוק - **בפרשת וארא דווקא**.

במתק לשונו ובדרך צחות היה מנמק את טעמו בזה, משום שבפרשת וארא נאמר בתורה הקדושה: **'וְשָׁמַח פֶּדֶת בֵּין עַמִּי וּבֵין עַמָּךְ לְמַחֵר יִהְיֶה הָאֵת הַזֶּה'** (שמות ח ט). והנה **'פרות'** בשפת היידיש נהגה **'ליין'**, ובדומה נהגית המילה **'בציר'** בשפת היידיש כך: **'לעצ'**, אם כן יש להתילתו בברכה זו - שיהיה 'בציר' בשבוע זה, וכך יאה, לבצור את הענבים עבור היין לפסח דווקא בשבוע זה...

ואם היו שהשתוממו ואף הביעו הסתייגות מבחירת המועד המדובר, בעיקר בשל העובדה שבעיצומו של החורף היו הכרמים מכוסים שכבת שלג עבה והאשכולות כלל לא נראו מבעד למעטה הלבן, ולמותר לציין כי באופן טבעי לא הבשילו כלל בתקופה זו, היה רבנו מראה אף בזאת את כוחו הגדול. בבוא העת היה עושה את דרכו אל הכרמים, בכבודו ובעצמו, היה מורה להסיר בעדינות את השלג מעל הגפנים, ולנוכח עיניהם המשתאות של הנוכחים במקום היו מתגלים אשכולות שגורים, נוטפי עסיס ומרהיבים ביופיים, וידוע הכל כי מן השמים משדרים את מערכות הטבע כדי לקיים רצון צדיק. אולם בזאת לא תם הענין, כלל וכלל לא.

את היין, כך על פי מצות הרבי, נדרש היה להכין בתנאים מיוחדים וקפדניים על קדושה טהרה. לשם כך היו משתמשים בכל שלבי ההכנה בכלים חדשים בלבד, אשר הוטבלו במקוה טהרה לפני תחילת העבודה. כך גם כל העוסקים במלאכה נדרשו להיטהר ולטבול לתוספת קדושה קודם גישתם לכל שלב ושלב במלאכה.

עוד היה הרבי נושא עמו אל הכרם סכנים ועזרים ומיוחדים במינם אשר כונו **'קֶנִיפֶעקֶלאַן'**, בהם נשעה שימוש עדין וזהיר בבצירת הענבים, וענין גדול היה לו לרבנו בסכנים אלה עד שנחשב הדבר לזכות עבור כל מי שהשיג עבורו סכין שכזה. עד כדי כך ידוע היה הדבר, שאף הנכרים תושבי האזור הכירו במעלת וערך הסכנים הללו, ואם היה אי מי מהם שם ידו על סכין שכזה, לא היה מוכרו בעד כל הון.

בתום פרק הבצירה והסחיטה, היה היין נאטם היטב בחביות מגופות, והתביתן עצמן הונחו לצורך המשך תהליך הפקת היין במקום שיועד לכך, תוך הקפדה יתירה על ניקיון המקום והרחקה מכל בלל חשש לקיומו של חמץ. כך למשל היו מונעים בכל תוקף מילדים להיכנס למקום, שמא יכניס מי מהם חלילה פירור חמץ.

לאחר שהושלם התהליך כולו והיין הותסס דיו, היו

מערים אותו בזהירות לכדים ובקבוקים, כאשר אלה נלקחו על ידי הרבי בעצמו והונחו למשמרת בחדר שיוחד לכך, עד שעת החלוקה בערב פסח. מאוצר יינות זה היה הרבי נוטל גם עבור מצות ארבע כוסות, וכן לקידוש והבדלה ולכל הנדרש במהלך החג כולו. מעשה פלא שאירע באחת השנים, הבהיר עד היכן צופות עיניו הטהורות של רבנו והוכיח קבל עם ועדה כי אכן 'רגלי חסידיו ישמור' וכי מן השמים שומרים על הצדיק לבל תבוא תקלה על ידו. וכך היה מעשה. באותה שנה עשה רבנו את דרכו אל הכרמים שבאזור העיירה סעליש שבהונגריה, והחסידים שהתלוו אליו כבר לא הופתעו לגלות כי על אף החורף הכבד והמעטה המושלג שכיסה את הכרם, לאחר שחשפו את האשכולות ניבטו לעיניהם ענבים יפהפיים, בשלים למראה, כמו נבצרו בעיצומו של הקיץ.

התהליך עמו התבצע, כמדי שנה, על הצד הטוב ביותר, ובסיומו פנה רבנו לרבה של סעליש ובירר האם יוכל להעמיד עבורו מקום שמור ונקי בו ניתן יהיה לאחסן את החביות עד פרוס הפסח. כמובן, הדגיש הרבי, יש להקפיד כי המקום המדובר יהיה סגור עם מנעול וברזיח וכן גם נקי ביותר, על מנת לשמור על כשרותו של היין לפסח.

'דאי אעמיד לרשותכם מקום שכזה', שמח רבה של סעליש לסייע לצדיק, ולאחר הררה קל המשך, 'בישיבתי שבסעליש, סמוך להיכל בית המדרש בו יושבים התלמידים ועוסקים בתורה, ישנו חדר ריק ונקי בו לא נעשה כל שימוש בתקופה זו, ומה גדולה תהא זכותו להעמידו לרשות הרבי'.

קורת רוח עלתה על פני הרבי לנוכח היענותו, ותיכף שלח את אנשיו לנקות אף יותר את החדר ולהכשירו לאחסון החביות, כשמדי לאחר מכן הובלו החביות אחר כבוד אל החדר.

והי פרוס הפסח, זמן קודם החג, עשה רבנו את דרכו בשנית לסעליש על מנת להעביר את החביות לביתו לצורך החלוקה הממששת ובאה. הופיע רבנו בשערי הישיבה, פסע נמרצות לעבר החדר, פתח את דלתו והוציץ פנימה, סוקר את החביות הסדורות בשורות.

לפתע הועמו פניו ולבשו עננה קודרת. דבר מה לא מצא חן בעיניו, אם כי לא ידע להצביע על הנקודה ולאפיין במדויק את שהפריע לו. רק זאת ידע, כי את היין הזה אינו מסוגל לקחת, משום מה.

'אמרו נא לי מה אירע?' פנה הרבי בכאב עצור אל הסובבים אותו, נעיר חמד תלמידי ישיבת סעליש שהיו שותפים כמה חודשים לפני כן להצבת החביות בחדר, 'הלא כה רבות חששתי ביין כן, בתנאים קפדניים ובקדושה וטהרה, וכעת אין לבי מניח אותי לעשות בו שימוש בפסח הבא עלינו לטובה. מה קרה ליין?'

'לפני ימים ספורים החל ברו אחת החביות לטפטף, זרזיף דק שהפך במהרה לזרז של ממש, נענה אחד הבחורים בלחישת מהוסה, תוהה אם לכך כוונת הרבי, 'וברצונו למנוע מצב בו תתרוקן החבית כליל - זימנו קנה מה מומחה שיתקן את הברז ויעצור את הדליפה'. אמר חמורה עלתה על פני הרבי. 'ראו לזמן לכאן במהירות את האמן שתיקן את הברז', החיש את הבחורים, 'ברצוני לראותו כאן תיכף ומיד'. מיד אצו התלמידים להבהיל את האמן, שלא ידע את נפשו בקרבו אל הבין במה חטא ועל מה ולמה מזומן הוא אל הרבי.

'מה חטאי ומה פשעי?' נקשו שינוי בחשש בהתייצבו לפני הרבי, ואילו רבנו מצדו הרגיע את חששותיו והבהיר כי אין לו כל תלונה עליו, באשר הוא פעל בתום לב. רק מבקש הוא לדעת בפרוטרוט כיצד תיקן את הברז, זה הכל.

'כשקרא לי לתקן את הדליפה', סיפר האמן, 'בהבחת ידי כי הברז תקול עד לבליל תקנה, וכי הפתרון היחיד יהיה להחליפו בברז חדש. דא עקא, ברשותי לא היה באותה עת ברז חדש ממש, על כן מיהרתי לביתי והסרתי את הברז מחבית בירה ריקה בה לא היה לי שימוש באותה העת, ואותה התקנתי בחבית'.

זעזוע ניבט מעיני הרבי, פלצות אחזה בו. **אכן נודע הדבר! בירה היא חמץ גמור!**

בצער רב נאלץ הרבי לוותר על מנהגו באותה שנה, והיין חולק אחר כבוד כבר באותו יום, כשהוא מתרה בכל מי שקיבל לידיו בקבוק - כי ידאג לשותותו עוד קודם פסח, למען לא ייכשל חלילה באיסור חמץ. אכן, נתקדם שם שמים בהיוודע לעין כל כי רגלי חסידיו ישמור.

ובהרת בחיים

גליון שבועי במשנת מרן האור החיים הק' זיע"א

באור החיים תולדות רבנו הק'

פרק שמיני: תהפוכות

רבי משה בן עטר מתמנה לנגיד ראשי

ביקש רבינו לישב בשלווה, קפצו עליו צרות הרבה. בעוד עובדת היותו חתן הנגיד אמורה היתה להביא לו מלוא חפניים של שקט ומנוחת הדעת, הרי שעם הזמן, קרה ההיפך הגמור.

חיי הנגידים, כאמור, לא היו קלים כלל ועיקר. היותם קרובים אצל המלך המטורף, מולאי איסמאעיל, היטיבה לעיתים עם אחיהם הנדכאים והמעונים, אך העמידה אותם בקו חזיתי ראשון מול התפרצויות הזעם שלו, שהביאו אותם לא אחת לידי סכנה של ממש. כך למשל, בשנת תפ"ב, אחרי שכבר בקנס הקודם שהטיל עליו, רושש המלך את רבי משה לחלוטין, שב והטיל עליו מס עצום נוסף, אלא שבפעם זו ויותר לו בסופו של דבר.

"...אח"כ בשנת התפ"ב הלשינו עליו למסיר"ה

וקנסו עשרים וחמשה ככרים ונתפשר עם

המלך בינו לבינו ונתפייס..."

בינתיים הלך מעמדו של רבי משה בן עטר והתחזק, עד שהתמנה לנגיד ראשי על כל יהודי מלכות מרוקו, על מקומו של הנגיד הקודם, רבי אברהם מאימראן ז"ל שהלך לעולמו.

"...ובש' התפ"ג ליצי' נלב"ע הנגיד ה"ר אברהם מאימראן בר"ח טבת. של שנה הנו' ובתשרי של שנת התפ"ד מת משה אחיו של כה"ר אברהם מאימראן הנו', ובש' התפ"ד נתגדל הר"מ ן' עטר עם המלך וגדלו על כל היהודים אשר תחת ממשלתו להיות נגיד עליהם..."

הגלגל מתהפך

אבל דווקא בימים ההם, סמוך להתמנותו כנגיד ראשי, הלכה התאכזרותו של המלך כלפיו וגברה. מעמדו הבכיר כנגיד, וגם ידידותו רבת השנים עם המלך, לא עמדו לו בשעת זעמו של המושל העריץ. ולא ארכו הימים עד שהגיעו הדברים לידי גזר דין מות!

"ביום ז' לאדר של ש' תפד"ה הנו' גזר המלך על הר"מ ן' עטר הנו' לישרף ואחר שהוציאוהו לבית השריפה הצליהו הקב"ה וקנסו עשרים ככר של כסף. השי"ת ימלא חסרונו וחסרון עמו ישראל כ"י"

ככל הנראה לא עמד לו לבו הרגיש של רבי משה בן עטר באימות המוות שנפלו עליו ובאימים ובפחדים שהיו מנת חלקו. ההמשך הגרוע לא איחר מלבוא.

בעוד באופן יחסי לסערות שחלפו על ראשם של יהודי מרוקו כולה, ישב רבינו כעת ברוגע ובבטחה על שולחן חותנו, ועסק בתורה ובהפצתה; ניחת על ראשו האסון המר: בשנת תפ"ה נלקח לבית עולמו חותנו, הנגיד רבי משה בן הנגיד רבי שם טוב בן עטר.

המשך בשבוע הבא

פניני אור החיים

'ורחמיו על כל מעשיו'

'ויעקב נסע סוכותה וגו', ולמקנה עשה סוכות, על כן קרא שם המקום סוכות'. (בראשית לג ז)

האם יש חידוש בבניית סוכה למקנה, שהדבר יצדיק לקרוא למקום על שם המאורע?

אומר האור החיים הקדוש:

'אולי כי עשה דבר חדש בחמלתו על המקנה, מה שלא עשה כן אדם קודם. שיכין סוכה לבהמות'. האור החיים הקדוש מבין שאם הפסוק רואה בכך חידוש, כנראה עד אז לא היה מקובל לבנות סוכות לבהמות. יעקב אבינו, בחמלתו על הצאן, הלך ובנה להם סוכות.

פעולה כזאת, הנעשית לראשונה כדי למנוע צער מבעלי החיים, מצדיקה לקרוא למקום על שמה.

'על כן קרא שם המקום סוכות'.

שמחו בה' וגילו צדיקים

'וירא ה' אל אברם ויאמר לזרעך אתן את הארץ הזאת ויבן שם מזבח לה' הנראה אליו'. (בראשית יב ז)

הקב"ה נראה אל אברהם אבינו, ומבטיח לו דברים גדולים.

'לזרעך אתן'. הוא כבר בן שבעים וחמש ואין לו ילדים. כעת ה' מבטיח לו 'לזרעך אתן' - משמע שיהיו לו ילדים. הבטחה עצומה.

זאת ועוד: הארץ המובטחת תהא לבניו. 'לזרעך אתן את הארץ הזאת'.

אברהם אבינו מאושר, שמח ומודה לה', ובונה מזבח להקריב קרבנות תודה.

אומר האור החיים הקדוש: הבה נתבונן מה היא עיקר שמחתו של אברהם אבינו.

שמחתו ואושרו העיקריים הם: 'ויבן שם מזבח לה' הנראה אליו'.

הוא שמח שהשם נגלה אליו. את קרבת השם הוא חפץ, נפשו חיכתה לה'.

הוא מצויד בברכות ובהבטחות, אך העיקר אצלו 'שובע שמחות את פיך'.

'כספה וגם כלתה נפשי לחצרות בית ה' לבי ובשרי ירננו אל-ל-ח'.

לבטל את הרצון העצמי מפני רצון שמים

'על פי ה' יסעו בני ישראל ועל פי ה' יחנו, כל ימי אשר ישכון הענן על המשכן יחנו'. (במדבר ט יח)

בני ישראל הולכים במדבר, וכמו שכתוב בפרשת דברים "המדבר הגדול והעורא".

והנה מגיעה חניה. באופן טבעי אמורים לשמות, מהרפיה והמנוחה.

אומר האור החיים הקדוש, בפרשת השבוע מפרטת התורה את סדר הליכתם וחנויתם של בני ישראל, והתורה חוזרת שוב ושוב "על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו".

להגיד שבחן של ישראל:

החניה נעשית. לא כי יותר טוב להיות במקום אחד מאשר ללכת, אלא: על פי ה'. כי כך ה' אמר.

"ובהאריך הענן", יש חניה ארוכה יותר, השמחה הטבעית בוודאי גדולה יותר. מדיגישה התורה שוב, מדוע עשו זאת - "על פי ה' יחנו".

וגם כאשר מסיימים את החניה, "על פי ה'".

בחניה קצרה ככל שתהיה, או ארוכה ככל שתהיה, בכל מקרה ובכל מצב, הם עשו זאת לא מפני סיבה אחרת, אלא רק כדי לעשות רצון ה'.

השמחה מעוררת השפעות טובות

'וישת אל המדבר פניו'. (במדבר כד א)

אפשר לחשוב מה כבר יכול להיות מלכעוס... מה כבר קרה...

בלעם הרשע עשה כל מה שרק היה נראה לו, כדי לעורר חס וחלילה קללות על עם ישראל.

כמה פירושים נאמרו בזה, רצה להוכיח את חטא העגל, ועוד.

מבאר האור החיים הקדוש: המדבר הוא מקום של הקליפות, המקום של כוחות הטומאה השונים את

המשך בעמוד ג'

ספיר ויהלום פניני מוסר ויראת שמים בפרשה

בתוך עמי אנוכי יושבת

דבר זה יש לנו לזכור ולהשיב אל ליבנו, ששלמות מצוות סוכה היא הכנסת אורחים, ואף האושפיזין הקדושים מזהירים על כך לכל מי שרוצה לארחם.

בזוהר הקדוש כתוב, שאם אין האדם נוהג כן, אזי קמים האושפיזין משולחנו ואומרים עליו פסוקים שונים בגנותו. לעומת זאת, אם מעניק משולחנו לעניים, אומרים עליו האושפיזין פסוקים בשבחו.

ממשנתו של הרב הקדוש **רבי חיים מצאנז** זי"ע בעל 'דברי חיים' למדנו, שעיקר נוי הסוכה הוא האורחים המקשטים את הסוכה.

מסופר שפעם אחת ראוהו יושב בערב סוכות, ועל פניו שריה דאגה גדולה עד מאוד.

החסידים ובני הבית התמלאו פחד ויראה שמה אירע, חלילה, איזה מקרה רע, ושאלוהו לפרש דאגתו. השיב הרבי כי דואג באיזו זכות יתאפשר לו להיכנס לתוך הסוכה הקדושה, ולאחר מחשבה הסיק כי רק עצה אחת יש לו: אם יהיה לו ממון לחלק לצדקה, כי זוהי ההכנה המעולה ביותר להכין עצמו לכניסה לסוכה.

על כן, ביקש מהם הרבי עצה כיצד ישיג סכום מעות לחלקו לצדקה.

לאחר מכן התבטא הרבי ואמר:

"יבואו ימים אשר הרבנים ייטיבו לקשט סוכותיהם עם ציורים נאים, אבל אצלנו - מצוות הצדקה היא הקישוט הנאה ביותר".

דבר מפליא סיפר הרב הקדוש **רבי חיים מאנטיניא** זי"ע, אודות זקנו, הרב הקדוש **רבי פנחס מקוריץ** זי"ע:

מענקי הדורות היה רבי פנחס, איש קדוש ומפורסם מאוד בצדקותו.

בתחילת דרכו כמעט ולא ידעו על גדלותו, הוא הסתופף בצל הבעל שם טוב הקדוש ועבד את עבודתו עם מדרגותיו הנשגבות, אך לא התפרסם בשער בת רבים.

לימים, החל להתפרסם, ולפניו החלו לבוא אנשים בעלי מדרגה ופשוטים כאחד, כדי לחזות בעבודתו הקדושה ולשאלו בעצתו.

לכאורה, צריך היה רבי פנחס לשמוח באנשים הבאים אליו, אלא שבעיניו לא מצא הדבר חן, הן משום שהרגיש כי הדבר מפריע לו בעבודתו, והן משום ענווה שהייתה בו, ולא החזיק עצמו ראוי להיות רבי לחסידים.

למרות התנגדותו, נוכחו רבים בגדלותו ומיום ליום הרבו לבוא אליו לשאול עצה וברכה, וככל שהרעף עליהם מברכותיו - כן התרבו הבאים להסתופף בצל קורתו ושמעו יצא למרחקים.

דלתו פתוחה היתה בפני ההמונים, שבאו ממקומות רחוקים להגיש לפניו פתקאות ולשאול את פיו בדרכי עבודת הבורא, והוא קיבלם בסבר פנים יפות והעניק לכל אחד כמשאלת ליבו.

חש רבי פנחס כי משא כבד הוטל עליו, והחל להצטער על אשר אין ביכולתו לעבוד את הבורא ברוגע, כמימים ימימה. מיום שהחלו לבוא ההמונים לא היו עתותיו בידו ולא יכול היה ללמוד ולהתפלל כראוי, לפי מדרגותיו.

לא ידע רבי פנחס את שעליו לעשות, אולם מוחלט

היה בליבו שההמוניות הסובבת אותו - אינה מתאימה לו כלל, ועליו לפעול לצמצמה ביותר.

ניסה רבי פנחס למנוע את ההמון מלבוא אליו, וככל שניסה - לא עלה בידו, מאחר והאנשים ידעו על צדקותו, שהוא איש אלקים, רצו בקרבתו, והגיעו אליו בכל דרך אפשרית.

באין ברירה בידו, נעמד רבי פנחס להתפלל, וכך היתה תפילתו:

"רבונו של עולם, עשה שלא אמצא חן בעיני אנשים. אדרבה, עשה שאהפך לבזוי ונתעב בעיני אחרים, כך לא ימשכו אלי, ויניחו לי ולנפשי".

ואכן, 'צדיק גוזר', והקדוש ברוך הוא מקיים. רבי פנחס התפלל ממעמקי ליבו, וכך היה. אנשים חדלו מלבקרו, ולא זו בלבד, אלא שכאשר היה מהלך בעיירה, היו בני האדם מתרחקים ממנו, והיו מפנים את ראשיהם אל הצד, וכל חינו אבד כלא היה.

הדבר לא נגע כלל לליבו של רבי פנחס, אדרבה, הוא שמח מאוד, כיוון שהתנגעג לאותם ימים בהם יכל ללמוד ולהתפלל באין מפריע.

אמנם פעם אחת הפריע לרבי פנחס הניתוק ששרר בינו לבין ההמונים:

חג הסוכות הגיע. נוהג היה רבי פנחס בכל שנה להזמין אל ביתו מספר חלמידי ישיבה או אנשים מן העיר, שיעזרוהו לבנות את סכתו, והאנשים, שראו בכך זכות, שמחים היו מאוד לעזור לו.

הפעם, נפש חיה לא הסכימה לבוא. איש לא אהב אותו, וממילא לא היה אחד שבה לעזרתו, איש לא רצה בקירבתו, והכול הפנו לו עורף.

כיוון שלא היה מוכשר בענף הבניה, לא ידע רבי פנחס את נפשו, כיצד יעלה בידו להקים את הסוכה.

מחוסר ברירה, מאחר שלא מצא חן בעיני אף יהודי, נאלץ לשכור גויים שיבנו את סוכתו. אלא, שלרבי פנחס לא היו כלים מתאימים לבניית הסוכה, ואף לא היה לו ממין להשאיל. הרבנית נאלצה ללכת ולשאול כלי עבודה מאחרים, וגם זה עלה בידה רק בקושי רב, בשל היחס ששרר כלפי בעלה.

כמה שעות בודדות נותרו עד התקדש החג, כאשר לבסוף עלה בידם להתקין סוכה רעועה וקלושה ביותר.

מתוך מצב שפל זה, מיהר רבי פנחס אל בית הכנסת לתפילת ליל החג, על מנת שלא להחמיץ את ההזדמנות להזמין אורח לסעודת החג.

נהוג היה באותם ימים, שהאורחים שרצו להיות מוזמנים לסעודה, עמדו בירכתי בית הכנסת בתום התפילה, ובעלי הבתים המארחים היו מזמינים אותם לבתיהם בדרכם החוצה.

למרבה הצער, לא עלה בידו של רבי פנחס הדבר בנקל, ואפילו האנשים שלא היה להם מקום לאכול, והשתוקקו נושאות להיות מוזמנים לסוכה בה יוכלו ליהנות מסעודת החג, סירבו להענות להזמנתו. לבסוף, באו על סיפוקם כל המבקשים להם מקום לסעוד בו, ומכל בעלי הבתים שביקשו אורח, נשאר רק הצדיק רבי פנחס בגפו, בלי אורח לסוכה.

בלב מלא צער ועצב פנה הצדיק לביתו, כשהוא מבין שיתכן ולעולם לא יזכה לארח איש בביתו, אפילו לא לחג הסוכות. בליבו דאב על כך שאף

זה חלק ממחיר חירותו מעל הציבור, כפי שביקש בתפילתו לפני הבורא, והחל להעלות ספקות בקרבו האם שווה חרותו נזק שכזה.

משהגיע לסוכתו, החל לומר את נוסח ההזמנה לאושפיזין: 'אזמין לסעודתי אושפיזין עליאין'.

רבי פנחס היה ללא ספק אחד מיחיד הסגולה שהיה זוכה לראות את שבעת הרועים בכל שנה ושנה. גם השנה נשא את עינו מעלה, ולמול עיניו התגלתה דמותו של אברהם אבינו, האושפיז הראשון, כשהוא עומד מחוץ לדלת הסוכה וממתין רחוק ממנה.

קרא אליו רבי פנחס: "אברהם אבינו! מדוע לא תיכנס לסוכתי? מהו חטאי ופשעיי?"

השיב לו אברהם:

"אני נושא את דגלה של מדת החסד, ואני משרת את הבורא רק על ידי נדיבות הלב של אנשים, לא אצטרף לשלחן שאין בו אורחים".

משהבין רבי פנחס כי כלתה אליו הרעה, מיהר והתפלל שישבו המצב לקדמותו, ושימצא חן בעיני האנשים בדיוק כפי שהיה בעבר.

גם כאן נענה בתפלתו, ותוך זמן קצר צבאו שוב המוני אנשים על דלתו, לבקש ממנו הדרכה בעבודת הבורא, ברכות והזכרות, עד שנעשה לרבי גדול ולפועל ישועות בקרב הארץ.

אכן, כבר לא יכול היה רבי פנחס להקדיש את כל זמנו ללמוד תורה, לתפלתו ולברכותו, אך הודות לאורחו הקדוש בחג הסוכות, כאשר נוכח לראות את חשיבותה של מדת החסד, להתחסד עם הבריות, ראה גם בעבודתו זו את מילוי רצונו של הבורא בעולם.

וצדקה תהיה לנו

את חשיבות מתן הצדקה לעניים בערב החג חידד הגאון **רבי יהודה אסאד** זי"ע באמצעות רעיון נפלא:

חכמינו ז"ל דרשו במסכת שבת (קלג:) מלשון הפסוק 'זה א-לי ואנוהו' (שמות טו ב), שנאמר בלשון נוי, שיש להתנאות לפני הבורא בעשיית המצוות. לא די בקיום המצוה בלבד, אלא יש להקפיד שתהיה המצוה נאה ומהודרת.

וכיצד? הביאו חכמים מספר דוגמאות לכך:

כשבונים סוכה - יש לעשותה נאה, וגם הלולב, הניטל כאחד מארבעת המינים, יש להקפיד שיהיה מושלם ביופי ובהדר.

באופן שונה דרש התנא **אבא שאול** את המלה 'ואנוהו', ולדבריו היא מלשון 'אני והוא', ומלמד שעל האדם להידיק בדרכיו של הקדוש ברוך הוא, וכפי שהבורא חנון ורחום, כך על האדם להיות חנון ורחום.

אמר על כך רבי יהודה אסאד, שכיון שמעב אבא שאול את דברי קודמו, שאמר שהפסוק 'זה א-לי ואנוהו' בא ללמד שיש לבנות סוכה נאה וליטול לולב נאה, חשש שמא יהיו אנשים שיסיקו שדי בכך כדי לצאת ידי חובת המצוה, וידי חובת הידור מצוות החג, ולא יעלו על דעתם כלל שיש חיוב לדאוג לאוכל עבור העניים.

לכן נזעק מיד אבא שאול ואמר, שתבת 'ואנוהו' באה ללמדנו עוד: שעלינו להיות דומים במעשינו למעשי הבורא, וכפי שהקדוש ברוך הוא חנון ורחום, והוא זן ומפרנס את בריותיו, כן עלינו

המשך מעמוד א'

עם ישראל.

ומה עשה בלעם, וישת אל המדבר פניו, 'פניו' הוא לשון כעס, כמו שנאמר 'פני ילכו' שהוא לשון כעס.

מפעמים דבריו של האור החיים הקדוש: רצה בלעם שתתעורר הקליפה באמצעות הכעס! בדרך שתתעורר הקדושה בשמחה ובלב טוב! כי כל אחד יתעורר למינו.

והדרת פני זקן

'מפני שיבה תקום והדרת פני זקן, ויראת מאלוקיך אני ה'.' (ויקרא יט טז)

כלנו מייחלים להגיע לימי זקנה ושיבה לאורך ימים.

מגיע אדם לימי זקנתו ומביט לאחוריו, מה עשיתי במשך שנים. מה הספקתי ואיך היו חיי.

הגמרא במסכת סוכה מתארת את מעמד 'שמחת בית השואבה' בבית המקדש. אלו שזכו לחיות את שנותיהם כראוי, ניצלו את זמנם לתורה ומצוות ונמנעו מלחטוא, היו משוררים בהודיה לה' מתוך שמחה פנימית 'אשרי ילדותנו שלא ביישה את זקנותנו'. הרגשה נפלאה של אדם שלא קלקל ולא כילה ימיו להבל.

לעומתם, בעלי התשובה אשר זכו לעת זקנתם לשוב ולהתקרב וניצלו מחיי ההבל שהיו שקועים בהם, הם הודו בצורה שונה 'אשרי זקנותנו שכיפרה על ילדותנו'. הודיה על נס ההצלה הפרטי שלהם.

הבט אל עבר העתיד, אומר האור החיים הקדוש - והדרת פני זקן - תכבד את הזקן שבך!

כבר מצעירותך תחשוב על הזקן שבתוכך ותכבד אותו, תתנהג כל ימך כראוי, וממלא תוכל לומר אשרי ילדותך שלא ביישה את זקנותך.

כל יום ראוי, כל מעשה ראוי, תורם לך.

האחדות סיבת ההצלחה

'ויהי בישרון מלך וגו', יחד שבטי ישראל.' (דברים לג ה)

אומר האור החיים הקדוש, מתי 'בישרון מלך', אימתי תהיה מלכות ישראל מתקיימת, בעת שיהיה 'יחד שבטי ישראל'.

כשישראל יחד, באחדות, הם 'ברום גדר ההצלחות' כלשון האור החיים הקדוש. כשמתקיים בהם 'יחד שבטי ישראל' יהיה 'בישרון מלך' - תהיה במלכות ישראל הוויה של קיום.

השלום ואיחוד הלבבות הם כלי מחזיק ברכה.

שטו), שכאשר ספרו לפני הרב הקדוש רבי מנחם מנדל מקוצק זי"ע על צדיק אחד שהעיד על עצמו שהוא רואה תמיד את האושפיזין אצלו בסוכה, השיב על כך: 'אני אינני רואה אותם, אבל אני מאמין לדברי חכמינו ז"ל, שהאושפיזין באים אלינו לסוכה, ובאמונה הזאת אנו משיגים יותר משרואים בעיניים, כי אמונה גדולה יותר מראייה!'

דברים נפלאים ומעוררים מצאנו בספר הדרשות 'מאור החיים' לרבנו 'האור החיים' הקדוש זי"ע (עמוד כב), כפי שרשם מפיו תלמידו הגדול רבי משה פרגוק זצ"ל:

ארבעה מינים שבלולב, רמז, האתרוג דומה לחכם שלומד ועושה, דוגמת האתרוג שהוא טוב למאכל וטוב לריח, ההדס דומה לחכם שלומד ואינו עושה, כמו כן יש לו ריח אבל לא טעם, הלולב יש בו טעם אבל לא ריח. הערבה דומה למי שאין לו לא תורה ולא מצוות, גם כן אין לו טעם ולא ריח.

והטעם גם כן ברמז. האתרוג דמיו יקרים כמו שיש אחד בעיר שיש לו תורה ומעשים טובים. ההדס אינו שווה כל כך, ובכך מצוי יותר. הערבה מצויה בכל פינות, דומה למי שאינו לו תורה וכו'. ומוזה הקדוש ברוך הוא צונו לאגוד הכול ביחד, כדי שהערבה גם כן יהיה לה זכות עם השאר טובים.

גם כן האתרוג דומה לראש האדם, לולב דומה לברית מילה, השלוש בדי הדס, האחד לידו הימין, והשני לידו השמאל, והשלישי לגוף, והשני בדי ערבה לגליים, כדי שכולם יהיו יחדו בשלום לעבוד את בוראו.

וגם רמזים כולם שהם שבעה, אתרוג לולב ג' הדס ובי' ערבה לשבעה צדיקים, אברהם יצחק יעקב משה אהרן יוסף דוד.

קשה עלי פרדתכם

בפסוק (במדבר טז לה) **'ביום השמיני עצרת תהיה לכם, פרש רש"י'** בשם המדרש, שהענין של שמיני עצרת הוא משל למלך שזימן בניו לסעודה לשמוח אתו באהבה, כיוון שהגיע זמנם להיפרד ולילך ממנו, אמר להם 'עכבו עמי יום אחד'. כך הענין של שמיני עצרת, שאנו נפרדים מהקדוש ברוך הוא אומר הקדוש ברוך הוא 'עצרו עמי יום אחד', ואומר להם 'קשה עלי פרדתכם'.

בספר **'יטיב פנים'** (שמיני עצרת אות ו) כתב הרב הקדוש רבי יקותיאל יהודה מסיגעט זי"ע, לפרש בזה, על פי דברי רבנו 'האור החיים' הקדוש זי"ע, אפרשת ואתחנן (דברים ד ט), שפרש הפסוק 'ואתם הדבקים בה' אלקיכם, עפ"י מה שאמר חז"ל (שבועות לה), שיש הבדל בין קדושת האותיות הדבוקים לשם ה', שהאותיות שלפני ה', כגון 'בה' נמחקים, והאותיות שלאחרי ה', כגון 'אלקיכם' אינם נמחקים.

וזה שאומרת התורה 'ואתם הדבקים בה' אלקיכם, שדבקותם של כלל ישראל בהקדוש ברוך הוא תהיה כמו האותיות שאחרי השם שאינם נמחקים, שרק כאשר בני ישראל דבוקים בהקדוש ברוך הוא, הוא נקרא 'אלקיכם', אבל כאשר אין מתנהגים כראוי אינו נקרא 'אלקיכם', ונפרדים האותיות 'כם' מ'אלקיכם'.

והנה בימים הקדושים האדם פונה את עצמו מכל עסקיו, ובמחשבתו דבוק הוא רק בהשם 'יתברך', ואחרי הימים האלו שכן כל אחד למקומו לעסוק גם בענייני עולם הזה, לכן אומר הקדוש ברוך הוא 'עצרת תהיה לכם', שגם אחרי הימים הנוראים יהיו דבוקים בהקדוש ברוך הוא, ושיהיו מחוברים ועצורים אליו כאותיות 'כם' של 'אלקיכם' שיש בהם קדושה, שאחרי חגג יהיה גם כן עליהם בבחינת 'אלקיכם'.

ולפי זה יתפרש גם הלשון 'קשה עלי פרדתכם', דהיינו פרדת 'כם', שלא יהיו בבחינה זאת לא להיות דבוקים בהשם 'יתברך', עד שלא יוכל כביכול להיקרא 'אלקיכם' ויצטרך להפריד האותיות 'כם' מ'אלקיכם'.

מוטלת החובה לרחם על העניים ולתמוך בהם במהלך החג.

כשם שחובה עלינו לדאוג לסוכה וללולב נאים ומהודרים, כן חובה עלינו לדאוג שלא תחסר פיתם של העניים, ויהיה להם היכן לסעוד בחג הסוכות - לא פחות מהאופן שאנו דואגים לעצמנו.

האושפיזין

סיפור מופלא על מסירות נפשו של יהודי עבור קיום מצוות סוכה, שבשכרה זכה לראות את האושפיזין, סיפר הרב הקדוש רבי אברהם שלום מסטרופקוב זי"ע, כפי ששמע מאביו, הרב הקדוש רבי יחזקאל שרגא משינאווא זי"ע (מקור חיים, אות רצט):

עני ודל אמצעים היה האיש, וביתו שבקצה הכפר רעוע ומט לנפול.

ירא שמים היה מעודו, ואם כי לא ידע אלא מעט הלכות ודינים, שומר היה בתמימות ובאדיקות כל מה שידע, וכשקרב חג הסוכות לבוא, והכול החלו לבנות סוכותיהם בהדר וביופי, לא היה לו מהיכן להתחיל, באשר מאומה לא היה בידו לרכוש דפנות וסכך.

ערב חג הסוכות. בעוד מספר שעות יתקדש החג על יושבי הכפר, ובראות האיש את סוכתו כי איננה, הלכו הוא וזוגתו אל היער הסמוך כדי לתלוש ענפים מהאילנות לסכך בהם.

נטו צללי ערב ובלב האיש עלה חשש שכבר התקדש היום, ותלישת הענפים - מלאכה אסורה היא.

לב ל יחלל את קדושת החג, החל לתלוש ענפים בפיו ובשיניו, במחשבה שבכך יניצל מחילול קדושת היום, והיו תלישותיו מעלות חבורות ופצעים מדממים בפיו ובשפתיו.

התפעלו בשמים מתמימותו וממסירות נפשו של היהודי לקיים את המצוה, ובשכר זה נשלח אברהם אבינו עליו השלום להתראות עמו בסוכתו פנים אל פנים.

בליל החג, לאחר שבא היהודי מבית הכנסת, הבחין בהלך עני הניצב על יד סתנו, ומכיוון שהסיק כי מחפש העני אחר סעודת חג להיטיב את נפשו, פנה אליו ואמר: "הן אנוכי איש עני ואין כל בידי לכבדך בו, מוטב ותלך אל הבית שממול, שם שוכן גברי נכבד ומעדנים לרוב מצויים על שולחנו".

אמר לו אברהם: **"לא באתי לאכול מפתך, ולא ליהנות ממך מאומה, כי אנוכי אברהם אביך ובאתי לסוכתך שתראה את פני בשכר מצוות סוכה שקיימת במסירות נפש ובייסורים"**.

בסיימו את דבריו נעלם ההלך העני והסתלק כלעומת שבא.

גם מי שאינו זוכה לראות את האושפיזין ולחוש בקדושתם, אל לו להתייאש מרוממות החג, כי בוודאי כל איש מישראל זוכה בחג הסוכות שתתקדש נשמתו ותקבל אל תוכה מאור השכינה, המסככת בצלה על כל יושבי הסוכה.

למד זאת הרב הקדוש רבי יהודה אריה לייב מגור זי"ע בעל **'שפת אמת'** (סוכות תרמ"ד), מהכתוב 'למען ידעו דרתיכם' (ויקרא כג מג). תבת 'דרתיכם' נכתבה חסרה, ללא האות ואי, ללמד לבני ישראל שבאחרית הימים, שאף שחסרים הם ממעלתם של הראשונים, מכל מקום יכולים בחג זה לזכות לידיעת הבורא ולדבקה בו.

והוסיף ה'שפת אמת' דבר נורא, שחביבות מיוחדת יש למצוות הסוכה בדורות האחרונים, כי הצדיקים שבדורות עברו הרגישו בחלות שם שמים על הסוכה וראו האושפיזין, ואנחנו, אף כי איננו זוכים לכך, מכל מקום אנו חוסים בצילו, באמונה ששכינתו שורה עלינו על ידי הסוכה.

ומסופר (שיח שרפי קודש, ח"א מער"ה) הר"ק מקאצק את

מתיבתא אור החיים

היו צריכין לאור עמוד אש, כי לכל בני ישראל היה אור ה' במושבותם, אלא לסיבת הליכתם בלילה הוצרכו לעמוד אש, להאיר למרחוק חוץ למחנה ישראל, להכיר מקום שילכו בו חוץ למחניהם. והוא אומרו 'להאיר להם', וטעם אור זה הוא 'ללכת יומם ולילה', פירוש, בשוה, כשם שביום מלבד אור ה' הנוצץ עליהם היו רואים אור למרחוק באור השמש המאיר לעולם כולו, כמו כן היו רואים בלילה באמצעות עמוד האש.

ובזה יטעם ביאור מה שאמר הכתוב בפרשת דברים (א' ל') 'באש לילה לראותכם בדרך אשר תלכו בה', פירוש, 'לראותכם', כדי לראותכם. כדי שתראו אותם. לא כמו שפירש רש"י 'להראותכם' וחסר ה"א, והביא מהנביאים ומהכתובים חבר לה, כי אין אנו צריכים לזה. וביאר הכתוב דבריו כי דברינו יגיד, באומרו 'לראותכם בדרך', ולדבריו היה צריך לומר 'הדרך', אלא הכוונה היא, להיות שהיה להם לישראל אור עולם במושבותם ולא בדרך אשר עדיין לא באו שמה, לזה אמר כי עמוד (ענן) [אש] טעמו הוא כדי שיראו בדרך אשר ילכו בה, לשון עתיד, והבן, והם דברינו עצמם. ומעתה אין הבלד בין היום ללילה לבני ישראל, ולא היו מכירים זמן יום וזמן לילה אלא על ידי השתנות העננים. וראה גם בספר פענח רזא (פר' בשלח) וז"ל 'וה' הולך לפניכם נכתב זה כדי שלא לתמוה איך ידעו אימת בוקר או ערב כיון שהעננים הקיפם מכל ששה צדדים לכן הודיענו שבהבדל עמוד הענן ועמוד אש היו יודעים עכ"ל'.

הוא אומר, שאין זה פשט אומרים 'לא הלכו אלא לאורו', כי מה בא למעט אם לא שנאמר אור השמש ביום, ואם כן הלילה למה לא יאיר כיום שלא היו צריכין לשמש שהוצרך לעמוד אש להאיר להם'. ולהבין הענין יש לדקדק עוד אומרו 'ללכת יומם ולילה', למה לא הספיק טעם 'להאיר להם' שהוצרך לומר ללכת וגו'. אכן כוונת הדברים היא לעולם, שלא זו אורו יתברך ממחנה ישראל תמיד, כמאמר חז"ל שכתבנו בסמוך, אלא שיש לדעת כי האור הקדוש הלזה לא היה מתפשט חוץ ממחנה ישראל, אלא דוקא במושבותם. ויש טעם בדבר, ומה גם במדבר הרע שהוא מדור של מחנה טומאה, כי שם הרגיעה הקליפה, כידוע בדברי הקדושים (זוהר ח"ב קפג:), וכיון שכן לא היו ישראל יכולים ליהנות מהאור העליון אלא במחניהם, אבל חוץ למחניהם, לילה יחשיך כסדר העולם. והנה אם לא היו ישראל הולכים בלילה כשיחפזו ה' ללכת, לא

בפרשת אמור (ויקרא כד ב) **כתב רבינו: עוד אפשר שנחכוין בסמיכות פרשת מנורה לפרשת סוכה על דרך מה שאמרו ז"ל (ת"כ) בפסוק (שם פסוק ג) מחוץ לפרוכת העדות ז"ל וכי לאורה היה צריך והלא כל המ' שנה שהיו במדבר לא הלכו אלא לאורו, ופירשו התוספות (שבת כב: ד"ה וכו') שלא היו הולכים לאור החמה אלא לאור השכינה שהיו רואים מה שבתוך התפוח וכו' אלא עדות לבאי עולם וכו' ע"כ, והוא מה שנתחכם ה' בסמיכות זה של מצות המנורה למצות סוכה כי בסוכות וגו' (ויקרא כג מג) לומר כי ישראל לצד ענני כבוד לא היה להם אור השמש והליכתם היתה לאורו יתברך, אם כן מצות מנורה אינה אלא לפרוכת העדות עדות לבאי עולם וכו'.**

כענין זה אמר ר"י החסיד בקינות לת"ב (קינה המתחלת ציון הלא תשאל) 'וכבוד ה' לבד היה מאורך ואין סהר ושמש וכוכבים מאורייך, ר"ל שהשמש והירח הם מאורות גשמיים הנותנים אור גשמי ורואים על ידם גשמיים משא"כ כשהיו מוקפים בענני כבוד וכן בביהמ"ק כבוד ה' היה מאורך שהיה להם השפעה כזו של גילוי שכינה עד שבכל דבר שראו בעולם ראו בו כבוד ה' וכבוד ה' היה האור שראו בכל דבר נמצא לפי"ז שענני כבוד עניינו שעל ידי העננים הכירו כבוד ה' בכל הבריאה.

וראה עוד דברי רבינו בפרשת בשלח (שמות יג כא) שכתב: 'ולילה וגו' להאיר' וגו'. קשה לפי דבריהם ז"ל (שבת כב:) שאמרו שכל ארבעים שנה שהיו במדבר לא הלכו אלא לאורו, שהיו רואים אפילו מה שבתוך הספיח. ואין לומר כי על זמן הלילה

גם אתם זכיתם לישועה בזכות רבנו האור החיים הקדוש?

כתבו לנו

למייל המערכת m028039999@gmail.com

או לפקס 02-5385689

או ב'נדרים פלוס' - באר ישראל

אור הישועות מכתבי הלומדים

קבלתי ע"ע לפרסם - ומצאתי דירה בבורו פארק...

סיפור הבא מאפיין את מצוקת הדיור נוסח 'בורו פארק' כאשר אלפים מוטרדים ממחסור בדירות להשכרה, דירה לקנייה זה חלום של עשירים בלבד, אנשים מן השורה רגילים, רוקדים משמחה כשהם זוכים למצוא דירה להשכרה שמחירה מעט נמוך מגובה מגדלי התאומים החדש.

במשך מספר שנים - מספר א. צ. - התגוררתי בדירה גדולה בבורו פארק. ביום בהיר החליט המשכיר למכור אותה ונאלצתי לעזוב. אך למצוא דירה אחרת בבורו פארק רחוק, מלהיות דבר פשוט "ביז דערווייל האב איך זיך אריינגעקוועטש אין א בדיעבד'דיגע דירה" כלומר, בינתיים נדחקנו ל"דירת בדיעבד".

בצר לי סיכמתי עם החברותא שלי כך: נקבע לימוד קבוע בספר אור החיים הק'. אם בתוך חודש אמצא דירה נמשיך את הקביעות, ואם לאו - נחל [סוג של 'ובחנוני'...].

חלף חודש, ודירה מתאימה לא נמצאה. אבל מה אומר ומה אדבר לאחר חודש שלם בו זכיתי לחוש ב"זיסער טעם און רוחניותדיגע געשמאק" - הטעם המתוק והגעשמאק הרוחני של הלימוד בספר, אזי כבר לא הייתי מסוגל בשום פנים ואופן להפסיק את הקביעות...

אז קיבלתי על עצמי קבלה חדשה: אם אזכה למצוא דירה ראויה, אפרסם את המעשה!

ב"ה מצאתי ופירסמתי...

מחוברים לחיים

לשמיעת שיעורים ודרשות

חייגו: 03-617-1077

תענוג להבין. עוז זהיר.

מקרא מפודש

ביאור משולב מתומצת
הערות נרחבות ע"ד הפשט
מכל ספרי הראשונים והאחרונים
נושאי ומצוות הפרשה
מנין וטעמי המצוות - מורחב
ציורים ומפות צבעוניות
אוצר נרחב לכל ענייני הפרשה

שפה ברורה

ביאור משולב רחב
הערות קצרות ונחוצות
ביאור אונקלוס שורה מתחת לשורה
תוכן הספר בסקירה אחת
מניין וטעמי המצוות
ציורים ומפות

להשיג בחנויות הספרים

מרכז הזמנות: 1800-22-55-66

מַרְדִּיָּאִים מִבְּרִאשִׁית עִם סֵפֶרִי בַעַל הָאִוֶּר הַחַיִּים הַקֵּל,
 דָּרַשׁ לַעֲמֹד טוֹב
 כִּמּוֹן פֶּרֶדֶס בַּיּוֹם
 וְלֵיל וְשִׁפְתוֹתָיו
 הִרְבֵּשׁ נִטְפוֹ

אֶת־כָּל־כֶּסֶף
 נִפְשֵׁי בְּנֵי־שׁוֹ נִקְשָׁרָה
 לוֹ יֶהֱמוּ מֵעַי וַיִּתְעַלְפוּ

קִוְיָה בַעַל "יד מִלֵּאכִי" חֲבִי מִלֵּאכִי הַחֶבֶן מִלִּיזוֹרֵנוּ

אור החיים הקל המבואר

אור החיים הקל ביאור משולב

אוצרות אור החיים

פרי תואר המבואר

אור"ח דפוס ראשון

אור"ח המעקד

מוסרי אור"ח המבואר

חפץ ה'

שולחן השבת עם אור"ח

באר החיים - תולדות

אור החיים - כיס

סט חוברות אור החיים המבואר (48 חוברות)

אור"ח כרך אחד - לוח יומי

ספר ויהלום

מינענעעם את כל העולמות

דור עקבתא דמשיחא

מהיום יכול כל יהודי לנגוע ברוי
עולם ולהיות מאוחד עם כוונות
צדיקי עולם בנסתרות חג הסוכות
ובסדר הנענועים
לשינות סדרי העולם לטובה ולברכה

אוצר האריז"ל - חג הסוכות

לכל מי שחפץ לטעום ולהנות מפרד"ס האריז"ל
בחג הסוכות - גם למי שאיך לו עסק בנסתרות

מנהגי רמזי האריז"ל השווים לכל נפש | הלל "מתיבתא" |
הקדמה לכוונות הנענועים | לקט נפלא מכל כתבי וסידורי
האריז"ל להבנת כוונות המצוות והתפילות | סדר הנענועים
עם כוונת הרש"ש בסדר נאה ומשובח ונעים לעין המתפלל

אור הגאולה לישרי לב

דברי תורה מאת
רבי מנחם מנדל
פומרינץ שליט"א
(תג הסוכות
תשפ"ג - בימה"ד
באר ישראל)

גיליון מ"ט
חג הסוכות
תשפ"ג

סוכת עזרו של לוויתן

שנובה לישיב בסוכת עזרו של לוויתן ♦ הרחמן הוא יקים לנו את סוכת דוד הנופלת

עניניו של לוויתן

וכן קודם עניינים אלו הובא שם בגמרא (עד:): "תנו רבנן, מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע שהיו באין בספינה, והיה רבי אליעזר יושן ור' יהושע נעור, נזדעזע ר' יהושע ונגער רבי אליעזר. אמר לו, מה זה יהושע, מפני מה נזדעזעת? אמר לו, מאור גדול ראיתי בים אמר לו, שמא ענינו של לוויתן ראית, דכתיב (איוב מא י) 'ענינו כעפעפי שחר'."

מכל אלו הדברים נוכל לומר בשפה ברורה, כי בוודאי כל דברי הגמרא הללו אינם אמורים כלל על אודות הבריה הנקראת בימינו 'לויתן'. כי אף שבעלי חיים אלו המוכרים לנו גדולים הם מאוד, בוודאי לא קרבו כלל וכלל לכל האמור כאן על גדולו וגבורתו של לוויתן, ובפרט שרבים הם מאוד ואילו הלויתן המדובר יחיד הוא בעולם. אלא, לוויתן זה יחיד במינו הוא, ויש לעמוד על טיבו לדעת מה הוא, היכן מקומו, ומה מעלתו העצומה לעתיד לבוא, עד אשר אחר כל עבודת הימים הנוראים, ולאחר רמחים של ברזל - כתבן הוא בהידור בזמן שמחתנו, כל בקשתנו לישיב בסוכת עזרו של לוויתן, על כך מייחלים ישראל ומעתיירים בתפילה, הלא דבר הוא.

מלחמת הבהמות והלויתן

והנה הביא המהרש"א בחידושי אגדות (בבא בתרא עד:): מדברי חז"ל במדרש (תנחומא שמיני ח): "תדע שלא נצטוו השחיטה הזו אלא כדי לצרף את ישראל, כי לעתיד לבא עושה סעודה לצדיקים מן הבהמה ולוויתן ואין שם שחיטה, תדע לך לוויתן בריה משונה היא והמלאכים יגורו ממנו, שנאמר (איוב מא יא) 'משאתו יגורו אליו', והם זורקין עליו כמה רמחים של ברזל - כתבן הוא חושבן, שנאמר (שם פסוק יט) 'יחשוב לתבן ברזל', וכן בהמות שדי קשה, שהוא רובץ על אלף הרים, שנאמר (תהלים נ י) 'בהמות בהררי אלף', והיכן הן נשחטין, אלא זה לזה מזדווגין שניהם, שנאמר (איוב מא ח) 'אחד באחד יגשו', בהמות יגש בלויתן ואוחז בקרניו ובוקע, ולוויתן הפך יהיה מיתתו, שמכה אותו בזנבו והורגו, והצדיקים הולכין ונוטלין מנות מנוה, מכאן שחיטה, אלא בשביל לבדוק ולצרף את ישראל."

ועל פי זה מבאר המהרש"א, כי כל זמן שהלויתן בשלוח, גם הבהמות בטוחים מן המיתה, אך לעתיד לבוא ימיתו שניהם זה את זה כדברי חז"ל.

זהו שייסד הפייט באקדמות (שאמורים בחג השבועות קודם קריאת התורה) על מלחמה זו שבין הלויתן והבהמות: "טולולא דלויתן, ותור טור רמותא [- סוכה של לוויתן ושור הבר יעשה הקדוש ברוך הוא לישראל]: וחד בחד כי סבין, ועבדי קרבנותא [- זה בזה יגנחו ויעשו מלחמה]: בקרנותיה מנגח בהמות, ברכבותא [- בהמות בהררי אלף יגנחו את הלויתן בקרניו ויקרע את בטנו]: קרסע נון לקבלה, בציצוי גבובותא [- לעומתו יבוא

העולם את הנקבה - 'התנין אשר בים'."

בהמות בהררי אלף

ועוד אמרו שם בגמרא בענין שור הבר, הנקרא 'בהמות בהררי אלף' על שם שרועה באלף הרים בכל יום ואוכל כל העשבים שבהם, וז"ל: "ואף בהמות בהררי אלף זכר ונקבה בראם, ואלמלי נזקקין זה לזה - מחריבין כל העולם כולו. מה עשה הקדוש ברוך הוא, סירס הזכר, וצינן הנקבה ושמרה לצדיקים לעתיד לבא."

וכל דברי הגמרא הללו נשגבו מאיתנו, ועד מאוד יפלא, מפני מה נבראו ארבעה בעלי חיים גדולים ועצומים אלו, זכר ונקבה של לוויתן ובהמות, ומה הענין בכל אלו.

גם שמות הלוי שנקראו בהם הלויתנים, 'נחש בריח' ו'נחש עקלתון', טעונים ביאור, מה ענין נחש אצל לוויתן?

סעודת הלויתן

לאחר שעוסקת שם הגמרא בעוד כמה עניינים מפליאים, באה הגמרא לבאר ענין עזרו של לוויתן. תחילה אמרו שם כי עתיד הקדוש ברוך הוא לעשות סעודה לצדיקים מבשרו של לוויתן, וממותר בשרו יעשו סחורה בשוקי ירושלים. ועוד אמרו שם, כי עתיד הקדוש ברוך הוא לעשות סוכה לצדיקים מעורו של לוויתן, וכמה דרגות יהיו שם: יש שיזכו לחופה המוחפה מלמעלה ומוגנת מארבעת רוחותיה על ידי הדפנות, ויש שיהא להם צל, המגן מלמעלה אך לא מן הצדדים, וישנם שיקבלו מעורו כמין ושרשרת לצואר, או קמיע וישנן פחותה מענק. והשאר פורטו הקדוש ברוך הוא על חומות ירושלים, וזיוו מבהיק מסוף העולם ועד סופו.

ובאמת יש לתמוה, כיצד נאכל בשר הלויתן, וכי מן הדגים הכשרים הוא? אך על כל פנים מבואר שכך יחא לעתיד לבוא.

ציד הלויתן

עוד עוסקת שם הגמרא לעיל מזה בסוגיית הלויתן, ונאמרו שם מאמרים נוספים בעניינו, וז"ל הגמרא (שם עד:): "כי אתא רב דימי אמר רבי יונתן, עתיד גבריאל לעשות קנייניא [צידת חיות בקשת ורומח] עם לוויתן, שנאמר (איוב מ כה) 'התמשוך לוויתן בחכה ובחבל תשקיע לשונו' [כלומר, שאמר לו הקדוש ברוך הוא לאיוב, וכי יש כוחך למשוך את הלויתן בחכה? אולם לעתיד לבוא אכן כך יעשו לו ללויתן], ואלמלא הקדוש ברוך הוא עוזרו [לגבריאל במלחמתו] אין יכול לו, שנאמר (איוב מ יט) 'העושו יגש חרבו' [כלומר, הקדוש ברוך הוא שעשה את הלויתן, הוא יגיש את החרב להורגו. ואף שנכתב על הבהמות, הוא הדין בלויתן].

סוכת עזרו של לוויתן

בסוכות תשבו שבעת ימים. וביום השביעי לעת ערב נהגו ישראל לישיב מעט בסוכה להיפרד ממנה, ושפתותיהם מרחשות בתפילה, "יהי רצון מלפניך ה' אלוקינו ואלוקי אבותינו, כשם שקיימתי וישבתי בסוכה זו, כן אזכה לשנה הבאה לישיב בסוכת עזרו של לוויתן."

מקור הדברים כבר בדברי הראשונים, כפי שכתב הרמ"א (שולחן ערוך אורח חיים הלכות לולב סימן תרס"א): "יש שנהגו כשהיו יוצאים מן הסוכה היו אומרים, 'יהי רצון שנזכה לישיב בסוכה של לוויתן' (כל בו)". ובני ספרד נוהגים להזכיר ענין נשגב זה בכל ברכת המזון שבחג, "הרחמן הוא יזכינו לישיב בסוכת עזרו של לוויתן."

ויש לידע מהו ענינה של סוכה זו, ומהו ענינו הגדול והחשוב של עזר הלויתן, עד שמייחדים לזה תפילה מיוחדת, לזכות לישיב בצל עזרו.

וכן יש להוסיף, לפי מנהגינו לבקש בברכת המזון של חג 'הרחמן הוא יקים לנו את סוכת דוד הנופלת', מהי סוכת דוד, היכן מצינו שהיתה לו סוכה, ואימתי נפלה?

בריאת התנינים במעשה בראשית

ובאמת, ענין סוכת עזרו של לוויתן, וכן המחובר עמו - ענין סוכת דוד הנופלת, ענינם רחב הרבה מאוד בספרים הקדושים, ועל ידי זה יש לחבר את פרשת בראשית הנקראת בציבור מיד אחר חג הסוכות - עם ענינו של חג.

מקור הדברים מן הפסוק במעשה בראשית (בראשית א כא) "וַיִּבְרָא אֱלֹקִים אֶת הַתַּנִּינִם הַגְּדֹלִים", ופירש רש"י שם בפירושו שני: "בדברי אגדה הוא לוויתן ובן זוגו, שבראם זכר ונקבה, והרג את הנקבה ומלחה לצדיקים לעתיד לבא, שאם יפרו וירבו לא יתקיים העולם בפניהם."

שני הלויתנים

אריכות דברים בענין הלויתן ובת זוגו ישנה בגמרא (בבא בתרא עד:): "וז"ל: "ויברא אלקים את התנינים הגדולים וכו', ר' יוחנן אמר, זה לוויתן נחש בריח ולוויתן נחש עקלתון". כלומר, לוויתן זכר הדומה לנחש זקוף כבריה העובר מצד לצד, ולוויתן נקבה הדומה לנחש עקלתון שמתעקל ומקיף את כל העולם. ובגלל גדולתם ואורכם נכתבו בפני עצמם.

ועוד שם בגמרא: "אמר רב יהודה אמר רב, כל מה שברא הקדוש ברוך הוא בעולמו - זכר ונקבה בראם, אף לוויתן נחש בריח ולוויתן נחש עקלתון - זכר ונקבה בראם, ואלמלי נזקקין זה לזה - מחריבין כל העולם כולו, מה עשה הקדוש ברוך הוא, סירס את הזכר, והרג הנקבה ומלחה לצדיקים לעתיד לבא, שנאמר 'והרג את התנין אשר בים'". כלומר, שלעתיד לבוא יהרוג הקדוש ברוך הוא את הלויתן הזכר, כפי שכבר הרג בבריאת

דג הלוייתן בסנפיריו וחזנו ויכה בו בגבורה: **מִקְרָב לֵיהּ בְּרִיָּה, בְּחֻקָּהּ בְּרִבְבוֹתָא** [- עד שיטול הבורא יתברך את חרבו בחוזקה, ויגיש אותה לגבריאֵל המלאך כדי שיהרוג את שניהם ויסיים את מלחמתם].

אמנם כל הענין תמוה, הרי במי אנו עוסקים, במי שמנוע עצמו בעולם הזה מראיית מלחמות השוורים והארייות באצטדיקין, ובחלה נפשו בשפך דם ללא טעם, מובדל הוא מאומות העולם המתענגים בראיית מעשי רציחה ואכזריות, ומונע רגלו מנתיבתם. אם כן, וכי מה שכן הוא זה עבדו, שיראהו לעתיד לבוא מלחמה עצומה וגדולה יותר, שבין הלוייתן לשור הבר? הרי לכאורה גם בזה לא יחפץ להביט! ובוודאי כל הענין נסתר ואינו כפשוטו, וכולו רוחני.

שחוק הקדוש ברוך הוא עם הלוייתן

עוד יש להביא בענין זה את דברי הגמרא במסכת **עבודה זרה** (ז:) וז"ל: "אמר רב יהודה אמר רב, שנים עשרה שעות הוי היום, שלש הראשונות הקדוש ברוך הוא יושב ועוסק בתורה, שניות - יושב ודן את כל העולם כולו, כיון שראה שנתחייב עולם כלייה, עומד מכסא הדין ויושב על כסא רחמים, שלישות - יושב וזן את כל העולם כולו מקרני ראמים עד ביצי כנים, רביעית - יושב ומשחק עם לוייתן, שנאמר (תהלים קד כו) 'לוייתן זה יצרת לשחק בו'."

ובמהשק הגמרא שם מבואר, שמיום שחרב בית המקדש, שוב אין הקדוש ברוך הוא משחק עם הלוייתן בשעות אלו של היום, אלא מלמד תורה לתשב"ר.

אכן ודאי גם דברי חז"ל אלו אומרים דרשוני, מהו הביאור בשחוק שעושה הקדוש ברוך הוא עם הלוייתן? ואמנם יש מבארים (ראה אפיקי ים לרבי יצחק אייזיק חבר שם, וכן מחשבות חרוץ אות א'), כי שחוק זה שעושה הקדוש ברוך הוא - על שם העתיד הוא, שכאשר תהיה סעודת הלוייתן אז תהיה שמחה גדולה בעולם בתיקון כל הבריאה בשלימות, ושמחה זו קיימת לפניו יתברך כבר כהיום הזה, שמחתן של צדיקים ומתן שכרם המתעורר אצלו יתברך בכל יום.

אבל עדיין לא הרווינו צמאוננו, מהו הענין בלוייתן דווקא, ובכל יום?

סוד הלוייתן - שכר הצדיקים בגן העדן התחתון

והנה, ראוי לציין בזה לדברי ה'בן איש חי' בספרו **בן יהודע** (**עבודה זרה** שם), ש'לוייתן' הוא שם ותואר לצדיקים היושבים בגן עדן התחתון, שם מצויה הנפש בצורת גוף, אלא שאין זה גוף חומרי ועכור כבעולם הזה, אלא גוף זך שאינו זקוק לאכילה ושתייה, וכל הנאתו היא מן הריח הטוב שבגן עדן. ובהיות ושם קשורה הנשמה עדיין בגוף, לכן נקראים 'לוייתן' - לשון ליווי, שהגוף מתלווה אל הנשמה. אמנם הצדיקים הנמצאים בגן עדן עליון, שם הוא אך ורק מקום הנשמה, ואינה מלוכשת בגוף כלל וכלל, ועל כן לא קיים שם שחוק הלוייתן. אך הצדיקים היושבים בגן עדן התחתון, משפיע להם ה' יתברך שפע אור קדוש רוחני ממקור השמחה העליון, בחינת 'עוז וחדה במקומו'.

אמנם כל זה בדרך רמז וסוד, אך עדיין שומה עלינו לבאר בדרך הפשט, ולו יהי שאין לבאר בזה פשט פשוט, אך על כל פנים יש לבאר פרטי מאמרי חז"ל בזה, למה יכונו הדברים בענין שחוק הקדוש ברוך הוא עם הלוייתן, אשר אינם מבוארים עדיין כל צרכם.

טענת איוב ותשובת הקדוש ברוך הוא

שאלה נוספת שיש להביא בזה, ממה שאמרו חז"ל במדרש (**ילקוט שמעוני** איוב רמז תתקכז) וז"ל: "התמלא בשכחות עורות", אמר רבה בר בר חנה, עתיד הקדוש ברוך הוא לעשות סוכה לצדיקים לעתיד לבוא. אמר ר' לוי, כל מי שמקיים מצוות סוכה בעולם הזה, אף הקדוש ברוך הוא מושיבו בסוכתו של לוייתן לעתיד לבוא, שנאמר (איוב מ לא) "התמלא בשכחות עורו" וגו'. את מוצא בשעה שבאו יסורין על איוב היה עומד וקורא תגר אחר מדת הדין, שנאמר (שם כג א) 'מי יתן ידעתי ואמצאהו אדעה מלים יענני', אמר לו הקדוש ברוך הוא, איוב, מה אתה עומד ואומר 'מי יתן ידעתי ואמצאהו', הרי עורו של לוייתן שאני עתיד לעשות לצדיקים לעתיד לבוא, אם חסר אני מלמילא אחת ממנו יש לך למלא, שנאמר 'התמלא בשכחות עורו'."

ויש לתמוה מאוד, הלא בשעה שהטיח איוב דברים אלו וקרא תגר על מידת הדין, היה כולו מלוכף ומסובל ביסורים נוראים, ורצה הקדוש ברוך הוא לפייסו, אם כן מה תשובה היא זו בזה שאינו יודע לתקן חור בסוכת לוייתן, מה ענין לוייתן לכאן, וכיצד מתיישבת בזה טענתו של איוב?

מכל העולה כאן פשוט וברור שהלוייתן אינו כפשוטו כלל, אלא סמל ואות הוא לדברים גבוהים ומופלאים עד מאוד.

מהות האכילה - השלמת חיסרון

עתה נבוא להתחיל לפרש סוד הדברים. ראשית כל נביא בזה מה שכתב המהר"ל **בחינושי אגדות** (ח"א, בבא בתרא עד: עה-), שהאריך מאוד בכל ענין הלוייתן, מלחמתו בשור הבר, הסעודה העשויה מבשרו והסוכה שמעורו, ותורף דבריו, כי בודאי אין מדובר כאן בסעודה גשמית כעין סעודה שלנו בעולם הזה, אלא שכל ענין האכילה הוא להשלים חיסרון שבאדם, והזקוק למאכל מסוים מלמד שחסר הוא אותו דבר הנמצא במאכל, ועל ידי האכילה הוא מקבל חיות ושלמות. ובדומה לאכילה הגשמית המקיימת את הגוף, כך גם נפש האדם חסרה היא, וזקוקה למזון רוחני הנועד לחיותה וקיומה. ומזון זה נקרא בשם 'בשרו של לוייתן', כי גם לעתיד לבוא תהינה נפשות הצדיקים זקוקות למאכל זה.

ומה שאמרו בגמרא כי הנוטר מבשר הלוייתן יחלקו אותו ויעשו בו סחורה בשווקי ירושלים, מבאר המהר"ל כי ישנן שתי סוגי השפעות עליונות; השפעה פרטית המיוחדת לכל צדיק וצדיק לפי תכונותיו וכוחות נפשו, והשפעה כללית, המיועדת לכל הצדיקים, אך אין זה תמיד באופן המתאים לכל צדיק לפי מה שהוא, אלא לפי מה שזקוקים לו כלל הצדיקים, וזהו דומה לענין הסחורה, שהרי מסחר נעשה כאשר אדם אינו זקוק

'בהמות בהררי אלף' רומזים אל תאוות המאכל, כאותן בהמות האוכלות עשב באלף הרים בכל יום ואין גבול ומידה לאכילתן, ואילו הלוייתן מרמז ליצר הרע דעריית, 'לוייתן' לשון חיבור שאינו בקדושה

לחפץ הנמכר, וחפץ בדבר אחר שמוכר חבירו, אשר החבר אינו זקוק לו, וכך מחליפים וסוחרים ביניהם. וכך גם כאן נחשבת ההשפעה הכללית כסחורה, בהיות ולחלק מן הצדיקים אינה נצרכת לעצמם אלא לצורך זולתם.

עד כאן קיצור נמרץ של דברי המהר"ל, אשר אפילו מטעימה זו אשר בקצה המטה נוכל לראות עד כמה שגבו הענינים הללו. ומכל מקום מתוך יסוד זה שלמדנו מדבריו ז"ל, נוכל לשוב ולפרש את שאר הענינים הסתומים אשר לפנינו.

לוייתן ובהמות - שני מיני יצרים

נשוב ונזכיר בקצרה את אשר ישנו פה; מהו הלוייתן, ומה הם הבהמות בהררי אלף? מהי המלחמה שביניהם לעתיד לבוא? ומה ענין כל זה לחג הסוכות, מדוע שייך הלוייתן למצות סוכה? ומהו השחוק שעושה הקדוש ברוך הוא עם הלוייתן?

בסוד הענין, כותב **הרבי ר' יונתן אייבשיץ זיע"א** ב'**עירות דבש**' (ח"א דרוש א), כי הבריות המשוונות הללו רומזות אל היצר הרע, ונחלקו לשני מינים; 'בהמות בהררי אלף' רומזים אל תאוות המאכל, כאותן בהמות האוכלות עשב באלף הרים בכל יום ואין גבול ומידה לאכילתן, ואילו הלוייתן מרמז ליצר הרע דעריית, 'לוייתן' לשון חיבור שאינו בקדושה. ולעתיד לבוא יהיו כלים תאוות אלו, כי רוח הטומאה תעבור מן הארץ.

תיקון הסתת הנחש לבקשת התאוה

בדומה לזה וביתר ביאור כתב **רבינו צדוק הכהן מלובלין** (**פרי צדיק** פרשת וארא אות יא) וז"ל: "מה שאנו אוכלין ושבטין בשר ודגים. דהנה עיקר קלקול הנחש היה בתאוה קבאה, דשרוש הסתת הנחש להכניס תאוה ולהרגיש הנאת עצמו כידוע. וכן כתיב (בראשית ג) 'ותרא

האשה וגו' וכי תאוה הוא' וגו'. וכתיב 'ותתן גם לאישה עמה', וזה בא מחמת קנאה כפידוש רש"י שלא יחיה הוא וישא אחרת (וכן הוא בפריק דרבי אליעזר פרק י"א), וזה עיקר עבודתו לתקן קלקולו ולהכניס שתי בחינות אלו רק להקדושה, וכמו שנאמר (משלי כג יז) 'אל יקנא לבך בחטאים כי אם ביראת ה' לוייתן', והיינו שיביראת ה' צריך לקנאות, וכמו שאמרו (בבא בתרא כא). קנאת סופרים תרבה חכמה. וזה ענין בהמות בהררי אלף, והוא שור הבר והלוייתן שמזומן לצדיקים לעתיד לבוא כשיבוער היצר הרע, דהם שני יצרים דתאוה וכעס. והם בשתי בעלי חיים אלו, כדאייתא (ברכות סא). דבהמה גם כן אית לה יצר הרע, דהא חזינן דמזקא ונשכא ובעטא, והיינו יצר הרע דרציחה. והלוייתן הוא תאוה דעיקר גידולו במים וכדאייתא (בבא בתרא עד:) גבי לוייתן ליסרסיה לזכר וליצננה לנקבה. דגים פריצי. וזה שאנו אוכלין בשר ודגים בשבת, לתקן קלקולו על ידי אכילה בקדושה ולהכניס השתי בחינות להקדושה."

מבואר מדברי דקדוה, כי כבר בקלקולו של נחש היה נעוץ חטא התאוה, ותפקידו לתקן החטא באכילה ודקדושה. ומזה כבר עלה בידינו פשר השייכות בין הנחש ללוייתן שתמהנו בה למעלה, כי שני הלוייתנים - זכר ונקבה, לוייתן נחש בריח ולוייתן נחש עקלתון, אינם נחשים סתם, אלא רומזים לנחש הקדמוני.

שלוש עבירות המחוייבות במסירות נפש

על פי דרכם של הקדושים אשר בארץ, נוכל להמשיך ולטוות בזה את מהלך הדברים. תרי"ג מצוות נצטוו ישראל מסיני, אך בכולן נצטוו 'וחי בהם' - שאם נמצא האדם בסכנה עליו לעבור ולא להסתכן. מלבד שלוש עבירות, עבודה זרה גילוי עריות ושפיכות דמים, שעליהן צריך האדם למסור נפשו להריגה ולא לעבור, וכפי שכתב **הרמב"ם** (פרק ה מהלכות יסודי התורה הלכות א-ב).

והנה, שלוש עבירות הללו הן שלושת ענפי היהדות העיקריים, איסורי עבודה זרה עריות ורציחה. וכנגדם מכוונים שני הלוייתנים, האחד כנגד עריות והשני כנגד שפיכות דמים. אך עדיין צריך להבין יצר הרע של עבודה זרה להיכן הלך, ומהו המסמל אותו?

שלושת הקוים

אלא, על נרחינו צריכים אנו לדברי קבלה; העולמות העליונים נחלקו לג' קוים - קו ימין, קו שמאל וקו האמצעי. וכשם שנחלקו בקדושה, כך גם בחלק הרע קיימות בחינות דומות כנגדן.

בצד הקדושה ידוע כי חסד הוא מסטרא דימין, ובשמאל מקום הגבורה, ואילו באמצע מידת התפארת המשלבת בין שתי המידות חסד וגבורה.

חסד גבורה ותפארת

מידות אלו, הן מידות אבותינו הקדושים אברהם יצחק ויעקב; אברהם אבינו - חסד לאברהם, החזיק במידות הנתינה וגמילות חסדים בכל כוחו, והיה מרכבה למידת החסד בעולם. אולם כאשר בא החסד באופן שאינו ראוי, הרי הוא גורם לתאוות עריות, כלשון התורה בפרשת עריות (ויקרא כ יז) "חסד הוא". משום כך, הפסולת שבמידות החסד יצאה מאברהם אבינו בישמעאל בנו, והוא סמל לקליפת התאוות. לעומתו יצחק אבינו - פחד יצחק, הנושא את מידת הגבורה בעולם, הוא שלימות הגבורה דקדושה, והפסולת שבה יצאה בעשו הרשע, "אדמוני" (**בראשית** כה כה) רמז לדם שהיה שופך, "והוא עיףף" ("והוא פסוק כט) - מרציחה, וזו קליפת הרציחה ושפיכות דמים.

אכן יעקב אבינו שיצא מאברהם ויצחק, נותרו בו רק חלקי הטוב שבחסד וגבורה, אחר שאת חלקי הרע נטלו עשו וישמעאל, ומשום כך היה שלם בתכלית השלימות, ככתוב (שם לג יח) "ויבאו יעקב שלם", נקי ובר מצוחצח, קו האמצע, מידת התפארת, "תתן אמת ליעקב".

זריחה והופעה משעיר ופארן

על פי היסודות הללו ביאר **רבינו האור החיים הקדוש** בפרשת וזאת הברכה את הפסוק (**דברים** לג ב) "ה' מסיני בא וַיִּרָחַם מִשְׁעִיר לְמוֹ הוֹפִיעַ מִהָר פֶּאֶרְן וְאֵתָהּ מִרְבֶּבֶת קִדְשׁ".

ותורף דבריו שם, כי אין השכינה שורה אלא על כללות ישראל, אך רק שישים ריבוא מישראל הם כללות עם ישראל, ומשום כך לא ניתנה התורה לאבות

שבהכנת עשו וכח יצר הרע של רציחה היו ישראל ראויים לבנות את בית המקדש, וכנגד בית המקדש עומד יצא דעבודה זרה, ומקומו בבית קדשי הקדשים, כי זה לעומת זה עשה האלוקים, ובהתקדושת כח הקדושה בהשראת השכינה, מתגבר לעומתה כח הרע שכנגדה, וכח הרע שכנגד מידת התפארת והשראת קדושת ה' הוא יצר העבודה זרה שבדמות אריה.

כשראו אנשי כנסת הגדולה את החורבן הגדול שארע בעטיו של היצר הרע דעבודה זרה, עמדו ופעלו בתעניתם ובקשתם לבטלו, ומאז ואילך שוב אין התאווה לעבודה זרה קיימת, והקו האמצעי שלם כולו לעבודת ה'. אולם עדיין קיימים שני היצרים שממין ומשמאל - יצר העריות מצד החסד שבימין, ויצר הרציחה מצד הגבורה שבשמאל.

מעלת הנבראים מן המים על פני בראי העפר

כאמור, לשני יצרים אלו רומזים שור הבר והליתן. שור הבר מקומו בארץ, וליתן מקומו במים. ואין זה מקום בלבד, אלא כל חיותו של הדגים מן המים היא, כדברי הגמרא בחולין (ז:): שהנבראים מן האדמה צריכים יותר מעשים בשביל להכשירן מאשר הנבראים מן המים, ומשום כך בהמה שכולה מן האדמה מותרת רק בשחיטת שני סימנים שבצואר - קנה ווהט, ושחיתות המורכבים מאדמה ומים - די להם בשחיטת סימן אחד, ואילו הדגים - צידת זו היא שחיטתן, ואין צריכים שחיטה כלל.

מבואר מזה שהנבראים מן המים ברייתם זכה יותר מברואי העפר הגס, ומכיון שכל עצמן של דגים מים הן, די להם בהוצאתם מן המים ואין צריכים שחיטה מלבד זה.

האדם כלול ממים ועפר ונמשך אחר שניהם

אמור מעתה, שור הבר הנברא מן האדמה - יסודו מעפר ורומז לתאווה האכילה והכבידות, הליתן - יסודו מן המים ורומז לתאווה עריות ואהבת תענוגים, ואילו העופות הבאים מכאן ומכאן שייכים לשני החלקים. והנה גם האדם נברא מן הרקק, מאדמה ומים, כדברי רש"י בפרשת בראשית (ב ו'): "וזה"ל: "ואד יעלה - לענין בריאתו של אדם, העלה את התהום והשקה העננים לשרות העפר ונברא אדם, כגבול זה שנותן מים ואחר כך על את העיסה, אף כאן 'השקה' ואחר כך 'וייצר'". ומכאן הימשכותו אחר שני היצרים.

ארבעה שורשי המידות הרעות - מארבעת היסודות

והנה, בספ"ק 'ה'תניא' (פרק א) הביא לדברי מוה"ר רבי חיים ויטאל ז"ל בספרו 'שערי קדושה' (ח"א שער ב), ששורשי המידות הרעות הן ארבע, ומקורן מארבעת היסודות, אש רוח מים ועפר, ומנהן מסתעפות שאר המידות הרעות, וז"ל בעל התניא: "כעס וגאווה מיסוד האש שנגבה למעלה, ותאווה התענוגים מיסוד המים כי המים מצמיחים כל מיני תענוג. והוללות וליצנות והתפארות ודברים בטלים מיסוד הרוח. ועצלות ועצבות מיסוד העפר".

נמצא שהליתן שישודותו מן המים, גורם לרדיפת האדם אחר כל מיני תענוגים, ובפרט אחר העריות, ואילו הבהמות רומזות לעצלות ועצבות, כטבע הבהמות הרובצות בעשב, וחושקות באכילה ושתייה.

בקשת המים ומצותן בחג הסוכות

ולכשתמצי לומר, זהו כל עניינו של חג הסוכות. כי בחג נידונים על המים כדברי המשנה (ראש השנה טז), וכן בהושענות ובתפילות עוסקים בבקשת המים, ובפרט ביום הושענא רבה - יום ערבה, שכל התפילות שבו עוסקות בבקשת הגשמים. וגם לאחר מכן בא יום שמיני עצרת, גדול יום הגשמים וכו', יום שמזכירים בו גבורות גשמים.

עוד מצינו מצוה מיוחדת בחג הסוכות, כי בכל שאר המועדים וכן בימות החול מנסכים יין על גבי המזבח, ואילו בחג הסוכות נצטוו ישראל לנסך מים דווקא, והיו עושים מזה עסק גדול, ויורדים אל השילוח וממלאים מים, ואחר כך באים למקדש וסדר שלם יש בזה, שמחה גדולה ועצבות שמי שלא ראה אותה לא ראה שמחה מימיו, שמחה אמיתית ושלימות רוחנית.

זהו כח החסד המתגבר בחג הסוכות ביסוד המים דקדושה, וכנגד מידת החסד יש להכניס לבית את

אמור, כיצד נעשה? אם נהרגנו - יכלה העולם; נבקש רחמים על מחצה, שיהא שולט באדם רק עבור אותו ולא לאחרת - הרי אין נותנים מחצה מן השמים. עיוורו את עיניו על ידי 'כחול' והניחוהו. והועיל שאינו מתגרה באדם בקרובותיו, אך עדיין נשאר היצר בשאר עריות.

התורה מתקנת רק את הקו האמצעי

ולפי הדברים האמורים לעיל הרי זה נפלא מאוד. כי כנגד יצר הרע של עבודה זרה, ששורשו מן הקו האמצעי, יש תקנה בעסק התורה ששורשה באמצע בתפארת, שנקראת אמת, וחותמו של הקדוש ברוך הוא אמת - בחינת תפארת. ובזה יכלו לו ליצר עבודה זרה להכניעו לגמרי, שלא יתגרה בהם כלל. ומעתה ואילך, שוב אין ניטשת המלחמה כנגד היצר הרע בקו האמצעי, אלא רק מן הצדדים, מימין ומשמאל, יצר העריות ויצר הרציחה שניהם החלק הרע שבחסד וגבורה. ואת יצר זה לא יכלו להכניע לגמרי, שהרי אינו שייך לכח התורה, ורק יכלו להחליש כוחו.

מעשה דוד המלך והראם

והנה יש לדעת, כי הליתן שמקומו במים, שהם חסדים, בא מצד הימין והחסד, ואילו בהמות בהרי אלף שורשים בשמאל מארץ אדום, וכפי שיתבאר.

ויש להביא בזה דברי המדרש שוחר טוב על תהלים, בפסוק (תהלים כב כב): "הושיעני מפי אֹיְבֵי וּמִקִּרְבֵּי רַמִּים עֲנִיתֵנִי", וז"ל: "אמר ר' הונא בר אבדי, בשעה שהיה דוד רועה את הצאן, הלך ומצא את הראם ישן במדבר, והיה סבור בו שהוא הר ועלה עליו, והיה רועה, ננער הראם ועמד, והיה דוד רכב על קרניו, והיה גבוה עד השמים, באותה שעה אמר דוד רבוננו של עולם אם אתה מורידני מן הראם הזה, אני בונה לך היכל של מאה

העולמות העליונים נחלקו לנ קים - קו ימין, קו שמאל וקו האמצעי. וכשם שנחלקו בקדושה, כך גם בחלק הרע קיימות בחינות דומות כנגדן

אמה, כקרני ראם, יש אומרים לארכו מדדו, ויש אומרים לעיגולו מדדו, ומנין ששילם לו נדרו, שנאמר (תהלים עח טז) 'ויבן כמו רמים מקדשו', מה עשה לו הקדוש ברוך הוא, זימן לו אריה אחד, וכיון שראה הראם את האריה, נתיירא ממנו, ורובץ בפני האריה, לפי שהאריה מלך על כל החיות ובהמות, כיון שראה דוד את האריה נתיירא הימנו, זימן הקדוש ברוך הוא צבי, קפץ האריה אחריה, ודוד ירד והלך לו, לכן נאמר 'הושיעני מפי אריה' כשם שעניתי מקרני ראמים".

נצחון דוד המלך על עשו ומידתו הרעה

וביאור עומק הענין, כי הנה אותו הראם שנזדמן לדוד היה שור הבר המזומן לעתיד לבוא, בהמות בהרי אלף אשר עשב אלף הרים מאכלו בכל יום. והנה כאמור, הבהמות בהרי אלף שורשים מסטרא דשמאלא, מלכות שיער ובני עשו אשר על חרבם הם חיים, מתאות הרציחה ושפיכות דמים. וידוע שדוד המלך ע"ה נלחם בבני אדום והכניעם תחתיו, ולאחר מכן פשע אדום מתחת יד ישראל.

וכן הכתוב אומר (יחזקאל כו ב): "אמלאה החרבה", ומובא על כך בגמרא (פסחים מב): וז"ל: "אמלאה החרבה", אם מלאה זו - חריבה זו, ואם מלאה זו - חרבה זו. רב נחמן בר יצחק אמר מהכא (בראשית כה כג), 'ולאם מלאם יאמץ'. כי אם יש מלכים לישראל - אין מלכים לעשו. ואכן, שלח דוד המלך את יואב שר הצבא לארץ בני עשו, 'ויך כל זכר באדום' (מלכים א' יט טז). ודבר זה נרמז במה שעלה על הראם, שהוא שור הבר שכנגד כוחם של בני עשו, ודוד המלך שלט עליו בכוחו.

הכנעת כח השמאל הגבירה את כח האמצעי

ומה שהגיע לשם אריה והוריד הראם את ראשו, יתבאר גם כן על פי דברי הגמרא ביומא דלעיל, שיצר עבודה זרה יצא מקדוש הקדשים בדמות אריה של אש, הרי שאריה רומז לעבודה זרה, שנתחזקה בעולם כשהכניע דוד את כוחה של אדום, והטעם, משום

הקדושים. על כן בודאי כאשר יצאו ממצרים שישים ריבוא מישראל, ועמדו רגליהם בהר סיני לקבל את התורה - היה בזה מעמד נשגב ועצום של גילוי השכינה הקדושה, שהמתינה להם כ"ו דורות מברית העולם. אכן מטעם כמסל לא היה כל גילוי השכינה באופן אחד, אלא מלבד עיקר גילוי השכינה בסיני, יצאו עוד שני אורות של קדושה אלוקית וזרחו לישראל דרך שעיר ופארן.

ממילא, אין בזה משום הקדמת המאוחר במה שנוכרה קודם כל התגלות השכינה בסיני, שהרי זה היה עיקר הדבר, כי הקו האמצעי - תפארת תורה - ירדה מסיני לישראל, אלא שעמו זרחו גם הקו הימני והקו השמאלי שנטלו עשו וישמעאל חלק הרע שבו, ומשם זרחו לישראל שיקחו מהם חלק הקדושה.

ואמנם, בני שעיר מקומם גבוה יותר מבני ישמעאל, וההתגלות בהם זורחת יותר [וכפי שנבאר בע"ז להלן], ולכן נאמרה בשעיר לשון 'זריחה', שגדולה היא מלשון 'הופעה' שנאמרה בישמעאל, שאינה אלא במקצת.

מלחמת הטוב ברע במשך כל הדורות

הרי לנו מסקנת הדברים, כי מקו החסד לאברהם ועבודתו קדשו נטה ישמעאל, ומקו רתיחת גבורתו של יצחק נטה עשו - שהארת השכינה שבו גדולה יותר מישמעאל, ואילו יעקב אבינו שמקומו באמצע נטל כל חמודות שבעולם וממנו יצאו בני ישראל - שבטי ישורון.

ומעתה, בכל הדורות עד הדור האחרון נטושה מלחמה רבתי בין יעקב ובניו לבני עשו וישמעאל, מלחמת קודש כנגד הסטרא אחרא, החפצה ליטול לעצמה את החסד והגבורה לצורך התאווה והרציחה, ולעומתה בני ישראל מזככים את כוחות הקדושה ומנצלים אותם לטובה.

אמנם יש להדגיש בזה, כי גם כנגד הקו האמצעי יש כח רע, והוא יצא דעבודה זרה, שהרי התפארת - לחי העולמים, הכתר והכבוד לחי העולמים, מה הוא זה מלך הכבוד? ה' צבאות הוא מלך הכבוד סלה' (תהלים כד י). וכנגד זה באים השפלים שבנבראים וחפצים לייחס כוחות עליונים לאל זר, וכל זאת כדי להילחם בכח הקדושה, בכבוד שמים ותפארת ישראל, לעומת הקו הממוצע, מקום השלימות והאמונה הברורה המשולבת מחסד וגבורה.

מטעם זה, כאשר בא עמוד התורה - הוא יעקב אבינו, "תתן אמת ליעקב" - לארץ ישראל, לאחר ששב מבית לבן עם כל משפחתו ובא שלם בתורתו אל הארץ הקדושה, צויה לבני ביתו (בראשית לה ב-ג): "הסדו את אֹהֲלֵי הַגֶּזֶר אֲשֶׁר בְּתוֹכָם וְהִטְהֵרוּ וְהִחְלִיפוּ שְׂמֹלֹתֵיכֶם: וְנָעֻלָה בֵּית אֵל", כי לצורך שלימות העבודה נדרשים בני ישראל להיות נקיים לגמרי בקדושה ולטהר עצמם בשלימות. וכאשר עשו כן, והטמינו תחת האלה את כל החפצים החשודים בשמץ עבודה זרה, אז (שם פסוק ה) 'וַיָּהִי חֹתַת אֲלָקִים עַל הָעָרִים אֲשֶׁר סָבִיבוֹתֵיהֶם וְלֹא יָדְפוּ אֹהֲלֵי בְנֵי יַעֲקֹב'.

ועוד היה התיקון על ידי רחל אימנו - עקרת הבית, שלקחה את התרפים אשר לאביה והניחה אותם בכר הגמל, ובזה הוציא משם את העבודה זרה.

תיקון חטא עבודה זרה בתחילת ימי בית שני

והנה, התיקון הגדול ביותר לעוון עבודה זרה המרקד בינינו, נעשה בתחילת ימי בית שני, על ידי אנשי כנסת הגדולה, כפי המתואר בגמרא (יומא טז): כי לאחר שראו מה נגרם מחמתו בחורבן בית המקדש, אמרו לפני ה' שאינם רוצים לא בו ולא בשכרו. והסכימו עימם מן השמים בזה, ונפלה פיתקא וחתום בה 'אמת'. ויצא כמין דמות אריה של אש מבית קדשי הקדשים, ונמסר בידם, ונפלה מראשו שערה וצעק מצוף העולם ועד סופו, ונתנוהו בידו של עופרת כדי שלא ישמע קולו.

בקשת התכמים לבטל יצא דעירות

ובהמשך דברי הגמרא שם ביומא מבואר, שראו אנשי כנסת הגדולה שעת רצון היא מן השמים לביטול היצר, וחפצו לבטל גם את היצר הרע של עריות. ביקשו רחמים ונמסר יצר העריות בידיהם. אמר להם כשתפסוהו, "ראו שאם תהרגונו יכלה העולם, שלא תהא פריה ורביה". אסרוהו שלוש ימים, ואז כשביקשו ביצה שנולדה בו ביום, לא מצאו כן בכל ארץ ישראל.

אדר), וסיבת השמחה הגדולה לעתיד לבוא הוא על תיקון הרע וביטול שני כוחות היצר הרע - של תאוה ושל רציחה וקנאה, ודבר זה הוא שמחה גדולה לפני יתברך.

וזהו פשר דברי חז"ל האמורים, "כל בהמות ולויתן הן קניגין של צדיקים לעתיד לבוא, וכל מי שלא ראה קניגין של אומות העולם בעולם הזה, זוכה לראותה בעולם הבא". חלילה לנו מלדמות ולומר כי יש שמץ דמיון בין אותם מעשי אכזריות של הגויים הרשעים לשמחת הצדיקים לעתיד לבוא, אלא השמחה הגדולה תהא בביטול כוחות הרע, במלחמה שתהיה סוף לכל המלחמות שבעולם, כאשר הלוייתן שהוא סמל לכל התאוות יהרג את שור הבר שהוא סמל הכעס והרציחה והקנאה, וכן הליפך, ויבטלו זה את זה לעשות רצון יוצרם בלבם שלם, ובזה תהיה שלימות ושמחה בעולם. ומטעם זה, דווקא המלאך גבריאל שרב גובריה והוא מצד הגבורה, הוא שיבוא לבטל כוחו של הלוייתן.

תיקון התאוות בעולם הבא

והנה ביארנו למעלה כי התאוות עצמן נחלקות לשתיים, תאוות התענוגות ותאוות האכילה, ולכן מרמזים שור הבר והלוייתן, שור הבר האוכל אלף הרים בכל יום והלוייתן שעליו אמרו חז"ל "דגים פריצו". וזהו שנבראו שני הלוייתנים, ליתן נחש בריח ולויתן נחש עקלתון, וזכר ונקבה, כי הכל משרוש חטא נחש המכשיל את האדם ומושכו אחר התאוה.

אך לעתיד לבוא יבוא הכל לידי תיקון, ולא יתאוה האדם לדבר מענייני העולם הזה, העולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתייה ולא משא ומתן ולא פריה ורבייה, רק להתענג על ה', צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה.

נצחון סוכת דוד על הלוייתן

ליום זה תקוותנו ואלינו אנו מצפים, לישב בסוכת עורו של לוייתן בהקמת סוכת דוד הנופלת. ובפתח דברינו שאלנו מה ענין זה לזה, אך עתה יתבאר, כי עורו של לוייתן מורה על התיקון השלם, במחית יצר הרע הנרמז במים, בחינת הרע שבחסד, ובזה תקום סוכת דוד, בחינת 'אמלאה החרבה', לא נתמלאה צור אלא מחורבנה של ירושלים (לשון רש"י והאור החיים הקדוש בראשית כה, כג. ומקורו מן הגמרא במגילה י. ה"ל), כפי שרמז בנצחוננו של דוד המלך ועלייתו על גב הראם - הוא שור הבר, שניצח את בני אדום והיכה בהם כל זכר.

אולם, כל זמן שלא באה הגאולה השלימה, עדיין יש לה למלכות אדום כח ושלטון, וממנה יוצאות כל המידות הרעות, קנאה שנאה ותחרות. אך על העתיד לבוא אמרו חז"ל (ברכות יז): "מרגלא בפומיה דרב, לא כעולם הזה העולם הבא, העולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתייה ולא פריה ורבייה ולא משא ומתן ולא קנאה ולא שנאה ולא תחרות, אלא צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה, שנאמר (שמות כד יא) 'ויחזו את האלקים ויאכלו וישתו'".

שמחת הצדיקים בתיקון השלם

על הימים העתידיים הללו אמר הכתוב (ישעיה ז ה-ו): "ובָּרָא ה' עַל כִּמְכוֹן הַר צִיּוֹן וְעַל מִקְרָאָהּ עֲנֵן יוֹמָם וְעֶשֶׂן וְנִגְהָ אֵשׁ לִהְיוֹת לִי לֵילָה כִּי עַל כָּל כְּבוֹד חֲפָה: וְסָפָה תִּהְיֶה לְצֶלֶל יוֹמָם מִחֹרֵב וּלְמַחְסֵה מִזֶּמֶר וּמִקֶּסֶר."

ואז יזכו ישראל לחזות בעיניהם בשחיתת היצר הרע, כדברי הגמרא (סוכה נב): "דרש רבי יהודה, לעתיד לבא מבאי הקדושים ברוך הוא ליצר הרע ושוחטו בפני הצדיקים ובפני הרשעים".

וכשנזכה לזה, ישוב כל הזוכים לכך בסוכת עורו של לוייתן, ולא תהיה סוכת דוד נופלת, כי אחר נפילתה של אדום - תהיה תקומתה של ירושלים, ותיבנה לתלפיות, על כל כבוד חופה, וכאשר ינעץ הלוייתן את סנפיריו בבשרו של שור הבר, יאבדו כל התאוות והמידות הרעות מן הארץ, ויאכלו הצדיקים את בשרם - ענין שלימות כביאור המהר"ל דלעיל, כי יהיה קו הימין שלם בחסד, וקו השמאל שלם בגבורה, הכל עומד על מתכונתו כרצונו יתברך.

ויהי רצון שנזכה כולנו יחד לראות בישועת ה' ובגאולת עמו ישראל במהרה בימינו אמן.

התאוות, בבחינת מים, שדבר זה לא יכלו אנשי כנסת הגדול לבטל לגמרי משום שצורך לקיום העולם, אולם הצליחו להחליש תוקף התאוה, ועבודתם נמשכת עד היום הזה, ביד כל אדם מישראל, שתפקידו עלי אדמות הוא להחליש כח התאוה ולמשול בו, להשתמש בו לצורך ולא יותר.

לעומת זאת, בקשת הטוב - אין טוב אלא תורה (אבות פ"ו משנה ג), זו דרך האמצע ממידת התפארת, ממנה יקח האדם מלוא חפצו, ויכניע יצרו דעבדוהו זרה המבקש כבוד וגדולה למציאות אחרת מלבד הבורא יתברך - ואותו ביטול אנשי כנסת הגדולה בכח התורה.

והרצון השלישי - בקשת המועיל, זהו כח הקנאה הבאה מן השמאל, אשר יש בה צורך גדול לעולם, אלמלא המשתגעים היה העולם חרב, ואפילו בקדושה - קנאת סופרים תרבה חכמה, וכל בני העולם לשם ולתהילה הוא רק מכה קנאת איש מרעהו. אך כח זה צריך שמירה וזהירות יתרה, לקחת אותו אך ורק לצד הקדושה. ואלו הם דברי המשנה באבות (פ"ד משנה ד) "מאד מאד הוי שפל רוח", שלא ליפול בקנאה האסורה.

עשו גדול מישמעאל

נשיב עתה רגלינו אל דברי רבינו האור החיים הקדוש, כי בעשו היתה 'זריחה' מצד הקדושה, ובישמעאל היתה דרגה נמוכה יותר, בחינת 'הופעה'. וטעם הדבר, כי שורש עשו מן השמאל, מכה הגבורה, שהיתה בו פסולת הגבורה שביצחק אביו, ומשם בא כח הקנאה, שהוא המועיל, והוא עדיף על ישמעאל שורשו מימין מפסולת החסד שבאברהם, וממנו בקשת התאוה אשר היא ה'ערב', וגרועה היא מן המועיל, עד אשר אין ליטול ממנה כי אם משהו הנצרך.

אמנם עשו וישמעאל טעו שניהם בדרכם. ישמעאל

שוב אין התאוה לעבודה זרה קיימת, והקו האמצעי שלם כולו לעבודת ה'. אולם עדיין קיימים שני היצרים שממין ומשמאל - יצר העריות מצד החסד שבימין, ויצר הרציחה מצד הגבורה שבשמאל

שנטה אחר התאוות - נטל תשעה קבין של זנות (ראה קידושין טז;), וגם עשו שגדול מישמעאל, מכל מקום הגדיל כח הקנאה עד מאוד, ובא לידי שפיכות דמים מרוב קנאתו בכל מי שלא הלך עמו כרצונו. וגם בישראל בוערת הקנאה ומביאה לידי שנאת חינו, ששרפה את היכלנו - הבית השני, וזו היא הקנאה המוציאה את האדם מן העולם, ועוון שנאת חינו עדיין הוא מרקד בינינו, וצריך תיקון גדול לדאבונינו.

קריאת הלוייתן את ההלל

והנה, תקנה קדומה היא לקרוא את ההלל בימים טובים, ואומרים את הפסוק (תהלים קיח א) 'הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו'. אמנם בימי חג הסוכות, מונענים ישראל בארבעת המינים בשעת ההלל באמירת 'הודו'. ומצינו דבר נפלא, שבפרק שירה - שם נמצאת שירת כל הנבראים, מובא בזה הלשון: "ליתן מה הוא אומר, 'הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו'". וצריך ביאור, מה ענינו של ליתן לפסוקי ההלל ולמצות הנענועים?

אלא, לפי האמור יתבאר כי מקור הליתן מן המים, בבחינת חסד, נמצא שכל ענינו של הליתן בקדושה הוא להודות על גודל חסדי הקדוש ברוך הוא עם בריותיו, ומודה על האמת כי הכל מיד ה' על יצוריו.

ביאור השחוק שלפניו יתברך

אך נראה להעמיק עוד בזה, על פי המובא למעלה מדברי הגמרא (עבודה זרה ג): בזמן שביטל הקדוש היה קיים היה הקדוש ברוך הוא משחק עם הלוייתן בכל יום בשלוש שעות רביעיות, ובזה נרמז השחוק העתידי להיות בליתן לעתיד לבוא, בבחינת 'אז ימלא שחוק פיננו'. שחוק עניינו תכלית השמחה, כפי שמבאר רבינו צדוק הכהן מלובלין זי"ע"א (פרי צדיק מאמרים, ראש חודש

האושפיזין הקדושים, להיות מכניסי אורחים כאברהם אבינו, וכפי הנודע מדברי הזוהר הקדוש (ח"ג דף קד).

זהו שאמרו חז"ל (הובא לעיל מילקוט שמעוני איוב רמז תתקצו), שכל המקיים מצות סוכה בעולם הזה, הקדוש ברוך הוא מושיב אותו בסוכה של ליתן לעתיד לבוא. כי ישיבת הסוכה בזמן הזה מסמלת את שלימות מידת החסד, היוצאת לפועל בכמה מצוות בחג הסוכות. ולכן זוכה לישב בסוכת ליתן, לראות את נצחון חלק החסד שבקדושה על הטומאה של חסד דקליפה.

תשובה ה' לאיוב במצות סוכה ודפנותיה

על פי הדברים האלה נוכל למצוא טעם לשבח בהמשך דברי המדרש שם, שכאשר קרא איוב תגר על יסוריו המרים, השיבו הקדוש ברוך הוא בשאלה, "וכי יכול אתה להשלים חור בסוכת הליתן?" ותמהנו למעלה מה ענינה של תשובה זו לזעקתו של איוב.

והנה, בספה"ק בני יששכר (מאמרי חודש תשרי מאמר י - צלא דמהימנותא אות יט) מביא מדרש פליאה (והביא שמקורו בספר 'ספ' נבחר') וז"ל: "איוב היה קורא תגר על היסורין עד שהראהו הקדוש ברוך הוא דפנות הסוכה שתיים כהלכתן ושלישית אפילו טפח" עכ"ל. ותמוה מה ענין זה לזה.

ובפשטות ניתן היה לפרש, שמדיני הסוכה יוכל האדם ללמוד על מצבו בזה העולם, כי הנה התורה אמרה ליתן שלוש דפנות בסוכה, ומכל מקום באה הלכה למשה מסיני וגרעה מן הדופן השלישית והעמידתו על טפח. כך גם מי שנגזרו עליו יסורים רח"ל, עדיין יש תקוה לאחריתו, ובכח התפילה והאמונה יוכל להפחית מן הגזירה, ולמלא סאת יסוריו קודם זמנה, כפי שיצאו ישראל ממצרים קודם מלאת ארבע מאות שנה כאשר זעקו אל ה' אלוכי אבותם.

טוב ערב ומועיל

אמנם הבני יששכר שם מפרש באופן אחר, כי עניני האדם בזה העולם נחלקים לשלושה חלקים, וסימנם טע"ם - טוב ערב ומועיל. הטוב - הוא הטוב האמיתי והנצחי, כל הפעולות הקונות לאדם חיי העולם הבא. הערב - הוא מה שמבקש האדם לתענוג ולהנאת הגוף, אף שאינו מועיל לא לגוף ולא לנפש. והמועיל - הם הפעולות הנצרכות לאדם לצרכי העולם הזה, שעושה אותן אם אין עריבות עליו, ואף אין בהן טוב לחיי העולם הבא באופן ישיר.

ובזה יש להזהיר את האדם, שיקח מן הטוב, וגם מן המועיל לא ימשוך ידו במקום שצורך לו, אך יתרחק מן הערב אשר אין בו טוב ומועיל.

מצות סוכה - שלימות התשובה

וממשיך הבני יששכר שם לבאר, כי מצות סוכה מקומה וזמנה אחר מצות התשובה, האדם המכיר את בוראו חפץ לדעת דרכי עבודתו בשבעים שנותיו, הנרמזות בשבעה טפחים רוחב בגובה עשרה - הרי כאן שבעים. על כך נצטוו לראות כל ימי חייו כישוב בסוכה ואוהל, ולזכור שדירתו בעולם הזה - דירת עראי היא, ושלושת הדפנות מרמזות אל שלושת חלקי בקשת האדם, טוב ערב ומועיל. ובזה נרמז לו שיהיו שתיים - טוב ומועיל - כהלכתן, אך השלישית - בקשת הערב - אפילו טפח, רק הנצרך ביותר ותו לא.

כאשר יתן האדם דברים הללו אל לבו, לא יחוש אל היסורים הבאים עליו, כי יודע שהכל לתועלתו ולטוב לו כל הימים, לכפר עוונותיו. ובזה ניחמו הקדוש ברוך הוא לאיוב, בהזכירו לו מצות סוכה ודין הדופן השלישית שבה, הודיעו כי ביסוריו בעולם הזה הסיר ממנו עגמת נפש מרובה בעולם העליון, ובזה התנחם איוב והבין פשר עניינו.

שלושת בקשות האדם מכוננות כנגד שלושת היצרים

והנה, חלוקה זו של בקשות האדם, טוב ערב ומועיל, יש למצוא מקורה בשלושת היצרים האמורים - הקנאה התאוה והכבוד, עבודה זרה גילוי עריות ושפיכות דמים, אשר שורשם העליון בקו הימין קו השמאל וקו האמצעי.

כי הנה, בקשת הערב היא בקשת התענוגים ומילוי

ספיר והדלום

מרגליות יקרות ואבני חושן,
פנינים נפלאים וסיפורי צדיקים
דברי הגות ורעיון
מאצרות תורת החסידות
עשובצות זהב ועסודרות
עשיעוריו ושיחותיו של
רבי מנחם מענדל פערמאן שליט"א
חג הסוכות

שבת קודש

אכסוף נעים שבת
בקדושת השבת וסגולתה

אמות ברשות הרבים בשבת (ר"ה כט:),
וכן כאשר חל פורים ביום השבת שתקנו
חכמים להקדים את קריאת המגלה, שמה
לך אצל בקי ללמוד את סדר קריאתה
ויעבירה ארבע אמות ברשות הרבים
(מגילה ב.).

לולב ממועדים

אם בשופר, תקן רבן יוחנן בן זכאי
שניתן לתקוע גם כשחל בשבת, בלולב
לא מצאנו שום הסתייגות מאותה תקנת
חכמינו, ללא חילוק בין מקום שישנו בית
דין קבוע, או ירושלים עיר הקודש.

כמה מפתיע לגלות, שאף על פי כן, היו
שבקשו להתיר נטילת לולב ביום טוב
ראשון שחל בשבת!

פרשייה זו מובילה אותנו לאותם ימים
אפלים וחשוכים, כמותם לא עברו על
ישראל מאז היותו לגוי, ולאותה גבורה
יהודית מפעימה שנתגלתה במלוא עוזה
והכחתה את החמה ביפעתה.

אותה גבורה שהפנינו יהודים מושפלים,
מורעבים, מרוטים וחבולים, יהודים
שלוקח מהם כל היקר והקדוש להם,
יהודים שהתעללו בהם בצורה האיזומה
ביותר שלא ניתן להעלות על הדעת,
יהודים שאבדו לנגד עיניהם את כל מה
שנתן היה לאבד.

ומה שהעסיק אותם באותו טרור תת-
אנושי היה להספיק ולחטף מצווה
נוספת, לפלפל בדבר תורה, ולהכריע
בדבר הלכה.

כמה וכמה ספרים נכתבו בעצומם של
אותם לילות נוראים, כמה וכמה שאלות
הלכתיות נדונו בבונקרים שבגטאות,
וכמה וכמה סוגיות חמורות נתלבנו
במחנות ההשמדה והמוות, האחד מתוכם
הוא הספר 'ש"ת ממעמקים', ששמו רומז
לאותם מעמקים של מדורי גיהנום בהם
נתחבר.

המחבר הוא הגאון רבי אפרים אשרי
זצ"ל, ששהה בשנות המלחמה בגטו
קובנא, ושמש בה כמורה הוראה לצד רב
העיר הגאון הנודע רבי אברהם דב כהנא
שפירא זצ"ל, בעל 'דבר אברהם'.

גם בתוככי הגטו המשיך רבי אפרים
להרביץ תורה, והקים את חבורת 'תפארת
בחורים' שקיימו שעורי תורה במסירות
נפש.

את כל התשובות ההלכתיות שהשיב
באותן שנים איומות הטמין רבי אפרים
באדמו, ולאחר המלחמה הוציא אותן
מן המחבוא והדפיס אותן בספרו 'ש"ת
'ממעמקים' על חמשת חלקיו, בין הכתבים
מצאנו את השאלה הבאה (חלק ד סי' ה):

המשך בעמוד ד'

על המועד

נצוצי אורה עשנב
יעי העינים העקודשים

מנצות הסוכה וכוונותיה

אור מקיף ואור פנימי

מה גדולה היא מעלת האמונה בבורא יתברך,
אשר הוזכה לה מקיפים אותו משמים בחסדים
לרב, וכפי שנאמר (תהלים לב י'): 'הבוטח בה'
חסד יסובבנו', וזאת מלבד מנוחת הנפש
והשלווה הפנימית להן זוכה אדם שחי כל חייו
באמונה ובטחון.

ולזה אנו זוכים בחג הסוכות. הסוכה היא
משכן האמונה, ובשבתנו בה זוכים אנו לראות
עין בעין את השגחת הבורא עלינו השומרנו
ומגן עלינו מכל רע, ועינו עלינו בשעה זו
להאיר את נשמתנו באור השכינה ולסובבנו
בחסדים ורחמים גדולים.

וכידוע, אין מצווה הסובבת ומקיפה את כל
מהות האדם כמצוות הסוכה.

הרי מצוות רבות נעשות על ידינו מדי יום
ביומו ובזמנים מסוימים במגלה השנה, אך
בשונה מכל המצוות הנעשות לרב על ידי
חלק מגופנו, אם כפה ואם ביד, מצוות הסוכה
מקיפה ומאחדת את כל הווייתנו היות וכדי
לקיימה עלינו להכנס אליה ולשהות בתוכה.

בספרו 'שער הכוונות' (חג הסוכות דרוש ד) חדש
בכך רבנו האריז"ל דברים נוראים:

עת זוכים אנו לשבת בצלה של הסוכה,
מוקפים אנו באורות השכינה הקדושה, ולכן
נקראת הסוכה בזה הקדוש (ח"ג קג) 'צלא
דמהימנותא', כי 'מהימנותא' היא השכינה
הקדושה הנקראת אמונה, ודומה הדבר לאמא
המסככת ומגנה על בניה מכל פגע רע, וכך
השכינה פורשת כנפיה להגן ולשמר על בני
ישראל בשבתם בסוכה.

וכתב הרב הקדוש רבי ירחמיאל ישראל יצחק
מאלכסנדר זי"ע בספרו 'שמח ישראל' (פר'
האוינו אות ה'), שבפסח אוכלים מצה שהיא
'מיכלא דמהימנותא' - מאכל האמונה (זוה"ק
ח"ב קפג:), ובסוכות אוכלים בסוכה שהיא 'צלא
דמהימנותא' - צל האמונה, וההבדל ביניהם
הוא שבפסח נכנסת האמונה בתוך האדם
ובסוכות האמונה מקיפה אותו מבחוץ.

ויש להוסיף על דבריו, שבאכילה בסוכה זוכים
גם לאור מקיף וגם לאור פנימי; כי הסוכה
מקיפה את האדם ועצם הישיבה בה מזכה

אותו באור המקיף, וכשאוכל בסוכה הרי זו
אכילת מצווה הנכנסת בתוך גופו. ונמצא
שבשעת האכילה הרי הוא מוקף באור המקיף
מחמת צל הסוכה, וכן הוא מתמלא באור
פנימי מחמת אכילת מצווה הנכנסת במעי, והרי
הוא מוקף באורות וקדושה מבית ומחוץ.

ובאור הדברים כי יש בחינת אור מקיף הסובב
את האדם מבחוץ, ויש בחינת אור פנימי
השורה בתוך האדם, והאור הפנימי מזכך את
פנימיות האדם ומקדש אותו, והאור המקיף

מזכך ומקדש את חיצוניות האדם, ועל ידי
מצוות אלו זוכים להזדכך בכל הבחינות הן
בפנימיות האדם והן מחוצה לו.

ובהיות בני ישראל בגלות מצרים ירדו
במדרגתם מאוד עד ששקעו בארבעים
ותשעה שערי טומאה, וביציאתם ממצרים
היו צריכים להתנקות ולהטהר מבית ומחוץ
מזוהמת מצרים, ולשם כך נתנה להם מצוות
אכילת מצה הממשיכה אור פנימי לתוך גופו
של האדם, וגם לאחר יציאתם הקיפם בענני
הכבוד תחת צל השכינה. נמצא שהיו בני
ישראל מוקפים מבחוץ באור המקיף ומבפנים
באור הפנימי, וכל זה כדי לזכך גופם מזוהמת
מצרים, שיהיו קדושים מבית ומבחוץ.

בר מצווה ותורה אור

עוד כתב רבנו האריז"ל, שהאור המקיף
השורה עלינו בסוכה הוא מהארת תורה
שבכתב ותורה שבעל פה.

ויש להבין, מה שיכית יש בין שני חלקי
התורה למצוות הסוכה?

ונראה לבאר על פי מה שכתב הגאון רבי
מאיר פאפירש בספרו 'אור הישר' (עמוד התורה
פ"א) שלאחר מיתת האדם מלווים אותו שני
עמודים לפני מטתו, עמוד הענן ועמוד האש,
עמוד הענן רמו לתורה שבכתב ועמוד האש
רמו לתורה שבעל פה.

וביאור הענין על פי המבאר במדרש (תנחומא
חשא לו) ששעלה משה רבנו למרום היה
הקדוש ברוך הוא לומד עימו תורה שבכתב
ביום ותורה שבעל פה בלילה. נמצא שתורה
שבכתב היא הלמוד של היום ותורה שבעל
פה היא למוד הלילה, ועמוד הענן ששמש
ביום הוא בחינת תורה שבכתב, ועמוד האש
ששמש בלילה הוא בחינת תורה שבעל פה,
וכשזוכה אדם, וכויות התורה שלמד מלוות
אותו לפני מטתו.

ולפי זה יש לומר שרי מצוות הסוכה היא זכר
לענני הכבוד שהיו בין ביום ובין בלילה, אם כן
הסוכה כוללת גם את בחינת היום שהיא תורה
שבכתב, וגם את בחינת הלילה שהיא תורה
שבעל פה, ולכן כתב רבנו האריז"ל ששני
אורות התורה שבכתב ושבעל פה נכללים
באור המקיף של הסוכה.

דרך מנצות ארבעה

כעת נפנה להבין מדוע קבעה תורתנו לחג
את חג הסוכות מייד לאחר סיום ימי התשובה,
ראש השנה ויום הכיפורים, כי בוודאי לא
לחנם נקבע כן וטעם יש בדבר.

בספרו 'ערוות דבש' (ח"א דרוש א) פרש הגאון
רבי יהונתן אייבשיץ בטוב טעם את קביעות
חג הסוכות על פי המבאר בתורה בענין
נהגת האדם כשמבחין בנגעים הבאים על
ביתו.

המשך בעמוד ב'

בבוא אדם אל ביתו ומבחיך בנגע צרעת על קירות הבית, עליו ללכת אל הכהן ולספר לו "כנגע נראה לי בבית" (ויקרא יד לה) כדי שיבוא הכהן לראות ולהבחין האם מדובר בנגע טמא אם לאו, וכשמגיע הכהן ומבחיך שהנגע טמא, על האדם לפנות את כליו מביתו טרם יפסק הכהן את דינו של הנגע ויצוה לנתץ את הבית ולשברו.

ובכן יבאר בדרך דרוש, שהרי אמרו **חכמינו ז"ל במסכת תענית (א.)** שאבני עקירות ביתו של אדם מעידים על מעשיו וכפי שנאמר (חבקוק ב יא) "כי אבן מקיר תזעק וכפיס מעץ יעננה", וכשנראים נגעים בביתו סימן הוא שמעשיו אינם ראויים, ועליו לשבר את הבית כדי לנטר את הולתו על ידי תשובה ומעשים טובים.

עבור תהליך זה זוכים אנו מדי שנה בשנה לימים הנוראים, בהם מפשפשים אנו במעשינו ותרמים אחר נגעי העוונות הנראים בתוכנו ושבים עליהם בתשובה שלמה עד שביום הכיפורים אנו שוברים כליל את הבית ומטהרים אותו מכל כתם עוון.

ויציאתנו מהבית אל הסוכה לאחר מכן, לרמז ששברנו ונתצנו כביכול את ביתנו על כל כתמיו וטונותיו, וכיוון שאין לנו בית לכן בורחים אנו לחסות בצל השכינה במצוות הסוכה מתוך טהרה ושלמות הנפש.

ויודעים דברי **חכמינו ז"ל** (פסיקתא דרב כנא, נספחים ב פרשה אחרת, ד"ה באספן) שבאור טעם היציאה אל הסוכה, שמא נגזרה על האדם חובת גלות בימי הדין, ותתקיים ביציאתו לסוכה וכך אכן אנו אומרים ב"יה רצון בעת הכניסה לסוכה 'ובזכות צאתי מליאת החוצה ודרך מצותי ארצה, יחשב לי זאת כאלו הרוחקתי נדוד'".

אולם בדברי רבי יהונתן אייבשיץ האומרים מבאר יותר מזה, כי היציאה אל הסוכה אינה באה רק לכפרת פשע, אלא היא עצמה מרחיקה את האדם מן החטא, על ידי שמכניס עצמו בצל כנפי האמונה, כי הסוכה היא ביתו של הקדוש ברוך הוא ועל ידי הכניסה לתוכה מסלק האדם מעליו את שלטון היצר ונגעי העוונות שהיו דבוקים בנשמתו.

בין ישראל לעמים

על כך הביא רבי יהונתן אייבשיץ את דברי **חכמינו ז"ל** בתחלת **מסכת עבודה זרה (ב.)** - שלעתיד לבוא יביא הקדוש ברוך הוא ספר תורה ויניחו בחיקו, ויאמר למי שעסק בה שיבוא ויטל שכו.

כמוכן שגם אומות העולם יבואו לפניו יתברך וינסו לקבל שכרם, אך מאחר שכבר הציע להם הקדוש ברוך הוא לקבל את התורה טרם נתנה לבני ישראל, לא יהיה להם פתחון פה לטעון שלא קיימו את התורה משום שלא קבלוה, ולכן ינסו תחלה להמעיט בערכם של בני ישראל ולטעון עליהם שאינם מקיימים את התורה, אך אז יביא הקדוש ברוך הוא עדים שיעידו על ישראל שקיימו את התורה, ויסתתמו כל טענותיהם.

ועדיין לא יתייאשו אומות העולם מלנסות ולקבל שכר. בנסיון שני יבוא לפני הבורא ויקבשו ממנו: "רבנו של עולם, תנה לנו מראש יאכל שבט" - מבקשים אנו לקבל כעת את התורה ולקיימה מעתה ויחשב לנו כאלו קבלנוה מלפני שנים ארוכות.

בשמע הבורא את הצעתם התמוהה יאמר להם: "שטוים! שבעולם, מי שטרח בערב שבת יאכל שבט" - מי שלא טרח בערב שבת מהיכן יאכל בשבת?! אלא, אף על פי כן, מצווה קלה יש לי וסוכה שמה, לכו ועשו אותה". היינו שינסה הבורא את האומות במצוות סוכה כדי לבדוק אם יקיימוה וייתן להם שכר.

והטעם שישכים הבורא להצעה שכזו, אף שאין דרכו ומדתו לתת שכר על מצווה בודדת תכף אחר קיומה, משום שחפץ תמיד להעניק לאדם הזדמנות שניה לתקן את מעשיו, וגם כלפי האומות יחפץ לתת להם את האפשרות לתקן מעשיהם אף שאינם ראויים לכך.

ואכן, כשישמעו גויי האומות הצעה זו יקבלוה בזרועות פתוחות. מייד כל אחד ואחד מן הנכרים הולך ועושה סוכה בראש גגו כדי לקיים מצוות סוכה.

אמנם, עתיד הבורא להקדיר את החמה באותה עת, כדי שזו תקפח על ראשם ביותר ותחמם את כל היקום בחומה הרב, וכאשר יסבלו מן החם, מייד כל אחד מהם יבעט בסוכתו ויצא, ונמצא שלא עמדו במצווה הקלה שנתבקשו לקיימה ובכך יפסידו את שכרם.

והקשו על כך **חכמינו בגמרא**, הרי אין הקדוש ברוך הוא בא בטרוניה עם בריותו, ובאופן שהחום מעיק ומציק כל כך הרי גם ישראל פטורים מלשבת בסוכה, ולא מסתבר שבכך דווקא תבחן צדקתם של הגויים? ותרצו, כי אמנם חיוב לא לשבת בסוכה בחם שכוה, אך לבעט בסוכה - דאי שלא, ומחמת אותה בעיטה יפסידו האומות.

ועל אותה שעה נאמר (תהלים ב ד) "ושב בשמיים ישחק ה' ילעג למו", כי אפילו מצווה קלה כמצוות סוכה לא האומות יכולים לקיים, ולא עוד אלא שבעטו בה.

ויש להבין, מפני מה באמת נבחרה דווקא מצוות סוכה לנסות בה את הגויים. ואם משום שאין בה חסרון כיס - כי את הסכך נוטלים מפסלת גרן ויקב שאינה יקרה - הרי יכלו לנסותם במצוות שופר, שגם אם מחירו יקר ליחיד, הרי בשופר אחד אפשר להוציא אלפי אנשים ידיו חובתם, ויוכל כל אחד לתת פרוטה, ובשופר אחד יעברו ויציאו את כל העיר.

מדוע נחשבת מצוות סוכה קלה ופשוטה יותר, והרי בכל זאת יש לטרוח בבנייתה, ולהשתדל בהשגת צרכיה, ובמה נחשבת היא פחות מאחרים?

הקל והקל וההלה

לתירוץ הקושי, נקדים מעשה שהיה נוהג לספר הגאון **רבי טוביה גולדשטיין זצ"ל**, ראש ישיבת **עמק הלכה**, וכדי להבין את המעשה, נקדים לספר מעשה אחר, המובא בספר **'המגיד'** מאת **הרב פסח קרהא** שליט"א, שגם הוא נסב אודות רבי טוביה גולדשטיין, ומתוך כך נבוא ליישב את הסוגיא:

בזמן מלחמת העולם השנייה, התגלגל רבי טוביה יחד עם קבוצת בחורים מיישיבות ליטא למחנה עבודה בסיביר שברוסיה. על אף שבאותם הימים היה כל ענין של דת הס מלהזכיר מפני הסכנה, השתדלו הבחורים בכל כוחם שלא לחלל את השבת, ולכל הפחות למעט בעשיית פעולות הכרוכות באיסור מן התורה.

תפקידם היה לחטב עצים, לנסרם לנסרים ולהכין מהם קורות עץ גדולות, אותן היו משיטים במורד הנהר, עד שהיו מגיעות למפעל ליצור מטוסים.

כיוון שהוכרחו בעל כרחם לעבד בשבת, טכסו עצה ומצאו כי יוכלו להתחלק לקבוצות, וכל ענף יתחכווה שני בחורים יחד, באופן שתהיה פעולתם בגדר 'שניים בשבועה' הפטורים מן התורה באופן שכזה וכפי שאמרו **חכמינו במסכת שבת (א.)**.

וכן את הקורות ישאו פחות מארבע אמות ויעמדו לנוח וחוזר חלילה, שאף באופן זה אין חייבים מן התורה.

אמנם, בשעת מעשה לא נתנו ליבם לכך שאחד ממפקדי המחנה עומד על הר גבוה

ומתבונן במעשיהם, וכאשר ראה שניים עושים מלאכת אחד, וכן שהולכים ועוצרים, הולכים ועוצרים, היה סבור כי לצון חמדו להם, ומתפרים הם במלאכתם.

בשעת ערב, לאחר שסיימו את מלאכתם ופנו אל צריפהם לנוח מעמל היום, שלח המפקד לקראם אל חדר ההנהלה. במקום כבר המתינו כל ראשי המחנה, והעמידו בית דין מיוחד לשפוט את הבחורים המחבלים במאמץ המלחמה.

על כס המושפט ישבו חמשה שופטים חמורי סבר והאזינו בכבד ראש לדברי המפקד, שאמר: "ראו נא שופטים נכבדים, בחורים אלו מבקשים לסייע לאויב בשעת מלחמה, ובה בעת שזקוקים אנו למטוסים כדי לנצח במלחמה, מתעצלים הם ועוסקים שניים יחד במלאכה הראויה ליחיד, ונעמדים לנוח בכל רגע".

גם לאחר שסיים להרצות את דבריו, לא נחה דעתו של אותו מפקד, עד שדרש מן הבחורים להציג בפני השופטים כיצד בדיוק פעלו את פעולתם היום.

הבחורים מצדם הבינו כי נקלעו לצרה גדולה, וניסו בכל כוחם להסביר לפני חבר השופטים כי חלילה להם מלפגוע במאמצי המלחמה, וכל כונתם לא היתה אלא כדי להמנע מעברה.

למרות מאמציהם לא הועילו הסבריהם לשכנע את השופטים בצדקת מעשיהם, ולא עוד אלא שאחד השופטים טען לעומתם: "שמעתי על הדת היהודית, ויודע אני כי דברי חכמה רבים כלולים בה. אך מעשים כגון אלו - עשיית פעולה בשניים, ועצירה מדי כמה רגעים בשעת הליכה - מעשים משונים הם, ואינם יאים כלל לחכמת היהודים הנודעת".

מה יעשו אותם בחורי חמד, וכיצד יסבירו לפני הגויים הנבכרים את החכמה הנגזרה בתורתנו הקדושה, ואת סודותיה העמוקים? ישבו הבחורים לפני השופטים חמורי הסבר ופניהם מפותחות, ולא ידעו כיצד יפול דבר. לפתע הגיעו אל המקום קבוצת קצינים, אשר דרכם היתה לבוא פעם אחת בשנה כדי לבדק את עניני המחנה האם מתנהלים הם כשורה, ובדיוק באותו היום באו אל המקום. בבואם הודיעו מפקדי המחנה על מעשי הבחורים, וגם הם נכחו בשמעם את טענותיהם.

אולם קצין אחד היה ביניהם, ששמר על ארשת פנים חתומה. וכאשר כלו הנוכחים את דבריהם, קרא לבחורים לבוא אחריו. איש לא ההין לערער על סמכותו, מחמת דרגתו הגבוהה, וכך נועדו הבחורים יחד עימו במקום צדדי כאשר אין איש אתם בחדר.

לפליאתם הגדולה של הבחורים, פנה האיש אליהם בשפת היידיש, ואמר להם: "ישבו נא". תחלה לא האמינו למשמע אזניהם, אך אז פנה אליהם שוב האיש וברכם: "שבע טוב, גם אני יהודי". תנה כבר נרגעו הבחורים, והסבירו לקצין כי בקשו למעט בחלול שבת, ועשו מעשיהם לפי תומם כדי להמנע מאיסורי תורה ולמעט בחומרתם ככל האפשר.

פתח הקצין וסיפר לבחורים את סיפורו: "אמנם יהודי אני, אך כיוון שגויסתי לצבא הרוסי בגיל צעיר התרחקתי משמירת התורה והמצוות, אולם בעבור אמי עליה השלום אעזר לכם. כאשר שכבה על ערש דווי קראתני אמי ובקשה ממני כי יבוא יום ואעזר ליהודים. אלו היו מלותיה האחרונות אשר אחריהן נפרדה ממני לנצח. את דבריה נצרת בלבי, לאחר שהבטחתי לה שאשמור את בקשתה. מאמין אני כי לשם כך נשלחתי הנה, כדי לסייע לכם ולהצילכם".

ואכן, הלך המפקד הבכיר וסידר מייד את ענינם של קבוצת הבחורים, ובכך הצילם ממוות לחיים.

כלה נפשי להצרות ה'

זהו המעשה הראשון אודות רבי טוביה גולדשטיין, ועל ידו נבין גם את המעשה הבא שאשר עם אותה קבוצת בחורים שהיו בערבות סיביר וביניהם רבי טוביה, שסיפר בעצמו את המעשה הבא:

כפי שסופר, התאמצו הבחורים מאוד שלא לחלל את השבת ולכל הפחות להמנע מלעשות בה מלאכות שיש בהן איסורי תורה. כן היה כאשר הגיע יום ראש השנה, חפצו בכל מאודם שיהיה ברשותם שופר לתקע בו, ומשהפכו כל אבן ולא מצאו, הניחו למאמציהם בטענה שאנוסים הם ופטורים מקיום המצווה שהרי 'אונס רחמנא פטריה' (נדרים כז.).

אמנם, בשונה ממצוות שופר בראש השנה, כאשר קרב חג הסוכות לבוא, לא נסו הבחורים כלל לבנות סוכה, היות ששרר במקום קר נורא ומקפיא, ומכיוון שמעילים לחמם את גופם לא היו ברשותם, לא העלו בדעתם לצאת ולשבת בסוכה, כיוון שמצטערים הם מן הקר, והרי אמרו **חכמינו ז"ל במסכת סוכה (כו.)**, שהמצטער בישיבתו בסוכה פטור מישיבתה.

אך הנה, מספר ימים טרם התקדש חג הסוכות, הגיעה למקום חבורה נוספת, והפעם של בחורים חסידיים. והנה רואים בחורי הישיבה את חברהם החסידיים כורתיים ענפי עצים, ומגבישי קרח גדולים מכינים דפנות, אשר מעליהן הניחו את הענפים, כשהם ששים ושמוחים לעשות רצון קונם ולקיים מצוותו.

התפלאו הבחורים הליטאיים ושאלו: "והרי מצטער פטור מן הסוכה, ומדוע תטרחו?" השיבו החסידיים: "אמת יש בדברכם שהמצטער פטור מן הסוכה, אך אנו לא מצטערים כלל, ובקר העז אין אנו מרגישים כלל, ואדרבה, שמחה עצומה היא עבורנו לשבת בסוכה ולקיים בה את רצון הבורא". כך הפליא רבי טוביה את מעשיהם של בחורי הקבוצה החסידיית וכשהיה מספר בשנים שלאחר מכן את דבר המעשה משבחם היה ביותר, כי אמנם המצטער פטור מן הסוכה, אך גדול כוחה של מצוות ישיבת הסוכה וחביבותה להתגבר על כל קושי וצער.

רעה היתה טובה?

מנהג יחודי נקט הרב הקדוש רבי מרדכי מנדבורנה - לבנות שלוש סוכות זו לפניו מזו.

האחת, משמשת היתה את האורחים, השניה שמשה את בנות הבית, והשלישית, הפנימית מכולן את הצדיק בעצמו.

בדרך צחות היה מסביר את מנהגו הטמיר, בכך שבתורה הקדושה נאמר שלוש פעמים 'סוכות'.

בוער כשלהבת אש קודש היה רבי מרדכי לעבודת ה' במשך כל השנה כולה, אולם לשיא הגיעו הדברים בימי חג הסוכות, ובפרט בעת הנענועים בהושענא, אז פעל ישועות לכל המבקש.

כל שבעת הימים לא יצא הצדיק כלל מן הסוכה, והתפילות אף הן נערכו בה. ומה מרטיט הדבר, שיום השתלקותו של הצדיק קרה יום ראשון של חג, ועל כך אמרו צדיקים, כי קיים הקדוש ברוך הוא את מצוות 'ולקחתם לכם', ונטל את האתרוג המהודר ביותר שמצא...

בשלהי הקיץ של אותה שנה בה מתרחש ספורנו, שררה מגפה קשה בבישיטנא, עיר מגוריו של רבי מרדכי.

בתשרי תש"ג עברה הרינה בגטו קובנא, על יהודי שהגיע מווילנא ובזיו ארבעה מינים.

אותו יהודי היה מומחה למכונות יצור, ובשל כך היה עליו לסייר בין בתי החרושת שבגטאות קובנא ווילנא, ולנסוע מכאן לשם, כך הביא עימו את ארבעת המינים.

אי אפשר לתאר את השמחה העצומה שפשטה בגטו כאשר נודע שבשנה זו יזכו לברך על הלולב, כמו חיות חדשה נופחה בנשמות האומללות, וזיק של חיים נצת בעינים העצובות. אלא שכעבר זמן קצר שבתה השמחה.

אותו יהודי שהגיע מווילנא נצטווה לעזוב את קובנא ולשוב לווילנא תכף במוצאי יום טוב ראשון שבאותה שנה חל בשבת. ומצוות ארבעה מינים מה תהא עליה?!

יהודי הגטו לא יכלו נשא מחשבה זו. הנה הלולב ומיני תחת ידם ובמחצתם, ולא יוכלו לזכות לקיים את המצווה?!

רב העיר - הגאון המפורסם רבי אברהם דב כהנא שפירא שהיה מגדולי הפוסקים בדור שלפני המלחמה, היה מוטל על מטת חליו, ובלתי ניתן היה אפילו להציע בפניו את השאלה, ובצר להם באו יהודי הגטו לפני הדיון רבי אפרים ובקשוהו לחפש אחר פתח לקיום המצווה בשבת קודש. הלכה ולמעשה...

בכל יום שיבוא

כך ישב הגאון רבי אפרים אשרי זצ"ל, גופו במעמקי גטו קובנא. מאחורי גדר התיל ותחת קני הרובים של קלסי האס.ס. הרצחנים, אך ראשו ונשמתו צוללים במעמקי ים ההלמוד, ומחו מרחף בין דברי הר"ן לשיטת התוספות, בין קושיית רבי שלמה קלוגר לסברתו של רבי עקיבא איגר.

בליבו פנימה התאזר באמונה תמימה, כי עד שיבוא ההגה, לא תהא השאלה אלא לחדודא בעלמא.

הן לכשיבוא משיח צדקנו ויגאלנו ממעמקי התפת, ירד בית המקדש בנוי ומשוכלל באש מן השמיים, ושם בהר ה' הלולב נטל ביום טוב ראשון שחל בשבת מן התורה.

שמה נזכר באותו מעשה ששחו (ר') אליהו כי-טוב ז"ל, 'הפוחת שער' עמ' קא) על הגאון הצדיק רבי זלמן בהר"ן, בנו המפורסם של הגאון הקדוש רבי נחום משאדיק, שהתפרסם כבונה ירושלים ומקימה.

ענק בתורה היה רבי זלמן, אך עם כל גדולתו וגאונותו, לא נענה להפצרותיהם של בני ירושלים שרצו להכתירו בכתר הרבנות, ובכך להתפרנס מייגע כפ.

מדי שנה בשנה חדש תמוז יורד היה לפרדסי האתרוגים שביפו, ומעלה לירושלים ארגזים מלאים, מהם היתה פרנסתו.

ולא נהג ר' זלמן כשאר סוחרי האתרוגים. שאין עינו צרה בשאר בני אומנותו, וכל נער וזקן בירושלים באים להראות לפניו את אתרוגיהם, בין שנקנו אצל ר' זלמן ובין שנקנו אצל אחרים, והוא בטביעת-עינו

פוסק פסוקו על טיבם והדורים.

פעם, בא לפניו במוצאי היום הקדוש אברך משי ואתרוגו עימו.

הבחין ר' זלמן שהדור הוא האתרוג ביותר, מראהו נקי, גדול ונאה ופטמו זקוף כמגדל הלבנון, אלא שחסר היה אתרוג זה משהו.

העיר רבי זלמן את תשומת ליבו של הקונה: "והלא חסר הוא!"

צר היה לו לאברך על אתרוגו שנפסל, ותר אחר פתח להקל: "כן בשנה זו חל יום טוב ראשון של שולחן חותנו ואין מברכים על האתרוג עד לחל המועד, בהם אתרוג חסר כשר".

אותה שעה נדענע ר' זלמן כמי שנשכו נחש: "הייתכן שאברך בר-אורין כמון הסמוך על שולחן חותנו בעבור שיעסק בתורה, יהא חסר אמונה כה פשוטה בביאת משיח?!

הלא מחכים ומצפים אנו שיבוא בכל יום ובכל רגע, ונזכה כל ישראל יחד לברך על הלולב ביום טוב ראשון בבית המקדש!

לא זו בלבד, אלא שאף בשאר ימי החג יהיה אתרוגך פסול במקדש, שהחוב בו בכל שבעת הימים..."

ארבע אמות של הלכה בגטו

אמנם אמונתו של רבי אפרים איתנה וחזקה כי קרובה היא הגאולה, אך מתפקידו איננו יכול להשתמט.

מוטל עליו לברר את ההלכה עבור השואלים. תורה היא וללמוד אנו צריכים, הלכה היא ואת הפסק הם מבקשים.

ובשונה מאתנו המתענגים על פלפולי התורה החביבים, נפלאים מישרותה של סברא, ומשתאים לעצמתה של קושיא, אחרי ככלות הכול היה עליו לשוב ולנחות מאותו עולם מפלא של אביי ורבא, ריטב"א ופרי הארץ, ולהורות לאותם יהודים אומללים שהתקבצו סביבו והשליכו עליו את יתבם כיצד לנהג, הלכה ולמעשה...

וכן יצא רבי אפרים: היות והאפשרות היחידה לקיום מצוות נטילת לולב בשנה זו, היא בשבת, ואם לא יקיימוה ביום טוב זה שחל להיות בשבת, יתכן שלעולם לא יזכו עוד לקיימה... ניתן לסמך על שיטת רבותינו הר"ן והריטב"א הסבורים שלא נעקרה המצווה לגמרי, והעובר ונוטל קיימה.

ואם אמנם גם לדעת רבותינו אלו, העובר ונוטל לולב בשבת, אף אם קיים את המצווה מדאורייתא לא קיימה כראוי וכרצון חכמים, חדש רבי אפרים לומר שבשעת דחק כה גדולה כמו זו, והלא אין לך שעת הדחק גדולה מזו, לא גזרו חכמים כלל, וניתן לקיים את המצווה אפילו לכתחלה!

סברא נוספת להתר העלה רבי אפרים בכך שהיה הגטו סגור ומסוגר בגדר תיל מחושמלת, ועל יד הגדר עמדו יומם ולילה הארורים ימוח-שמם לשמור שלא יצא איש, ובאופן שכזה ודאי שלא היתה דעת חכמינו לגזר שמא יעבידנו ארבע אמות ברשות הרבים, שאין כאן רשות הרבים כלל, ובכלל, לא עלתה על דעת איש לצאת עם הלולב בתוככי הגטו מפחד הרשעים, ואף אם יצא איש יכול

לצאת כלל לרשות הרבים.

ואם בגמרא (סוכה מג.) אמרו שבזמן שהיה בית המקדש קיים לא גזרו שלא לטול ביום טוב ראשון שחל בשבת משום שתקנו שיהא כל אחד ואחד נוטל בביתו, ועל ידי כך יזכר שלא להוציא לרשות הרבים, קל וחומר לנידוננו, שאם יבוא משהו להוציא את הלולב לרשות הרבים הרי זה מתחייב בנפשו ודמו בראשו מפניהם.

על אף כל האמור, נמנע רבי אפרים מלהורות לשואליה הלכה למעשה שיכולים הם לטול לולב בשבת.

תושבי הגטו הבינו מכן שלא אסר את הנטילה, שהנוטל לא הפסיד ובשעת הדחק ניתן להתיר, ותור ארון השתרך באחד המרתפים שבגטו. המוני יהודים שכל משאלתם היתה לזכות לאחוז בלולב ומיניו ולברך שהחינו בחדרת קודש ובלבבות נסעריים.

רובם ככולם ברכו בעינים זולגות דמעות. דמעות של שמחה המהולה בדאגה ובצער. ליבם אמר להם שזו הפעם האחרונה בחייהם.

אם על פניהם של יהודים פשוטים שרתה שמחה עלאית בקיום המצווה, בלתי ניתן לשער את דבקותם של בני התורה והחסידים שבגטו.

לימים תאר רבי אפרים, כיצד אמר לו ר' פייבל זיסמן הי"ד, מחסדי לויבאוויטש, שמוכן וזמנן הוא אפילו להיות נדון בגיהנום על כך שעבר על דברי חכמינו ונטל לולב בשבת, ובלבד שיזכה בפעם האחרונה בחייו לנענע את הלולב.

"כל חיי פורתי הון רב תמורת אתרוג מורדר", אמר, "כטוב אני שמצווה זו תעמוד לי לזכות לאחר מותי ליום הדין".

כך עמדו אותם גופים מורעבים ומעונים, עור ועצמות, אנשים שאבדו את כל חייקם להם, ונשמותיהם מאירות באור יקרות, אורה של המצווה.

האם ניתן לשער את האור הגדול שהאיר בשמיים מאותה נטילת לולב בגטו קובנא?!

ימים בודדים לאחר מכן, כאשר הבריאה הרב - רבי אברהם דב שפירא ממחלתו, שטח בפניו רבי אפרים את השאלה שהגיעה לפתחו, ועל המנעותו מלהורות בה לכאן ולכאן.

כשמע זאת בעל דבר אברהם קרא בהחלטיות כי לכתחלה יכול היה להורות לשואלים לברך על הלולב, משום שבשאלה כדוגמת זו לא גזרו חכמים את גזרתם.

משם, מהר רבי אפרים לחברת הלומדים שהקים במחשכי הגטו 'תפארת בחורים', וסיפר להם את הכרעתו של הרב הנודע.

שמחה עצומה פרצה במרתף החנוק, על שזכו לקיים את המצווה כדת וכוהלכה.

מאליהן נשאו הרגלים הכחושות, הידיים השדופות חברו זו לזו, ושירת קודש פרצה מפי הנוכחים.

שמחת בית השואבה שכזו לא חווה עוד רבי אפרים אשרי כל חייו!

על המועד

המשך מעמוד ג'

ואמר לו: "הידעת שרבי מאיר'ל מפרמישלאן היה דודי-זקני?"

הגוי הביט ברבי בחמה: "מה ענין דודך-זקנך אלי?!" עליך להרוס את הסוכה תכף ומייד!!"

הצדיק לא נבהל. "כיוון שבת בצל קורת, הרי אתה אורחי, ובכן, אבקשך לשמוע מפי סיפור לא ארוך, אחר תעשה כרצונך".

השתתק ראש העיר באי רצון בולט, והניע בכתפו בהסכמה מאולצת. והרבי התחיל לספר:

"לפני שנים לא רבות, היה אציל שזכה לעשרה בנים נאים ומוצלחים. כולם בריאים ואיתנים כארזים.

בחצר ביתו הגדול והנאה של אותו אציל, היה גן נחמד ובו עצי חמד ואילנות פרי מלבלבים.

ביום מן הימים, החליט האציל לגוון: עצי הפרי לבדם אינם מרשימים די, רצונו בגנת פרחים יפהפיה שתפיץ ריח משכר באפו של כל הבא בשערי ביתו.

אדם מעשי היה האציל, ובתוך ימים ספורים נעקרו האילנות מחצורו על ידי חבר פועלים וזרזים, ותחתם נשתלו פרחים ממינים שונים.

והנה, אך צמחו ערוגות הפרחים ולבלבו עליהם, תקפה מחלה מסתורית את בנו של האציל.

זמן מה התפתל הבן ביסורים עד שמת.

לא הספיק האב להתאושש מיגונו, ולהנות מן הפרחים משובבי העין, והנה חלה גם בנו השני, ולא ארך הזמן עד שנפח גם הוא את נשמתו.

למרבה האסון, עוד בטרם מת הבן השני, דבקה המחלה האימומה והמסתורית גם בבן השלישי, ואחריו בבן הרביעי והחמישי...

בתוך זמן קצר מתו תשעה מתוך עשרת בניו של האציל.

הבן העשירי, האחרון שנותר לפליטה, אף הוא נדבק במחלה המחרידה, ומצבו היה קשה ביותר.

האב השכול פזר את כל הונו, והזעיק אל מטת החולה פרופסורים ידועי שם, מומחים שביכלתם לרפא כל מחלה, אך גם הם פכרו ידיהם בצער. חלקם הביעו תמיהה על שנקראו למטתו של גוסס.

כשיצא האציל מפתח ביתו, פניו שחרות משחור והוא מתנודד כמוכה רעם, ונראה

שימיו ספורים, נטפל אליו אחד מידידיו ודבר על ליבו לנסות את מזלו בעיירה פרמישלאן, שם מתגורר יהודי עושה נפלאות.

"אם תצליח לקבל את ברכתו של היהודי, מובטח לך שבגן יקום מחלייך", טען הידיד בלהט.

זיק של תקווה נצת בעיני האב, שדעתו כמעט ונטרפה עליו באין יכולת בידו להושיע את בנו האחרון, והוא מהר לפרמישלאן. נחלי דמעות שפך הגוי אצל הצדיק מפרמישלאן, עד שהפסיקו הרבי בחדות:

"שמע נא מה שמאיר'ל אומר: הרי היה לך בחצרך גן נאה ובו אילנות נאים ומלבלבים.

והנה, יום אחד חשקה נפשך בגנת פרחים, ומה עשית? כרת את כל העצים שבחצרך בלא להניד עפעף.

'האדם עץ השדה' (דברים כ ט), אומרת התורה, ובשל העובדה שגדעת על לאדבר את עצי הפרי שבחצרך, נגדעו משמיים ילדיך שלך..."

ראשו של הגוי הסתחרר, עיניו חשכו, והוא נתמך בשולחן העץ הכבד. במו ידיו המיט על עצמו את האסון הזה...

קולו של הרבי הוא שנסך בו רוח חיים. "כיוון שבאת אלי, לא אשלחך ריקם. מבטיח אני לך שילדך העשירי יתרפא ויקום ממטת חליו ויתהלך בריא ושלם כאחד האדם!"

ככלות מסכת ההודאות הנרגשות, שב האציל לביתו, שם מצא את בנו, המחלים באורח פלא ממחלתו.

"עד כאן הספור עם דודי-זקני", אמר רבי מרדכי מנדבורנה לראש העיר הזועם שמולו.

"ועתה, האם ידוע לך מיהו אותו ילד עשירי שהציל הדוד ממוות לחיים??

הן אתה הוא!!

האם זו הטובה שהגן משיב לי עבור הצלתך ממוות על ידי דודי???"

דממה רועמת השתררה.

פניו הסמוקות של ראש העיר הנדהם החווירו כסיד, ולאחר רגע ארוך הוא נפל לרגלי הרבי ובקש את סליחתו.

הרשות נתנה לצדיק לעשות כרצונו, ולו יהיו אלו עשר סוכות...

מכתלי בית ההוראה

אקטואליה
בהלכה

פניני הלכה למעשה, בענייני דיומא ושאלות המתחדשות

מרבני בית המדרש להוראה ודיינות "באר ישראל"

בראשות מורינו הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א

ארבעה מינים שגדלו באזורי יישובי נכרים

מכתלי בית ההוראה

תשובה ממורינו הרב שליט"א

הייתה של ישראל לפני הגלות. אם מחפשים בעלים קדומים, מסתבר שהקרקע הייתה שייכת ליהודי שאיננו יודעים מיהו, ולא למי שמעלה כיום טענה כללית.

אחד מחברי הוועדה בירר את הדברים ומצא שהמציאות מורכבת יותר. חלק מן המטע מצוי בשטח שסווג כ'אדמת מדינה', אך לא נמצאה ביד המגדל הקצאה מסודרת. חלק אחר מוגדר 'אדמת סקר', שהליכי בירור הבעלות עליה טרם הסתיימו. ביחס לרצועה נוספת לא נמצאה תביעת בעלות פרטית, אולם ה'מינהל האזרחי' אסר לעת עתה את הכניסה אליה. לא היה ברור אם האיסור נובע מספק בעלות, משיקולי תכנון, מצו ביטחוני או מסיבה מנהלית אחרת.

אחיקם הוסיף שכל שיחי ההדס והערבה נשתלו על ידו משתילים שרכש כדון. לדבריו, אפילו אם יתברר שאין לו זכות בקרקע עצמה, אין שום אדם אחר יכול ליטול את העצים שהוא קנה ונטע.

מנגד טען אביתר כי מי שנוטע בקרקע שאינה שלו אינו נעשה בעלים על כל הגדל בה. ואף אם לאחר הקצצה קונה הקונה את ההדסים ב'שינוי רשות', כיצד יוכל לברר על חפץ שמקורו בעבריה? עוד טען כי אף אסור לקנות מן המגדל, מפני שבכך מסייעים לו להוסיף ולהחזיק בקרקע שאסור לו להיכנס אליה.

עתה נסתפקה הנהלת הכולל בכמה שאלות: האם עצם העובדה שההדסים גדלו ביהודה ושומרון ובמקום שיש עליו טענות ערביות יוצרת חשש גזל? מה הדין כאשר מדובר בטענה כללית שאינה מגובת במסמך או בזיהוי מדויק של החלקה, ומה הדין המשך בעמ' ג'

לקראת חג הסוכות ביקשה הנהלת כולל גדול להסדיר מכירה מרוכזת של ארבעת המינים עבור עשרות האברכים ובני משפחותיהם. בכל שנה היה מגיע סוחר אחד ומעמיד דוכן בשערי הכולל, אולם השנה הופיעו שני מועמדים.

המוכר הראשון, אחיקם, הציג אתרוגים מהודרים, לולבים סגורים והדסים משולשים שנבדקו אחד אחד. הוא הסביר שההדסים והערבות גדלים במטע שהקים בעצמו סמוך לאחד היישובים ביהודה ושומרון. בשל האוויר ההררי, המים וההשקעה המרובה, ההדסים עבותים נאים, והוא מוכן להעמידם במחיר מוזל לאברכי הכולל.

כנגדו בא אביתר, סוחר ותיק שהתחרה אף הוא על הזכות להיכנס לכולל, וטען כי אין מדובר בשאלת מחיר או הידור בלבד. 'המטע הזה נטוע ב'שטחים הכבושים', אמר לחברי הוועדה, 'ויש ערבים הטוענים שהקרקע שייכת למשפחתם. כיצד אפשר לברר על הדס שגדל בקרקע גזולה? הלא ביום הראשון נאמר 'ולקחתם לכם' - 'משלכם'. כראיה לדבריו הציג צילום אוויר ישן, כתבה שבה הוזכר סכסוך באזור, ותמונה של שלט מטעם המינהל האזרחי האוסר כניסה לחלק מן השטח.

אחיקם דחה את הדברים בתוקף. לדבריו, המקום שבו ניטע המטע היה אדמת טרשים שוממים, שמעולם לא נחרשו ולא עובדו. הוא פינה אבנים, סלל דרך עפר, הכניס צינורות מים, קנה שתילים מכספו ועמל שנים עד שהוציא ענפים הראויים למצווה. 'איש לא נטע שם לפניי דבר', אמר. 'אין שום ערבי שמחזיק בחלקה או משתמש בה. לכל היותר יש מי שטוען שהר שלם שייך למשפחתו, בלי להראות היכן חלקתו. ומלבד זאת, ארץ ישראל

הלכה למעשה

תשובות ממורינו הרב שליט"א

אתרוג שנשמר בהקפאה משנה שעברה

בשנה שעברה קניתי אתרוג מובחר ומיוחד, לאחר חג הסוכות הבן שלי החליט לנסות לשמור אותו, הוא הכניס אותו למקפיא וכך היה בהקפאה עד השנה, כעת פתחנו את האתרוג הנה פלא: האתרוג נשמר בצורה מושלמת ויופיו ההדרור כמעט נשאר לחלוטין כמו לפני שנה! השאלה האם האתרוג כשר לברכה?

ת. יש אומרים שאם אחר שהופשר האתרוג

נראה בריא ושלם כאתרוג חדש ולא ניכר בו שום ריעותא, הרי הוא כשר ומהודר לברכה². ואולם יש אומרים שכיון שהמציאות היא שהוא מתעפש לאחר כמה ימים מההפשרה, יש לחוש שמא מחמת ההקפאה השתנה הפרי והתקלקל מבפנים, והרי הוא פסול מיד אף קודם שנראה לקולו³. למעשה יש להחמיר.

לולב מעץ המוציא פירות

יצחק נתן לאליעזר סכום כסף, כדי שיקנה עבורו לולב מהודר בתכלית ההידור, הוא התנה עם אליעזר שאת העודף שישאר אחר הקנייה

יקבל אליעזר. אליעזר מצא שני לולבים נאים, גדולים וסגורים עד הסוף, אך המוכר טוען שאחד הלולבים מגיע מעץ שנותן פרי, ושיש בזה מעלה גדולה. הפער במחיר משמעותי, ולא ישאיר לאליעזר סכום כסף לעצמו. האם אכן יש עניין להעדיף לולב מעץ שמוציא תמרים?

ת. לולב המגיע מעץ זכר, שאינו מוציא פרי, כשר לכל הדעות⁴. לעומת זאת, לולב שגדל במקומות קרים או בהרים ולכן אינו מוציא פירות, אף שלדעת רבים מהפוסקים הוא כשר, יש שפקפקו בזה⁵, ומכיוון שהמשלח ביקש מהשליח לקנות לולב מהודר בתכלית ההידור, אסור לשליח לקנות לולב שמקורו מאילן כזה.

המשך בעמ' ב'

הגדלים שם אשר לעולם לא יוציאו תמרים, ולפי שמין עץ זה נקרא תמר. וכן כתב בשו"ת מנחת אלעזר (ח"ה סי' ה) שאף לולבים הגדלים בהרים או בארצות קרות או בחוף הים שאינם מוציאים פירות מחמת האקלים הרי הם כשרים לכתחילה, ופוק חזי מאי עמא דבר. אך כתב שראה לזקינו בעל השם שלמה ואביו בעל הדרכי תשובה שהיו מחמירים לקחת לולבים מעצים שגדלו בהם תמרים, וכך הוא נוהג אם אפשר לו. וראה בשו"ת רבי עקיבא יוסף (או"ח ח"ב סי' תיג) שהאריך להוכיח שלולבים אלו כשרים, והביא מהגהות רמ"מ הורוביץ (סוכה לב: ד"ה תנא) שכתב שכמו בערבות אין צריך דוקא ערבות שגדלים על הנחל, ורק ששמן נקרא כן כיון שרובם גדלים על הנחל, הכא נמי בלולב אין צריך לולב הגדול מאילן שמוציא תמרים אלא ששמו כן כיון שעל הרוב הוא מגדל תמרים. וכן הוכיח מדברי הגמרא (ב"ב פ:) מה ארו אין עושה פירות, אף צדיק אין עושה פירות, לכך נאמר תמר, ומבואר שעצם האילן קרוי תמר, וכן הביא ראה זו

זכר ונקבה, ואם לא ניטעו כן לא יחיו, כי בכל המינים כולם גם בצמחים גם בדומם מצוין בדרך הטבע זכר ונקבה. ובחזון איש (כלאים סי' ב אות יח) מבואר בפשיטות שלולב הבא מעץ זכר כשר לברכה כיון שהוא מוציא פירות, וכתב שאף הלולבים הבאים מעץ הנקבה כשרים, שכיון שמותר להרכיב את הנקבה בזכר הרי הם מין אחד וכולם נקראים בשם 'כפות תמרים'. וראה באשל אברהם (ניימארק, מהדורה שנייה פירות גינוסר סי' נו) שהיה פשוט לו שהלולבים הבאים מהנקבה כשרים כיון שעץ זה מוציא את הפירות הראויים לאכילה, וכתב שאף לולבי הזכר כשרים שכיון שמותר להרכיבם בנקבה הרי הם מין אחד.

5 בשו"ת שאלת שלמה (סי' סג) כתב להוכיח מכמה מקומות שעצי דקל הגדלים במדבר ואינם מוציאים תמרים כלל, הרי הם כאילו סרק, ואין יוצאים בלולביהם את מצות נטילת לולב, וכן כתב באשל אברהם (שם). אמנם החתם סופר (סוכה לד:) כתב שנוהגים במקומו בלי פקפוק לקחת מהלולבים

נאה. וכעין זה כתב בשו"ת כתב סופר (סי' קכב) שטעם פסול כבוש באתרוג הוא משום שנשתנה טעמו לטעם אחר ויצא מתורת אתרוג, ולא עצם הכבישה פוסלת אלא משום שאינו נחשב אתרוג. ועיי"ש באגרות משה שאף שלא ברור לנו שכן טבע האתרוג, שהרי יש גם פירות שאינם מתקלקלים בהקפאה [וממה שאירע כן פעם אחת אין לידע בבירור, שאולי היתה סיבה אחרת במה שנתקלקל] מ"מ עד שלא נדע יש לחוש ולפסול מספק.

4 בעצי הדקל ישנם שני סוגי עצים, עצים זכרים ועצים נקבות [וכמבואר כל זה ברש"י (פסחים נג. ד"ה דניסחני, ובדף נז. ד"ה רב אחא) ובתוס' (מנחות עא. ד"ה מרכיבין)]. העצים הזכרים מייצרים פירות שאינם ראויים לאכילה, בנוסף הם מייצרים פרחים שבהם נמצאת אבקה, העוברת על ידי הרוח לעצים הנקבות, ועל ידי זה עצי הנקבה מגדלים פירות טובים למאכל. וראה ברבינו בחיי (ויקרא כג מ) שביאר שהתורה אמרה 'כפות תמרים' ולא 'כפות תמר', 'לפי שהם שנים

1 התמונה של האתרוג כפי שנשמר משנה שעברה.
2 שו"ת חסד יהושע (מהדור"ת סי' יא), שו"ת עולת יצחק (ח"ב סי' קמ), תורת ד' מינים (ח"א שו"ת סי' כד) בשם הגר"ש ואזנר והגר"ש אלישיב, שאף שאנו רואים שמתעפש האתרוג לאחר כמה ימים שהוציאוהו מההקפאה אין הכרח לומר שגולדה ריעותא בהקפאה, וכל שנראה מבחוץ בריא ושלם אפשר להכשירו.

3 שו"ת אגרות משה (או"ח ח"א סי' קפה, יו"ד ח"ב סי' כא). שמצוי בפירות שנשמרים בהקפאה שבתוך ימים מועטים מהוצאתם מההקפאה הם מרקיבים, כיון שההקפאה גורמת שינוי בפרי (כמו שרואים שיש מיני פירות שנשתנה טעמם ומראם לריעותא לאחר ההקפאה), ויתכן שאף האתרוג כך, וא"כ פסול האתרוג אפילו קודם שהרקיב, לפי שהוא כמו אתרוג שנימוח בשרו בפנים, שפסול אפילו אם צורתו החיצונית

כריתת ענפי עץ פרי לסכך כשיש לו סכך אחר

בחצר ביתנו עץ פרי עם פירות יפים ופרחים, אף אחד לא משתמש בפירות הללו אבל לא נוגעים בעץ כי הוא עץ פרי. את סוכתנו הגדולה אנו מסככים בקביעות במחצלות קנים כמקובל בזמנינו. השנה נארח אורחים חשובים מחו"ל ובני הבית הציעו שלפחות ביום טוב הראשון כדאי שהסוכה תיראה יותר 'חיה' ולשם כך הציעו לכותר כמה וכמה ענפים מעץ הפרי על פירותיהם ופרחיהם ולשלב אותם בסכך בין המחצלות וכדומה. האם זו סיבה מספקת שלא ייחשב 'בל תשחית'?

ת. הפוסקים כתבו להקל לסכך סוכה בענפי עץ פרי. בנידון דיון שכבר מסכך בקנים ורוצה את ענפי הפירות לנוי בלבד, יש להסתפק ונכון להחמיר.

ישיבה בצל דפנות סוכה שסככה הוסר ברוח ונפסלה

בליל יו"ט ראשון של סוכות התחוללה במושב הקטן סערת רוחות ורעמים. עם שחר התברר שבכמה סוכות הסכך התרומם ברוח ונפל. בחזור מהתפילה התעכבו דוד וחברו בבית הנכנסת. החבר סיפר לדוד שסוכתו נפסלה בלילה, דודו הזמין להתארח אצלו בסעודת יו"ט. בדרך מבית הנכנסת לביתו של דוד קפחה השמש בעוז. הדרך הייתה ארוכה, ולשבת בספסל בשמש לא היה מעשי. החבר הציע להיכנס ולשבת כמה דקות בסוכתו הפסולה, שדפנותיה עדיין הצלו על רוב ככל שטחה. דוד הסתפק האם מותר לעשות

בספר מעיל שמואל (פסחים לט.) מחתנו של רע"י שלינגר הגאון רבי דוד בהר"ן זצ"ל. וכן כתב בשו"ת הר צבי (או"ח ח"ב סי' קה). 6 איסור קציצת עצי פרי מפורש בגמרא (ב"ק צא-צב. ועוד) וברמב"ם (עשה נז ופ"ו ממלכים) ולא הוזכר בטור (עין סי' י"ד קטו סק"ו שהעיר על זה). אף לצורך מצוה לא מצאנו שהותר בהחלט, ודנו הפוסקים לגבי בניית סוכה, ובפנים יפות (דברים כ"ט) הביא את הפסוק בנחמיה 'ויבאו עלי זית' המבואר בגמרא (סוכה לו.) ומבואר שם 'עלי זית לסוכה'. ונראה מזה שיש להחמיר בלתי ענפים של עצי פרי, וכן התירו במקום מצוה בשו"ת בית יצחק (שמלקים יו"ד ח"א סי' קמב אות ב) ובשו"ת קנין תורה ח"ב סי' ח' וכל"כ בשו"ת הר צבי (אור"ח ח"ב סי' קא). וראה בתשובות והנהגות (ח"א סי' שעו) שדן בעיקר השאלה אם יש בקציצת ענפי אילן פרי איסור בל תשחית, והביא בשו"ת בית יצחק (שם) משמע שיש איסור מדאורייתא, אך בשו"ת שאילת יעבץ (ח"א סי' עו) ובספר שבעים תמרים מוכח שעל ידי גוי אין חשש סכנה כלל, ונוסף לזה בשו"ת דובב מירשים (ח"א סי' קלד) ובבית יצחק (הג"ל העלה להקל במקום מצוה, וכל"כ בדברי חיים (ח"ב יו"ד סי' טנ), ולכן במקום צורך יכול לבקש מגוי שיחתוך לו הענפים באילני מאכל ואין צד איסור, ויש שיש להחמיר בקציצת ענפי גוי. ב. ע"י גוי. ג. ובמקום מצוה. ועיין באורך בדרכי תשובה (סוף סימן קט סק"א). וכן העלה להקל בשו"ת יחזקיה דעת (ח"א סי' מו) וכתב שבמקום שאפשר יקצוץ על ידי גוי. 7 כאן שלדברי השואל יש לו סוכה כשרה ומהודרת ומחצלות לכסות אותה, אלא שלנוי הסוכה הוא רוצה לערב בין הסכך ענפים אלו, יש להסתפק אם גם לנוי הסוכה התירו כמו בסוכה עצמה. 8 בשו"ע (או"ח סי' תרלח ס"א) 'עצי סוכה

זאת, כי לכאורה זהו שימוש בדפנות הסוכה שהוקצו למצוות, לצורך שאינו המצווה, שהרי הסוכה פסולה כעת.

ת. מותר להיכנס ולנוח בצל דפנות הסוכה שנותרו עומדות לאחר שהוסר הסכך.

'גניבת דעת' ביצירת מצג שווא של אתרוג מובחר

כבר עשרים שנה שאני מוכר אתרוגים ברמות הידור גבוהות, מכמה סוחרים, לאנשים 'מביני עניין'. מטבע הדברים במשך השנים הצטברו אצלי לקוחות קבועים שחלקם, מתוך שיחם ושיגם, התברר לי שאין להם מושג מימינם ומשמאלם בענייני הידור ארבעת המינים, אלא שרוצים להרשים את בניהם או את המתפללים בבית הכנסת, ויש כאלו שקונים את האתרוג היקר רק כדי 'להרשות לעצמם' בשביל ההרגשה הטובה, דברים שאנשים 'רגילים' לא יכולים להרשות לעצמם. אחד מהם הוא הנגיד ר' טרפון, שמגיע לקנות אצלי בקביעות אתרוג במחיר של למעלה מ-1000 דולר, ואני שומר לו את האתרוג המובחר כבר מהמין הראשון. בפועל, השנה לא הצלחתי לשמור עבורו אתרוג באמת טוב. יש אצלי אתרוג שנראה מהודר מקופיא, אבל כמותו יש לי עוד עשרה ולמען האמת אינו מיוחד. הבעיה היא שאם אציע לר' טרפון אתרוג אחד מני עשרה, הוא פשוט יעזוב את המקום וילך לחפש אתרוג במקום אחר. האם מותר לי לקחת את אחד האתרוגים ולשים אותו בצד במגרה מיוחדת כדי ליצור את הרושם כאילו מדובר במשהו ממש מיוחד ששמרתי עבורו?

ת. במידה והאתרוג אינו שווה את המחיר בו

מציע לקונה יש בזה גם משום איסור אונאה וגזל, אך גם אם המחיר הוא אותו מחיר ועושה 'מצג שווא' כדי להרשים את הקונה כאילו האתרוג נשמר במיוחד עבורו, יש כאן איסור גניבת דעת.

רכישת אתרוג בשיק

קניתי מסוחר אתרוגים כמה וכמה אתרוגים עבורי ועבור בני וחתני, שילמתי על האתרוגים בשיק, ביודעי שהסוחר לא יטרח לפדותו עד אחרי החג, וכך הסתדר לי היטב עם יתר ההוצאות. למעשה שמעתי שיש מחמירים שלא נכון לשלם בשיק, וביקשתי מהמוכר לשלם לו גם פרוטה בשביל הקנין, הוא הסכים ושילמתי לו עשרה שקלים במעמד הקנין. לאחר מעשה הסתפקתי האם יש בכך תועלת שהרי ודאי לא סמך המוכר דעתו על הסכום הפעוט הזה?

ת. א. כתבו כמה מהפוסקים שכדי לצאת ידי חובת מצוה דאורייתא צריכים לקנות את ארבעת המינים בקנין שמועיל מהתורה¹⁰. ב. נחלקו האחרונים בגדרו של 'שיק', אם הוא כשטר חוב או רק 'הוראה לבנק', או שהוא קנין גמור¹¹. לכן לכתחילה עדיף לקנות ארבעת המינים בכסף. ואם קונה את ארבעת המינים בשיק יכתוב תאריך פירעון לפני חג הסוכות, ואם המוכר לא יפדה את השיק לפני סוכות יש לומר שקונה את ארבעת המינים בקנין חצר, מכיון שיש למוכר אפשרות לפדות את השיק מסתמא אינו מקפיד¹². ג. מה שנתן עשרה שקלים במעמד הקנין, נחלקו הפוסקים אם הדבר מועיל כקנין כסף, ומידי ספק לא יצאנו¹³.

המשך בעמ' ד'

הוא רק הוראה לבנק לתת כסף, שכותב השיק הרי הוא כותב לבנק שמי שיביא את החתימה שלו יתנו לו כמו שכתב שם, ואם כן החתימה היא בשביל הבנק. ב. בשו"ת מנחת יצחק (ח"א סי' עו) ובבצל החכמה (ח"ו סי' לה), ובאבן ישראל (ח"א סי' צא) כתבו כי שיק הוא כמו שטר חוב. [ולענין שט"ח על עצמו ראה פת"ש סי' קצ סק"ב]. ג. דעת הגר"ש אלישיב (ה"ד בספר מכירת חמץ כהלכתו פט"ו הערה ו) כי שיק הוא כמו 'סיטומתא' (הסכמת הסוחרים להניין כל צורת קנין שדרך הסוחרים לקנות על ידי מועיל מדון סיטומתא, ראה שו"ע חו"מ סי' רא).

12 אין להסתמך ברכישת ארבעת המינים על קנין 'חצר' או קנין 'יד', שדברך כלל מועילים מדאורייתא, מפני שרוב הסוחרים אינם מקנים בלב שלם כל עוד לא קיבלו את התשלום, וממילא אין הקנין חל אף אם נעשו בו קניינים שבדרך כלל מועילים מדאורייתא, וכ"כ בשו"ת שבת הלוי (ח"א פג) שעל פי רוב אין המוכר מכוון להקנות בקנין חצר עד שיקבל את הכסף, וכן מדייק מהמטה אפרים ע"ש. אך באופן זה שנתן לו את האפשרות לפרוע לפני החג אינו מקפיד שלא להקנות לו בקנין חצר, וכן פסק באור לציון (ח"ד לו).

13 נחלקו הסמ"ע (סי' קצ סק"א) והט"ז (שם) בגדר קנין כסף, שהסמ"ע נקט שקנין כסף הוא ב'כסף שווי', כלומר, שהכסף קונה רק כשתן את הכסף כתמורה לשווי הדבר הנקנה או כתחילת פירעון, אבל אם נתן רק לשם מעשה קנין אינו מועיל, וכן פסק החזו"א (ליקוטים סי' ט' סק"ט) להלכה, והוסיף לבאר דאם נתן הכסף בתורת קנין ולא בתורת תחילת פירעון, הרי"ז ממש כחליפין שכנגד פרוטה זו שקיבל משתעבד ליתן את שלו, והרי נפסק בהדיא שאין חליפין קונין במעות. אולם הט"ז

בכלל ההנאות האחרות שנאסרו, ומשום כן מותר לשים לשבת בסוכה אף שאינם מחויבות בה, וכן מותר לשבת בה בשעת גשמים, אף שאין בכלל ישיבה כזאת קיום מצווה, כיון ששימושי דירה לא נאסרו כלל בסוכה, ורק הנאות אחרות שאינם שימושי דירה אסורים בסוכה. ולדבריו גם באופן זה שהסכך שמעל הסוכה הוסר לגמרי, אין איסור לשבת ולנוח בסוכה, כיון ששימוש זה הוא בכלל שימושי דירה. 9 אף שרואה את האתרוג למול עינו ויכול להיווכח את האמת מיוחד או לא, אין די בכך כדי להתיר את מעשי המוכר, כי טיב האתרוגים משתנה משנה לשנה והנגיד חושב שאתרוג זה מיוחד בשנה זו. חשש רמאות וגניבת דעת מצוי במסחר זה של האתרוגים, ועל הסוחר המוכר להזהר בזה שלא לרמות לקונה, והמפתה דעת הקונה על אתרוג של גידול נאה ואינו עונה על גדר 'הדר' של ארבעת מינים שקבלו חכמינו ז"ל, יש בזה משום גניבת דעת (ראה שו"ע חושן משפט סי' רכח ס"ו).

10 וכן התורה קנין כסף מועיל במטלטלין, ותיקנו חכמים שאינו קונה עד שימשוך כמבואר בשו"ע (ח"מ סי' קצח ס"א). וכתב בספר מחנה אפרים (הלכות מכירה, קנין משיכה סי' ב), שכדי לצאת ידי חובת ארבעה מינים 'לכם', צריך לקנות קנין המועיל מדאורייתא לכן ישלם לפני שימשוך, וכ"כ במשנה ברורה (סי' תרנ"ה סק"ו). וראה בשו"ת אבני נזר (אור"ח סימן תצד) שהעלה להלכה שלקנות לולב במשיכה סגי.

11 ראה פתחי חושן (הלואה פרק י' סעיף יג) שמאריך בדיני שיק בזמננו. ושליש דעות מציינו בדיון זה: א. בשו"ת הר צבי (ח"מ סי' קטז) ובשו"ת שבת הלוי (ח"א סי' רכב) ובמשנה הלכות (ח"א סי' שכו) ובתשובות והנהגות (ח"ג תמו ועיי"ש) נקטו כי שיק

אסורים כל שמונת ימי החג, בין עצי דפנות בין עצי סכך וכו', וברמ"א: ואפילו נפלה הסוכה, אסורים ולא מהני בה תנא! ובמשנה ברורה (שם סק"ה) ביאר שגם לדעת הסוברים שאיסור התורה אינו נוהג לאחר שנפלה הסוכה, נשאר איסור מדרבנן משום שהוקצתה בתחילת החג. אמנם יש לדון האם הישיבה בצל הדפנות, כשהן נשארות במקומן ובתפקידן כדפנות, נכללת באותו איסור, ובט"ז (סק"ג) כתב שהישיקה שמצינו בין סוכה לחציגה הוא ללמד שלא ליטול מן הסוכה לצורך הנאה באופן המבטל את קדושתה, אבל אין לאסור כל הנאה מהסוכה, ולכן מותר להישען עליה ולהניח עליה דברים, כשאינו נוטל דבר מן הסוכה ואינו מבטל את קדושתה. וכן כתב המשנה ברורה (סק"ד): 'היינו דרך ביטול שבזה תבטל קדושתה, אבל בעוד שהיא קיימת אין איסור הנאה ממנה, כגון לסמוך עליה או להניח עליה שום דבר כיון שעדיין קדושתה עליה'. ולפי זה בנידון שלנו הישיבה מותרת, שהרי היושבים אינם נוטלים דופן, אינם מפרקים אותה, אינם מעבירים אותה למקום אחר ואינם מייחדים את עציה לתשמיש חדש, הדפנות עומדות כפי שעמדו, והם נהנים מן ההנאה שהן מספקות במקום עמידתן. אמנם בשו"ת עונג יום טוב (סי' מכו) כתב להקשות איך מותר להמשיך לשבת בסוכה כגשמים יורדים, והרי בזמן הגשמים פטור מן הסוכה ונמצא שנהנה מהסוכה בזמן שלא מקיים מצוה, ומבואר בקושייתו שסובר שכל הנאה מהסוכה בזמן שאין בה קיום המצוה הרי היא בכלל איסור הנאה מעצי הסוכה, אף על פי שאין בהנאה זו ביטול קדושתה. ובקהילות יעקב (סוכה סי' ז) כתב לתרץ שיחיד הסוכה הוא לדירה, ולכן אין הנאת הדירה עצמה

הם וקרקע אינה נגזלת, שהרי קנאום בכבוש'. והנה שיטת הבית יוסף מפורסמת היא שאין לנהוג קדושת שביעית בפירות נכרים, וזו בזה בכמה מקומות (כס"מ פ"ד הכ"ט; שו"ת באקת וכל סי' כד, ב"י י"ד סי' שלא סעי' ט), והשווה בין קרקעות שקנאום הנכרי מישראל, לבין קרקעות שמוחזקות בידיהם. כפי שהוכיח בכסף משנה (שם) מהמעשה ברבי יהושע בן לוי המובא בירושלמי (שביעית פ"ט) שסתם אדמותיהם כבושות הם על ידי אבותיהם מידי ישראל, ובכל זאת אין צורך לנהוג בהם קדושת שביעית. ולשיטתו ודאי שכיבוש הנכרי בארץ ישראל מהווה קנין בגוף הקרקע. וכך ביאר דבריו בתשובת מהרי"ט (ח"א סי' מג) שכתב: 'או מן המלך שכבש את הארץ דכיבוש הוי קנין בדמים, ולא שהוא גזל בידו'.

ואילו שיטת הגאונים, שאדם המבקש להקנות מטלטלין בקניין אגב קרקע יכול להסימך שיש לו ארבע אמות קרקע בארץ ישראל להקנות אגבם את המטלטלין, כי קרקע אינה נגזלת והיא בבעלות היורשים החוקים צאצאיהם של בני ישראל.

וזה לשון תלמיד רש"י בספר האורה (ח"ב סימן קנה, שו"ת הרשב"א ח"א סי' תכה, כל בו סי' קכה, ועוד) 'מצא רבי (רש"י) בתשובת הגאונים, שאלה, מה שכותבין בשטרות ובמתנות ונתנו לו ארבע אמות קרקע בחצרי, ומי שאין לו קרקע היאך כותבו, וראה שהשיבו שאמר שאף על פי שאין לו קרקע בזמן הזה יכתוב וכמאן דאית ליה קרקע דמי, דאין לך כל אחד מישראל שאין לו קרקע בארץ ישראל, שהרי גוים שהחזיקו בה ולכדוהו אין להם חזקה, דקיימא לן קרקע אינה נגזלת ואינה נחמשת לעולם, וארץ ישראל בחזקתנו עומדת לעולם, ואף על פי שאין אנו שולטין בה, וכ"כ בראב"ן (סימן עט).

וכך מצאנו בתוספת ביאור בשם רב נחשון גאון (מהר"ם מרוטנבורג פראג סימן תקלו): 'ואם תאמר, נטלוהו הגוים ואנן בגלות, קי"ל לרבנן דקרקע אינה נגזלת ובחזקת ישראל היא, וארץ ישראל נקראת על שם ישראל, דאפי' בזמן שישראל שרויים על אדמתן אין להם רשות למכור שדותיהן לצמיתות, שנאמר והארץ לא תמכר לצמיתות וגו', וכתוב לד' הארץ ומלואה, ועתידים אנו לחזור עליה ולירש אותה'. רבה של טבריה הגאון רבי משה קלירס בספרו תורת הארץ (ח"ב באורים פ"ג אות סה) יצא לבאר אריכות לשון רב נחשון, כי מה שהוסיף שנקראת על שם ישראל, לומר שאפילו להסוברים שאם נשתקע שם הבעלים מועיל יאוש בקרקע, בארץ ישראל אינו כן, שארץ ישראל שנקראת על שם ישראל לא נקרא נשתקע שם הבעלים. ומה שכתב עוד, שאפילו בזמן שישראל שרויים על אדמתם אין להם רשות למכור שדותיהן לצמיתות, שנאמר והארץ לא תמכר לצמיתות, כוננו שאין מועיל יאוש ישראל אף שישראל התייאשו ממנה, ואפילו אם נאמר שיאוש מועיל בקרקע, מכל מקום בארץ ישראל שאין רשות למכור לצמיתות אין יאוש שלהם מועיל, ומה שכתב עוד, ועתידים אנו לחזור עליה ולירש אותה, כוונתו שאין ישראל מתיאשים כלל מארץ ישראל, שהם מקוים תמיד לחזור אליה ולירש אותה.

וכתב שעדיין היה מקום לומר שלא נחלקו הגאונים שיש לגוים קנין כיבוש מלחמה בארץ ישראל וכדעת ספר התרומה הסמ"א והבית יוסף, אלא שיש להם זה מועיל דווקא בקנין פירות, אבל קנין הגוף של ארץ ישראל נגזר של עם ישראל וכנזכר, אך כתב שמלשונם שכתבו 'קרקע אינה נגזלת' משמע שסברו שכיבוש מלחמה אינו מועיל כלל בארץ ישראל, ואפשר להוסיף על דבריו ששתיקת הגאונים שלא הזכירו כלל שיש איזה זכות לגוים מצד כיבוש הארץ וסתמו לראות בהם שכבש כל הגזלים, ניכר שהיה פשוט לפניהם לגמרי שאין ארץ ישראל של הכובש מכח המלחמה, רק גזל הוא בידם.

וכתב בתורת הארץ שכן מובאר בכפתור ופרח (פ"ד עמ' לב), שאחר שהביא דברי הירושלמי (כלאים פ"ה ה"ד) שאמרו אע"פ שאין קרקע נגזלת יש יאוש לקרקע, כתב: 'והאמת שיש שני רשות, אבל יאוש אין שם, ונוסחאות תפלתנו וברכותינו ויכוחו'. והיינו שתמיד אנו מתפללים להשי"ת שיחזירנו לארצנו, וגם אנו מברכים בונה ירושלים וכדומה, וע"כ שאין אנו מתיאשים מארץ ישראל.

והחולק הגדול על רב נחשון גאון, הוא רב האי גאון (תשובות הגאונים הכריז סימן ר) אך גם טעמו אינו משום שכבר זכו הגוים בקרקע בקניין כיבוש מלחמה, כי אם מפני שאין סומכים בקניין אגב על קרקע שהוכה בכלל לא יכול לעשות בה שימוש שאינה ברשותו, ובדעת רב

שלא יקצץ הישראל בעצמו אחד מארבעה מינים שכלולב מרקקע הנכרי, אלא יניח לנכרי לקצוץ ויקנה ממנו.

דין זה אינו אלא במקום שיש להניח שאכן הישראל שהקרקע נגזלה ממנו כבר התייאש, אולם במקום שבו בעל הקרקע עדיין אינו יודע שנקטפו ענפיו, או שהוא מוחה ותובע את חלקתו, אי אפשר להניח בפשיטות שהיה יאוש קודם הקציצה.

ואכן בביאור הלכה (שם ד"ה שלא יקצץ) דן במנהג שמי שהילוח שהיו הולכים וקוצצים ערבות בלא לקבל רשות מבעל השדה, ואין לדמות זה להני אוונר, בגמרא, משום שאין בעל השדה כלל לא ידע על הקציצה. יאוש הבא רק לאחר שייודע לו הדבר הוא 'יאוש שלא מדעת', שאינו מועיל. ומסקנתו שאין להקל אלא כשנטולים רשות מבעל השדה או השומר, או כאשר ידוע שהמקום הפקר לכל.

עוד כתב שם הביאור הלכה (ד"ה בעצמו), שהחשש הכללי של 'סתם נכרים גזלי קרקעות' אינו מוחלט בכל דור ומקום. וכתב בשם הביכורי יעקב (פ"ק) שבמקום שבו הקרקעות מוחזקות לבעליהן על פי הסדרי המלכות, ואין הנכרים מוחזקים כגזלי קרקע, אפשר להקל לישראל לקצוץ ברשות הבעלים, אולם הביאור הלכה מסיים שבזמן של הפרעות ושינויים יש להתבונן מאוד בזה, ותלוי לפי המקום.

בהמשך (ד"ה אלא יקצצו עכו"ם) הוסיף הביאור הלכה לגבי מי שקונה מאירם בלא ידיעת בעל הגינה שאין לסמוך שהבעלים מוחל מן הסתם, ובלא רשות אין הלולבים וההדסים נחשבים 'לכם' ביום הראשון, ובשאר הימים יש בזה משום מצווה הבאה בעבירה.

לכאורה דברים אלו נוגעים לנידון שאלתנו. כאשר קיימת משפחה ערבית הטוענת לבעלות, המגישה התנגדויות ומבקשת למנוע את הכניסה לשטח, אין כאן יאוש. המחאה למלכת שהבעלים אינם מוותרים על זכויותיהם, אמנם, בהרבה מהמקרים, מסתבר שהנכרים מתייאשים מן הקרקע, ועכ"פ מכל הגידולים שצמחו שם.

[והנה כאשר סוחר נאמן אומר שהמינים גדלו במטע מוסדר, המגדל מחזיק בקרקע ברשות, אין תביעה מסוימת ואין ריעותא ידועה, נראה שאין הקונה צריך לחשוש שמה פלוני אלמוני הוא בעל הקרקע האמיתי. גם עצם האפשרות שמא מישוה יגיש בעתיד טענה אינה יוצרת 'ספק גזל'. כמעט כל מקרקעין יכולים להיות נושא לטענה כלשהי. אין לנו לחשוש לטענות שלא באו לעולם ושאינן להן בסיס נראה לעין. החובה לברר היא רק כאשר מופיעה ריעותא ממשית].

אין חוששים שכל קרקע בארץ שייכת ליהודי שאיננו יודעים מיהו

והנה הטענה שהעלה המגדל, שמאחר שהמקום לא היה בשימוש, מסתמא הוא שייך ליהודי קדמון מנחלת הארץ, אינה מספקת בסיס לבעלות פרטית. ואם זו טענתו הרי שהקרקע שייכת לצאצאיו של אותו יהודי קדמון, ולא למתנחל שנכנס לשדה. אכן, ארץ ישראל ניתנה לעם ישראל, אך יש להפריד בין זכותו הכללית של עם ישראל בארץ לבין בעלותו הפרטית של אדם מסוים בחלקה מסוימת. אך אין אדם יכול לומר: 'מכיוון שהארץ שייכת לישראל, חלקה זו שייכת לי או ליהודי בלתי ידוע, ולכן מותר לא להשתמש בה'.

רק נראה שעיקר טענת המגדל היא, שהקרקע אינה של הנכרי שהרי זו ארץ נחלת האבות, אך גם אינה שייכת ליהודי מסוים כי בנאבד שם הבעלים מהקרקע מועיל יאוש גם בקרקע (תוספות סוכה ל: ד"ה וקרקע, ועיין תניבות סי' שעא סק"א), ובטלה הזכירה שהייתה לאותו יהודי וצאצאיו בחלקה זו, וידוע שחלוקת הארץ שלעתיד לבוא תהיה שונה, ולעת עתה חזרה החלקה לזכות של כלל ישראל, וכיון שהיא קרקע שתופת רשאי כל שותף ליהנות ממנה ככל שותף אחר אינו עושה כן.

אכן, כנגד טענת המגדל מצינו הרבה פוסקים שסוברים שהגוים קנו את קרקע ארץ ישראל בקניין כיבוש מלחמה שקונה קרקע, ואם כן אפילו הייתה הקרקע של ישראל, כבר זכו בה גוים. כך כתב בספר התרומה (הל' ארץ ישראל עמ' סג) לגבי תרומות ומעשרות מפירות נכרים בארץ ישראל, כתב: 'דפסיר קונוי קרקעות על כבוש, אפילו גופו של ישראל מ"וישש ממנו שבי", ואחרי שכבושם עכו"ם או מימשעאלים או מישראל, לא היה בו ישראל אחרי כן שיש לחוש שקנו הקרקעות והעו"ם גזולם מהם'. וכן כתב הסמ"ג (עשין קלג ד"ה ישראל שמכר): 'שאינן להחמיר ולומר שגוים גזולי קרקע

כאשר קיים תובע מסוים המראה שטר, רישום, חזקה או הליך משפטי פעיל?

האם קרקע שלא עובדה מעולם נחשבת הפקר, או שמא יש לחשוש שהיא שייכת לאדם שאינו ידוע? האם אפשר לומר שהיא שייכת באופן פרטי ליהודי קדמון מכוח נחלת ארץ ישראל, וממילא אין עדיפות לטענת הערבי?

האם העובדה שהמגדל עצמו קנה את השתילים ונטעם מקנה לו בעלות על השיחים והענפים? ואם הסוחר כבר קצץ את ההדסים ומכרם לאחרים, האם הקונים זכו בהם מכוח יאוש ושינוי רשות?

שאלה נוספת הועלתה, האם מותר למוכר המתחרה לפרסם ברבים שהסחורה של חברו 'חשודה בגזל', או שמא מאחר שיש לו רווח ממוני בהוצאת המתחרה מן הכולל, עליו לשתוק עד שיוכיח את דבריו בבירור?

תשובה:

'שטחים' אינם שטר בעלות

ההלכה אינה מכריעה בעלות פרטית לפי כינוי פוליטי שניתן לאזור, לפי זהות הלאום של המחזיק או לפי עצם העובדה שהקרקע מצויה מעבר לקו מסוים. השאלות הקובעות הן: מי בעל הזכות הממונית בחלקה המסוימת, מכוח מה הוא מחזיק בה, האם ניתנה רשות למגדל, והאם יש אדם אחר המוחה וטוען לבעלות מוכחת.

באותה מידה, אסור להקל בגזל מפני שהטוען לבעלות הוא גוי. וכמו שפסק בשולחן ערוך (חושן משפט סימן שנט סעי' א) שאסור לגזול אפילו כל שהוא, 'בין מישראל בין מעכו"ם'. לכן, אם יתברר שחלקה מסוימת שייכת לאדם ערבי והוא לא נתן רשות לנטוע או לקטוף בה, אין היתר ליטול את ענפיה מפני שהיא בארץ ישראל או מפני שהבעלים אינו יהודי.

ברם, מאותה הלכה יש לנו גם ללמוד שלא להפקיע את ממונו של המגדל היהודי על סמך סיסמה כללית. אין בעלותו מתבטלת מפני שמאן דהו כינה את מקום הגידול 'קרקע כבושה'. הטוען לזכות בחלקה מסוימת צריך להעמיד טענה ביחס לאותה חלקה, ולא ביחס לאזור שלם.

'ולקחתם לכם ביום הראשון'

בשולחן ערוך (או"ח סי' תרט"א) נפסק שכל ארבעת המינים פסולים כשהם גזולים או גנובים, אף לאחר יאוש, כל עוד לא חל קניין המפקיע את חיוב השבת החפץ עצמו. ביום הראשון הפסול נובע מדין 'לכם', שדרשו חז"ל (סוכה כט): 'ולקחתם לכם' - 'משלכם'. וכתב בביאור הלכה (שם ד"ה בגזול גנוב) שהדין שווה בגזל מישראל בגזל מגוי, ומה שנגב מן הגוי פסול עד שישלם ויפייס את בעליו.

בשאר ימי החג שהחייב הוא מדרבנן, אין דין 'לכם', ולדעת הרמב"ם (הלכות סוכה וילוב פ"ה הל' ט, שו"ע שם ס"ה) ארבעה מינים גזולים כשרים בשאר הימים, אך הרמ"א (שם) הביא שהמנהג לפסול גזול כל שבעת הימים משום מצווה הבאה בעבירה. ומכל מקום, כתב המשנה ברורה (שם סק"א) שגם לשיטת הרמב"ם שביעיד הוא כשר למצוה אין מברכים עליו, משום 'בוצע בך ניאץ ה' בשו"ע שם (ס"א) הביא בשם יש מי שאומר, שגזול בעצמו אינו יוצא ידי חובה כל שבעת ימים מתחמת שהיא מצוה הבאה בעבירה, אבל הקונים ממנו יוצאים ידי חובה בשאר הימים חוץ מיום ראשון, (ודעת השו"ע לדינא ראה בביאור הלכה סעיף ה ד"ה מפני גזל).

לפיכך, כאשר ועד הכולל רוכש מינים עבור הציבור, אין מקום לומר: 'לכל היות' יהיה ספק ביום הראשון, ובשאר הימים ודאי מותר. השאלה נוגעת הן לבעלות ובהדרגת ביום הראשון, הן למצוה הבאה בעבירה, הן לברכה, והן לעצם האיסור לסייע בהפצת רכוש שגולק שלא כדין.

סוחרי ההדסים שקצצו מקרקעות של נכרים

בגמרא (סוכה ל) מסופר כי רב הונא הורה לסוחריו ההדסים שלא יקצצו הם עצמם את ההדסים מקרקעות הנכרים, אלא יניחו לנכרי לקצוץ ואחר כך יקנו מהם. והטעם הוא, מפני שסתם נכרים גזלני ארעתא נינהו, וקרקע אינה נגזלת. והיינו, שאף שהנגזלים כבר התייאשו מהקרקע, אולם קרקע אינה נקנית ביאוש, ולפיכך, כאשר הישראל יקצוץ מן המחזק, יהיה הוא גזול בעצמו את ההדס מבעל הקרקע, והיאוש יחול רק לאחר שהגיע לידו, וביאוש לבד קיימא לן שאינו קונה. אך כאשר הנכרי קוצץ ולאחר מכן מוכר לישראל, יהיה היאוש בידו הנכרי ושינוי רשות בידו הישראל, ויקנה אותם ביאוש ושינוי רשות.

הלכה זו הובאה ברמ"א (שם ס"א) שכתב שיש לזהר

נשים בעניית אמן על ברכת לישוב בסוכה ושהחיינו

נשים שיוצאות ידי חובה בקידוש של הבעל, האם יכולות לענות אמן אחר ברכת 'לישב בסוכה' בקידוש או שהוא הפסק בין הקידוש לטעימת היין?

ת. יש פוסקים שהורו שעניית האמן נחשב הפסק¹⁴, אך נהגו שעונות אמן ואין לחוש בזה משום הפסק¹⁵.

חיוב שינה בסוכה כשצפויים גשמים

לפי תחזית מזג האוויר, צפויים לרדת גשמים עזים במהלך ליל יום טוב ראשון של סוכות. בשעה שבני הבית עומדים ללכת לישון עדיין לא יורד גשם, אולם ייתכן שבהמשך הלילה יתעוררו בגלל טפטוף הגשמים ויאלצו להכניס את המיטות והמצעים לבית ולהמשיך לישון שם. האם חייבים להתחיל לישון בסוכה כיון שעכשיו לא יורד גשם, או שמא החשש אולי יבואו גשמים נחשב כבר עתה כ'מצטער' הפטור מן הסוכה? והאם יש להחמיר בזה בלילה הראשון יותר מבשאר לילות החג?

שגד קנין כסף הוא כסף קנין, וכן פסק הנהיבות (שם סק"ב), ולשיטתם קנה בנתינת עשרת השקלים. ומ"מ מדי ספיקא לא מפקינן.

14 בשו"ת יביע אומר (ח"ס סימן ס) העלה, שאין לנשים לענות על ברכת לישוב בסוכה בשעת הקידוש, וכן על ברכת שהחיינו בקידוש אם בירכה שהחיינו בהדלקת נרות, היות ורוצה לשתות מהיין, שעניית אמן הוא הפסק בין בורא פרי הגפן שיצאה בו ידי חובה מהמקדש, שהרי כבר בירכה שהחיינו. וכן לגבי עניית אמן אחר לישוב בסוכה, היות שנשים אינן מברכות לישוב בסוכה, אם כן עניית אמן לדידהו הוא הפסק בין בפה"ג לטעימה, ולכן אינן רשאיות לענות אמן.

15 כ"כ בשו"ת אגרות משה (ח"ד סי' כא אות ט ובסי' קא אות א) עיי"ש. לדעת הגר"ש אויערבאך (שמירת שבת כהלכתה פמ"ה הערה (זכר) מדינת רשאיית לענות אמן על ברכת שהחיינו ולישב בסוכה, כי כל שהוא מסדר הקידוש אינו הפסק. ובספר הליכות שלמה (פ"ט אות ה) כתב שטוב שהנשים יענו באמן על שהחיינו שבקידוש על מצות הסוכה. שהרי כתבו הפוסקים שמה שאין מברכים שהחיינו בעשיית הסוכה הוא משום שברכת שהחיינו שבקידוש בליל חג עולה גם על זה, וא"כ פסיר יכולה לכוון על כך, שהרי זה לא נכלל בברכתה בקידוש, ואף שאינה מחויבת במצות הסוכה מ"מ רשאיית להכניס עצמה לחיוב ולברך, ובאופן זה ודאי עדיף טפי להינצל מחשש הפסק. וכן לענין ברכת לישוב בסוכה, גם הנהוגה שלא לברך, מכל מקום יכולות לכוון לצאת בברכה [אם יושבות בסוכה], כי רק לברך לעצמן אמן מברכות אבל יכולות לצאת באמן. ובשו"ת שבט הלוי (חלק ג סי' סט) נקט שעניית אמן הוא הפסק, אך חילק בין ליל פסח וליל סוכה שאין נחשב הפסק, לליל פסח שבוטל שהוא הפסק ולא תענה אמן. וטעמו, שביל פסח ברכת שהחיינו באה גם על המצה והמרור ובשעת ההדלקה מכוונת רק על מצות הסוכה, וכן בליל סוכה שהחיינו בא על יום טוב ועל מצות סוכה, והיא מכוונת בהדלקת נרות לצאת רק לידי יום טוב, ועדיין יש לה זכות שהחיינו על סוכה, ונהי' בדייט אין לברך פעמים מ"מ שמיעת אמן עכ"פ לא הוי הפסק. אך בליל שבועות שברכת שהחיינו הוא רק על היום, פסק שלא תענה אמן.

ת. גם אם כבר התקדו השמים בעננים וניכר שגשמים צפויים לרדת בקרוב, אין את ההיתר של 'מצטער' ואין היתר לצאת מהסוכה כל זמן שאין יורדים גשמים ממש¹⁶. ויש שהורו להקל בזה לעניין שינה, שאם השמים מתקשרים בענני גשם, אפילו עדיין אין יורדים גשמים, רשאי לישן בביתו, כי אין דרך אדם ללכת לישן במקום שנראה בעליל שיתרטב באמצע שנתו¹⁷. אמנם גם למקילים אין לסמוך על התחזית בלבד, ואם עדיין לא נראים בשמים עננים והיתכנות של ירידת גשמים, אין להקל כי פעמים הרבה שהדבר משתנה¹⁸. לעניין שינה, אין הבדל בין ליל יום ראשון לשאר הלילות¹⁹.

אירוח מועמד לגיור ביום טוב ובסוכה

בבית מתארח מפעם לפעם גוי הנמצא בתהליך גיור כהלכה. לקראת חג הסוכות ביקש לבוא ולהתארח אצלנו בחג, ולהכיר מקרוב את מצוות החג והנהגותיו. נסתפקתי אם מותר להזמין לסעודות יום טוב, שהרי אסרו חכמים להזמין נכרי ביום טוב, גזירה 'שלא ירבה בבישול בשבילו'. האם העובדה שהוא עומד להתגייר משנה את דינו?

אז משום שהתחזית לא הייתה מדויקת. 19 הריטב"א (סוכה כז. ד"ה ומצינו למדין) הביא בשם אחד מגדולי צרפת שמחייב לישון בסוכה בלילה הראשון, אף בירידת גשמים, וטעמו הוא, שהחיוב של אכילה בלילה הראשון נלמד בגמרא (שם) בגזירה שווה ט"ו וט"ו מאכילת מצה בפסח, ובכלל זה גם שינה בלילה הראשון ולעניין חיוב זה אין פטור של 'מצטער', אמנם הריטב"א דחה דבריו, וכן קי"ל להלכה שהחיוב בלילה הראשון הוא רק באכילה, ולענין האיסור לישון מחוץ לסוכה אין הבדל בין ליל ראשון לשאר הלילות.

20 בגמרא (ביצה כא) אמר רבי יהושע בן לוי 'מזמנין את הנכרי בשבת, ואין מזמנין את הנכרי ביום טוב, גזירה שמא ירבה בשבילו'. נמצא שאין איסור בנתינת האוכל לנכרי, אלא שבהזמנתו לסעודת יום טוב חששו שיבואו לבשל במיוחד לכבודו. בשבת, שהבישול אסור גם לצורך ורצאה, לא גזרו גזירה זו. וכן נפסק בשולחן ערוך (או"ח סימן תקיב ס"א), שאין מבשלים ביום טוב לצורך נכרי, ולפיכך אסור להזמין שמא ירבה בשבילו. אולם עבדו ושפחתו, שליח שנשלח אליו ונכרי שבא מאליו, מותר להאכילם עמו. החילוק הוא בין הזמנה שיש בה חשש לתוספת בישול לכבוד האורח, לבין האכלתו באופן שלא חששו בו לכך. במשנה ברורה (שם סק"א, סק"ב וסק"ד) מבואר, שהיתר מלאכת אוכל נפש לא נאמר לצורך נכרי, מכוח הדרשה 'לכך לא לנכרים'. הכנת האוכל ושפחתו, סימן רסח סעיפים ב, ג) נתבאר סדר הגיור, הכולל קבלת מצוות, מילה וטבילה כדון, ורק לאחר השלמתו נעשה הגר כישראל. לפיכך, השתתפותו בלימודי יהדות וראונו הפך להתגייר אינם מקנים לו כבר עתה דין ישראל. ממילא, אין להתיר עשיית מלאכה ביום טוב לצורכו בטענה שהוא עתיד להתגייר. הכנת האוכל מראש, במשנה ברורה (שם סק"א) כתב עוד: 'ואינו מועיל מה שכבר הבינו כל צרכי סעודה, דיש לחוש שמא יבשל עוד בקדרה אחרת בשבילו'. כלומר, אף שבשעת ההזמנה נראה שיש אוכל בשפע, עדיין חוששים שמתוך רצונו לכבד את אורחו יוסיף עבדו תבשיל. במשנה ברורה (שם סק"א) הובאה הכרעת ה"ט, שאף בנכרי שכבר הגיע מעצמו, אם בעל הבית מפציר בו שיאכל אצלו, חזר החשש שמא ירבה בשבילו. לפיכך, הסכמה מראש לאירוח

16 בגמרא (סוכה כט.) מבואר שאדם שהיה אוכל בסוכה, ירדו גשמים ונכנס לביתו, אינו חייב לחזור לסוכה באמצע סעודתו כשפסק הגשם. על כך כתב הריטב"א (שם ד"ה ת"ר היה אוכל), שגם כאשר רואה שהגשמים עומדים לבוא והשמים מתקדרים בעבים, רשאי לאכול מחוץ לסוכה ולהשלים שם את סעודתו. אולם בדעת תורה (ס' תרל"ט ס"ה), תמה על דברי הריטב"א שהם נגד דברי הפוסקים. וכן העלה בשו"ת שבט הלוי (ח"ס סי' קצא), ושכן משמע מהברכי יוסף (שם סק"ז, וראה מה שכתב בשב"ל שם בסתירת דברי המשנה ברורה). וכן הביא בספר אשרי האיש (פכ"ו אות ל) בשם הגר"ש אלישיב. ובחי' אדם (כלל קמ"ז ס"ז) פירש גם דברי הריטב"א שמיירי שנתקדו השמים והגשמים כבר יורדים והתחיל לאכול בביתו, ועל זה כתב הריטב"א, שלא רק מי שאלכ בסוכה יורדו גשמים ונכנס לביתו ופסקו גשמים, שאין מחייבין אותו לחזור לסוכה לגמור סעודתו, משום שלא הטריוויה לחזור לסוכה, אלא אף זה שלא טרח והתחיל לאכול בביתו, אם פסקו הגשמים באמצע סעודתו יכול לגמור סעודתו בביתו ואין מטריוויה להיכנס לסוכתו. ולפי זה גם לדעת הריטב"א לא עדיין לא התחילו הגשמים לירד חייב לאכול בסוכה. וראה בספר הסוכה (הוספות והערות לפרק לו אות א) שדייק מדברי המשנ"ב שסובר כחיי אדם, בשערי הציון (שם סקע"ג) הביא דבריו, וכן במה שכתב במשנ"ב (שם סקע"ג) לברך אפילו בשעה שהגשם יורד אם במקום שהוא יושב שם עדיין אינו יורד עליו, שכל שכן אם רק ניכר בעבים שעתידי הגשם לירד.

17 כ"פ הגר"ג קרליץ (חוט שני סוכות עמ' רמז) שמי שהדיעה שהגשם צפוי להגיע אינה מניחה לו לישון כראוי כבר עתה, והוא מוטער מכך שיתעורר בבהלה, שמיטתו ומצטער יירטבו, או שלאחר שיתעורר, ויעבור לבית לא יצליח לשוב ולהירדם, יש לו דין מצטער ופטור מהסוכה, וכ"כ בשו"ת משנת יוסף (ח"ד סי' שכת).

18 לשון הריטב"א (שם) היא 'וראה גשמים באין ושמים מתקדרין בעבים'. מדבריו אכן עולה שאין צורך להמתין לידידת הגשם בפועל, אמנם דבריו הם כשוראים סימנים של גשם קרב, ולא על אפשרות רחוקה לגשם. גם תחזית מזג האוויר המתפרסמת יום קודם כידוע שלפעמים אינה מתממשת, או בגלל שמזג האוויר משתנה,

עוד יש לברר מצד עצם הכנסתו לסוכה, שהרי הזהירו בספרים שלא להכניס גוי לסוכה, האם אזהרה זו נאמרה גם במי שמאמין בה' ומבקש להיכנס לברית ישראל, אלא שעדיין לא הושלם גיורו?

ת. כל עוד שהגוי לא התגייר עם מילה וטבילה כדון, אסור להזמין ביום טוב משום גזירת חז"ל שמא ירבה בשבילו²⁰. יש מי שהורה שאם מטרת האירוח היא לשם לימוד מותר להזמין ליום טוב²¹. גם בימי חול המועד, יש להימנע מלהכניס לסוכה, כמו שהזהיר בספר שפתי כהן (על התורה פרשת אמור), מפני שהיא 'צלא דמהימנותא' ומחמת כן הקדושה בורחת²².

נזכר באמצע הלל שלא בירך 'שהחיינו'

אדם שנטל לולב בברכה ביום הראשון, ולאחר שהתחיל לקרוא את ההלל נזכר שלא בירך ברכת 'שהחיינו' על נטילת הלולב, האם יכול לברך באמצע ההלל, או שימתין לברך בנטילת לולב למחרת?

ת. יכול לברך את ברכת החיינו בהלל בין הפרקים²³, ואם נזכר לאחר אמירת ההלל, יברך למחרת כשנוטל את הלולב²⁴.

המשך בעמ' ר'

מתוכנן אינה ניתנת מאלה רק משום שהיוזמה הראשונה הייתה של האורח. בביתור הלכה (סימן תקיב סעי' א, ד"ה אסור להזמין) כתב, שמדברי הריטב"א מקובצת בשם הרשב"א משמע שאפילו כשעלולה להיגרם איבה, אין בכך היתר להזמין. אולם הביא מהפרי מגדים שכאשר הדבר נוגע לביטול שמחת יום טוב, יש להקל להזמין לאכול ממה שהכין לעצמו. 21 בשולחן שלמה (סימן תקיב, בהערה) הביא בשם הגר"ש אויערבאך שהורה להקל בהזמנת גוי הנמצא בתהליך גיור. בין הטעמים שהובאו שם, שכאשר מטרת האירוח היא ללמדו את מנהגי ישראל, אין לחשוש שישבילו במיוחד בשבילו, אלא אירבה, 'למדוהו שום דבר זה אסור. ההיתר הוא לגבי אירוח שמטרתו להראות למועמד לגיור כיצד מקיימים את החג, ובכלל זה כיצד שומרים על איסורי המלאכה בלילה לפי טעם זה, אין זו המנהג רגילה של אורח המבקשים להרבות בכבודו באמצעות הכנת תבשילים נוספים, אלא שיתופו בהנהגת הבית כחלק מלימודו.

22 בשפתי כהן על התורה (פרשת אמור, סוף ד"ה 'ובזה אמרו'), כתב: 'על כן צריך לשבת בה באימה ויראה בבושה וענוה ולא ימשך אחר אכילה ושתיה שלא יבא לידי היללון, נבלה, ולא יכניס לתוכה עובד גילולים, שהסוכה היא צלא דמהימנותא ועובד גילולים לית ליה דמהימנותא ואז בורחת הקדושה'. בדברי הובאו שם החיים (סימן תרל"ט אות ו). ובפשוטו כוונתו היא לכל גוי ולא דוקא לע"ג.

23 כן הורה הגר"ש אויערבאך לברך שהחיינו בהלל בין הפרקים (הליכות שלמה סוכות פ"א סעי' כ, דבר הלכה אות לד), וכן דעת הגר"ש אלישיב (קובץ תשובות, פסקים ותשובות עמ' קסו). ומכל מקום, אם כבר עבר בהלל את הבעותים ועומד לפני היללון, נראה שלא יברך, לפי המבואר בשער הציון (ס' תרנ"א סק"ב) שאפשר לברך רק לפני הבעותים, ובוזו ודאי ה'שהחיינו' לא עדיף על ברכת הלולב עצמו. אבל יש שהעירו מדברי התוספות (סוכה לט. ד"ה עובר) שנראה שכל זמן שהלילכ בידו נחשב עדיין באמצע המצהו גם אחר הבעותים. ולדבריהם לאוורח ה"ט, לענין שהחיינו.

24 כמו שכתב במשנה ברורה (ס' תרנ"א סק"ב) בשם החי' אדם (קמח יב) דאם לא בירך שהחיינו ביום א' יוכל לברך אפילו

מכספו, יש לדון עוד בשאלה מי נעשה בעלים על אילן שנטע אדם בקרקע חברו בלא רשות.

יש שדייק מדברי התוספות (ר"ה יג. ד"ה ולא קציר) שהנוטע בקרקע חברו נשאר בעל הנטיעה והפירות, אף שהוא חייב לבעל הקרקע על הכחשת הקרקע והשימוש בה. כך ביאר החתם סופר (שו"ת אורח סימן קכח, ובגליון ח"ט אורח סי' תעג על המגן אברהם סק"י) לגבי גוי שזרע חטים או מרור או ארבעת המינים בקרקע שכנה שלו.

כי הנה נתבאר בגמרא (ר"ה סח) שכאשר בני ישראל באו לארץ ישראל לא היה להם מנין להקריב את העומר, לפי שכל התבואה הקיימת הייתה 'קציר נכרי'. והקשו בתוספות מהמבואר בגמרא (ע"ז גז) שגוי שעבד עץ אשרה בארץ ישראל אינו יכול לאסורה על בני ישראל שנכנסו לארץ, כי הארץ שייכת כירושה לבני ישראל, ואין אדם אוסר דבר שאינו שלו. ואם כן הוא הדין שהתבואה הגדלה בשדות ארץ ישראל אינה של הנכרי רק של ישראל, ומדוע נאמר בגמרא שהוא 'קציר נכרי'. ויישוב התוספות שעץ האשרה אין לו בעלים, אך את החטים שזרע הנכרי הגם שהקרקע אינה שלו, הנטיעה שלו.

אך יש חולקים וסוברים שבעל הקרקע זוכה בנטיעה (ראה בחידושי רבינו חיים הלוי מלוה פכ"א ה"א), או ששניהם נעשים שותפים. שלכאורה שורש דברי התוספות במה שמבואר במשנה (בבא מציעא ק) 'שטף נהר זיתיו ונתנם לתוך שדה חבריו, זה אומר זיתי גדלו, וזה אומר ארצי גדלה, יחלקו'. מבואר שכאשר יש עץ של אדם אחד, והקרקע של אחר, הדין הוא שיהחלקו בפירות הרווח.

ולפי זה נראה לבאר שגם מה שכתבו התוספות 'מכל מקום יש לו במה שזרע', שאין הכוונה שהכל של הנוטע אלא רק שיש לו גם כן חלק. ומאחר ויש לנכרי חלק, די בזה כדי שלא יהיה ראוי להביא ממנו את העומר, מה שאין כן באתרוג אם יש גם חלק שהוא גזול. שוב אין זה 'לכס' והוא פסול. וראה שם בלשון תוספות הרא"ש (שם) שמפורש כוונת התוספות שיש לנוטע רק 'חלק במה שזרע', והרי אין בכך כדי לסלק החסרון של 'לכס'.

ובאמת בחידושי חתם סופר (ראש השנה יג. על התוס' שם) כבר העיר שמלשון התוספות משמע שאין כל הנטיעה של הנוטע, רק שיש לו בה חלק, וכתב שכן ביאור הטוריו אבן (שם) ושו"ת נכנסת יחזקאל (י"ד סי' מא), והביא דברי הגמרא שלכאורה עולה מה שצריך להיות לנוטע חצי משבח הנטיעה, אך כתב שבמסקנת הגמרא (ב"מ קא) הרי מבואר שאסור לבעל הנטיעה לעוקרה שבזה הוא מכחיש את הקרקע, אם כן גוף הנטיעה של בעל הקרקע, ויש לנוטע רק זכות בשבח. וראה עוד בשו"ת להורות נתן (ח"ד סי' נה). גם בברכי יוסף (סוכה תרמט אות ב) הביא את דברי התוספות הנוכחים, וכתב על פיהם: 'לפני ריהטא נראה דאי ידעין דהעכו"ם הזה הוא נטע גנה זו, יכול ישראל לקצץ, דאף דהקרקע גזולה, מ"מ מה שזרע הוא שלו'. אך סיים ששארו מהר"ז זאבי סבר שהרמב"ם פליג, וכבר נתבאר שלכאורה אין כוונת התוספות לומר שכל פרי הנטיעה הוא של הנוטע.

יורד לשדה חברו

בדיני 'יורד לשדה חברו' ונטעה שלא ברשות' ההלכה היא שהנוטע יכול לדרוש החזר הוצאות או שיעור השבח. ברם, זכותו לקבל תשלום על השבחת השדה אינה ראויה שהוא רשאי להמשיך להחזיק בקרקע, למנוע מבעליה את השימוש בה ולמכור את כל פירותיה, רק שיש לו שכר כפועל שטרם במלאכת בעל הבית. אך ראוי להדגיש כי הנידון של היורד לשדה חברו ונטעה הוא באדם שנטע עבור חברו ותובע על כך שכר, ולא כנידון דין שאדם נטע עבור עצמו בשדה חברו.

הנוטע עץ בחצר חברו או שותפיו

באופן שנטע עץ הדסים בחצר של שכנו ששק לו ולא מיחה בידו, נחלקו השו"ע והרמ"א (ח"מ סימן קנ"ג סעיף ב) האם זכה מיד כי שתיקה לאלתר כמחילה, או שצריך טענה שקבה זכות לנטוע וחזקת שלש שנים.

ונראה שגם לדעת הרמ"א אם נטע בחצר משותפת ושחקו השכנים במשך תקופה ארוכה, יש להוכיח משתיקתם שמחולו על השימוש בקרקע, והסכימו לו לפי שעה שיוכה הנוטע בחלקם בגידול העץ. אמנם עדיין אין בכך הוכחה בעלות על זכות שימוש קבוע בקרקע, הדורשת חזקת שלש שנים עם טענה לדעת הרמ"א, ולכן הם יכולים לחבוט ממנו לעקור את העץ, אך כל עוד העץ נמצא שם הוא בעל העץ והפירות שלו.

קובעים שאפילו קרקע ציבורית אינה נעשית של הכובש, ואסור לו לספח אותה לארצו, או לבנות בה מבנים קבועים עבור האוכלוסייה שלהם, שזה נחשב לגזלת הארץ בידו הכובש.

וראה בקובץ תשובות (ח"א סי' ריז) שהגרי"ש אלישיב דן לגבי הכיבוש הנאצי וכתב שאינם יכולים לזכות מדין כיבוש מלחמה, שזה היה פשע מלחמה ולא כיבוש, וכתב שגם הכיבוש האמריקאי לא זכה בנכסי היהודים אחרי שלא הייתה כוונתם לזכות בנכסי היהודים.

אך באמת נראה פשוט שכדי שהיהודים יזכו בכיבוש הארץ בקרקעות של ארץ ישראל כלל אין צריכים לבוא לדין קנין כיבוש מלחמה, שארץ ישראל ניתנה מבורא עולם לעם ישראל, ולכן הגם שכל עת שהגויים שולטים בה יש להם קנין בארץ מכא כיבוש מלחמה, כאשר בני ישראל יושבים בהם מיד היא חוזרת לבעלותם. אלא שמסתבר שכל זה אינו באופן שבו גוי פרטי מחזיק בקרקע פרטית, שעל זה אין היתר לסלקו. שאין בזכות הכללית של ישראל בארץ כדי להפקיע זכות פרטית מוכחת של בעלים בן זמננו על הפירות שגדלו בקרקע שקנה או הגיע לידיו. ואולם, לאידך גיסא, בוודאי אין צורך לחשוש בכל רכישת הדסים בארץ שמא המטע נטוע על חלקו של אדם מתקופת יהושע בן נון.

וראה עוד מה שהבאנו בהליכות המועדים (הלכות ארבעה מינים פרק ו' אות ה' ובהערות שם) מה שדנו הפוסקים לענין ארץ ישראל בזמנינו, שיש שעוררו על כך שכיון שארץ ישראל נתחלקה לשבטים ואח"כ באו הגוים והגלו את ישראל וגזלוה, א"כ בידוע שהקרקע אינה של המחזיק בה אף אם הוא או אבותיו קנו אותה מהערבים שהחזיקו בה, ובשו"ת מחזה אברהם (סי' קמב) כתב שאין חשש בזה, שהגוים קנאוה בכיבוש מלחמה ובטלה חלוקה הראשונה, וכן נראה דעת החזון איש (ח"מ סי' א' ס"ק כז) [וע"ע כלי חמדה (פר' כי תבא אות ו') חושקיו חמד (סוכה לג):] אמנם בשו"ת להורות נתן (ח"ד סי' גז-גט) הביא שיש דעות בראשונים שכיבוש מלחמה אינו קונה בארץ ישראל, ועיי"ש שהאר"י בזה והעלה שאע"פ שיש עוד כמה טעמים להתייר, מ"מ למעשה נכון מאוד ליהרר שלא יקצוץ ארבעה מינים בעצמו בארץ ישראל [בין מקרקע שלו בין מקרקע של אחרים], אלא הוא יקצוץ לאחרים ואחרים יקצוץ שבטילו, ואם קצוץ לעצמו יתן לאחר במתנה ואח"כ יחזירוה לו.

קרקע שלא עובדה אינה נעשית הפקר

והנה מה שהקרקע עמדה שוממה או בלתי מעובדת במשך שנים אינה הופכת אותה להפקר. כמו שהבאנו מדברי הביאור הלכה (שם ד"ה שלא יקצוץ) שהתיר נטילת ערבות בלא רשות רק במקום 'שידוע' שהוא הפקר לכל.

ומצינו עוד בדיני הנהגה מקרקע חברו. בשולחן ערוך (חושן משפט סימן ס"ג סעיף ו') שאפילו בחצר שאינה עומדת להשכרה, אם הבעלים אמר למשתמש 'צא' והוא לא יצא, חייב המשתמש לשלם את מלוא השכר. והיינו שאם הבעלים מוחים בו על ישיבתו, מול מחאה מפורשת אין המשתמש יכול לומר שהמקום ממילא אינו מנוצל.

ולפי זה, כאשר בעלים פרטיים הודיעו למגדל שאינו רשאי להיכנס ולהשתמש במקום, אין הוא יכול להשיב 'ממילא לא עשיתם כאן דבר'. בעל הקרקע רשאי להחליט שלא לעבדה, לשומרה לעתיד או שלא לאפשר שימוש מסוים. כמוכב שדברים אלו נועדו רק לשלול את הטענה בדבר המקום השומם, אך אין בכך שום הוכחה לגבי הבעלות על הקרקע.

הקרקעות ביהודה ושומרון

כאשר באים לדון בקרקעות שנמצאות בשטחי יהודה ושומרון, יש לדעת שיש סיווגים שונים של קרקעות באזור, ואין לערב ביניהם. יש אדמות שהבעלות עליהן טרם הוגדרה, ויש אדמות פרטיות של יהודים או של נכרים. כאשר הקרקע רשומה או מוחזקת כדין בידו אדם מסוים, צריך לקבל את רשותו. כאשר יש מחלוקת על תוקף השטר, על גבולות החלקה או על חזקה ארוכת שנים, יש להציג את המסמכים לפני בית דין שיכריעו את הבעלות.

לרוכש פרטי שאין לפניו שום ריעותא אין חובה לפתוח תיק מקרקעין על כל חבילת ערבות. אבל כאשר ועד של מאות רוכשים יודע מראש שמקור הסחורה בחלקה שמעמדה טרם הוברר ונשתלגעה עליה ויכוח, ראוי שלא להכניס את הציבור לספק הניתן למניעה.

למי שייך הארץ

והנה בעניין טענתו של המגדל שהוא רכש את השתילים

סעדיה גאון כתב שקניין הרשאה מועיל להקנות אגב חלקו שבארץ ישראל. גם בספר סדר הדין לרבי יהודה אלברצלוני (סימנים קד, קה) כתב שאין כותבים רק על 'קרקע ממש', ומשמע מדבריהם שהיא כמו כל קרקע גזולה שהיא שלו ואינה ברשותו, ולא הזכירו כלל צד שיש לגוים קנין כיבוש מלחמה במה שכבשו את הארץ.

גם הרמב"ם (שולחן ושותפין פרק ג הלכה ז) הביא את תקנת הגאונים להקנות מטלטלין אגב ארבע אמות שיש כביכול לכל יהודי בארץ ישראל, וכתב על כך: 'ודברים אלו דברים קלים הן עד מאוד ורעועים, שזה מי יאמר שיש לו חלק בארץ ישראל, ואפילו הוא ראוי אינו ברשותו'. וגם בדבריו יש לדייק שאינו חולק שאחר הכיבוש כלל אין קנין לישראל בארץ ישראל, רק חילק בין בעלות כללית של כלל ישראל לבין בעלות פרטית על אחוזה מסוימת.

ואכן החזו"א (שביעית סי' כא ס"ק ה' ד"ה ר"מ) הסתפק האם קנין נכרי בקרקעות הארץ לאחר הכבוש מלחמה, חוזר למעמדו כפי שהיה מנת שהובטחה הארץ לאברהם אבינו ע"ה, שהיה רק קנין פירות שגם שכתבו התוספות (ר"ה יג. ד"ה ולא קציר). או שלאחר שגלו ישראל יש לנכרים קנין גמור בקרקעות הארץ, עד שישבו ישראל ויתחילו בה. ח"ל: ויש לעיין לאחר שגלו ישראל וקנו האויבים הארץ בכיבוש מלחמה יואשו, ונשתקע שם בעלים, אי חשיבה הארץ של ישראל מצד הבטחת שמו יתברך להשיבה אלינו והוי הגוף שלנו. והלכך אף שכל יחיד כבר פקע קנינו מחלקו, מכל מקום יש לכל יחיד חלק בארץ מצד שנתנה לכל ישראל ותתחלק לבאי הארץ לעתיד לבוא. או דלמא שאין מתנתו של אברהם אע"פ אלא עד שנכנסו לארץ וזה כל אחד בשלו, אבל לאחר שגלו ופקע קניינם אין לישראל בה שום קנין עד שישבו וינחלו. עכ"ל.

ודייק מדיחית הרמב"ם לדברי הגאונים שאף שיש לנכרים כיבוש מלחמה בשל ישראל, זהו דוקא בקרקעות מחזק בארץ ישראל או במטלטלים אף בארץ ישראל, אך את ארץ ישראל גופא, כיוון שהובטחה לאברהם אבינו ע"ה, שוב אין לגויים בעלות על גוף הקרקע, כי אם קנין פירות. ומכא מחלוקת זו העלה הגאון רבי משה קלירס בספרו תורת הארץ (ח"ב פרק ג סעיף ב, עמ' מז) וז"ל: הקרקעות שכבשו עכו"ם מיישראל בכיבוש מלחמה, יש אומרים דהוי כגזול בידם ולכו"ע אמרינן אין קנין, ויש אומרים דהוי כאילו קנו הקרקע מיישראל בכסף ושייך בזה הפלוגתא דיש קנין ואין קנין.

ועוד יש להוכיח מחלוקת זו ממה שנחלקו הראשונים אם יש דינא דמלכותא דינא בארץ ישראל, כי רבינו תם (אור זרוע ח"ג פסקי ב"ק, סימן תמח) התקשה מפני מה פשטו במשנה (גיטין נה:) שהנכרים שגזלו קרקעות מיישראל אחר חורבן בית שני נחשבו לגזלנים, והרי עשו זאת ע"פ המלכות ודינא דמלכותא דינא. וכתב ליישב שחוק שחוקקו רק על ישראל ואינו שום כלום, הוא דינא דגולנותא.

אך רבי אליעזר ממין (אור זרוע שם) כתב לחדש שכל כח המלכות מצד הבעלות שלהם על קרקע הארץ שהבא לגור בארץ המלך צריך לשלם לו על כך מיסים, וזה דווקא בשאר כל הארצות השייכות למלכים ולכובשים, אך ארץ ישראל שייכת לעם ישראל ולא למלך הכובש של הארץ. ובענין זה גם דעת הרשב"א והר"ן (נדרים כח).

והנה לדעת ספר התרומה והסמ"ג והבית יוסף שהגויים שקנו מן המלכים הכובשים הקרקע שלהם, עולה שהכיבוש הקנה למלך גוי את הקרקע של ארץ ישראל, ואם כן יהודי הבא לגור בארץ של המלך חייב לשלם מיסים, אם רוצה לגור בארצו חייב לקיים משפט המלך. ומוכח שסבורי כדעת הגאונים שארץ ישראל שייכת לעם ישראל ואין לכיבוש של מלך גוי קנין בארץ ישראל.

והנה טעם דין כיבוש מלחמה שמועיל בקרקעות אפילו שלא מועיל בהם קנייני גזלה וייאוש, הוא משום שכיבוש מלחמה אינו גזל, וכלשון הרשב"א (גיטין לו:) 'אינו דומה חזקת מלחמה למחזיק ב'גזל'. ונראה כוונתו שבזמן מלחמה לא נחשב כיבוש לגזל שכן דרך המלכים. וכמו שביאר בשולחן ערוך הרב (ח"מ קונטרס אחרון הלכות הפקר והשגת גבול): 'שכן הוא משפטי כל המלכים במלחמותיהם'. וכן נראה מלשון המאירי (שם) 'אפשר שכבשו בשעת מלחמה, או שאף דרך גזילה קנאו (לעבד) בייאוש ודמים הוא חייב לו', הרי שחלק בין דרך גזלה שצריך להגיע לייאוש וחייב לשלם דמים, ובין דרך מלחמה שאין בזה גזלה וממילא אין חיוב השבת דמים.

ומשפטי המלכים במלחמותיהם היום שאסור לקחת כשל מלחמה רכוש פרטי, ויתר ע"כ חוקי המלחמה

חוב סעודה בפת ובשר בחול המועד

אני סובל מבעיות במערכת העיכול, ולכן כמעט ואיני אוכל לחם באמצע השבוע. גם בשר קשה לי מאוד לאכול. לקראת סוכות רציתי לברר האם יש חיוב לאכול בחול המועד סעודה עם לחם ובשר?

ת. מצווה לאכול בימי חול המועד סעודות בפת ומאכלים משמחים כגון בשר, ולשתות בסעודות יין משמח כשיעור רביעיית²⁵. אך מי שקשה לו האכילה אינו חייב לאכול כיון שאינו שמח בזה. ומכל מקום צריך שסעודתו תהיה משובחת מסעודתו ביום חול. והמשווה את אכילתו בחול המועד לאכילתו בחול הרי הוא בכלל המבזה את הסעודות²⁶.

פירות שנתנו לקישוט בסוכה ונפלו בשבת

אנו נוהגים לתלות בסוכה פירות שנשתבחה בהם ארץ ישראל וכן תפוחים ואתרוגים. ביום טוב הראשון שחל בשבת נשבו רוחות עזות ורבים מהאתרוגים והתפוחים נפלו על השולחן. האם מותר לטלטל אותם?

ת. אם לא התנו מראש על הפירות תנאי המועיל, אסור לטלטלם בידיים או על ידי קטן²⁷, גם לא כדי לפנות מקום לסעודה. אולם יכול לפנותם על ידי ניעור השולחן או המפה, וכן כלאחר

ביום ז' כשנטול הלולב, אמנם בשעה צ"ט (ס' תרכס סק"ד) הביא דעת הפמ"ג שאם כבר נטלו ולא בידך עליו שוב לא יברך, ועיי"ש מה שהשיג על דבריו.

25 בשו"ע (או"ח סי' תקטס ס"ב) חייב אדם להיות שמח וטוב לב במועד, ובמשנה ברורה (סי' טו) הביא שמקורו מדברי הרמב"ם (יו"ט פ"ו ה"ז-ח) שכתב וז"ל: 'שבעת ימי הפסח ושמונת ימי החג עם שאר ימים טובים כולם אסורים בהספק ותענית, וחייב אדם להיות בהן שמח וטוב לב הוא ובניו ואשתו ובני ביתו וכל הנלוים עליו שנאמר ושמחת בחוגך וגו', אף על פי שהשמחה האמורה כאן היא קרבן שלמים כמו שאנו מביאים בהלכות חגיגה, יש בכלל אותה שמחה לשמוח הוא ובניו ובני ביתו כל אחד ואחד כראוי לו, כיצד הקטנים נתן להם קליות ואגוזים ומגדנות, והנשים קנה להן בגדים ותכשיטין ואים כפי ממונו, והאנשים אוכלין בשר ושותין יין שאין שמחה אלא בבשר ואין שמחה אלא בשמחה כמבואר בלשון חז"ל, וכן כמבואר בשו"ע (שם) הוא הדין לחול המועד, וכן העלו הפוסקים (ראה שו"ת אגרות משה או"ח ח"ג סי' סח, שו"ת באר משה ח"ו סי' ג, שו"ת משנה הלכות ח"ו סי' עח, קובץ תשובות להגרי"ש אלישיב ח"א סי' נז). אמנם לגבי אכילת בשר מבואר בביאור הלכה (ד"ה כיצד) שאף ביום טוב אין חוב חייב באכילת בשר כיון שעיקר החיוב נאמר על בשר שלמים, אך יש בזה מצורע כיון שנאמר בו שמחה. וראה במשנה ברורה (סי' תקל סק"א) שהביא מהמגן אברהם (סק"א) שיש מצוה בחול המועד לקבוע סעודה על הפת בלילה וביום, כיון שיש מצוה לכבד את ימי חול המועד באכילת פירות ויעיקר אכילה הוא לחם, אך מכל מקום אין חוב חייב חוב כמבואר בשו"ע (או"ח סי' קפח ס"ו) שאם שכח יעלה ויבא בחול המועד אינו חוזר. וראה בשער הציון (סק"ה) שהוסיף שכל מה שכתב השו"ע שאינו חוזר אם שכח יעלה ויבא כיון שאין חוב באכילת פת זה הוא רק לענין דיעבד, אבל לכתחילה מצוה להשוות את ימי חול המועד ליום טוב.

יד²⁸. ומובן שאם התנו מראש תנאי המועיל אין הפירות נעשים מוקצה²⁹.

העברת נורה מהסוכה לבית

אני רגיל לתאורה עוצמתית בבית. כשבנתי את הסוכה תליתי בה הרבה נורות, כדי שהיא תהיה מוארת היטב. במהלך חול המועד נשרפה לי נורה בבית. האם מותר לי לקחת אחת מהנורות שבסוכה לבית, או שהן נחשבות לנוי סוכה שאסור בהנאה?

ת. נורות רגילות שנתלו בסוכה לשם תאורה ולא לשם קישוט, יש להקל ליטול מהן בחול המועד ולהשתמש בבית, גם אם לא התנה על כך מראש. אולם שרשרת נורות צבעוניות שנתלו לקישוט הסוכה, דינן כנוי סוכה ואין להעבירן לשימוש בבית בלא תנאי מועיל, גם כאשר התאורה נועדה הן להאיר והן לקשט³⁰.

חיבור המחצלת באמצעות מסמרים

אני מקים סוכה להוריי המתגוררים ביישוב בשומרון. יש להם מחצלות ישנות מעלים רחבים, שיושבות טוב על הסוכה. עם זאת, במקרה של רוחות סערה פתאומיות המחצלת עלולה לעוף. החזרת המחצלת כרוכה במאמץ רב, שאבי בגילו כבר אינו מסוגל לו. לא מדובר ברוחות חזקות מאוד, ובעצם היה מספיק

ימעכו הפירות ולא יבואו לידי ביזיון. וראה בביאור הלכה שהוסיף שאם נופלים מזה שיכול להסירם אפילו בידיים כיון שדינם כגרף של רעי. 29 בשו"ע (שם) 'ואם התנה עליהם בשעה שנתלם ואמר איני בודל מהם כל בין השמשות של שמונה ימים, הרי זה מסתפק מהם בכל עת שירצה, שהרי לא הקצה אותם ולא חלה עליהם קדושת הסוכה ולא נחשבו כמותר. ודוקא שאתנה בזה הלשון אבל אם אמר אני מתנה עליהם לאכלן כשיפלו אינו כלום'. והרמ"א הביא שיש מקילין בטלטול נוי תהליך בדפנות אפילו ללא תנאי, אך מכל מקום טוב להתנות עליהם. ובדרכי משה (סק"ה) ביאר דעה זו כיון שלדעת הרא"ש (סוכה פ"א סי' יג) איסור עצי סוכה הוא רק בסכך ולכן רק נוי תהליך בסכך נאסר, וכתב שאפשר שאתנה לדעת הרמב"ם (לולב פ"ו ה"ט) שאיסור עצי סוכה הוא גם בדפנות, מכל מקום נוי תהליך בהן מותר. אמנם המשנה ברורה (ס"ק כד) הביא שהרבה אחרונים השיגו על דברי הרמ"א וכתבו שדין נוי הדפנות כנוי הסכך, ואסורים בהנאה לדברי הכל.

30 בשו"ע (או"ח סי' תרכס ס"א) מבואר שבהושגנו רבא אחר הצהריים יכול לפנות את הכלים מהסוכה לביתו, אמנם זה דוקא בסתם כלים שאינם נוי סוכה, אבל נוי סוכה אסור להשתמש בו עד אחר שמחת תורה כמבואר בשו"ע (סי' תרלח ס"ב) כיון שהוקצה למצוות. ולפי זה יש לדון האם מנורות שנתלו בסוכה על מנת להאיר דינם כסתם כלים שאין איסור להשתמש בהם או שדינם כנוי סוכה שהוקצו למצוות. ובשו"ת חלקת יעקב (או"ח סי' רכה) כתב שאם הניח בסוכה נורות חזקות יותר מהרגילות הרי זה כנוי סוכה ואין להשתמש בו, אלא אם כן הוא בגדר כלי חשוב שכתב ה"ח (סי' תרלח סק"ה) שאנן סהדי שלא תלאו להיות שם תמיד. וכן כתב בשו"ת באר משה (ח"ו ק"י עלעקטריק סי' ק) שאם קבע בסוכתו פנסים נאים הרי מוכח שכוונתו לנוי סוכה. ולכן בסתם נורות שנתלו בסוכה אין צריך להחמיר, אבל אם תלה בסוכה שרשרת

להניח כמה פלפונים על הסכך כדי שהוא לא יעוף. אבל אין לי כעת פלפונים, וגם לא זמן לנסוע הלך ושוב לעיר הסמוכה כדי לקנות אותם. האם מותר לי לחבר את המחצלת לקרשי המסגרת של הסכך באמצעות מסמרים?

ת. אין לחבר את הסכך באמצעות מסמרים³¹.

פסול סוכה תחת סוכה בסכך שבוטל מאחורי סוכה בקומה עליונה

אני בונה את סוכתי במרפסת הדירה שלי. יש לי מרפסת קטנה והמחצלת של הסכך שהיא קצת ארוכה בולטת החוצה מעל מטר. מתחת למרפסת שלי יש עוד מרפסת עם סוכה. בעל הסוכה התחתונה הגיע לדרוש ממני לחתוך את המחצלת כיון שהיא מסככת גם על הסוכה שלו וזה כסוכה תחת סוכה. האם החלק הבולט של המחצלת פוסל את הסוכה התחתונה?

ת. אם הסכך של הסוכה התחתונה חזק דיו כדי לקבל עליו אדם שישב שם עם כריו וכסתותיו, הסכך העליון פוסל את הסוכה התחתונה ויש להסירו. אולם אם הסכך התחתון אינו חזק כל כך אין זה כסוכה על גבי סוכה והסכך העליון אינו פוסל את התחתון³².

המשך בעמ' ח'

נורות צבעוניות וכד' אף שכוונתו היתה גם לתאורה מכל מקום כיון שהוא דבר המוסיף נוי בסוכה, יש לאסור להוציאם מהסוכה במשך החג אם לא התנה על כך מראש.

31 התוספות (סוכה ב. ד"ה כי עבד) כתבו שמוטב לעשות את דפנות הסוכה חזקים כעין בית כיון שיכול לעשותם עראי, ולא הקפידה תורה אלא על הסכך שיהיה עראי ממש ולא יקבענו במסמרים כיון ששיקר הסוכה על שם הסכך. ובמגן אברהם (סי' תרכס סק"ב) הביא מהאגודה (סוכה סי' א) שכתב בשם התוספות שלא יכסה הסוכה בנסרים פחות מד' טפחים הכשרים מדבריהם ויקבעם במסמרים, כיון שזה דירת קבע, וכן כתבו האליה רבה (סי' תרכס ס"ק טו) והערן השולחן (סי' תרכס ס"ג), וכן הביא השער הציון (פ"ו תרלג סק"ו). ומבואר אמנם שהשם הפסול הוא כיון שאין הסוכה דירת עראי, ולפי זה גם בדיעבד הסוכה פסולה משום גזירת תקרה, וכן כתב להלכה בשו"ת אבן ישראל (ח"ח סי' מז), וכן מובא בשם הגר"ש (סוכה ב. ד"ה כי עבד) הסוכה ביוריים סי' נא), וכן כתבו בשו"ת אור לציון (ח"ד פכ"ד ביאורים אות ט אות טו) ובשו"ת תשובות והנהגות (ח"ו סי' קמז). אמנם מלובלין (סוכה ב. ד"ה כי עבד) כתב שמדברי התרומת הדשן (סי' פט) שהביאו הפוסקים להלכה מוכח שלא חשב לחשב זה, ועוד שאפילו בדעת התוספות ביארו המהר"ם מלובלין (סוכה ב. ד"ה כי עבד) שלא אסור לחבר הנסרים במסמרים אלא באופן שעל ידי זה מונע גם את ירידת הגשמים לסוכה שאז דוקא הסכך נעשה במסמרים אך הוא אינו מונע את ירידת הגשמים לסוכה הרי אינו דומה לבית ואין בזה משום גזירת תקרה. אך דומה שם שאף לכתחילה לא יחבר את הסכך במסמרים משום דין מעמיד וכמבואר בשו"ע (סי' תרכס י"ז).

32 בשו"ע (או"ח סי' תרכס ס"א) 'סוכה שתחת סוכה העליונה כשרה והתחתונה פסולה, והני מילי שיכולה התחתונה

תובע מסוים ובלא ראייה לחלקה זו, אין בכך חשש גול. וכל חלקה שהמגדל קיבל לגביה רשות והקצאה תקפה מהגורם המוסמך, אפשר לקנות ממנה ארבעת המינים.

ד. בחלקה שיש עליה תביעת בעלות פרטית מסוימת, ומגובה במסמכים, חזקה קודמת, או מחאה פעילה, וברור שהטוען לבעלות לא התייחס, יש לחשוש על קניית ארבעה מינים מאותו מקום.

ה. באופן שניתן לתלות שיש ייאוש, אף לשיטת היראים שאין דין 'לכם' בדבר הגזול מגוי, הקונים שיש להם גם שינוי רשות, מותר להם לקנות ומקיימים את מצות ארבעה מינים (ראה אגרות משה ח"מ ח"א סימן פב). אמנם אם על ידי רכישתם הם מסייעים ידי עוברי עבירה, יש בכך משום מצוה הבאה בעבירה.

ו. מוכר מתחרה אינו רשאי לפרסם שהסחורה של חברו גזולה על סמך שמועה. אם יש בידו מידע ברור, ימסור אותו בצנעה לרב רק לאחר שביירר שהדבר אכן נוגע לגזל על פי דין, בלי הגזמה ומתוך כוונה לתועלת.

את המידע בצמצום לוועדה או לרב, ולא יפרסם כרזות שההדסים 'גזולים' לפני שנקבע הדבר. להלכה:

א. אין כל פסול בארבעת המינים מחמת עצם העובדה שגדלו ביהודה ושומרון, ב'שטחים' או בתחומי התנחלות. השם המדיני שניתן לאזור אינו קובע בעלות ממונית, וטענה כללית שלפיה כל הקרקעות שבאזור שייכות לערבים, אינה מספיקה כדי להוציא את המינים מחזקת כשרותם.

ב. מאידך, גם קדושת ארץ ישראל ויישוב ארץ ישראל, אינן מתירות ליטול קרקע פרטית של יהודי ואף לא של גוי. כאשר קיימת טענת בעלות פרטית מבוססת ורצינית, או כאשר ידוע שהמגדל נכנס לקרקע של אדם אחר או לקרקע ציבורית בלא רשות, יש בזה חשש גזל, ואין ללמוד מצד המוכר בפוסקים על חשש 'סתם גוים' גזולי קרקעות' ולהכשיר את הסחורה בלא ביורר.

ג. לפיכך, במקום שאין עליו אלא טענה כללית, בלא

לפי זה, אפשר שגם באופן שבעל הקרקע ראה את הנטיעה במשך שנים, וידע שהנוטע מתכוון ליהנות מן הענפים ולא מחה בו, הענפים הם שלו. אולם כאשר הבעלים או הממונה מוחים, מוציאים צו, גודרים את המקום או מנסים לסלק את המגדל, אין כאן שתיקה המלמדת על מחילה.

איסור לשון הרע על המתחרה

גם כאשר אדם מבקש להזהיר מפני הפסד או מכשול, עליו לעמוד בתנאי לשון הרע לתועלת, כמו שמנה החפץ חיים (הלכות לשון הרע כלל י סעיף ב): שיברר שהדבר אמת ולא יסתמך על שמועה. שיתבונן אם המעשה אכן נחשב גזל על פי דין. שלא יגדיל את העוולה. שיכוון לתועלת ולא לשנאה. ושלא יגרום לחברו נזק גדול יותר מן המגיע לו בדין.

בנידון של מוכר מתחרה, התנאי של כוונה לתועלת דורש זהירות כפולה. אין הכרח לומר שמי שמרוויח מן האזהרה אינו רשאי להזהיר. אך עליו לבדוק היטב שאינו משתמש בטענת הכשרות כדי לסלק מתחרה. נכון שימסור

סוכה ממתקן מתנפח

להחזיק את עצמו גם בלי תוספת של רוח, והרי הלכה כרבי יהודה.

ושבו כתב בשו"ת היכל הוראה (שם ד"ה מכל מקום) שאפילו יבנו את הסוכה המתנפחת באופן שהיא תחזיק בלי עזרה של המפוח, עדיין יש לדון האם הוא כשר, כי אפשר שגם רבי יהודה שהכשיר בהמה לדופן היינו דווקא משום שיש לה ממשות וגם כאשר תמות עדיין היא בעלת גוף, מה שאין כן בנוד נפוח מעור. ודבריו קשים, שהרי הבהמה והנוד שניהם כעת בעלי נפח וראויים לשמש כעת כדופן, אלא שלאחר הוצאת הרוח מכל אחד מהם, שוב אין בהם שיעור של עשרה טפחים, ולבוא לחלק בין בהמה שאחר המיתה יהיו לה ששה טפחים, ולבין הנוד שאחרי הוצאת האוויר יהיה לו רק טפה, הוא דבר תמוה.

ועוד שכל מה שפסלם רבי מאיר לפי שחידש שדופן שעומדת רק על ידי רוח אינה נחשבת כדופן, ורבי יהודה חלק עליו והכשיר בהמה לפי שלא סבר יסוד זה, ומניין להמציא בדבריו שהוא מסכים ליסוד זה רק באופן חלקי, דהיינו בבהמה כן ובנוד לא, וגם לא מצאנו בשום אחד מהראשונים או האחרונים שיאמר שרבי יהודה מודה ליסודו של רבי מאיר ורק חולק בבהמה, וגם משמעות הגמרא (סוכה כד.) 'אלא אמר רב אחא בר יעקב, קסבר רבי מאיר כל מחיצה שעומדת ברוח אינה מחיצה', היא שכל יסוד זה הוא חידוש ושיטת רבי מאיר לבדו.

והביא (שם עמוד צט) להוכיח מדברי החזון איש (אהלות סי' טו אות ה), בעניינו של נוד תפוח שאין לו דין אהל, ומזה הוכיח שגם דפנות סוכה שעומדות ברוח אין להם דין מחיצה.

ודבריו אינם מובנים, כי דין נוד תפוח לעניין טומאת אהל הוא דין המובא בתוספתא (אהלות פרק יב הלכה ב), והטעם הוא כמו שפירש הר"ש (אהלות פרק יא משנה ג) 'ונוד תפוח לא חשיב חלל שלו, דכי נפיק זיקא (-הרוח שבו) אין כאן חלל'. וראשית נאמר שבהכרח שיש לחלק שאמנם אוהל הפרוס על גבי חלל נפוח אינו אוהל, אבל הוא יכול לשמש כדופן שהרי בגמרא בסוכה (שם) איתא איכא בינייהו דאוקמה בנוד תפוח, למאן דאמר מחיצה עומדת ברוח אינה מחיצה הרי עומדת ברוח, למאן דאמר אינה עשויה בידי אדם הרי עשויה בידי אדם. מבואר להדיא שהדין תלוי בב' הדעות בטעמו של רבי מאיר, אם פסל בהמה משום מחיצה שעומדת ברוח או משום מחיצה שאינה עשויה באדם. הרי שאפילו לשיטת רבי מאיר יש צד בגמרא שנוד תפוח נחשב למחיצה מעליא לסוכה. ומאחר שהלכה דלא כרבי מאיר ועושים מחיצה בבהמה, הרי ודאי מועיל גם מחיצה העומדת ברוח.

אלא שעדיין יש לומר שכדופן אין חיסרון במה שנעשה על ידי אויר, אך כאוהל אינו כשר, וכיון שהסכך עומד רק על גבי הסוכה המנופחת הרי אין לסכך שם סיכוך על גבי חלל עשרה, וכשם שאין לאוהל שם אוהל על גבי חלל טפה, אלא שכל עיקר הדבר אינו שווה כלל, כי כדי ליצור

המשך בעמ' ח'

שאינו עומד מצד עצמו רק על ידי רוח חיים או על ידי רוח ממש. ואילו בשולחן ערוך (א"ח סי' תל ס"א) נפסק כשיטת רבי יהודה שמותר לעשות דופן מבהמה הקשורה במקומה. ואם כן, להלכה, גם אין לפסול גם את הדפנות מחמת עצם הניפוח באוויר. וזה אינו עניין למחיצה שאינה עומדת בפני הרוח.

בעינין סוכה ראויה לשבעה

הרמ"א (א"ח סי' תל ס"א) כתב שאין לעשות דפנות מדבר שיתייבש בתוך שבעה ימים עד שלא יישר בו שיעור מחיצה. לכאורה יש מכאן ראייה שגם מתקן שאינו יכול לעמוד בלא הזרמת אוויר מתמדת אינו נחשב מחיצה בת קיימא.

אולם יש לדון בדבר, האם בוחנים את מעטפת המתקן כשהיא מנותקת מן המפוח, או את המתקן בשלמותו, יחד עם המערכת המעמידה אותו. אם רואים את המפוח כחלק ממערכת העמדת הסוכה, יתכן שהמבנה נחשב ראוי להתקיים, אף שהפסקת פעולתה של המערכת תביא לפגילתו. גם אין לדון מצד שכל השימוש בסוכה מתנפחת זו היא רק לכמה שעות, והרי הרמ"א כתב שצריכים סוכה לשבעה ימים, שיש לחלק בין סוכה שהשימוש בה קצר, לבין סוכה שמצד עצם בניינה אינה ראויה להתקיים.

בערוך השולחן (א"ח סי' תל סע"ג, ד, ה) הקשה על דברי הרמ"א שהצריך סוכה הראוי לכל שבעה ימים, שהרי בגמרא (סוכה כז:) נחלקו בכך רבנן ורבי אליעזר, ולהלכה נפסק בשו"ע (סי' תל ס"א) שבונים סוכה ואפי' ליום אחרון של חג, וכתב ליישב שהתנאים נחלקו האם מותר לבנות סוכה שלא תשמש לכל שבעה אלא רק בחול המועד, וזוהי נפסק שאין צריכים שהסוכה תשמש כל שבעה, אבל הסוכה עצמה שבונים לחלק מהחג גם היא צריכה להיות סוכה הראויה לשבעה ימים.

נמצא שאע"פ שהם צריכים את הסוכה רק לכמה שעות, אין בזה כדי להכשיר מחיצה פסולה, אך גם אין חובה שהסוכה תעמוד בפועל מתחילת החג.

מפוח הפועל בריציפות

והנה יש לדון בסוכה שעיקר עמידתה באמצעות משאבה המזינה אותה באוויר כל הזמן, וללא המשאבה לא תוכל להתקיים. ונראה שמאחר שבמצבה הנוכח היא ראויה למגורים לשבעה ימים, לא גרע מאדם המשמש דופן לסוכה, אף שאין דרכו לעמוד באותו מקום שבעה ימים בריציפות.

בשו"ת היכל הוראה (ח"ד סי' סב) דן בסוכה מתנפחת, ותחילה כתב (עמ' צח ד"ה ראשית) כדבר פשוט שכיון שאין למחיצות קיום מצד עצמן ליותר מכמה שעות רק מכוח מפוח חיצוני אין זו סוכה הראויה להתקיים כל שבעה. אמנם לכאורה אין זה משנה מאיזה כוח הדפנות מחזיקות אם מכח הדופן בעצמו או מכח אחר שתומך בו, ורק רבי מאיר חידש לומר שצריכים שהחומר של הדופן יוכל

במהלך חול המועד ביקשו בני משפחה לצאת יחד למתחם באולינג, חדרי בריחה ופעילויות נוספות. מאחר שאין במקום סוכה, הציג אחד המארגנים להביא מתקן מתנפח של ילדים, העשוי בצורת חדר מרובע בעל ארבע דפנות וללא גג, ולהניח מעליו מחצלת סכך כשרה. כך יוכלו בני המשפחה לאכול בסוכה במשך שהותם במקום.

המתקן אינו עומד מכוח ניפוח חד פעמי, אלא מחובר למפוח חשמלי המזרים לתוכו אוויר בריציפות. כאשר מפסיקים את פעולת המפוח, האוויר יוצא והדפנות קורסות. האם דפנות העומדות רק באמצעות הזרמת אוויר מתמדת נחשבות מחיצות כשרות לסוכה, והאם ניתן לסמוך על סוכה כזאת לצורך הסעודה?

תשובה:

דפנות הסוכה

בשולחן ערוך (א"ח סי' תל ס"א) פסק 'כל הדברים כשרים לדפנות'. ומעתה גם דפנות העשויות מחומר סינתטי, כשרות. ומה שהמתקן מיוצר לצורך משחק ולא לשם מצוות סוכה אינו פוסל את דפנותיו. הכלל הוא שאת הסכך צריך להעמיד לשם צל, כמבואר בשולחן ערוך (א"ח סי' תל ס"א) שהכשיר אף סוכה שהסכך לא הונח לשם מצווה, ובלבד שנעשה לצל. ממילא, וכל שכן כאשר מניחים עתה סכך כשר לשם סוכה, שיעודו הקודם של המתקן שמשמש רק כדפנות אינו כשלעצמו סיבה לפסול.

אמנם אף אם הדפנות מצד עצמן אין בהם פסול, מכל מקום, יש להזהר שלא להעמיד את הסכך בדבר המקבל טומאה (משנה ברורה סי' תרכט ס"ק כב, ע"י"ש).

מחיצה העומדת ברוח ועל ידי רוח

והנה מצינו שני עניינים הקשורים ברוח: בגמרא (סוכה כד:) איתא 'כל מחיצה שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה אינה מחיצה'. ומשום כך מבואר בגמרא שיש לחזק את ענפי האילנות המשמשים דפנות, כדי שלא יתנועעו ברוח. המשנה ברורה (סי' תל ס"ק מה) מבאר שאין הכוונה רק לרוח המפילה את הדופן לגמרי, אלא גם למחיצה המתנועעת הלך ושוב מכח הרוח. עוד כתב, שמחיצה שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה אינה כשרה רק מפני שהעמידה במקום שאין בו רוח. ולפי זה, גם אם המתנפח לא יקרום במשך הסעודה, עדיין יש לבדוק אם דפנותיו יציבות כדיו, ולא רק אם המפוח ממשיך לפעול.

ומצינו בגמרא (שם כד.) עוד את ביאורו של רב אחא בר יעקב בדעת רבי מאיר 'כל מחיצה שעומדת ברוח אינה מחיצה'. ומפרש רש"י (שם ד"ה לאו מחיצה היא) 'דעיקר עמידתה דבר שאין בו משמ הוא'. והגמרא דנה שם לגבי דופן הנסמכת על נגד עור המנופח באוויר אם מחיצה כשרה היא. וזוהי אין המדובר ברוח המנוענעת את המחיצה מבחוץ, אלא באוויר שהוא עצמו הכוח המעמיד אותה.

אלא שדברים אלו נאמרו בביאור שיטת רבי מאיר הפוסל בעל חיים לדופן, כיון שאין מעמידים מחיצה בדבר

שם של אוהל על החלק העליון של הנוד, צריכים שיהיה תחתיו חלל טפח, וכיון שהחלל טפח אינו קיים מצד עצמו והוא רק כלוא ומאולץ בתוך הנוד, אינו נחשב לחלל, ומשכך החלק העליון של הנוד אינו נחשב כאוהל. אבל כלל לא מצאנו שנאמר כאן דין שיריעת האוהל עצמה לא תעמוד מכוח אוויר, כאשר החלל של האויר הוא רגיל כשאר כל החלל של העולם, ולכן בוודאי שאם אדם יבנה בית שלם רגיל שכל קיומו יהיה על בסיס אוויר כלוא ייחשב אוהל להעביר את הטומאה לכל דבר. ולכן אין כל חיסרון במה שהסכך עומד על גבי סוכה מתנפחת. וכן ראיתי שביאר בספר בין המפשות (אהלות עמ' רגכ).

וגם מה שכתב החזון איש (אהלות סי' טו אות ה) שנוד נפוח ברוח דומה לשלל וכפור, נתכוון לומר שאין לחלל ולאוהל שעל גביו קיום מצד עצמו, רק מצד שכלאו אותו ברוח הנוד, ובה הוא דומה לאוהל שעל גבי כפור ושלל שעתיד להתבטל ואין לו קיום מצד עצמו. אבל לא נתכוון לומר שהאוויר עומד לצאת מן הנוד כשם שהשלל והכפור עומדים להפשיר, שהרי האוויר אינו עומד לצאת מן הנוד.

ושוב הביא בשו"ת היכל ההוראה (שם ד"ה ובר) ראה מהמשה באהלות (פרק ח אות ה) שאוהל העשוי מכפור ושלל העתיד להפשיר גם כאשר הוא עוד קיים אינו נחשב כאוהל, וא"כ הוא הדין דבר שאינו יכול להתקיים מצד עצמו רק על ידי רוח שמכניס בו. והנה אין לדבריו כל ראייה כי המושג עוסקת באוהל הנמש מאליו, ואין שום מקור שאם האוהל מוחזק בכוח חשמלי חיצוני אינו נחשב כאוהל. ובאמת שגם בכל עיקר מה שביקש להשוות כששם שאין שם אוהל כאשר הוא עומד מכוח אוויר, כך סכך שעומד מכוח אוויר לא יהיה לו שם סכך אינו מוכח, שגם אם נאמר שלדין אוהל צריכים חשיבות שלא יעמוד מכוח אוויר, מניין שגם בסכך נאמר דין זה.

אמנם קצ"ע בזה מדברי רש"י, שפירש 'דאוקמה בנוד תפוח', סמך הדופן על הנוד תפוח ברוח, ומשמע שהדופן עצמה ככל אופן אינה יכולה להיות מנוד תפוח. וכבר דקדקו האחרונים על לשון רש"י. אמנם דברי רש"י הם על פי לשון הגמרא 'דאוקמה' ומבואר שאין הנוד עצמו המחיצה, רק שהנוד מעמיד את המחיצה. ואכן בפשטות נראה שאין חילוק בין הדופן למה שנסמך עליו, רק שהגמרא נקטה באופן המצוי שצורת הנוד הוא כעין עיגול או אגס שאינו שווה כלל, ולכן אינו מתאים כלל לשמש בעצמו כמחיצה, ואפשר שגם אין לו בדרך כלל שיעור של מחיצה כשרה של עשרה על שבעה טפחים, ואין הנוד בצורה המתאימה להיות דופן, ולכן כתבה הגמרא שהדופן נסמכת על החבית התפוחה, ונמצא כאן תוספת חידוש בדעת רבי מאיר שאפילו שהמחיצה עצמה עשויה מחומר רגיל, כיון שכל כוח עמידתו רק על ידי נוד נפוח ממזוין מבחוץ גם בזה אסר. ואכן לדעת רבי יהודה המכשיר כך הוא הדין גם במחיצה תפוחה ברוח.

קידוש ערב שמיני עצרת-שמחת תורה

בשכנותי גרה אשה מבוגרת שאינה יודעת לעשות קידוש, והיא מבקשת ממני בערב שמיני עצרת, שהוא גם יום שמחת תורה בארץ ישראל, שאני אעשה לה קידוש בליל שמיני עצרת, אלא שאמרתי שאחזור מאוד מאוחר מבית הכנסת, לאחר התפילה וההקפות. היא הציעה שאני אעשה לה קידוש מוקדם מבעוד יום, השאלה היא אם אני יכול לעשות לה את הקידוש, הרי אנו עדיין בתוך חג סוכות, ואני מקפיד לא לאכול דבר מחוץ לסוכה?

ת. אפשר לקדש עבור השכנה בביתה מבעוד יום לאחר פלג המנחה וקבלת קדושת החג, והיא תשתה מן הכוס ותאכל שם, אך המקדש לא יטעם דבר. וזאת כדי שלא יכנס לשאלה על ברכת 'לישב בסוכה'³⁴, ומקודם יקבל על עצמו קדושת יום טוב³⁵.

ונראה בדבריו שם שחולק על הרמ"א, עיי"ש. אולם במשנה ברורה כתב עוד: 'אכן מפרץ מגדים (אשל אברהם סק"א) ומישועות יעקב (סק"א) משמע דיכול לברך'. והטעם הוא, לפי שלשית הראשונים שעליהם סמך הרמ"א, מניין שלושה אינו מעכב את קיום המצוה. לפיכך, כשנטול הדס אחד כשר עם שאר המינים, אין זו נטילה שחסר בה אחד מארבעת המינים, אלא נטילה שיוצאים בה ידי חובה לשיטתם, ולכן יש לברך עליה. מעתה נראה כי לנוהגים כפסק המחבר המצריך שלושה הדסים, אין לברך לכתחילה על נטילה בפחות משלושה, אלא יטול בלא ברכה. והנוהגים על פי הרמ"א, יכולים לברך.

34 כתבו הפוסקים שאין לקדש בליל שמיני עצרת בסוכה מבעוד יום, מפני שלברך ברכת 'לישב בסוכה' הוא תרתי דסתרי להוצרת שמיני עצרת בתפילה ובקידוש, ואילו להיכנס לכתחילה לחיוב הברכה ולהימנע מלאומרה אינו ראוי. כ"כ המהרש"ל (שו"ת סי' סח), והבית שט"ז (סי' תרסח סק"א), אמנם ה"ט"ז חלקו והקל לאכול בסוכה בלא ברכת 'לישב בסוכה' לאחר קבלת שמיני עצרת, אך המשנה ברורה (שם סק"ז) הכריע בדעת האחרונים המחמירים, וכתב: 'והסכימו' האחרונים דאין לאכול בערב עד שחשיכה'. וכתב שבדיעבד אין נטל דיו וביקר המוציא לא יברך לישב בסוכה דכבר קיבל שמיני עצרת בתפלתו ובקידוש. אמנם בשאלה זו שמדובר לגבי אשה שבלאו הכי אינה מברכת לישב בסוכה כיון שהיא פטורה מסוכה (שו"ת סי' תרמ ס"א) ממילא אין את החשש של תרתי דסתרי. והנה מאחר שהמקדש אינו חייב לאכול או לשותות עמה כדי להוציא אותה בקידוש כמ"ש בשו"ע (סי' רע ס"ד): 'וכל אדם לקדש לאחרים אף על פי שאינו אוכל עמהם, ולדידהו הוי מקום סעודה'. ואף את ברכת 'בורא פרי הגפן' יכול המקדש לברך בעבורם בלא לשותות בעצמו, משום שהיא חלק מחובת הקידוש. וכ"כ במשנה ברורה (שם סק"כ) לגבי אשה אלמנה שאינה יודעת לשמוע קידוש, יכנס אדם לביתה ויקדש לפניה, אף שהוא עצמו אינו יוצא כעת ידי חובתו בקידוש זה. ממילא יכול לקדש לה אף שאינו יצא ידי חובת קידוש ואין בכך חשש תרתי דסתרי ה"ל.

35 זאת כדי שלא להיכנס לספק בדין המוציא אחרים בקידוש מבעוד יום כשלא קיבל בעצמו את קדושת היום, [ראה בחידושי רבי עקיבא איגר ריש סימן רסז]. לכן יקבל גם המקדש את קדושת החג. ואין צריך להתפלל ערבית לפני הקידוש, כמ"ש במשנה ברורה (סי' רעא סק"א), שיכול לקבל שבת ולקדש קודם תפילת ערבית.

נמצאים בטיול ויש להם רק שני הדסים

באחד מימי חול המועד סוכות נסענו לטיול מיד אחרי שחרית על דעת לחזור באותו היום, למעשה בגלל תקלה נשארנו ללון בסוכה של בית הארחה בכפר דרוזי ברמת הגולן. לא היו לנו שם ארבעת המינים אבל סיכמנו עם יהודי אחד שניפגש אתו כשעה לפני השקיעה בצומת מסוים בדרך מרמת הגולן לירושלים וניטול את ארבעת המינים שלו. כשהגענו לנקודת המפגש הוא היה שם, אבל היה נבון מאוד, בנו הקטן משך את אחד ההדסים דרך הקושישעלע' ותלש את כל העלים. כרגע נותרו רק שני הדסים. האם ניתן לטיול לפחות שני הדסים או שיש קפיידא על ג' הדסים דווקא והאם לברך?

ת. נחלקו הפוסקים אם 'בשעת הדחק' יכול לברך גם על הדס אחד, ולהלכה אם הוא מבני יטול בלא ברכה, ואם הוא מבני אשכנז יכול לטיול בברכה³³.

לקבל כרים וכסתות של עלינה ואפילו על ידי הדחק ויש ביניהם עשרה טפחים. אבל אם אין ביניהם עשרה טפחים או שיש ביניהם עשרה טפחים אבל אינה יכולה לקבל כרים וכסתות של עלינה אפילו על ידי הדחק, התחתונה כשרה. ובמשנה ברורה (שם ס"ב ג) ביאר שאין הכוונה לנשיאת משקלם של כרים וכסתות בלבד, אלא לאפשרות להשתמש במקום לשיבה ואכילה ולשכיבה על הכרים, ואפילו אם הגג מתנועע בשעת השימוש, עדיין הוא נחשב ראוי לדירת עראי. אבל כאשר רגל הסוכה התחתונה אינו יכול לשמש רצפה לשימוש זה, החלל שמעליו אינו נעשה סוכה נוספת הפוסלת את התחתונה. לכן, אם סכך השכן ותמיכותיו חלשים ואינם יכולים לשאת שימוש כזה, אין זה פוסל את הסוכה התחתונה. ובשער הציון (שם סק"ה) הביא את שיטת הביכורי יעקב (סק"א) שכדי לפסול את הסוכה התחתונה צריך שיהיו לעלינה גם דפנות ושיעור סוכה ז' על ז' טפחים, וכן כתבו הערוך השולחן (שם ס"ב) והכף החיים (סק"ט) [ובחיידושים וביאורים (סוכה סי' ג אות כ) כתב שדי אפילו בשיעור ז' על ז' טפחים כדי לפסול את הסוכה התחתונה]. לפי זה, כאשר תחת הסוכה נמצא רק סכך תלוי, שראוי למקום שתחתיו דפנות והכשר סוכה, גם אם יש בכוח התחתונה לקבל כרים וכסתות, אין העלינה פוסלת את התחתונה מדין סוכה תחת סוכה. אמנם הפרי מגדים (מש"כ סי' תרגל סק"ב) מחמיר גם כשאין לעלינה דפנות. ועוד יש לדון אם דפנות התחתונה נחשבות כנמשכות למעלה מדין 'גוד אסיק'. ולכן, כאשר גג הסוכה התחתונה חזק וראוי לשימוש, אין להחמיר בזה משום חשש פסול סוכה דאורייתא. אבל אם אין הגג חזק, אין הסכך הבולט של העליון פוסל.

33 בשו"ע (או"ח סי' תרנא ס"א) פסק: מצות ד' מינים שיתול כל אחד אחד ובי' ערבות וג' הדסים. וכתב הרמ"א: ובמקום הדחק דליכא הדס כשר, סגי ליה בחד דלא קטום. ומקור הדין במשנה (סוכה לד) שם נחלקו התנאים במניין הנצרך לכל אחד מארבעת המינים, ואם כשרים הם כשהם קטומים: א. דעת רבי ישמעאל, שצריך אתרוג אחד, לולב אחד, שלושה הדסים, ושתי ערבות. והוסף רבי ישמעאל שאפילו אם שניים מההדסים קטומים ואחד אינו קטום הרי הם כשרים. ב. דעת רבי טרפון, שצריך שיהיו שלושה הדסים, ואף אם שלשתם קטומים הרי הם כשרים. ולגבי שאר המינים מסכים רבי טרפון עם רבי ישמעאל. ג. דעת רבי עקיבא, של המינים הוקשו לאתרוג, ולפיכך כשם שיש לטיול אתרוג אחד ולולב אחד, כן גם יש לטיול הדס אחד וערבה אחת, אמנם צריך שלא יהיו קטומים. ודנה הגמרא בדעת רבי ישמעאל מדוע הכשיר אף אם

שניים מההדסים קטומים, ואמרו שם שחזר בו רבי ישמעאל מדבריו. ובביאור דבריו נחלקו הראשונים: א. דעת רש"י (שם ד"ה אפילו), שכונתו היא שחזר בו מתחילת דבריו וצריך לשלוש הדסים, ולהלכה סובר כדעת רבי עקיבא שדי בהדס אחד ואסור שיהיה קטום. והטעם שאמר שאפילו אם שניים קטומים ולא אמר בפירוש שיקח הדס אחד, ביארו הריטב"א (שם ד"ה אמר) והר"ן (על הרי"ף שם) שאין זה אלא להידור מצוה, שרבי ישמעאל סובר שלכתחילה משום ז' קלי ואנוהו יש ענין לטיול שלושה הדסים ואף אם ההדסים הנוספים הם קטומים. ב. דעת הרי"ף גיאת (הל' לולב עמ' קמא) הרי"ן מלוגיל (בר"ף שם) והמאירי (מגן אבות ענין כא) שכונת הגמ' שחזר בו ממה שחילק בין ההדסים, ולהלכה סובר כדעת רבי טרפון שצריך שלושה הדסים ואף אם שלשתם קטומים הרי הם כשרים. ויש שביארו כן אף בדעת הרמב"ם (לולב פ"ז ה"ז) ובפירוש המשניות, עיי' שם. ג. רבי אברהם מן ההר (שם), שלהלכה סובר רבי ישמעאל שצריך שלושה הדסים שאינם קטומים. ולהלכה נחלקו הראשונים בדין זה: א. דעת הרמב"ם (לולב פ"ז ה"ז) פסק הלכה כרבי טרפון שצריך ג' הדסים. וכן פסק (שם פ"ה ה"ה) כרבי טרפון שאפילו אם נקטם ראשם כשרים. וכן נראה מדברי הרי"ף (שם טז) והרא"ש (שם פ"ז סי' ד). ב. דעת הראב"ד (על פ"ה ה"ה, ס' לולב הגדול) שצריך שיהיו שלושה הדסים, אך אם הם קטומים הרי הם פסולים. וכן דעת בעל המאור (על הרי"ף שם). ג. דעת הרמב"ן (השגות לס' הלולב) שגם לגבי מנין ההדסים הלכה כרבי עקיבא שדי בהדס אחד. ולגבי נקטם ראשו הלכה כרבי טרפון שאם נקטם ראשו כשר. ומכל מקום למצוה מן המובחר יקח שלושה הדסים. ד. דעת הראב"ה (סי' תרסט) שהלכה כרבי טרפון ששלושה קטומים כשרים, וכן הלכה כרבי עקיבא שאחד שאינו קטום כשר. לדבריו 'הדר' מתקיים או בריבוי ההדסים או באחד שאינו קטום. להלכה פסק השו"ע כדעת הרי"ף והרמב"ם שצריך שיהיו ג' הדסים. והביא גם את דעת הראב"ד שאם נקטם ראשם פסולים. וכן פסק לעיל (סי' תרמז ס"ה) כדעתם שאף קטומים כשרים. והרמ"א מעיקר הדין הסכים עם השו"ע, אך בשעת הדחק היקל כהראב"ה שאף אחד שאינו קטום כשר. ודעת המגן אברהם (סק"א) שבשעת הדחק יש לסמוך על הרמב"ן שאפילו אחד קטום כשר. ולענין ברכה נחלקו הפוסקים האם בשעת הדחק כשנטול הדס אחד שאינו קטום מברך עליו או לא. המשנה ברורה (סימן תרנא סק"ו) מביא מהשערי תשובה בשהם הדבר שמואל (סימן פד) שיטול בלא ברכה, ובדבר שמואל לא היה הטעם מאחר דק"ל ברכות אינן מעכבות וספק ברכות להקל.

שנותר למשתמש, ולא להסתפק במדידת גובה המתקן מבחוץ.

וכן צריכה הסוכה לעמוד במקום שאינו מקורה בגג של המתחם. העובדה שלמתנפח עצמו אין גג אינה מועילה אם הסכך מונח תחת תקרת הבניין, כמבואר בשולחן ערוך (או"ח סי' תרכ"א). כמו כן, יש לקבל את רשות בעלי המקום להקמתה, כמבואר ברמ"א (או"ח סי' תרל"ז).

בסדר ההקמה, יש לבדוק תחילה את המתקן, לייצב את המחיצות ולהשלימן כדין, ורק לאחר מכן להניח את הסכך. ברמ"א (או"ח סי' תרל"ז) מבואר שאין לעשות את הסכך קודם לדפנות, מלבד האופן המיוחד שנתבאר שם.

ואם במהלך השימוש יצא האוויר והדפנות איבדו את שיעורן או את יציבותן, אין להמשיך לאכול אכילה החייבת בסוכה על סמך מה שהייתה כשרה קודם לכן. כשרותה צריכה להתקיים בשעת האכילה עצמה. ותיקון הדפנות הוא על ידי החזרת האוויר, ובכך לחזור ולהכשיר את הסוכה בלי להניח את הסכך פעם נוספת, הוא בכלל 'תעשה ולא מן העשוי', ולכן יש גם לנענע את הסכך באופן שיחשב כמניח מחדש, אלא שאם יצא רק חלק מן האוויר, ונשאר יותר מטפח המאחיל לא פקע שם אוהל מהסכך (ראה שו"ע סי' תרל"ה). ואפילו אם ממש קרס עד הריצפה, קצת נראה שהניפוץ אינו רק העמדת הדפנות אלא גם העמדת הסכך מחדש, ואין זה בגדר תעשה ולא מן העשוי.

להלכה:

מותר להקים את הסוכה בחול המועד לצורך השעות במקום. יש להעמיד תחילה את הדפנות כדין ורק לאחר מכן לסכך, ויש להקפיד שהסכך לא יעמוד על בסיס של דבר המקבל טומאה, ולהקימה ברשות בעלי המקום. אמנם, מאחר ועלול להיות תקלה בעניינים אלו, הם רוצים להשתמש בסוכה זו, לכתחילה נכון להעמיד עמודים ומחיצות יציבים שבדומי ראויים לעמוד כל שבעה ולא רק מכח האוויר ולסכך על גביהם.

פסולה, אך אם כל המחיצה זהה ביחד אפילו יותר מג' טפחים המחיצה כשרה, ובלבד שלא תתרחק הדופן מן הקרקע או מן הסכך יותר משלושה שבזו בטל ממנו שם דופן לסוכה.

ובאמת שכדבריו איתא בקרית ספר להמבי"ט (סוכה ולולב פ"ד ה"ד) 'דכל מחיצה שאינה עומדת ברוח מצויה לאו שמה מחיצה, דבעינן מחיצות מגיעות לתוך שלוש לארץ, ומכוונות לסכך, והאי דפנות הואיל ונעין על ידי רוח מצויה דיבשה לאו הכי הו'.

אמנם במשכנות יעקב (או"ח סי' קכ"ד וכן) כתב בהדיא שאפילו לא נע ברוח אך מעט כבר פסול, וכן דייק בעמק הברכה (סוכה סי' יט) מלשון הרמב"ם (סוכה פ"ג ה"ה) הריטב"א ושאר הראשונים (סוכה כ"ד), ושכן עולה גם מלשון המגן אברהם (סי' שס"ד) והאחרונים, ושכן העתיק המשנה ברורה בכמה מקומות, שעצם תנועת הרוח במחיצה מבטל ממנה חשיבות דופן. אך כתב להעיר מלשון הרמב"ם בפירוש המשניות (שם).

וכן דעת הגר"ש ז"ל אויערבאך בהליכות שלמה (מועדים תשרי, פ"ז ס"א) שמדברי שאר כל הראשונים והאחרונים שלא חילקו בזה נראה שאפילו כאשר המחיצות זזות ממקומן אפילו מעט, הסוכה פסולה, וכן כתב הגר"ע יוסף (ביעי אומר ח"ט סי' נט, יחזק דעת ח"ג סי' מו), וכתב עוד שבדק בתרגום מדויק של פירוש המשניות להרמב"ם, ואין מדבריו שם כל סתירה למשמעות דבריו ביד החזקה שאפילו בנענוע מועט בטל שם דופן, והגר"ש אלישיב (שיעורים סוכה כ"ד). כתב שגם ממחצית השקל (סימן שס"ב ס"ק כא) מוכח שאפילו אם נע ונד אך מעט נחשב כדופן שאינו עומדת ברוח מצויה.

ו. שיעור סוכה

ועוד יש לבדוק שיש במתקן כל שיעורי הסוכה, ואין די בארבעה עמודים מתנפחים ובמסגרת עליונה, אלא צריך חלל בגובה עשרה טפחים, כמבואר בשולחן ערוך (או"ח סי' תרל"ג ס"ח), ושטח פנימי של שבעה על שבעה טפחים לפחות, כמבואר בשולחן ערוך (או"ח סי' תרל"ד ס"א). במתקן בעל רצפה מתנפחת מוגבהת יש לבדוק את הגובה הפנימי

שוב מצאתי שנידון זה כבר עלה אצל הפוסקים (קובץ עץ חיים באבוב חלק כו עמוד רפ"ו), האם יש לאסור משום שיש האוויר שבדופן מתחדש בכל עת ואין זה אותו האוויר ואינו דומה לבהמה שהיא עצמה נשארת שם כל ימי החג. הגר"ז גולדברג הכשיר משום שגם הבהמה חיה רק מחמת שהיא נושמת בכל עת. והגר"י אדלשטיין הכשיר מטעם שהדופן כלל אינו האוויר אלא הגומי, ואם מצד שהאוויר שמחזיק את הגומי מתחלף ואינו מתקיים מעצמו, הרי מותר לעשות דופן מבני אדם אפילו שהם בעלי בחירה ואין להם שום קביעות לשמש כדופן, ואדרבה הרי המפוח מצד עצמו עומד להחזיק את הדופן עד סוף ימי החג. וקעין דבריו השיב גם הגר"מ מאזוז. וכן כתב הגר"נ נוסבוביץ דכיון שהמפוח ראוי להחזיק את הדופן כל ימי החג, אין זה נחשב אינו מתקיים. והגר"י זילברשטיין השיב דכיון שבני אדם אינם מקפידים על כך שביטוי ארעי מוחזק רק על ידי כח חשמלי, אין זה חיסרון בבית ארעי. וכן כתבו להתיר הגר"א נבנצאל (שם) והגר"ש גרוס (שם). וכן פסק הגר"י יוסף בשו"ת הראשון לציון (ח"א או"ח סי' נד) ובילקוט יוסף (סוכה עמוד שלד).

יציבות הדפנות

ואולם כשרות הסוכה תלויה בכך שדפנות הסוכה עומדים יציבים על מקומם ואינם זזים הלך וחזור, כמבואר בשולחן ערוך (או"ח סי' תרל"ז) שהעושה סוכה בין האילנות צריך לקשור את ענפי האילנות שלא תהא רוח מצויה מנידה אותם.

ובמשנה ברורה (ס"ק מה) ביאר שאם הרוח מנידה אותם, אפילו אין בכח הרוח להפיל אותם לגמרי, רק שעל ידי הרוח המחיצה הולכת ובאה, אין זה חשוב מחיצה. אולם לא ביאר דבריו כמה יוזזו המחיצות כדי להיפסל.

ובחזון איש (או"ח סי' ע"ק) כתב שהאחרונים סתמו ולא פירשו עניין זה, ולמעשה הכריע שם שרק אם המחיצה נפסלת על ידי הרוח, וכגון שעשה מחיצה מעלי עץ הסמוך, ועל ידי הרוח העלים מתרחקים זה מזה יותר ג' טפחים שבזה אינם מצטרפים זה לזה להיחשב דופן והסוכה

סוכה במרפסת עם תוספת על רלסים

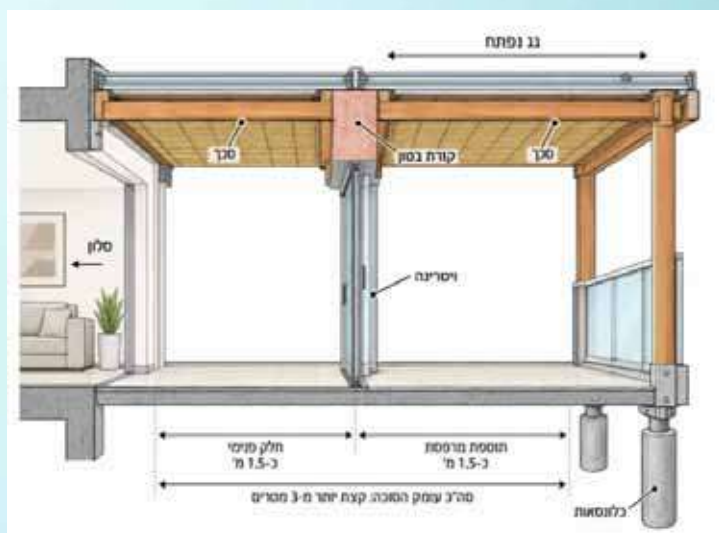
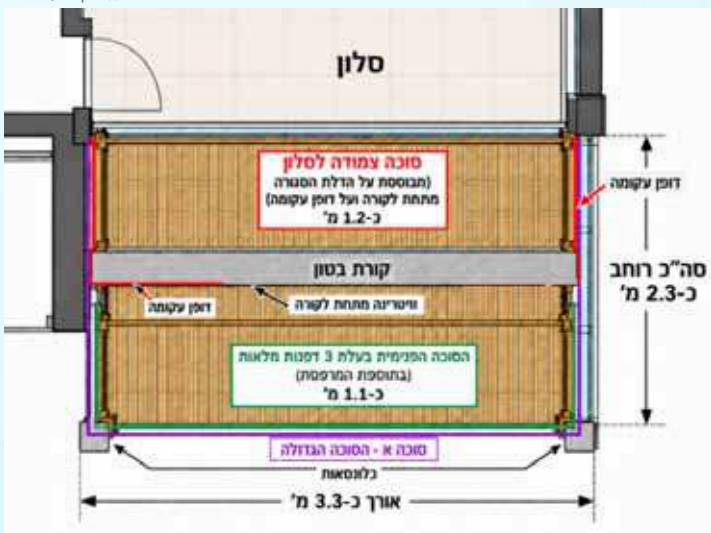
הקורה, ומסילה נוספת כנגדה, ליד הקיר. הפאנלים יוסרו בסוכות, אך המסילות יישארו במקומן. אם רוחב הקורה חסר סנטימטר אחד מן השיעור הפסול, והמסילה שלצידה מוסיפה שני סנטימטרים, האם היא מצטרפת לקורה ומשלימה את השיעור, והאם הדבר תלוי בכך שהמסילה בטלה לקורה?

תשובה:

שיעור סכך פסול באמצע הסוכה

בגמרא (סוכה י"ז) מבואר שסכך פסול באמצע הסוכה פוסל בארבעה טפחים. וכן נפסק בשולחן ערוך (סימן תרל"ב סעיף א'): 'סכך פסול פוסל באמצע בארבעה טפחים, אבל

המשך בעמ' י"א

מצות ארבעה מינים

במצות נטילת לולב איכא שלשה חלקים בקיום המצוה. א] עצם הנטילה. ב] מצות הנענועים ואמירת ההלל. ג] הקפת הבימה ואמירת ההושענות בד' מינים. וכדי לקיים המצות בשלימות צריכים לקיימה בכל פרטיה וחלקיה.

מצות נטילתו

א. מצות נטילת ארבעה מינים ביום הראשון היא מצות עשה דאורייתא שנא' ולקחתם לכם ביום הראשון וגו', ובשאר הימים מצותו הוא מדרבנן, ובירושלים בעיר העתיקה בזמן הזה איכא מחלוקת האחרונים אי כל שבעת הימים הוי דאורייתא או שרק בבית המקדש בלבד אמרינן שהוא דאורייתא, ונפקא מינה בזה לגבי כוונת המצוה, ולגבי אי אמרינן ספיקתו לקולא או לחומרא, ולגבי אם אפשר להקל בפסולים שמקילים בשאר הימים.

אופן נטילתו

ב. כיון שלפי ההלכה עצם הנטילה בידו מקיימים כבר את המצוה, לכן צריך לברך על הנטילה לפני שנוטלו בידו כדי שיהא הברכה עובר לעשייתה, ולכן נוטל הלולב בלבד בשעת הברכה ואחר הברכה נוטל האחרון, או שיהפוך האחרון בשעת הברכה דהיינו שהעוקף יהא למעלה, או שיכוון בהדיא שלא לצאת בהם עד לאחר הברכה.

ג. צריך ליטול הארבעה מינים דרך גדילתם, שנא' 'עצי שיטים עומדים' ודרשינן שכל המצות אין יוצאים בהם אלא דרך גדילתם, ואם היפך לא יצא אפילו בדיעבד (שו"ע ס"ב), ולכן מברכים על 'נטילת לולב' ולא על 'לקיחת לולב' אף על פי שכתוב בתורה 'ולקחתם לכם', כדי להודיע שחייב ליטול כדרך גדילתו, שנטילה היא לשון נשיאה (חיים וברכה).

ד. בספר 'ביכורי יעקב' מסתפק אם אנו יושבי 'אסיה' יוצאים בארבעה מינים שגדלו במדינת 'אוסטרליה' שידוע שרגליהם הוא נגד רגלינו, ואם כן המינים שגדלו שם כשנוטלין אותן כאן הוא היפך מדרך גדילתן, אמנם בספר 'חיים וברכה' מדייק מדברי הרמב"ם שבוודאי אפשר לצאת בהם בלי שום פקפוק, שזה גם מקרי דרך גדילתן.

ה. נוטלים הלולב ביד ימין והאתרוג ביד שמאל, ואם היפך שנטל הלולב ביד שמאל ואתרוג ביד ימין, וכן אם נטל בין הלולב ובין האתרוג ביד אחת, צריך לחזור ויטלם כהלכתם, ובלא ברכה (מ"ב סקט"ו וסקט"ט).

ו. ואם הוא איטר יד לדעת המחבר יחזיק את הלולב כמו כל אדם, ולדעת הרמ"א יחזיק את הלולב בשמאל כל אדם והאתרוג בימין כל אדם, ופסקו הפוסקים כהרמ"א, ומיהו כדי לצאת גם דעת המחבר מן הראוי שלאחר שבירך וקים המצוה יטול שנית כמו כל אדם (כה"ח סקל"ח).

עמידה בשעת הנטילה והברכה

ז. צריכים לעמוד כשמברך על הנטילה, מפני שכל ברכות המצות צריכות להיות בעמידה, וכן הנטילה עצמה צריכה להיות מעומד, מפני שלומדים גזירה שווה מהעומר שצריכה להיות בעמידה, ובדיעבד אם עשה בין הברכה ובין הנטילה בישיבה יצא (שו"ע ס"ד).

זמן נטילתו

ח. כל היום כשר לנטילת לולב, מכל מקום זריזים מקדימים למצות ומשכימים קום לקיים מצות נטילת לולב (שו"ע סי' תרמד וסי' תרנב), ומובא בשם האריז"ל שיש ליטול הלולב דייקא בתוך הסוכה (שעה"צ סי' תרנא סקמ"ג).

עוד לפני התפילה כדי שלא להשהות את המצוה (שעה"צ שם), ומיהו איכא שנוהגים שנוטלים דייקא לפני הלל אחרי שחרית כדי שלא להפסיק בין הנטילה להנענועים שבהלל שהוא חלק מהמצוה. י. אין מברכים על הנטילה אלא פעם אחת ביום (רמ"א) שחוב מצות לולב היא אינה אלא פעם אחת ודיו, ומיהו מותר ליטול הלולב כמה פעמים ביום אלא שיכוון שנוטלן משום חביבות המצוה ולא משום חיובא (ביה"ל סי' לד בשם החי"א).

אכילה לפני נטילתו

יא. אסור לאכול לפני נטילת לולב, והחמירו בו כל כך שאפילו טעימה בעלמא אסור אם לא לצורך גדול כגון שחלש לבו וכדו', ואפילו בשתיה בלבד מצינו באחרונים (כה"ח אלף המגן ועוד) שהחמירו בזה, ובפרט ביום הראשון שהוא דאורייתא.

יב. ומובא ברוקח הטעם משום שחסידים הראשונים היו מתענים על מצוה חביבה, כדי שלא להסיח דעתו מהמצוה עכ"ל, ומה שמצינו שבמצות 'לולב' החמירו יותר משאר מצות י"ל כיון שמצות 'לולב' אפשר לקיים מצותו ברגע אחת גרידא, מפני שאינה מצריכה שום הכנה ואומנות מיוחדת לזה ובנטילה כל דהו קים המצוה, וגם אין בזה עיכובא דציבורא שמצות לולב אין בה משום 'ברוב עם'.

יג. נשים אף על פי שקבלו חוב על עצמן לברך על נטילת לולב, מכל מקום מותרין הן לאכול לפני קיום המצוה אף בחלישת לב כל דהו, כיון שאינם מחויבים במצוה זו מעיקר הדין משום דהוי מצות עשה שהזמן גרמא (אלף המגן).

מצות הנענועים

יד. מצות נענועים היא המשך של מצות נטילת לולב, ומצותו היא מדרבנן לרוב ראשונים, אמנם בריטב"א משמע שהוא מדאורייתא והוא נכלל בכלל 'שיירי המצוה', והולכים בספקו להחמיר (חיים וברכה), וכן מובא בחתם סופר (סוכה מב) שמדאורייתא חייבים בנענוע כל שהוא, והוא הלכה למשה מסיני.

טו. מובא בספר פלא יועץ שהנענועים היא 'עיקר המצוה' והיא דברים העומדים ברומו של עולם, ולכן נפסק בשו"ע (סי' תרנז) קטן היודע לנענע אביו חייב לו לקנות לולב, אף שיכול לצאת חיוב הנטילה מלולבו של אביו, מכל מקום כדי שיכול לקיים מצות הנענועים בשעת אמירת ההלל צריך אביו לקנות לו לולב, שהנענועים היא חלק ממצות לולב.

טז. ומיהו לכולי עלמא אם לא עשה הנענועים כתקונו, או שלא עשה כלל נענועים יצא בדיעבד, כמ"ש בגמרא 'מדאגבה נפק ביה' אלא שצריך להיות הלולב ראוי לנענע ואז אפילו אם לא נענוע כלל יצא (מ"ב), ולכן טוב לחזור אחר הלולב היותר ארוך שהוא יותר נאה וראוי לנענע בו (חיים וברכה).

יז. החיוב לנענע הוא שתי פעמים, א' בשעה שמברך על הנטילה, ב' בשעת אמירת ההלל, ובשעת הלל עצמו איכא כמה דיעות כמה פעמים מנענעים, ומנהג האריז"ל שמנענעים ארבע פעמים בשעת הלל, א' באמירת הודו בתחילה, ועוד ב' פעמים באמירת אנה ה' הושיעה נא כשכופלים אותו, ועוד פעם אחת באמירת הודו בסוף.

יח. ומנענעים בכל ארבע הצדדים וגם מנענע למעלה ולמטה, ועל פי האריז"ל מנענעים כפי

סדר הזה: דרום, צפון, מזרח, מעלה, מטה, מערב. ומנענעים שלש פעמים בכל צד, ובכל נענוע ונענוע צריך הולכה תחילה ואחר כך הובאה, ומביאו עד כנגד החזה ממש, ובשעת הולכה והובאה מכססין בעלין, ולכן צריך להשאר הלולב פתוח למעלה טפח שאינו מקושר כדי שיכול לכסס היטב (מ"ב סקט"ד).

יט. צריך ליהרר מאוד בשעת הנענועים בכמה דברים, א' שלא יגע ראש הלולב בכותל או בגג (יסו"ע). ב' צריך לחבר האתרוג ללולב שלא יהא שום פירוד ביניהם (שו"ע). ג' שלא להפך הלולב אפילו כשמנענעים למטה אלא ראש הלולב תהיה תמיד למעלה (כה"ח סקמ"ז). ד' כשאומר שם השם לא ינענע, מפני שצריך לכוון באמירת השם, ואם ינענע הוא יהא טרוד ולא יוכל לכוון (שעה"צ סקמ"ח).

כ. כיון שהנענועים הוא חלק מהמצוה, יש ליהרר ביום הראשון של יו"ט שמצות לולב הוא מן התורה, שלא ליתנו לקטן קודם שמקיים מצות הנענועים והקפות, כדי לקיים את כל המצוה בשלימות בד' מינים משלו.

הקפת הבימה

כא. מקיפים את הבימה מצד ימין בכל יום עם ארבעה מינים והיא זכר למקדש (שו"ע), וחיוב גדול לעשות ההקפה, וההקפה ביחד עם הנענועים שעושים באמירת ההלל מקיימים המצוה והתיקונים בשלימות (יסו"ע).

כב. ובשעת ההקפה צריכים ליהרר שלא להפריד הלולב מן האתרוג (חיים וברכה), וכן להקפיד ליטול הלולב בימינו ואתרוג בשמאלו ולא שתיהם בידו אחת (מ"ב סקט"ו).

כג. מנהג אנשי מעשה להחזיק הלולב עד אחר קדיש תתקבל שאומרים אחר הלל והושענות, כדי שלא ידמה עליו מצות לולב כמשאוי להשליכו מיד אחר שנגמר מצותו, ומנהג כשר הוא ואין בזה מחזי כיוהרא (חיים וברכה).

שכח לברך

כד. כיון שהמצוה של נטילת לולב נמשכת עד אחרי אמירת ההושענות, לכן מי שכח לברך ברכה על הלולב יכול לברך כל זמן שעדיין לא נשלם המצוה, ואף אם נזכר לפני שאמר ההושענות יכול לברך, כיון שעוד באמצע עשיית המצוה (אלף המגן).

חביבות המצוה

כה. מנהג ישראל שכל אחד מראה את אתרוגו לחבירו להראות את יופיו ותוארו ומראיתו ואין בזה ח"ו גאווה ויוהרא, שיש ליהרר באתרוג יותר משום גאווה כידוע אתרוג ר"ת א"ל ת'ביאנו ר'גל ג'אווה, כי כבר מצינו ברבן גמליאל שמפארים אותו בגמ' ששילם אלף וזו בשביל אתרוג, והיא להודיעך כמה מצות חביבות עליי.

כו. והסברו היא, משום שאנו רוצים הוא להראות שכל כוונתינו שמבקשים בימים האלו לשנה טובה ופרנסה בכללם, הוא רק לשמו יתברך, והראיה שכל צרכינו וצורך הפרנסה אנו מוכנים להשקיע במצות השי"ת והיא לקנות ד' מינים מהדורים ביופיו ובמראיתו, וזהו כוונתינו במה שאנו מתפארים בד' מינים שלנו בבית הכנסת, ומנהג ישראל תורה הוא (שו"ת משנה שכיר סי' רסג).

הפוסל, והמסילה מוסיפה לציידה שני סנטימטרים, הרצועה המשותפת כבר עוברת את השיעור.

מודדים את התוספת בפועל

עם זאת, אין לחבר באופן חשבוני את רוחב הקורה ואת מידתה הרשומה של המסילה, בלי לבדוק כיצד היא מותקנת.

אם המסילה נמצאת כולה מתחת לקורה, ואינה בולטת מעבר לשפתה, היא אינה מרחיבה את שטח הכיסוי הפסול. אם חלק ממנה חופף לקורה וחלק בולט לציידה, יש להביא בחשבון רק את התוספת הכוללת. וכן במסילה זוויתית, מידת החלק האנכי אינה מתווספת לרוחב האופקי מחמת גובהה בלבד. יסוד המדידה מבואר במגן אברהם (סימן תרלב סק"ב), שכתב בג משובע שאין מודדים את אורך השיפוע, אלא את השטח שהוא תופס בסוכה.

המסילה הנוספת, המותקנת ליד הקיר שמנגד, אינה מתווספת לרוחב הקורה המוכיח, כאשר שטח של סכך כשר מפריד ביניהן. יש לדון בה במקומה, כסכך פסול הסמוך לדופן, ובמידת הצורך להביא בחשבון במידת דופן עקומה. אין מצרים שתי מסילות רחוקות לרצועה אחת רק משום ששתיהן שייכות לאותה תקרה דקורטיבית (עיי' משנה ברורה סימן תרכ"ט סק"י). לעניין סכך כשר המפסיק בין חלקי סכך פסול).

רווח בין המסילה לקורה

גם הרחקת המסילה מעט מן הקורה אינה פתרון. בשולחן ערוך (סימן תרלב סק"ד) נפסק שאם יש שני חלקי סכך פסול, שבכל אחד מהם שני טפחים, ואוויר פחות משלשה טפחים מפסיק ביניהם, יש להסתפק אם הם מצטרפים לפסול. לפיכך, כאשר בקורה ובמסילה יחד יש ארבעה טפחים של סכך פסול ממש, אין לסמוך לכתחילה על רווח אוויר צר המפריד ביניהן.

אכן, כאשר בחלקים הפסולים עצמם אין ארבעה טפחים, אין מוסיפים את רוחב האוויר כדי להשלים באמצעותו את השיעור. שהרי אין אומרים לבדו להחמיר באופן זה (מגן אברהם שם סק"ה). וכאשר יש ביניהם הפסק של סכך כשר, אינם מצטרפים, כמבואר בביאור הלכה (שם סק"ג ד"ה הכי) לעניין מיעוט סכך פסול בקנים כשרים.

יש לבדוק גם אם יש הפרשי גובה. במגן אברהם (שם סק"ב) מבואר שאין מצרים בכל אופן גג וקורה המרוחקים זה מזה בגובה, באמצעות 'חבוי' ו'לבו' להחמיר. אולם מסילה המוצמדת לציידה של קורת בטון אינה נעשית מנותקת ממנה רק מפני שחלקה העליון נמוך מראש הקורה.

הסרת התקרה קודם הסיכוך

בהתקנת התקרה הדקורטיבית יש להיזהר בעניין נוסף, שאינו נוגע לרוחב הקורה. יש להסיר את הפאנלים שבתוך הסוכה לפני הנחת הסכך הכשר, ולא להניח את הסכך מעל תקרה סגורה ולהסתפק בהסרתה לאחר מכן. המשנה ברורה (סימן תרכ"ט סק"ה) פוסק שבטיכך על התקרה ואחר כך הסירה יש פסול של 'תעשה ולא מן העשוי', מאחר שבבשעת הסיכוך לא היה לסכך שם סוכה עם דפנותיה. לאחר שהסוכה נעשתה בהכשר, סגירת הגג העליון הנפתח ופתיחתו מחדש אינן מחייבות סיכוך מחדש מחמת עצם הסגירה. בזמן שהגג סגור אין יוצאים ידי חובה בישיבה תחתיו, אך לאחר פתיחתו חוזרת הסוכה להכשרה, כמבואר ברמ"א (סימן תרכ"ט סק"ג).

להלכה:

שיעור הקורה המפסיק באמצע סוכה גדולה הוא ארבעה טפחים. בפתוח מארבעה טפחים אין הקורה מפרידה את הסוכה לשניים, אך אם הוא יתר משלשה טפחים לכתחילה אין לאכול ולישון תחתיה. בארבעה טפחים יש לבדוק את כשרות הדפנות של כל חלק בנפרד, ואין די בכך שנמנעים מלשבת תחת הקורה (שולחן ערוך סימן תרלב סק"א. משנה ברורה שם סק"א).

גם אם יש קורה רחבה ארבעה טפחים, שני חלקי הסוכה יכולים להיות כשרים, אם לכל אחד מהם יש דפנות כשרות ושיעור סוכה, או אם אחד מהם מוכשר באמצעות דופן עקומה.

מסילת מתכת הצמודה לקורה ומרחיבה את הכיסוי הפסול, מצטרפת לרוחב הקורה כשהיא בולטת מחוץ לקונה.

כנף זכוכית קבועה או לצד הפתח, שיש בה כדי להשתתף בהכשר הדופן השלישית. הזכוכית והאלומיניום כשלעצמם אינם פוסלים את הדופן, שהרי כל הדברים כשרים לדפנות. אולם יש לבחון את רוחב הקטע שנותר, מקומו ויחסו לשאר המחיצות. לפי דיני הדופן השלישית. אין להניח שהפתח כולו נחשב למחיצה רק משום שיש מעליו קורה או משקוף, כי בדיני דפנות של סוכה צריכים מחיצות של ממש ואין די בצורת הפתח (שולחן ערוך סימן תרלב סעיפים א עד ג), או בפי תקרה יורד וסותם (שם סעיף ח).

נמצא שהימנעות מיישיבה תחת הקורה פותרת את שאלת המוקם שחתך הסכך הפסול, אך אינה פותרת חסירון בדפנות של השטח שמעבר.

הכשר שני החלקים על ידי דופן עקומה

מלבד האפשרות שלכל חלק יהיו דפנות בפני עצמו, יש בדין צד חשוב נוסף להכשר, מדין 'דופן עקומה'. הלכה למשה מסיני היא שסכך פסול הסמוך לדופן אינו פוסל אלא בארבע אמות. בפחות מארבע אמות רואים את הסכך הפסול כאילו הוא חלק מהדופן המתקמת וממשכת עד הסכך הכשר. אמנם אין לשבת תחת הסכך הפסול, אלא שהסכך הכשר שמעבר לו מקבל את הדופן הנצרכת להכשרו (שולחן ערוך סימן תרלב סעיף א).

והנה, הטור (סימן תרלב) מבאר שדין זה נאמר גם כאשר בין הדופן לבין הסכך הפסול יש תחילה סכך כשר. אם מן הדופן ועד סוף רצועת הסכך הפסול יש פחות מארבע אמות, אפשר להכשיר את החלק שמעבר לרצועה באמצעות דופן עקומה. הטור מוסיף שגם החלק הסמוך לדופן אינו נפסל מחמת שמשתמשים בדופנו להכשרת החלק האחר, שכן הדופן נותרת במקומה, ושני החלקים כשרים. (וראה משנה ברורה שם סק"ו).

לפי זה, במבנה שבו לחלק החיצוני יש שלוש דפנות כשרות, ושתי הדפנות הצדדיות נמשכות גם לאורך החלק הפנימי, אפשר להכשיר את החלק הפנימי באמצעות הדופן החיצונית הרחוקה. לשם כך יש למדוד מן הדופן החיצונית עד הקצה הפנימי של הקורה, לרבות תוספת המסילה המצטרפת אליה. המדידה כוללת גם את שטח הסכך הכשר שבמפרסת החיצונית וגם את רוחב הקורה, ולא את הקורה לבדה.

אם המרחק מן הדופן החיצונית עד תחילת הקורה הוא מאה וחמישים סנטימטרים, והקורה עם המסילה משתרעת על פני שלשים ושלשה סנטימטרים נוספים, המושך כולו הוא מאה שמונים ושלשה סנטימטרים. מרחק זה עדיין מאפשר לדון בהכשר מדין דופן עקומה, אף שהקורה עצמה רחבה ארבעה טפחים. [שהרי ארבע אמות בטפח עצב הוא מאה שמונים ושמונה סנטימטר].

יש להקפיד גם על גובה הדפנות ועל חיבורן למקום הסיכוך. בדפנות שאינן מגיעות לסכך יש מחלוקת אם אומרים דופן עקומה, אף שבסוכה רגילה אין צורך שהדפנות יגיעו לסכך. לפיכך, אם הדפנות החיצוניות נמוכות או שיש מעליהן רוחים, אין להסתפק במדידת המרחק בלבד (משנה ברורה שם סק"ו, ביאור הלכה שם סעיף א ד"ה 'הכולל עקם').

צירוף מסילת המתכת לקורה

מסילת מתכת אינה ראויה לסיכוך, גם כאשר היא מחוברת לבניין ואינה מקבלת טומאה, שכן מלבד התנאי שלא יקבל הסכך טומאה, צריך שיהיה מדבר הצומח מן הארץ. בשולחן ערוך (סימן תרכ"ט סעיף א) הוזכרו מיני מתכות במפורש בין החומרים שאין מסככים בהם.

לפיכך, במסילה המותקנת בצמוד לציידה של הקורה ובולטת ממנה אופקית אל תוך הסוכה, יש לצרף את הבליטה לרוחב הסכך הפסול. אין צורך שהקורה והמסילה ייחשבו לחפץ אחד, שהרי גם כמה חלקים של סכך פסול מצטרפים לשיעור, וכמבואר בגמרא (סוכה יז:) ששני סדינים מצטרפים.

מעתה יש לפנינו שני חלקים פסולים המכסים יחד רצועה אחת. הסרת הפאנלים אינה מבטלת את המתכת שנותרה ואת השטח שהיא מכסה. אף עצם היותה אמצעי להחזקת התקרה, ולא חומר שהונח לשם צל בפני עצמו, אינו סיבה להוצאה מגדר סכך פסול. במשנה ברורה (סימן תרכ"ט סק"ז) מבואר שאם עצים שנקבעו להחזקת רעפים ולא לשם צל נחשבים לסכך פסול, כל עוד לא הותקנו לשם צל. ממילא, אם הקורה חסרה סנטימטר אחד מן השיעור

פחות מארבעה כשרה. קורת הבטון שבנידון היא בכלל סכך פסול (שולחן ערוך סימן תרכ"ט סעיף א).

שיעור שלשה טפחים נאמר באוויר המפסיק בסכך, ולא בסכך פסול שבסוכה גדולה. כמו כן, בסוכה קטנה ביותר, שאין בה שיעור הכשר סוכה של שבעה טפחים על שבעה טפחים מסכך כשר, גם סכך פסול פוסל בשלשה טפחים. אולם בנידון שלפנינו, שבו מתואר שטח רחב של סכך כשר משני עברי הקורה, עיקר הדין הוא בשיעור ארבעה טפחים. (שולחן ערוך סימן תרלב סעיפים א וב, מגן אברהם שם סק"ג).

אמנם, יש לחלק בין כשרות הסוכה לבין האכילה והשינה תחת הקורה עצמה. השולחן ערוך (שם) מתיר לישון תחת סכך פסול שרוחבו פחות מארבעה טפחים, אך המשנה ברורה (שם סק"ג) מביא פוסקים המחמירים כשיש בו שלשה טפחים, ומסיק שיש להחמיר לכתחילה. לפיכך, קורה שרוחבה שלשה טפחים ופחות מארבעה אמנם אינה מפסיקה את הסוכה לשתיים, אבל לכתחילה אין לאכול ולישון תחתיה. פחות משלשה טפחים מותר גם תחתיה, בכפוף לשאר תנאי הכשר הסוכה.

מדידת השיעור בסנטימטרים

לפי החשבון של הגר"ח נאה, שטפח הוא שמונה סנטימטרים, שלשה טפחים הם עשרים וארבעה סנטימטרים, וארבעה טפחים הם שלושים ושניים סנטימטרים. אולם כאשר מתכננים תוספת הגבולית בסנטימטר אחד, יש להביא בחשבון גם את המדידה בטפחים עצבים, שהיא המדידה המצומצמת הנצרכת במקום שהצמצום הוא לחומרא (ספר שיעורי תורה להגר"ח נאה, פ"ג סעיף כה עמ' רנד, וסעיף לט עמ' רעה).

טפח נמדד לפי רוחב ארבע אצבעות ביד קפוצה מלבד האגודל. טפח שוחק הוא כאשר האדם אינו מקפיד להדק את אצבעותיו זו לזו, וטפח עצב הוא כאשר האצבעות צמודות זו לזו. ההפרש שבין טפח שוחק לעצב הוא ביחס של אחד לארבעים ושמונה.

בשיעורי תורה של רבי חיים נאה קבע שאמה שהיא ששה טפחים היא 48 סנטימטרים, אך הסתפק האם זה מטפחים שוחקים או עצבים, וע"כ כתב בספרו שיעורי תורה (פ"ג סעי' כה עמ' רנ) להחמיר לשני הצדדים, כלומר שכאשר צריך לחשוש שטפח שמח הוא רק 49 סנטימטרים, ושטפח עצב הוא של 47 סנטימטרים. ויוצא של כל טפח עצב הוא של 7.83 סנטימטרים. בחישוב זה שלשה טפחים הם 24 סנטימטרים ולחומרא בטפחים עצבים הם עשרים ושלשה סנטימטרים וחצי, וארבעה טפחים הם 32 סנטימטרים בטפחים עצבים הם שלושים ואחד סנטימטרים ושליש.

לפי חשבון של החזון איש אמה היא של 57.7 סנטימטרים (שיעורים של תורה עמ' סג, ריש קונטרס שיעורי המצוות בהערה), ואם כן אמה שוחקת היא של 58.9, ואמה עצבה 56.5. ויוצא שכל טפח עצב הוא 9.42. שלשה טפחים עצבים הם 28.3, וארבעה טפחים עצבים 37.7. אלא שאנו עוסקים בשיעור לחומרא לפסול את הסוכה, וממילא החומרא הוא כשמודדים אפילו לפי שיעור הקטן, ובוודאי יש להחמיר בזה בשיעורי הגר"ח נאה. לכן אין לבסס תכנון מדויק על ההנחה של קורה הפחותה משלושים ושניים סנטימטרים מותרת בוודאות, אלא יש לקבוע מראש את השיעור שלפיו מודדים ולהותיר מרווח ברור. גם שיעור ארבע אמות, שיידון להלן, הוא להגר"ח נאה מאה תשעים ושניים סנטימטרים במידה הבינונית, ומאה שמונים ושמונה סנטימטרים במידה העצבה.

ארבעה טפחים אינם פוסלים את שני החלקים

כשיש סכך פסול באמצע הסוכה הרצועה הפסולה מפרידה בין הסכך הכשר לבין הדפנות המכשירות אותו. בערוך השולחן (סימן תרלב סעיף ח) מבואר שאם ההפסק משאיר בכל אחד מצידיו רק שתי דפנות, הסוכה נפסלת. לעומת זאת, אם באחד הצדדים נותר שטח כשיעור סוכה המוקף בשלוש דפנות, אותו חלק כשר. ממילא, כאשר לכל אחד משני החלקים יש בפני עצמו דפנות המכשירות אותו ושיעור סוכה, שניהם יכולים להיות כשרים, אף שהקורה שביניהם רחבה ארבעה טפחים. לכן יש חשיבות מכרעת לכיוון שבו עוברת הקורה ולמקום הדפנות, ולא רק לרוחב הקורה.

בנידון שלפנינו יש לבדוק גם מה נשאר ממחיצת הוויטרינה כאשר דלתות ההנזה פתוחות. לעיתים נשאר

הדבקה עוקץ שנשר ומכירת האתרוג כ'כשר לברכה'

נשר, אין הוא רשאי למכור לו כאשר ידוע לו שדניאל מתכוון להסתיר זאת מן הקונים. בשולחן ערוך (חושן משפט סימן רכח סעיף יב) נפסק לגבי יין שהתערבו בו מים: 'לא ימכרו לתגר אף על פי שמודיעו, שמא ירמה בו אחרים'. כלומר, הידיעה של הסוחר הקונה אינה מתירה למוכר הראשון לספק לו מוצר שהוא עומד להציג לאחרים באופן מטעה.

בנידון שלפנינו הדברים חמורים אף יותר, שהרי אין מדובר בחשש רחוק בלבד. דניאל הודיע לעזרא במפורש כי בכוונתו להדביק את העוקץ ולמכור את האתרוג בלי לספר לקונים על ההדבקה. לפיכך אסור לעזרא למכור לו את האתרוגים לשם תוכנית זו. ניתן למכור רק במסגרת שבה הגילוי לקונה הסופי מובטח בפועל, כגון מכירה ישירה עם הודעה מפורשת, או אריזה ותעודה הצמודות לכל אתרוג ומגלות בבירור את מצבו.

למי שייכים האתרוגים והרווחים

השאלה אם עזרא רשאי ליהנות מן הרווח תלויה בהסכם שבינו לבין הפרדסנים ובמנהג המקובל ביניהם. אם הוסכם במפורש שכל האתרוגים שנפסלו במיון עוברים לבעלות בית האריזה, או שזהו מנהג קבוע וברור שעל דעתו מסרו הפרדסנים את פירותיהם, האתרוגים שייכים לעזרא והוא רשאי למכורם בדרך מותרת.

אולם אם עזרא הוא רק אורז, שומר או שליח למכירת הפסולת, האתרוגים נותרים בבעלות הפרדסנים. והנה, בשולחן ערוך (חושן משפט סימן קפה סעיף א) נפסק שסרסור הוא שלוחו של בעל הבית, ולכן אם מכר את החפץ במחיר גבוה מן המחיר שסוכם, כל התמורה שייכת לבעלים. עוד נפסק (שם סעיף ב) שאין השליח רשאי לקנות לעצמו את החפץ שנמסר לו למכירה, אפילו במחיר שבו הוסכם למכור, אלא לאחר שהבעלים הסכימו למכירה אילו.

ממילא אין די בטענה שהפרדסנים אינם מעוניינים 'להתעסק בכמויות קטנות'. כל עוד לא ויתרו בפירוש על האתרוגים או מכרו אותם לעזרא, אי אפשר להפקיע את בעלותם מכוח השערה בלבד. עזרא רשאי להציע להם לקנות את האתרוגים במחיר מוסכם, או לקבל מהם רשות למכורם תמורת שכר טיפול, אך אינו רשאי ליטול לעצמו את מלוא הרווח אם הפירות עדיין שלהם.

להלכה:

א. אתרוג שכל פגמו הוא שניטל עוקצו ונשאר גומה, כשר לברכה בארץ ישראל בשאר ימי חג הסוכות. בשנת תשפ"ז, שהיום הראשון חל בשבת, ניתן לברך עליו בארץ ישראל מן היום השני של החג, בתנאי שאין בו פגם נוסף.

ב. בשאר ימי החג, הדבקה העוקץ אינה נצרכת להכשרת האתרוג, ולדעת רוב הפוסקים אינה מחזירה אותו למצב של אתרוג שעוקצו מחובר בו בדרך גידול.

ג. אסור למכור את האתרוג בלי לגלות שהעוקץ נשר והודבק, הכיתוב 'כשר לברכה' לבדו אינו גילוי מספיק, משום שהוא משאיר את הקונה ברושם מוטעה ביחס למצבו הטבעי ולערכו של האתרוג.

ד. אתרוג הכשר רק לשאר ימי החג הגם שמותר ליטול אותו ביום טוב שני של גלויות אך אין לברך עליו, לפיכך כיון ש'חסר' כשר רק בשאר ימי החג, בני חוץ לארץ אינם יכולים לקנות אתרוג זה ליום שני של גלויות, ואין להטעותם.

ה. עזרא אינו רשאי למכור את האתרוגים לדניאל לאחר שנודע לו שדניאל מתכוון להסתיר בהם את הקונים, אף שדניאל עצמו יודע היטב שהעוקצים הודבקו.

ו. אם האתרוגים שייכים לפרדסנים, הרווח שייך להם, אלא אם ימכרו אותם לעזרא או יוותרו עליהם בהסכמה מפורשת. רק אם לפי ההסכם או המנהג אתרוגים שנפסלו במיון עוברים לבעלות בית האריזה, רשאי עזרא ליהנות מן הרווח, ולבלד שהמכירה לציבור תיעשה בגילוי מלא וללא הטעיה.

נוהג בהם, ולא מפני שהדבק החזיר את העוקץ למקומו. ההדבקה יכולה להיות טובה בעיקר לשיפור המראה.

איסור גניבת דעת והחובה לגלות שהעוקץ נשר והודבק

הרמב"ם (הלכות מכירה פרק יח הלכה א) פסק שאסור לרמות בני אדם במקח וממכר או לגנוב את דעתם, ואם המוכר יודע שיש בממכרו מום עליו להודיעו ללוקח. הרמב"ם מוסיף (שם הלכה ב) שאסור לבצע פעולת 'פרסום', כלומר לייפות חפץ באופן היוצר אצל הקונה רושם מוטעה על מצבו האמיתי. כך נפסק גם בשולחן ערוך (חושן משפט סימן רכח סעיפים ו, ט), שאסור לצבוע כלים ישנים כדי שיראו כחדשים, או לבצע פעולות אחרות המסתירות את מצב המוצר ומעלות את ערכו בעיני הקונה.

במעשה שלפנינו, העוקץ המודבק נועד לגרום לקונה לחשוב שלפניו אתרוג שעוקצו הטבעי לא נשר. אף שהכיתוב 'כשר לברכה' עשוי להיות נכון מבחינת קיום המצוה בארץ ישראל בשנה זו, אין זו הודעה מספקת על מצבו של האתרוג. קונה עשוי להקפיד על אתרוג שלא נעשה בו תיקון מלאכותי, לראות בעוקץ הטבעי הידור, או להסכים לשלם מחיר אחר אילו ידע את העובדות. אמירת אמת חלקית, תוך ציירת מראה המטעה בנקודה מהותית, אינה מסלקת את איסור גניבת הדעת.

לפיכך מותר למכור אתרוג כזה רק לאחר גילוי ברור ומפורש, קודם גמר המקח, כגון: 'העוקץ נשר והודבק לצורך המראה בלבד'. האתרוג כשר לברכה בשאר ימי החג בארץ ישראל בשנת תשפ"ז, לאחר שנבדק ולא נמצא בו פגם נוסף. אין להסתפק בכיתוב קטן, בהודעה כללית שהאתרוג 'אינו מהודר', או בהנחה שהמחיר הנמוך מלמד מעצמו על התיקון.

אתרוגים המשווקים 'לחל'

מלבד איסור גניבת דעת, גם אין לשווק אתרוג כזה לחוץ לארץ תחת הכותרת הכללית 'כשר לברכה'. זאת מאחר שלפי פסק השולחן ערוך (סימן תרמט שם), בני חוץ לארץ נוטלים ביום טוב שני אתרוג שפסול ליום הראשון, אך אינם מברכים עליו. ורק מן היום השלישי של החג ניתן לברך עליו כדין שאר הימים. לפיכך כיתוב שאינו מגביל את ההכשר לארץ ישראל ולשנת תשפ"ז עלול להיות לא נכון עבור חלק מן הקונים ולהכשילם שלא יקיימו את המצווה כתיקונה.

האם הדבר נחשב גם למקח טעות

בשולחן ערוך (חושן משפט סימן רלב סעיפים ג, ד, ו) נפסק שמקח שנמצא בו מום שהקונה לא ידע עליו ניתן לביטול, והגדרת 'מום' נקבעת לפי מנהג הסוחרים והקונים באותו מקום ובאותו ענף מסחר. עוד נפסק שהתנאה כללית שהקונה לא יוכל לחזור מחמת מומים אינה מועילה, אלא אם המום המסוים פורש והקונה מחל עליו בידעתו.

משום כך, אם בשוק האתרוגים מקובל שאתרוג שעוקצו הודבק נמכר במחיר נמוך יותר, או שקונים רגילים אינם מסכימים לקבלו כשהדבר נודע להם, הסתרת ההדבקה עלולה להיחשב גם למקח טעות. במקרה כזה הקונה רשאי לדרוש את ביטול המקח, אף שהאתרוג היה ראוי בדיעבד לקיום המצוה. גם כאשר מנהג השוק אינו ברור דיו כדי להכריע בוודאות בדיני ביטול המקח, איסור גניבת הדעת עומד בעינו.

עצם הפער בין מחיר הקנייה, ארבעה שקלים, למחיר המכירה, עשרים וחמישה שקלים, אינו מוכיח כשלעצמו שיש כאן אונאה. סוחר רשאי להרוויח עבור מיון, בדיקה, טיפול, אריזה ושיווק. אולם המחיר צריך להיקבע לפי שווי של אתרוג שעוקצו נשר והודבק, לאחר שהדבר נמסר לקונה, ולא לפי שווי של אתרוג שנראה כאילו עוקצו הטבעי קיים. דיני אונאה נקבעים לפי שווי האמיתי של המוצר בשוק, ולא לפי עלותו למכור בלבד (שולחן ערוך, חושן משפט סימן רכז סעיפים א עד ו).

האם מנהל בית האריזה רשאי למכור את האתרוגים

גם אם עזרא מודיע לדניאל במפורש שהעוקצים

עזרא מנהל בית אריזה, שבו נאריזים מדי שנה אלפי אתרוגים השייכים לכמה פרדסנים. במהלך המיון נפסלים לשיווק אתרוגים שנחבלו ונוצר בהם פגם ניכר במראה, או שעוקצם נשר. עד עתה נמכרו אתרוגים אלו למפעל לייצור סבונים במחיר של ארבעה שקלים לקילוגרם.

לאחרונה הצליח עזרא לזהות כבר בשעת המיון אתרוגים שעוקצם נשר. כשסיפר על כך לדניאל חברו, הציע דניאל לקנות ממנו אתרוגים אלו במחיר של ארבעה שקלים ליחידה. דניאל הסביר כי מאחר שבשנת תשפ"ז יחול היום הראשון של סוכות בשבת, ואין נוטלים בו את ארבעת המינים, ובשאר הימים דין 'חסר' אינו פוסל בהם. לפיכך בכוונתו להדביק את העוקצים שנשרו במקומם, ולמכור את האתרוגים במחיר של עשרים וחמישה שקלים ליחידה, תחת הכותרת 'כשר לברכה', בלי לציין שהעוקץ נשר והודבק.

האם מותר לדניאל להדביק את העוקץ ולמכור אותם בלי לגלות זאת לקונים, והאם עזרא רשאי למכור לו את האתרוגים?

תשובה:

אימתי אתרוג שניטל עוקצו פסול

בשולחן ערוך (סימן תרמח סעיף ה) פסק כי אם ניטל העץ שבו האתרוג תלוי באלן, ונשארה במקומו גומא, האתרוג פסול. הרמ"א הוסיף שאם נותר מעט מן העץ, באופן שכל רוחב הגומא עדיין מכוסה, האתרוג כשר. לפי זה יש לבדוק כל אתרוג לגופו, ואין לסווג את כולם כפסולים רק מפני שהעוקץ הובלט אינו נראה.

בשולחן ערוך וברמ"א (סימן תרמט סעיף ה) מבואר שניטל עוקצו נחשב פסול של 'חסר', ולכן הוא כשר מיום הראשון ואילך. הטעם הוא כמבואר במשנה ברורה (שם ס"ק לה), שמחוץ למקדש חיוב ארבעת המינים מן התורה נוהג רק ביום הראשון, ואילו בשאר הימים עיקר החיוב הוא מדרבנן, ובפסול חסר לא התמיר.

עוד נפסק בשולחן ערוך (סימן תרנח סעיף ב) שבזמן הזה אין נוטלים לולב בשבת, אפילו כאשר שבת היא היום הראשון של החג. מתנהג בשנת תשפ"ז שחל ט"ו בתשרי בשבת, אין נטילת לולב מן התורה, ואילו בשאר ימי החג בניטל עוקצו כשר לברכה.

דין זה הוא דוקא באתרוג שאין בו פסול של 'הדר'. פסולים שמקורם בחזית, 'יובש', נימור או כל פגיעה אחרת ב'הדר' תלויים במחלוקת המחבר והרמ"א לגבי שאר ימי החג, שהמחבר סתם כלשון הרמב"ם (סימן תרמט סעיף ה) שכל הפסולים כשרים בשאר הימים, אך הרמ"א (שם) כתב לחלק בין פסולים מחמת חסר שהם כשרים, ובין מחמת שאינם הדר שהם פסולים. אך גם לדעת הרמב"ם והשולחן ערוך, אתרוג מורכב, אתרוג אסור שאינו ראוי לאכילה, או אתרוג שחסר מן השיעור הראוי, פסולים גם בשאר הימים (שם).

האם הדבקה העוקץ מחזירה את האתרוג לכשרותו

בשו"ת בית יעקב (סימן קמב) חידש שאם העוקץ שניטל נמצא לפניו, וחיברו לאתרוג באמצעות מחט באופן שאין החיבור ניכר, יש לראות את האתרוג כשלם. אולם בשו"ת שבות יעקב (חלק א סימן לה) חלק עליו, וכתב שחיבור שנעשה באמצעות דבק, מחט או קיסם אינו מחזיר את האתרוג למצב של 'לקיחה תמה', מפני שרק חיבורו הטבעי של העוקץ לאתרוג נחשב חיבור. גם האליה רבה ואחרונים נוספים דחו את חידושו של הבית יעקב.

סברת השבות יעקב מוכחת מדברי התוספתא (עוקצין פרק א הלכה ד), שבה נאמר על אתרוג שנפרץ וחובר באמצעות כוש או קיסם כי אין זה חיבור, משום שאין חיבורי אדם חיבור. אמנם דברי התוספתא נאמרו בעיקרם בדיני טומאה, אולם השבות יעקב למד מכך שחיבור מלאכותי אינו הופך את האתרוג לשלם לעניין מצוות ארבעת המינים.

לפיכך וודאי אין להציג את ההדבקה כפעולה המכשירה את האתרוג. בארץ ישראל בשנת תשפ"ז האתרוג כשר בשאר הימים מפני שפסול 'חסר' אינו

השריית קצות ההדסים בבקבוקני מים

מאכל שהשליקה נחשב כשינוי בה מה שלא מצאנו בעצים, וכמו שהקשו האחרונים על דברי החתם סופר, וכבר נתבאר כי מה שיישבו בדברי החתם סופר קשה בסברא. ועוד קשה מנין למד הרמב"ן לפסול הדס וערבה בכבוש, ולא מצאנו זה בשום מקום בגמרא.

וכמה מהפוסקים כתבו (ביכורי יעקב סוף סי' תרמז, שדי חמד אסיפת דינים מערכת ד"מ כלל כ אות ב, דעת תורה סימן תרמז סעיף טו, עמק ברכה לולב סי' יז בשם החזו"א, הגר"ע יוסף הו"ד בילקוט יוסף מועדים הערות דיני לולב סק"ג) שיש לתקן הגירסא ברמב"ן ובמקום שההדס והערבה פסולים יש לגרוס כשרים, ולפי זה דברי החתם סופר הם שלא כדברי הרמב"ן.

אמנם דברי הרמב"ן עומדים היום לפנינו בספרו השגות הרמב"ן על הלכות לולב להראב"ד, ושם כתב (מאות ס' והלאה) שיש להשוות את הפסולים של שלושת המינים שהם של עצים הלולב הערבה וההדס, אבל לא לכל הדברים, כי יש פסולים שהם מיוחדים רק לאחד מהם וכמו הפסולים שנאמרו לגבי שדרה בלולב, שאין מציאות זו בהדס והערבה שהם ענף ולא שדרה, אך מהפסולים שנאמרו באתרוג הם פרי אין ללמוד לשאר המינים. וכתב שאלו הם דברי הרב נכונים וברורים הם, ודברי הרב הם בקונטרס הלכות לולב להראב"ד (שם), שם כתב אופני הפסולים שנאמרו באתרוג ולא בשאר כל המינים.

ובענין זה כתב הרמב"ן: 'אלא שיש לי להוסיף ולהוציא מן הכלל הזה הכבוש והשלוק, שהדברים מראין בהדס וערבה שכבשן או שלקן לרפואה או לענין אחר שהן פסולין, לא הכשירו בהן אלא כמושין אבל מבושלין לא'. וכוונתו ברורה שאפילו שפסולים שנאמרו באתרוג לא נאמרו בשאר המינים, הרי הדברים מראים שראוי לפסול הדס וערבה שכבשן או שלקן לרפואה, ואין זה דומה לכמושים שהתירו, כי כמוש הוא אותו דבר רק שיבש, אבל כבוש ושולק הם שינוי במין ההדס והערבה, ומה שכתב שלוק שהוא לשון בישול מרובה, וכן ממה שהזכיר לרפואה, ניכר שכוונתו לשינוי ממש ולא לשהיה שם כ"ד שעות במים רגילים. שוב מצאתי שכן מפורש במאירי בספרו מגן אבות (ענין כא אות קסח), וזה לשונו: 'ובפסולי האתרוג שאינם נוהגים בלולב, הזכיר הרב (הראב"ד) ניקב וחסר כל שהוא וחזית ונקלף לבן וכוש' ומנומק, ולא הזכיר בהם כבוש ושולק, שנראה דעתו שבכולם פסול בכבישה ושליקה. ואף הרב המגיה (-הרמב"ן) כתבה כן בהדיא'. ומדבריו נראה שגם לולב נפסל בכבוש ושולק, אמנם הרמב"ן לא הזכירם, ונראה שהדבר תלוי במשך ואופן הכבישה והשליקה, והדס וערבה שהם יותר רגישים לשליקה לא כבישה הזכיר הרמב"ן והוא הדין בלולב באופן שיעשה שינוי של ממש בו.

אם כנים הדברים, הרי מבוארת דעת הראב"ד הרמב"ן והמאירי, שיש פסול של כבוש ושולק גם בשאר כל המינים, אלא שאין הדבר תלוי בכ"ד שעות רצופות כמו שמצאנו ביורה דעה, אלא במציאות הדברים שיראה שנעשה שינוי מהותי בהדס והערבה. ולכן כאשר משרה במים בלבד אפילו ליותר מכל"ד שעות אם אין הדבר משנה את ההדס מטבעו הרגיל אין לאסור.

להלכה:

נחלקו הפוסקים אם יש איסור כבוש במים בהדס וערבה, וכמה מהם כתבו שלא שמענו שהחמירו בדבר, אך בחתם סופר מבואר שנהגו להחמיר ובכתב סופר העמידו דבריו לדינא. אמנם גם לדבריהם אין מניעה מצד חשש כבוש להשתמש בבקבוקנים כאשר נשאר מחוץ למים שיעור מלא וכשר של ההדס. כשההדס מצומצם בשיעור המעכב, נכון לכתחילה למנוע השריה רצופה של מעת לעת. בדיעבד אין לפסול את ההדסים, שכן עצם פסול הכבישה במים בשאר המינים שנוי במחלוקת.

הוצאת ההדסים מן המים לפני השלמת הזמן מועילה להפסקת הכבישה. בחתם סופר הוזכרה הפסקה של כשישה, ובהגהות רבי עקיבא איגר הובא להקל גם בהפסקה של זמן מועט. יש לחשב עשרים וארבע שעות רצופות בפועל.

אמנם מדברי הראשונים עולה שאמנם יש פסול כבוש ושולק בהדס וערבה, אלא שאין הפסול תלוי בדיון כ"ד שעות, רק הדבר תלוי אם השתנה מראיתו של ההדס אחרי השהייה במים, ואם השתנה הוא פסול.

בשו"ת אפרקטא דעניא (ח"ב או"ח סימן צט) כתב בשם שו"ת שאילת שלום (תניינא סי' רלב) שהפסול של הדס וערבה שנכבשו, לפי שהעלים נופלים ואפילו הם מחוברים הם עתידים ליפול, ולכן בלולב שההשריה אינה מפילה את העלים אין פסול. וכתב על דבריו שאם הפסול משום שהעלים נופלים, הרי מה יועיל העצה של החתם סופר שיוציא את המינים לשעה קלה וישוב ויחזיר לצלוחיות ההשריה. וסוף דבריו כתב שכל דברי הרמב"ן לפסול בכבוש או בשלוק היינו באופן שזה משנה את ההדס והערבה, ולא כאשר הדבר רק מחזק את עמידותם.

ולפי האמור, נראה כי לכתחילה יש להימנע מהשריית הלולב, ההדס והערבה במים במשך מעת לעת, ולחוש לדעת החתם סופר, אך בדיעבד הם כשרים.

כשהקצה בלבד שקוע במים

בנידון שלפנינו יש צד נוסף להקל, שהרי רוב ההדס נמצא מחוץ למים. בדיני איסור והיתר הביא הרמב"א (יו"ד סימן קה סעיף א) מחלוקת אם הכבישה משפיעה גם על החלק שמחוץ למשקה. הש"ך (שם סק"א) מצדד להקל בחלק שמחוץ לכבישה.

ומצינו בכף החיים (סימן תרנ"ד אות ז) שהביא בשם הכתב סופר (שם), שבארבעה מינים החלק שמחוץ למים אינו נפסל משום כבוש, ואם יש בו שיעור יוצאים בו. וז"ל הכתב סופר: 'אבל אין לו דין כבוש כמבוסל מה שחוץ למים, עד דנימא דמפיק טעמו או שנשתנה הדבר מכמות שהוא מתולדת'. ולפי זה, כשההדסים ארוכים ונשאר שיעור מלא מחוץ למים, יש להקל גם לפי שיטת המחמירים בכבוש. ואולם כשההדס מצומצם בשיעור המעכב, וחלק משיעור זה נמצא במים, שוב יש לחשוש להמחמירים. ולכן בנידון דידן לכתחילה נכון למנוע גם מקצתו השריה רצופה של מעת לעת.

והנה בביאור הלכה (סימן תרמח סעיף טו ד"ה נפל) כתב לעניין אתרוג, שמסתבר ששיעור הפסול בכבוש ובמבוסל הוא ברובו. הרי שכבישת חלק מועט אינה פוסלת את כל האתרוג. אך יתכן שיש לחלק בין אתרוג ללולב והדסים, שהחשש הוא שכבוש משתנה המין של הלולב וההדס, ואם מדובר בשיעור מצומצם של שלשה טפחים, שוב אין בו שיעור.

וכן הורה הגר"ש אלישיב (שיעורים ברכות לה): 'שנכון הוא מנהג העולם להכשיר במחזיק את קצה העץ במים אף למעלה מכ"ד שעות. והמניחים בתוך מגבת רטובה, אף אם הוא טופח מ"ד להטפחין אין בזה חשש כבוש, אפילו אם שראם בשלמותם שם'.

שיעור ההפסקה

בעיקר הצעת השואל להוציא את ההדסים לרגע, יש לדייק בלשון החתם סופר. שלא כתב להוציאם לרגע בלבד, אלא כתב: 'יסירו משם סוף כל יום כמו שעה', ובהמשך: 'ואין מצטרף זמן הכבישה'.

נמצא שמדבריו מוכח שהשריית נפרדות אינן מצטרפות כאשר מפסיקים ביניהן באופן שהציע. ומצינו מקור להפסקה קצרה בהגהות רבי עקיבא איגר (יו"ד סימן קה סעיף א) שהביא בשם שו"ת מעיל צדקה (סימן לה), בלשון של מנהג להקל, שהוצאה לזמן מועט בתוך המעת לעת מפסיקה את הכבישה. אפילו כשמחזירים את החתיכה לאותם המים. לדבריו, נדרשת השריה של מעת לעת בפעם אחת בלי הפסק.

ביאור דברי הרמב"ן

והנה לעיל הבאנו את דברי הרמב"ן שהובאו בבית יוסף (רי"י סימן תרמח), בהם מפורש לכאורה כמו שכתב החתם סופר שיש איסור כבוש בהדס וערבה, וזה לשון החתם סופר: 'שיש להוציא מן הכלל הזה הכבוש והשלוק, שבהדס וערבה שכבשן או שלקן לרפואה פסולים, וכן בפסולי לולב יש שלא נאמרו באתרוג כגון אתרוג כפוף ועקום דומה למגל'. ומשמע שדבריו הם לבאר שאף שפסולים רבים שווים בכל המינים יש גם פסולים שהם מיוחדים לאחדים מהם.

אלא שדברי הרמב"ן שאיסור כבוש ושולק מיוחדים להדס וערבה, צריכים תלמוד. הרי השו"ע (סימן תרמח סעיף טו) פסק ע"פ הראשונים שיש איסור כבוש ושולק באתרוג, וקשה לומר שהרמב"ן חלק להחמיר באתרוג ולפסול בהדס וערבה, ובפרט שאתרוג הוא דבר מאכל שמצאנו בדבר

לקראת חג הסוכות רכש ר' אליעזר הדסים נאים ומשולשים, שאורכם שלושה טפחים בדיוק. כדי לשמור על רענונותם הכניס את קצותיהם לבקבוקני מים קטנים, המוצמדים לאגודת הלולב. כשני סנטימטרים מתחתית כל הדס שקועים במים ברציפות. אחד מחבריו העיר לו שבשו"ת חתם סופר (יו"ד סימן פא) נזכר מנהג להוציא את הלולב ומיניו מן המים בשבת באמצעות גוי, כדי שלא יהיו בהם מעת לעת ויפסלו משום 'כבוש כמבוסל'. לדבריו, בהדסים שאורכם מצומצם יש לחשוש במיוחד, שכן אם שני הסנטימטרים התחתונים ייחשבו כבושים, לא יישאר בהם שיעור כשר.

האם אכן יש להימנע משימוש בבקבוקנים אלו? האם הוצאת ההדסים מהם בשעת הנטילה בכל בוקר מספיקה, גם כשביום אחד מתפללים מוקדם וביום שלאחריו מאוחר יותר? ובעיקר, האם הוצאה קצרה מן המים מפסיקה את הכבישה, או שזמני ההשריה שלפניה ושלאחריה מצטרפים תשובה:

פסול כבוש בארבעת המינים

בשולחן ערוך (סימן תרמח סעיף טו) נפסק שאתרוג כבוש או מבוסל פסול. המשנה ברורה (שם סק"ד) מבאר שאין דין זה מוגבל לכבישה בחומץ, אלא גם השריה במים במשך מעת לעת נחשבת כבישה. יסוד שיעור זה מבואר בשולחן ערוך (יו"ד סימן קה סעיף א), שהשריה בצונן במשך מעת לעת נידונית ככבוש כמבוסל.

והנה לעניין הדסים וערבות נחלקו הפוסקים. הרמב"ן (הובאו דבריו בבית יוסף ריש סימן תרמח) כתב שיש לפסול הדסים וערבות שנכבשו או נשלכו לבישול לצורך רפואה או צורך אחר. אלא שיש לדון אם דבריו נאמרו גם בהשריה רגילה במים לשמירת הרענונות, או בכבישה המשנה את הענפים.

החתם סופר (יו"ד סימן פא, בסוף התשובה) חשש למעשה גם להשריה במים. בתוך הדין בהפסקת כבישה הוא מעיד שנהגו להוציא בשבת את הלולב ומיניו מן המים באמצעות גוי, כדי שלא ייעשו כבושים ויפסלו. בנו, בשו"ת כתב סופר (או"ח סימן קכב), חיזק את דבריו. בביאור שיטתו הובא שאין הפסול תלוי רק בקלקול המראה, אלא גם בשינוי הנעשה במין על ידי בישול וכבישה. לכן העובדה שההדס עדיין נראה נאה אינה מסלקת את החשש לשיטה זו. אמנם הגר"ש אלישיב (שיעורים ברכות לה) כתב שהדברים מחודשים, שלא מסתבר שע"י הכיבוש יחשב למין אחר שאינו מן הד' מינים.

דעת המקילים בהשריית הדסים במים

מאידך, הפתחי תשובה (יו"ד סימן פו ס"ק יט) תמה על חומרא זו, מאחר שפסול כבוש מפורש באתרוג, שהוא דבר מאכל, ולא בשאר המינים. גם הבכורי יעקב (סימן תרמח סק"ו) כתב שלא ראה שנוהרים מלהשרות הדסים וערבות מעת לעת. וכ"כ בדעת תורה (סימן תרמח סעיף טו) שאין העולם נוהרים בזה.

וכ"כ בשו"ת מנחת אליעזר (ח"ב סי' סט) 'ליישב מנהג הצדיקים שלא שמענו מעולם לדקדק בזה ליטול הלולב מן המים בתוך המעת לעת כגון בשבת'. לפרש בדברי הרמב"ן שכתב הכבוש ושולק שבהדס וערבה שכבשן או שלקן לרפואה, 'דהך לרפואה קאי על שכבשן או שלקן דכשכבשן לרפואה אז אינו דרך לכבושו במים מעת לעת דבזה עדיין לא נעשה ממנו שום דבר פעולה לרפואה, כאשר עינינו רואין שעומדין ההדסים במים ז' ימים עם הלולב והמה לא נשתנו מהדסים בגידולן ומראיתן אלא ודאי שרפואה היינו שכבשן או בחומץ'.

וכעין זה כתב גם בשו"ת שמחת כהן (או"ח סי' קצנ) 'הרמב"ן דייק וכתב שכבשן או שלקן לרפואה, ואמאי לא כתב סתם שכבשן, והסביר ידועה רדגילין לכושן שלא יכמשו, וע"כ דדוקא בכבשן במיני סמים חריפים לרפואה דעל ידי זה משתנה מראיתם ולא הוה הדר מה שאין כן בכבשן במים שלא יכמשו אדרבא ע"י המים מתחזק הדרם'.

וכן מוזכר גם במשנה ברורה (סימן תרמח סק"ב) שלעניין הדס סספק אם התייבש, הביא בשם תמים דעים שאפשר לבדקו באמצעות השריה במים במשך יום או יומיים, ולראות אם חוזר למצבו הקודם. וממה שלא הזכיר חשש כבישה, נראה שסבר שאין השריה כזו פוסלת את ההדס. אולם אין בכך הכרח, שהרי אפשר לבדוק גם כאשר ההשריה נעשית בהפסקות.

נסיעה במונית בחול המועד

כמידי שנה נוסע ברוך לבקר אצל הוריו בחול המועד אולם השנה החליט שהוא נוסע רק במוניות הוא זכר היטב את הנסיעות בשנים עברו בתחבורה הציבורית, ואת העצבים שהם גררו אצלו ושינן לעצמו שכמו שהיה ושפך כסף על 4 מינים מהודרים ושאר צורכי החג בהרחבה כמו כן מהדר האם במצות שמחת בחגך משהגיע לבית הוריו ברר אצלו אביו בעדינות האם הנהג היה גוי. למה גוי תהה ברוך? התקשרתי והזמנתי דרייור מאנ"ש! חוששני אמר אביו שעברת על "לפני עור לא תתן מכשול", הרי אסור לפועל לעשות מלאכה בשכר בחוה"מ?

תשובה: לעניין נסיעה במונית בחוה"מ, עצם הנסיעה ודאי מותרת אם נוסע לצורך המועד [אבל שלא לצורך אסור]. ואין לומר שיש בזה משום מעשה אומן אף שצריך מיומנות לדעת איך לנהוג, כיון שאח"כ עושים את זה כלאחר יד מותר, כמו שמצינו לגבי כתיבה שאף שלוקח זמן ללא מדרגה זה לא נקרא מעשה אומן.

השאלה היא איך מותר לנהג לקבל שכר עבור עבודתו, הרי קיי"ל שאסור לפועל להשכיר עצמו לעשות מלאכה אא"כ אין לו מה לאכול ואם כן כשאדם מזמין נסיעה בחוה"מ ומגיע נהג שומר תורה ומצוות וכמעט בכל המקרים הוא לא בכלל אין לו מה לאכול, הוא עובר על לפני עור לא תתן מכשול ואף אם האיסור דרבנן י"א שעובר על לפני עור מדאורייתא.

והנה נראה לומר שיש שלושה צדדים להתיר:

א. י"א שמותר לשכור פועלים לצורכי רבים, ואף שעיקר הפירוש של צורכי רבים הכוונה צורך של הרבים כגון תקון שווקים ומרחצאות שזהו של רבים, אך כתבו הפוסקים שגם דבר שזה צורך של הרבה יחידים ואם הדבר לא יהיה רבים יסבלו, יש להתיר וא"כ תחבורה ציבורית וכן מוניות, אם הם לא יעבדו יהיה צער לרבים, ע"כ מותר להם לעבוד בשכר, ולפ"ז אדם פרטי שאינו עובד כ"דרייור" ולוקח אנשים ברכבו ורוצה לקחת מכל אחד כסף או אדם שנוסע ממילא לעיר אחרת ורוצה לגבות תשלום סמלי מכל אחד אין לו היתר זה (אמנם יש היתר של הלואה וכדלקמן).

ב. יש היתר של הריטב"א (הביאור בבאור הלכה סימן תקמא ד"ה אלא) שכתב שכל מה שאסרו בשכר זה דוקא שאפשר לבעל הבית לעשות אותה מלאכה ע"י אחרים דהיינו או עכו"ם בשכר או ישראל בחנם אבל אם א"ל לו להשיג אנשים אחרים אלא אלו הם רוצים דוקא בשכר מותר בין לדבר האבד או לצורך המועד, ואע"פ שבביאור הלכה כתב ע"ז שחידש הריטב"א מדינתו ולא מצאתי כן בפוסק אחר, אבל אח"כ (סימן תקמב ס"א סק"ב) כתב המשנ"ב י"ש מן הפוסקים שסוברים וכו' שמותר לתן להם, וא"כ נראה שאפשר לסמוך ע"ז. ופשוט מלשונם שאם התירו זה גם לבעה"ב וגם לפועל ושוב אין כאן "לפני עור".

ג. יש עוד היתר של 'הבלעה', דהיינו שיכול לומר לו שנותן לו כסף עבור הדלק ומבליע לו את הוצאות הנסיעה וכמו שמצאנו לענין 'שכר שבת', ואף שמן הסברא לומר שלא יעזור הבלעה כי כאן הכסף לא נאסר מטעם שכר חוה"מ אלא שיש איסור לשכור פועל לעצם הפעולה שעושה. בכל אופן כתבו הפוסקים שיש לסמוך על ההבלעה ואף שכתבו שיש להתנות זאת בפירוש עם הנהג, י"ל שלא צריך לומר בפירוש כמו שמצאנו לגבי טבילה במקוה בשבת שכתב בשו"ת נודע ביהודה (אור"ח סוף סימן כו) דמותר לשלם לבעל המקוה שכר על הטבילה בשבת והוסיף דכן המנהג הפשוט וכתב שם שהטעם שמותר כי בעל המקוה רשאי לטול תשלום עבור העצם שהסיק בהם את המקוה. ולכאורה צ"ע, כי ודאי התשלום הוא על עצם הטבילה ומה אכפת לי שעולה לו גם העצם ושאר הוצאות, אלא צ"ל שאם בעל המקוה יאמר מפורש ששכר שכר עבור העצם יש להתיר, ממילא גם כשלא אמר כך מפורש יש להתיר [ראה בספר אורחות שבת פרק 22 הערה קמט].

העולה לדינא:

נכתב כי אף שאסור לעשות מלאכה ולהשכיר עצמו בחול המועד, יש כמה צדדים להתיר דבר זה, ולכתחילה הנוסע במונית בחוה"מ יחשוב בדעתו שמשלם על הוצאות הדלק ושאר השכר הוא ב'הבלעה' שמותר.

שני בחורים צעירים התעמקו בלימוד הגמרא בפרק ערבי פסחים, שם דנה הגמרא (קט.) איך מקיימים מצות שמחה בימים טובים, והתעוררה להם השאלה: האם גם בימינו יש מצוה לשמוח בימים טובים ובחול המועד, או שהמצוה כצורתה נתקנה רק בזמן שבת המקדש קיים והקריבו קרבנות, אבל בזמן הזה אין בזה מצוה אלא רק תקנת חכמים, אולי זכר למקדש?

תשובה: נחלקו הראשונים בדבר זה (ועי' שאגת אריה סי' סה וסח שהאריך בזה), האם יש מצוה מן התורה לשמוח ברגל גם בזמן הזה, כשאין בית המקדש קיים, ואי אפשר לקיים את השמחה כעיקר מצוותה - על ידי אכילת שלמי שמחה. הרמב"ם (י"ט פ"ו ה"ז, סה"מ מ"ע נד) סובר שגם בזמן הזה יש מצוה מן התורה, והאילו תוספות (מו"ק יד: ד"ה עשה) סוברים שבזה"ל אין מצוה מה"ת, כי אין אכילת שלמים כשאין ביהמ"ק וחובב השמחה היא רק מדרבנן. למעשה כבר נפסקה ההלכה שהמצוה נוהגת מה"ת גם בזמן הזה (ראה רמב"ם שם, חינוך מצוה תפח).

וכיצד מקיימה, כתב בשולחן ערוך (אור"ח סי' תקטז ס"ב): חייב אדם להיות שמח וטוב לב במועד, הוא ואשתו ובניו וכל הגלויים אליו. כיצד משמח, הקטנים נותן להם קליות ואוהבים; והנשים קונה להם בגדים ותכשיטים כפי ממונם; וחייב להאכיל לגר, ליתום ולאלמנה עם שאר עניים. עכ"ל. ומבאר המשנ"ב (ביאור הלכה שם ד"ה כיצד משמח): האנשים, בזמן שבהמ"ק היה קיים היו אוכלין בשר השלמים לשמחה, וכדכתיב 'וזבחת שלמים ואכלת שם ושמחת' וגו'. ועכשיו שאין בהמ"ק קיים אין יוצאין ידי חובת שמחה אלא ביין, שנאמר 'ויין ישמח לבב אנוש'. אבל בשר אין חובה לאכול עכשיו, כיון שאין לנו בשר שלמים, ומ"מ מצוה יש גם באכילת בשר כיון שנאמר בו שמחה [כן מתבאר מדברי הב"ח ושא"ל]. עכ"ל.

והקשה אבי מורי שליט"א, מדוע לאנשים המצוה מתקיימת דווקא בשתיית יין (יש אומרים שגם באכילת בשר). ואילו לנשים בראוי להן כרצונן, הן בבגדים והן בכלים נאים, ויש שפסקו (שבח"ח ח"י סי' פ, חוט שני ה' י"ט שם) שאף בקניית רהיט או שאר דברים לצרכי הבית - הגורם להן שמחה, מקיימות בזה מצות השמחה ברגל. וצ"ע כמה נקודות בגדרי המצוה וטעמה, שמתוך כך יבואר הענין בס"ד.

א. בכמה ספרים הובא בשם הגאון מוילנא זצ"ל ששאל מה מצוה שהכי קשה לקיימה? והשיב שמצות שמחת יום טוב, היא הקשה ביותר, כי צריך להיות כל רגע במצב של שמחה, ושיטתו שזה קשה מאד. והעיר אבאמ"ר שליט"א: כמדינה משמחה זו לא נאמרה על ידי הגאון מוילנא, שבספרי תלמידיו וחכמי דורו לא הוזכר דבר כזה. וכנראה זה נשתרב משמועה אחרת שהובא בהקדמת תלמידו הגר"ח מוואלוז'ין זצ"ל לספרא דציניעותא שכתב עליו בזה"ל: ומאשר היו יודעים זה דרכו בקדש מעולם, הפגלת שמחתו וחדות ה"מ מעוזו, אשר היה יש ושמה ביו"ט כמצוה עלינו בתורתו ית"ש אשר ח"ל להפליא, עכ"ל. אכן הגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א, מוסר ענין זה בשם רבו הגר"ח מבריסק זצ"ל, שאמר: 'המצוה עשה הכי קשה שבשילבי בסוכות, היא מצות שמחה בכל רגע'. (תשובות ונהגות ח"ה סי' קנב).

ב. זמן החיוב: בגמרא (סוכה מח. וברש"י שם, פסחים קט. וטו"ס שם) איתא, שמצות שמחה נוהגת ביום ובלילה, והנה יש להסתפק בזמן שבת המקדש קיים, שהמצוה היתה לאכול בשר שלמים, וכן בזמן הזה שמצוה לשנות יין (כמ"ש בשו"ע), האם חייב גם ביום וגם בלילה, או שבאחד מהם די.

החזון איש (אור"ח סי' קנד), מסתפק בזה, אם יש חיוב אכילת שלמים ביום ובלילה, או די באחד מהם. אבל הצ"ח בחגיגה (ו). כתב להדיא שצריך לאכול אחת ביום ואחת בלילה. ויש שפירשו בדעת החזון איש, שאולי רק לגבי אכילת שלמים בזמן שביהמ"ק היה קיים הסתפק, כי אז המצוה היתה דווקא באכילת שלמים, אבל בשתיית יין בודאי די ביום בלבד.

היו שנהגו לאכול סעודת בשר ויין ביום וגם בלילה, לקיים מצות שמחה. אבל מנהג רוב העולם אינו כך. השפת אמת (בחיידושי לש"ס, סוכה מח. ע"ש) כתב, שנראה לו בביאור דברי חז"ל שמצות שמחה נוהגת בימים ובלילות, שכוונתה היא **באפשר לקיימה גם בלילות**, ויוצא ידי חובתו. אבל לא נתכוונו לומר שחייב לעשות פעולה לשמחה גם ביום וגם בלילה.

ג. הטעם שא"א לקיימה בזה"ל אלא בשתיית יין: יתכן לומר, שבזמן בית המקדש, על ידי אכילת בשר שלמים היה יורד שפע שמחה משמים כי אכילה קדושה זו הכניסה שמחה באוכליה לכל היום. אבל בזמן הזה שעיקר מצות השמחה ביין, נראה מדברי ה"ם של שלמה (ביצה פ"ב סי' ה), שעל ידי שישתה יין ישכח מצעריו וצרותיו, ויכול להיות שמחה. זה לשון המהרש"ל (יש"ש שם): אבל עכשיו, שאין לנו שמחת שלמים, והמקדש חרב, וערבה כל שמחה, אין שמחה אלא ביין, וזולתה אינו יוצא ידי חובה בשמחת י"ט, ואדרבא, במה ישמח את עצמו, אם לא שישתה, וישכח רישו, לשמוח, ולבטוח בה', שיחזור אלינו, ואף בימי גלותינו, בהיותנו בארץ אויבנו, לא מאס ולא געל אותנו, להפיר בריתו, תורה ומצות מאתנו, כי תמיד הוא ה' אלהינו, עכ"ל.

כלומר, שבזמן הגלות אין לנו אפשרות לקיים מצוות שמחה כבזמן המקדש, שכאשר היו אוכלים שלמים זכו לשפע שמחה ממרום, אלא רק על ידי פעולות להסתח הדעת מצעריונו בגלות, כגון שתיית יין. אולם בודאי עיקר המצוה היא להיות שמחים במשך כל המועד. ולפי זה תתיישב התמיהה הנ"ל, מה טעם החילוק בין שמחת הנשים לשמחת האנשים. לאנשים אי אפשר לקיימה על ידי קניית חפץ המשמח, או אכילת מאכל המשמח, כי לא די בכך שיהיה שמח לרגע אחד או זמן מה, אלא צריך להיות 'בשמחה' כל היום, וכל המועד בכלל. ובזמן שבת המקדש היה קיים, היו מקיימים המצוה - על ידי אכילת בשר השלמים וכו"ל שמביא שמחה לכל היום, ובזמן הזה - על ידי שישתה יין וישכח מצעריו וצרותיו, וכמאחז"ל (יומא עו): זכה משמחו.

אמנם, זה ודאי שמצות שמחה במועד נוהגת בכל רגע (וכ' בספר יום טוב כהלכתו, דאף אם מצוות המעשיות א"א לקיים בכל רגע, חיוב שמחה בלב ודאי שייך כל היום, וע"ע עמק ברכה בסוגיא דשמחת י"ט שכתב להוכיח שיש שלוש דרגות בשמחה, ובמועדים מחויבים בכולן כולל הדרגה ה' שהיא שמחה של שירה. עיי"ש, מועדים וזמנים ח"ו סי' קא, חוט שני ה' י"ט סי' תקטז, ופתי"ש שם שהאריך בזה). וראה דברי הגר"מ שטרנבוך (מועני"ש שם סי' קב): מה נענה אנן, לזכות לקיים המ"ע כהלכתה, ובכל שמחה ביום טוב יש לזכור 'נגילה ושמחה בך' - שהשמחה היא בו יתברך. ולהתעצב ולדאוג אסור בכל שהוא כל שבעה, שמסיר בזה מצות שמחה מעצמו, וצריך ליהרר בזה מאד.

העולה לדינא:

א. נחלקו אם מצות השמחה ברגלים בזמן הזה היא מן התורה או מדרבנן, ונפסק שהיא מן התורה.

ב. המצוה לשמוח היא בימים ובלילות, בכל זמן המועד.

ג. מחלוקת הפוסקים אם החיוב לאנשים הוא רק לשותות יין, ויש הסוברים שגם מצוה לאכול בשר. והחיוב הוא גם ביום וגם בלילה, ויש שכתבו שדי באחד מהם.

ד. החיוב לשמוח בלב הוא הן ביום והן בלילה, בכל רגע ורגע. ובכלל חיוב השמחה, שאסור להצטער, לדאוג ולהיות בעצבות כל שבעת ימי הרגל. ובכלל זה שלא לקרוא ולדבר על אירועים המביאים לידי צער.

